

Verslagen

1964-1966

van de Partij van de Arbeid

Verslagen 1964-1966

van de Partij van de Arbeid

Inhoudsopgave

Inleiding	Pagina 9
In memoriam	Pagina 13
Partijbestuur	Pagina 14
Uitspraken van het partijbestuur	Pagina 17
Commissies	Pagina 27
Congressen	Pagina 29
Partijraden	Pagina 40
Meifestival	Pagina 64
Kaderscholing en gespreksgroepen	Pagina 64
Internationaal contact	Pagina 65
Koos Vorrink Instituut	Pagina 68
Kandidaatstelling Tweede Kamer	Pagina 69
Verkiezingen Provinciale Staten	Pagina 69
Verkiezingen gemeenteraden	Pagina 73
Verslag van de Tweede Kamerfractie	Pagina 76
Algemene politieke en financiële beschouwingen over de Rijksbegroting 1965	Pagina 77
Algemene politieke en financiële beschouwingen over de Rijksbegroting 1966	Pagina 84
Verslag van de Eerste Kamerfractie	Pagina 134
Bijlagen resoluties Socialistische Internationale	Pagina 154

Politiek verslag van het partijbestuur

Inleiding

Toen de verslagperiode werd afgesloten, kon worden vastgesteld dat door de vastberaden politiek van het Westen opnieuw een politieke crisis, de Cuba-crisis, overwonnen werd. Vanuit die positie, zo mocht worden verwacht, moest het mogelijk worden voortgang te maken met de ontspanning en de tweezijdige, gecontroleerde beperking van de bewapening.

Die verwachting is gelukkig niet helemaal ongegrond gebleken. In de sindsdien weer verstreken jaren is er in Europa inderdaad van een verdere ontspanning sprake geweest. Het ijzeren gordijn begint steeds meer gaten te vertonen. Maar wij doen er goed aan in alle nuchterheid te bedenken, dat ook een gordijn met gaten, zeker wanneer het van ijzer is, nog altijd een gordijn blijft. Wanneer men het gehele verloop van de internationale politiek in de tijd overziet, kan men dan ook niet anders dan constateren, dat de vreugde over de gesignaleerde ontwikkeling toch belangrijk getemperd wordt door het feit, dat de grote vraagstukken, die Oost en West verdeeld houden, niet tot een oplossing zijn gekomen.

In het algemeen gesproken is er trouwens weinig reden tot opgewektheid over de ontwikkeling van de internationale situatie. De nucleaire bewapeningsrace kon nog steeds niet worden gestuit, zij het dan ook dat tussen Moskou en Washington besprekingen gaande zijn, om een verdere uitbreiding van deze wedloop af te remmen. China schaarde zich in de rij der nucleaire mogendheden en als niet spoedig een verdrag tot stand komt om dit proces te stuiten, dreigt de verdere spreiding van kernwapens over de wereld niet meer voorkomen te kunnen worden. Hoe groot dit gevaar is, wordt duidelijk wanneer men bedenkt, dat in de ruim twintig jaar die voorbij gingen sinds de tweede wereldoorlog eindigde, niet minder dan zestien gewapende conflicten plaats vonden waaraan twee of meer staten deelnamen.

Even zorgelijk is de situatie op het punt van de Noord-Zuid-verhouding. De welvaartskloof tussen de geïndustrialiseerde landen enerzijds en de ontwikkelingslanden anderzijds groeit nog steeds, in plaats van kleiner te worden. Tegelijkertijd moet men vaststellen, dat het totaal van de ontwikkelingshulp van het Westen sinds enkele jaren geen stijging meer vertoont. In enkele landen is zelfs van een daling sprake. En dat terwijl, mede als gevolg van de snelle bevolkingsgroei in vele delen van de wereld, het wereldvoedselprobleem steeds nijpender begint te worden en alleen al het vermijden van massale hongersnoden in de 80-er jaren een aanzienlijke vergroting van de hulpverlening, in het bijzonder gericht op vergroting van de landbouwproductie in de ontwikkelingslanden, noodzakelijk maakt.

Het weinig bemoedigende karakter van het wereldbeeld wordt niet in de laatste plaats veroorzaakt door het voortduren van de afschuwelijke oorlog in Vietnam. Geen van beide strijdende partijen heeft de mogelijkheid de overwinning te behalen. Maar toch duurt de strijd voort en wordt het volk van Vietnam steeds

zwaarder getroffen. Het is ontstellend te bedenken, dat alleen al de Amerikaanse uitgaven voor de strijd in Vietnam in 1967 naar raming nagenoeg het dubbele bedragen van het totale bedrag (overheidshulp en particuliere investeringen tezamen), dat het Westen gedurende hetzelfde jaar aan de ontwikkelingslanden ter beschikking stelt....

En daarnaast duurt in China de worsteling tussen de verschillende machtsgroepen in de communistische partij voort, als gevolg waarvan verwarring en ontwijking steeds meer om zich heen grijpen. Welke groepering ten slotte de macht in handen zal krijgen en welke koers dan zal worden gevaren, durft niemand te voorspellen. Inmiddels werken de openlijke vijandschap tussen Moskou en Peking het desintegratieproces binnen de communistische wereld in de hand. De aandacht voor deze ontwikkeling, die grote gevolgen kan hebben voor het verdere wereldgebeuren, werd in de meest recente periode echter verdrongen, doordat een andere politieke brandhaard, die in het Midden-Oosten, opnieuw tot ontploffing kwam.

De toenemende spanningen aldaar, zich manifesterende in het wegzenden van de langs de Egyptisch-Israëliische grens gelegerde VN-strijdmacht, het verbod van doorvaart door de golf van Akaba voor Israëliische schepen en grote concentraties van rijkelijk met Russische tanks en vliegtuigen voorziene Arabische strijdkrachten langs Israël's grenzen, kwamen ten slotte tot ontlading in een korte, maar felle strijd van zes dagen, gedurende welke de Israëli's spectaculaire successen behaalden. Het *politieke* doel van Israel: erkenning door de Arabische staten en waarborgen voor zijn vreedzaam voortbestaan, is echter nog lang niet bereikt.

Binnen de Westelijke wereld ten slotte is de meest opvallende ontwikkeling de vastberadenheid, waarmee generaal de Gaulle voortgaat Frankrijk los te maken uit het Westelijke kamp. Het terugtrekken van Frankrijk uit de geïntegreerde samenwerking binnen de NAVO was daarvan het meest opvallende symptoom. De Gaulle blijft voorts pogen de Europese Gemeenschap een gaullistisch stempel op te drukken. Het Franse staatshoofd meent dit met des te meer succes te kunnen doen, nu in Bonn een kanselier aan de macht is gekomen, die veel meer dan zijn voorganger geneigd is om Parijs naar de ogen te zien.

Verheugend is het aan de andere kant, dat de Labour Party — jarenlang gereserveerd, zo niet vijandig tegenover de gedachte van een Verenigd Europa — nu in grote meerderheid tot andere gedachten is gekomen. Dit heeft er o.m. toe geleid, dat de regering-Wilson een nieuwe aanvraag tot toetreding tot de EEG heeft ingediend. Ten tweeden male dreigt generaal de Gaulle echter Groot-Brittannië de toegang tot Europa te versperren en dit ondanks het feit, dat de technische problemen, die in geval van Engelse toetreding tot de EEG tot oplossing moeten worden gebracht, zeker niet onoverkomelijk zijn. De vraag — die in de vorige verslagperiode nog open bleef — wat Engeland, gesteld voor grote economische moeilijkheden, uiteindelijk onder Labour zou gaan doen t.o.v. de EEG, heeft daarmee intussen zijn beantwoording gekregen. Maar het Europa van de Zes zit niettemin, ook trouwens van democratisch gezichtspunt uit gezien, nog altijd in het slop, de voortschrijdende economische integratie ten spijt. Dit laatste proces maakt het achterwege blijven van werkelijke parlementaire controle in het supranationale vlak tot een steeds nijpender probleem.

Dat deze voortschrijdende integratie van jaar tot jaar een steeds grotere invloed zal laten zien op onze nationale economie, ligt in de rede. Wij hebben dit in de voorbije jaren dan ook kunnen waarnemen, zowel t.a.v. de ontwikkeling van het binnenlandse loon- en prijspeil als van die van onze werkgelegenheid. Het voeren van eigen politiek in welk opzicht dan ook, wordt daardoor steeds minder mogelijk.

Wanneer wij nog eens terugblikken op de sociaal-economische ontwikkeling in ons land sinds het najaar van 1964, dan blijkt dat 1964 het jaar is geworden van economische explosies. Niet alleen van de loonexplosie, waarbij de loonsom per werknemer met 15 pct. steeg na het beruchte millimeteren in de voorafgaande periode. Omdat in Nederland de aandacht nogal eenzijdig op het loonbeleid was gevestigd, kreeg die loonexplosie extra veel nadruk. Maar het verbruik van de gezinnen steeg niet opvallend. Wél opvallend was de enorme stijging van de investeringen van het bedrijfsleven (14 pct.) en van de woningbouw (29 pct.!) en de explosie van de overheidsinvesteringen (17 pct.). Iedereen die gedacht had, dat de loonstijging ten koste zou gaan van de investeringen, nodig voor de economische groei, kwam dus voor een grote verrassing te staan. De belangrijkste oorzaak van het feit, dat de 'aanpassing aan het Europese loon- en prijspeil' niet leidde tot afkoeling van de oververhitte economie, was wel de grote stijging van de wereldhandel, die tot gevolg had dat het Nederlandse bedrijfsleven ruim 12 pct. meer kon exporteren dan het jaar tevoren. De spanning op de arbeidsmarkt bereikte dan ook een historische hoogte.

De betalingsbalans liet een omvangrijk tekort zien, maar het was veel kleiner dan aanvankelijk was gevreesd, omdat de uitvoerstijging zo groot was; de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven op de buitenlandse markten was kennelijk nog goed. De bijzonder grote stijging van de overheidsuitgaven bracht de rijksbegroting uit evenwicht. In 1964 werd heel wat van de ruimte voor de overheid opgesoupeerd, zodat stijging van de overheidsuitgaven in de komende jaren op toenemende weerstanden zou stuiten: belastingverhoging zou dan immers nodig zijn. Onder die omstandigheden ontstond een kabinetscrisis in het voorjaar van 1965 en traden de socialisten toe tot het kabinet.

Voor één van de belangrijkste taken van het kabinet-Cals: een verdere belangrijke uitbreiding van de gemeenschapsvoorzieningen, was de economische ontwikkeling ongunstig. De krapte op de arbeidsmarkt bleef en dus bleven ook de lonen stijgen. Er werd niet meer gepraat over loonexplosies, maar na de stijging van de loonsom in 1964 met 15 pct., kwam er in 1965 en in 1966 nog eens twee maal 10 pct. bovenop. De investeringen van bedrijven bleven groeien, zij het in een veel rustiger tempo; het expansieve en pluriforme beleid van de minister van Volkshuisvesting leidde tot een stijging van de woningbouw met 12 pct. en 8 pct. in 1965 en 1966. Deze toch nog grote stijgingen van de binnenlandse uitgaven konden minder gemakkelijk worden opgevangen dan in 1964. De wereldhandel begon minder hard te lopen, terwijl de uitvoer van ons land niet meer sterker steeg dan de wereldhandel. Dat kan worden verklaard uit het feit, dat het Nederlandse bedrijfsleven volbezet was om aan de grote binnenlandse vraag te voldoen en omdat de sterke kostenstijgingen waarschijnlijk de bijzonder gunstige concurrentiepositie in het buitenland begon aan te tasten. Doordat tegelijkertijd de sociale verzekeringsuitkeringen werden verhoogd en een verlaging van de loon- en inkomstenbelasting werd doorgevoerd, steeg het gezinsverbruik sterk, voorzover het tenminste niet werd afgeremd door de aanhoudende prijsstijgingen (in 1964, '65 en '66 met gemiddeld meer dan 5 pct. per jaar). Onder die omstandigheden was de ruimte voor een stijging van de overheidsuitgaven beperkt geworden en daarmee ook de mogelijkheden van een grootscheepse aanpak van de gemeenschapsvoorzieningen.

Begin 1965 was die ontwikkeling nog niet goed te voorzien, maar de feiten toonden achteraf aan, dat de PvdA niet zou kunnen doen in het kabinet-Cals wat zij had verwacht.

Nadat de betalingsbalans in 1965 bijna in evenwicht was gekomen, nam in 1966

het tekort weer toe. Opnieuw steeg de wereldhandel minder sterk en ook onze uitvoer groeide minder snel. Door de aanhoudende tekorten op de betalingsbalans en grote vraag naar kapitaal voor investeringen, vooral voor woningbouw, was de rente sterk gestegen. Doordat de kapitaalmarkt vooral door het bedrijfsleven en het rijk werd afgeroomd, bleef er voor gemeenten en provincies weinig over voor de financiering van hun investeringen. De hoge rente leidde tot een teruglopende vraag naar woningen.

De grote gasvondsten in Groningen hadden geleid tot enorme investeringen in de omschakeling van kolen en olie op gas. Dat leidde niet alleen tot een extra belasting van de kapitaalmarkt, maar ook tot een geleidelijke uitschakeling van de Limburgse kolenmijnen als belangrijke bron van werkgelegenheid. Tegelijkertijd begonnen enkele bedrijfstakken, zoals de scheepsbouw en de textielnijverheid, in moeilijkheden te raken door heftige concurrentie van het buitenland en te langzame modernisering van het Nederlandse produktie-apparaat. De ontslagen in die sectoren konden worden opgevangen door een vooruitziend industrialisatiebeleid (Limburg) en door het geruisloos opnemen in andere bedrijfstakken waar de spanning op de arbeidsmarkt bleef voortbestaan (afvloeiing van de textiel en de scheepsbouw naar bijvoorbeeld bouwnijverheid en metaalnijverheid).

Tegen het najaar van 1966 begonnen zich echter duidelijke tekenen van ontspanning op de arbeidsmarkt voor te doen, waardoor deze ontslagen in bedrijven met grote moeilijkheden niet meer konden worden opgevangen. Vooral het teruglopen van de bouw accentueerde die ontwikkeling. Onder deze economische omstandigheden ontstond de politieke crisis, die bekend zal blijven als de nacht van Schmelzer en die de PvdA uit het kabinet deed verdwijnen. Inzet daarbij was de beoordeling van de economische situatie, waarbij de KVP en VVD en CHU een beleid wilden, dat op inflatiebestrijding was gericht. De PvdA daarentegen wilde een beleid, dat de opkomende werkloosheid zou terugdringen. Dat de PvdA-fractie daarbij achteraf het gelijk aan haar kant heeft gekregen, is voor de geschiedschrijving misschien van belang, maar in de politiek schijnt dat zonder veel belang te zijn.

Van belang is uiteraard wel wat de politieke gebeurtenissen, die opnieuw een confessioneel-liberale coalitie aan het bewind brachten, uiteindelijk voor gevolgen zullen hebben voor het gehalte van het regeringsbeleid. Dat zal spoedig genoeg blijken. Als men zich realiseert wat de toekomst van ons land gedurende lengte van jaren aan eisen zal stellen op gebieden als onderwijs, wetenschappelijk onderzoek, ruimtelijke ordening, woningbouw, gemeenschapsvoorzieningen in de gemeenten, water- en luchtverontreiniging, recreatie en sport, omroep, kunst, verkeer en niet in de laatste plaats ontwikkelingshulp, dan mag men in elk geval beginnen met zijn hart vast te houden. Temeer, omdat die politieke gebeurtenissen niet los kunnen worden gezien van de vastgeroeste partijpolitieke verhoudingen.

De ernstige tegenslagen die de PvdA in de laatste jaren bij de stembus heeft moeten incasseren, mogen niet alleen in verband worden gezien met conjuncturele factoren, maar ook en wellicht veel meer met structurele. Dat blijkt onmiskenbaar uit het hele vergruizelde beeld, dat onze partijpolitieke staalkaart steeds meer begint te vertonen.

Het wordt steeds méér duidelijk, dat het deconfessionaliseringsproces, dat na de oorlog door de oprichting van de PvdA zijn eerste stimulans kreeg in het vlak van de politiek, thans in een stroomversnelling is geraakt en eindelijk en voor goed zal gaan leiden tot doorbreking van ons traditionele, verouderde partijpolitieke patroon. Het ziet er echter tevens naar uit, dat het feit dat er zoveel tijd nodig is

geweest voor de rijping van de geesten op dit punt, niet zonder invloed zal blijven op de oplossing, het resultaat, dat ten slotte uit de smeltkroes te voorschijn zal komen. De nieuwe polarisatie blijkt anders te gaan verlopen dan wij aanvankelijk hebben gedacht. De desintegratie die zich bezig is te voltrekken, eist nieuwe initiatieven en impulsen, die zijn afgestemd op de situatie van nu.

Dat een partij als de onze, wier hele bestaan gekoppeld is aan het partijpolitieke vernieuwingsproces, zich op deze situatie grondig dient te bezinnen, spreekt geheel voor zichzelf. In de kritieke periode van de nieuwe vormgeving dienen wij te trachten niet minder invloed te hebben op de beweging in het politieke krachtenveld dan het geval was in de fase van aanzet en groei. Dat zal aanpassing vragen van ideeën en verlangens aan gewijzigde omstandigheden. Het zal echter een nieuwe toetssteen worden voor de kracht en de veerkracht van onze beweging, of zij in staat zal blijken aan die eis van de tijd te voldoen.

Het is een moeilijke opgaaft in een moeilijk tijdsgewricht. In het laatste gedeelte van de afgelopen verslagperiode is er hard gewerkt om de weg te vinden, die de partij in staat kan stellen die opgaaft te vervullen. Wij hopen, dat in de maanden die nu vóór ons liggen, spoedig zal blijken dat wij ons in die verwachting niet hebben vergist.

In memoriam

Vele partijgenoten zijn ons in de verslagperiode ontvallen. Wetenschappelijke werkers van uitzonderlijk formaat, handarbeiders en huismoeders. Bestuurders van de staat, de provincie en de gemeente. Zij ontvielen ons vaak na een lang en vruchtbaar leven in dienst van de gemeenschap en hun gezin. Soms trof ons de slag in de bloei der menselijke jaren, door slopende ziekte of verbijsterend ongeval.

Wij gedenken allen, de genoemden en de ongenoemden; de veteranen, tot het einde werkzaam of in ruste, de jonge partijgenoot die nog zoveel voor zijn gezin had willen zijn. Wij gedenken de vechters en de stille werkers, door wier toegewijde arbeid de socialistische beweging kan bestaan, de vrouwen, die op haar ongeziene post zorgden voor de liefderijke omgeving die het haar man mogelijk maakte voor de gemeenschap te arbeiden.

Ons ontvielen: prof. H. Kraemer te Driebergen, R. Jansen te Eindhoven, mevrouw Van de Kieft te Rolde, W. Beukema te Nijmegen, P. Gardenier te Den Haag, mevrouw Banning te Driebergen, B. Eikenaar te Zwolle, mevrouw Van Deutekom te Venlo, E. M. Buter te Amsterdam, J. Blom te Den Haag, prof. G. van den Bergh te Amsterdam, P. van Zeeland te Utrecht, Wessel van Leeuwen te Amsterdam, Paul van 't Hoff te Eindhoven, Evert Kupers te Bloemendaal, B. Smeding te Amsterdam, mevrouw Brautigam te Rotterdam, J. Schilthuis te Den Haag, S. Coelingh te Beverwijk, J. van Zwijndrecht te Den Haag, Hendrik Altink te Utrecht, J. Kalsbeek te Gorssel, mevrouw Van Poelje te Vlissingen.

Partijbestuur

Op 1 oktober 1964 werd het partijbestuur gevormd door de volgende partijgenoten:

J. G. Suurhoff	Voorzitter
E. Meester	Algemeen secretaris-penningmeester
Mw. M. P. de Bruyn Ouboter	Secretaresse
J. H. Scheeps,	Secretaris
J. M. Willems	(rayon Friesland, Groningen, Drente)
J. J. A. Berger	Secretaris
C. Kleijwegt	(rayon Overijssel, Gelderland)
J. G. H. Tans	(rayon Noord-Brabant, Limburg, Zeeland)
G. W. B. Borrie	
J. A. W. Burger	
M. v. d. Goes van Naters	
R. Langerak	
Mw. T. v. d. Marel-v. d. Meer	
W. Mensink	
H. Roelfsema	
B. V. A. Röling	
L. H. Ruitenbergh	
G. J. N. M. Ruygers	
Mw. Chr. A. de Ruyter-de Zeeuw	
I. Samkalden	
W. Thomassen	
J. B. Vlam	
A. Vondeling	
H. Vos	
Buitengewoon lid: W. Drees	

Het tiende congres van de partij, gehouden op 5 en 6 maart 1965 in het Congrescentrum van de R.A.I. te Amsterdam, koos als leden van het partijbestuur:

J. G. Suurhoff	Voorzitter
E. Meester	Algemeen secretaris-penningmeester
mw. M. P. de Bruyn Ouboter	Secretaresse
J. J. A. Berger	Rayon I (Friesland, Groningen en Drenthe)
G. W. B. Borrie	
mw. G. Brautigam	
J. A. W. Burger	
P. Dankert	Internationaal secretaris
C. Egas	

H. M. Franssen	(1e vice-voorzitter)
W. Hessel	
J. Koopman jr.	
W. Mensink	(2e vice-voorzitter)
J. Nagel	
J. M. L. Pompe	
L. H. Ruitenbergh	
G. J. N. M. Ruygers	
J. G. H. Tans	Rayon III (Zeeland, Noord-Brabant en Limburg)
J. M. den Uyl	
A. R. Vermeer	Rayon II (Overijssel en Gelderland)
A. Vondeling	
M. Vrolijk	
Mw. M. v. d. Wal-Duijvendak	
J. M. Willems	
H. Wierenga	

Dit congres aanvaardde enige statutenwijzigingen met betrekking tot de samenstelling van het partijbestuur. Het aantal secretarissen werd tot drie verminderd. Daardoor vervielen de bezoldigde secretariaten van de werkgemeenschappen. Tevens werd voor de secretarissen een taakomschrijving gegeven, die luidt als volgt: (art. 37 van de statuten) 'De algemeen secretaris-penningmeester is belast met de algemene leiding van het secretariaat en het beheer der financiën. De secretaresse is belast met het secretariaat van de Vrouwenbond. De internationaal secretaris regelt de internationale zaken en onderhoudt het contact met de Socialistische Internationale.'

In afwachting van de koninklijke goedkeuring van de Statutenwijziging trof het congres enige voorlopige voorzieningen voor de bezetting van het partijbestuur, die nadien definitief werden.

Bij de vorming van de regering-Cals traden de partijgenoten: C. Egas, J. G. Suurhoff, J. M. den Uyl, A. Vondeling en M. Vrolijk in de regering en traden mitsdien af als lid van het partijbestuur.

Daartoe krachtens het huishoudelijk reglement door het congres gemachtigd heeft de partijraad, gehouden op 12 juni 1965, in de vacature van de voorzitter voorzien door verkiezing van pg. J. G. H. Tans en pg. G. M. Nederhorst, die ingevolge art. 36 van de statuten als fractievoorzitter lid van het partijbestuur diende te zijn. In de overige vacatures werd voorzien op het op 27 november 1965 te Nijmegen gehouden congres. Verkozen werden verklaard: de partijgenoten: H. P. van Gemert, R. Laan jr., A. Padt-Jansen en D. Roemers.

Op 30 september 1966 was het partijbestuur als volgt samengesteld:

J. G. H. Tans	Voorzitter
E. Meester	Algemeen secretaris-penningmeester
Mw. M. P. de Bruyn Ouboter	Secretaresse van de Vrouwenbond
P. Dankert	Internationaal secretaris
H. M. Franssen	1e vice-voorzitter
W. Mensink	2e vice-voorzitter
G. M. Nederhorst	Fractievoorzitter
J. J. A. Berger	Groningen

G. W. B. Borrie	Sleen
mw. G. Brautigam	Amsterdam
J. A. W. Burger	Wassenaar
H. P. van Gemert	Harderwijk
W. Hessel	Enschede
J. Koopman jr.	Voorburg
R. Laan jr.	Rotterdam
J. Nagel	Hilversum
Mw. A. Padt-Jansen	Den Haag
J. M. L. Pompe	Rotterdam
D. Roemers	Badhoevedorp
L. H. Ruitenbergh	Den Haag
G. J. N. M. Ruygers	Rijswijk (Z.H.)
A. R. Vermeer	Arnhem
Mw. M. v. d. Wall-Duijvendak	Geldermalsen
J. M. Willems	Oisterwijk
H. Wierenga	Doorn,

terwijl buitengewoon lid van het partijbestuur is: pg. W. Drees, Den Haag.

In deze verslagperiode traden als lid van het partijbestuur af de partijgenoten: C. Egas, M. v. d. Goes v. Naters, C. Kleijwegt, R. Langerak, mw. T. v. d. Marel-v. d. Meer, H. Roelfsema, B. V. A. Röling, mw. Chr. A. de Ruyter-de Zeeuw, I. Samkalden, J. H. Scheps, J. G. Suurhoff, W. Thomassen, J. M. den Uyl, J. B. Vlam, A. Vondeling, H. Vos en M. Vrolijk.

Velen van hen hebben een groot aantal jaren hun zeer gewaardeerde arbeid in het partijbestuur verricht. Anderen vermochten dit een beperkt aantal jaren te doen en werden toen tot andere arbeid geroepen die het hun onmogelijk maakte hun plaats in het partijbestuur te blijven innemen.

Allen verdienen de dank van onze partij voor de wijsheid en de kennis, de ervaring en de werkkraft die zij ter beschikking van de partij hebben willen stellen.

Het dagelijks bestuur van de partij wordt op grond van artikel 36 van de statuten gevormd door de voorzitter, de vice-voorzitters, de secretarissen, de voorzitter van de Tweede Kamerfractie, de voorzitter van de redactie van 'Opinie' en een of meer leden door het partijbestuur uit zijn midden aan te wijzen.

Het bestaat op 30 september 1966 uit:

J. G. H. Tans, voorzitter, H. M. Franssen en W. Mensink, vice-voorzitters, E. Meester, algemeen secretaris-penningmeester, mw. M. P. de Bruyn Ouboter, secreta-se van de Vrouwenbond, P. Dankert, internationaal secretaris, G. M. Nederhorst, voorzitter Tweede Kamerfractie, G. J. N. M. Ruygers, voorzitter van de redactie van 'Opinie', J. A. W. Burger en J. Koopman jr., door het partijbestuur aangewezen.

Aantal vergaderingen van het partijbestuur en het dagelijks bestuur.

In het verslagjaar 1964-1965 vergaderde het partijbestuur 11 maal, en in het verslagjaar 1965-1966 13 maal.

In dezelfde perioden kwam het dagelijks bestuur respectievelijk 19 maal en 32 maal bijeen.

Redactie van Paraat en Opinie

Bij het begin van de verslagperiode (1 oktober 1964) bestond als 14-daags partijorgaan het blad *Paraat*.

De redactie bestond uit de partijgenoten J. J. A. Berger, mw. M. P. de Bruyn Ouboter, H. Eijssink, P. Dankert, mw. G. Brautigam, H. v. d. Doel, M. v. d. Stoel, en mevr. U. den Tex als redactie-secretaresse.

De laatste verving pg. D. Spierenburg die gedurende negen jaar het secretariaat van de redactie van Paraat had gevoerd. Wij willen in dit verslag gaarne dank brengen aan pg. D. Spierenburg voor de wijze waarop hij zijn taak in deze functie heeft vervuld.

Op 1 januari 1965 werd een samenvoeging van verschillende partij-periodieken tot stand gebracht. Paraat, Vernieuwing en De Katholiek in de Partij van de Arbeid werden opgeheven.

De inhoud die als regel in deze bladen verscheen, werd vanaf die datum opgenomen in het nieuwe periodiek 'Opinie', dat in groter formaat en omvang dan de genoemde organen is verschenen.

De redactie van Opinie werd op 30 september 1966 gevormd door de partijgenoten mw. G. Brautigam, mw. M.P. de Bruyn Ouboter, P. Dankert, H. M. Franssen, Th. J. Hogendorp, J. van Os van den Abeelen, R. de Rooi, G. J. N. M. Ruygers. Redactie-secretaresse is pge. mevr. U. den Tex.

Het aantal abonnees per 30 september 1966 bedraagt 11.500.

Uitspraken van het partijbestuur

Het partijbestuur heeft zich in de verslagperiode vele malen uitgesproken over vraagstukken van nationale en internationale aard, die een openbaar positie-kiezen van de partij noodzakelijk maakten.

De tekst van deze verklaringen laten wij hieronder volgen.

BINNENLANDSE POLITIEK

Vakantietoelage voor bejaarden

Amsterdam, 17 september 1965.

Het bestuur van de PvdA is gisteren voor het eerst na de vakantieperiode bijeen geweest en heeft zich beraden over een aantal vraagstukken van organisatorische en van algemeen-politieke aard.

Het partijbestuur heeft daarbij met verwondering kennis genomen van de wijze, waarop de minister van Sociale Zaken, dr. G. M. J. Veldkamp het vraagstuk van de vakantietoelage voor de bejaarden denkt op te lossen. Het partijbestuur constateert dat de minister hiermee de bejaarden geen vakantietoelage boven de AOW-uitkering zou geven.

Grondslag en karakter van de K.V.P.

Amsterdam, 24 februari 1966.

Het partijbestuur van de Partij van de Arbeid heeft in zijn vergadering van 23 februari 1966 uitvoerig van gedachten gewisseld over het onlangs verschenen rapport 'Grondslag en karakter van de KVP'.

Met voldoening is daarbij geconstateerd, dat het vraagstuk van de partijvorming in dit rapport op meer eigentijdse wijze en met grotere openheid wordt benaderd dan vroeger in confessionele kring doorgaans het geval is geweest.

Met name heeft het partijbestuur het gewaardeerd, dat op duidelijke wijze tot uitdrukking komt,

- dat het katholieke geloof naar zijn inhoud niets zegt over de te voeren politiek;
- dat ook niet-christenen, die geloof noch openbaring kennen, toch van algemeen menselijke waarden uitgaan en tot praktische conclusies kunnen komen, en ook vaak komen, die van de door katholieken voorgestane oplossingen niet zo heel ver verwijderd zijn of daarmee praktisch samenvallen;
- en dat de confessionele partijvorm derhalve geen kwestie van beginsel is, maar een discutabele zaak waarover moet worden beslist op grond van de omstandigheden en verhoudingen van de tijd.

Die waardering geldt evenzeer de uitspraak,

- dat in de *huidige* tijd van de noodzakelijkheid van een katholiek partijverband niet meer gesproken mag worden,
- en dat de KVP dan ook geen eenheidspartij meer kan en wil zijn, omdat de spanwijdte tussen de fundamentele inzichten, waarvan de partij uitgaat enerzijds en de concrete programpunten en beleidsbeslissingen anderzijds, zo groot is, dat afwijkende meningen van een kleiner of groter aantal katholieken altijd wel zullen blijven bestaan.

Dit is niet alleen van grote betekenis voor de grondslag van de KVP zelf, maar het houdt tevens de uitdrukkelijke erkenning in van de vrijheid van politieke keuze en van het onkreukbare recht van ieder katholiek om een andere keuze te doen dan die van de KVP.

Het partijbestuur is daarom van mening, dat het rapport ongetwijfeld een nieuwe stimulans zal vormen voor het hervatten van de discussie over de politieke partijvorming in ons land. Temeer omdat het rapport op beslissende punten tekort schiet en een aantal onbeantwoorde vragen oproept. Zo is de wijze waarop gemotiveerd wordt, waarom het ondanks alles in de gegeven omstandigheden toch nog nuttig en nodig is een katholieke partij te bezitten, of waarom gestreefd zou moeten worden naar een algemeen christelijke partij, volstrekt onvoldoende en vatbaar voor ernstige kritiek. Het partijbestuur is van oordeel, dat óók de hiermee verband houdende gedachte om de mogelijkheden tot vernieuwing van ons partijwezen nader te laten onderzoeken door een groep van personen, die tot verschillende politieke richtingen behoren, ruimer moet worden opgevat dan in het rapport gebeurt. Het partijbestuur spreekt zijn bereidheid uit tot de realisering van een dergelijke gedachte gaarne zijn bijdrage te willen leveren.

Dekkingsplan 1967 en andere zaken.

Amsterdam, 31 augustus 1966

Het bestuur van de Partij van de Arbeid heeft kennis genomen van de mededeling van de Regering, dat overeenstemming werd bereikt over het Dekkingsplan van de komende Begroting. Het partijbestuur wacht met belangstelling de nadere bijzonderheden af, die hierover in de Troonrede en Miljoenennota zullen worden verstrekt. Het herinnert aan het standpunt dat de PvdA in de afgelopen maanden bij herhaling heeft ingenomen, te weten dat in deze kabinetsperiode géén nieuwe lasten zullen worden gevraagd, die de eerste levensbehoeften van de bevolking raken.

In het kader van de lastenverdeling volgt het partijbestuur met instemming de activiteiten van de samenwerkende vakcentralen, die er op gericht zijn de werknemers een groter aandeel te verschaffen in de opbrengst van de productie. Daarnaast verdient de wijze waarop het huidige kabinet, blijkens recente perspu-

blicaties, doende is de belangen van de gemeenschap te behartigen bij de onderhandelingen over de concessievoorwaarden voor de winning van olie en gas op het Continentale Plat eveneens alle instemming en steun.

Met voldoening constateert het bestuur van de PvdA, dat met de aankondiging van wetsontwerpen op het gebied van de grondpolitiek en de speculatiewinst, de structuurhervormende maatregelen die dit Kabinet bij zijn optreden in het vooruitzicht stelde, thans in de fase van de verwerkelijking beginnen te komen. Dit doet het vrouwen groeien, dat ook de beloften ten aanzien van het stakingsrecht en de hervorming van de onderneming, zowel als andere voornemens waarvan de uitvoering in het vooruitzicht werd gesteld, nu spoedig, en zeker nog in het nieuwe parlementaire jaar, zullen worden waargemaakt. Te wijzen valt hierbij vooral op de problematiek van de ontwikkelingshulp, van de financiële positie van de gemeenten en van de bevolkingsgroei. Als het Kabinet er tevens in slaagt, ondanks blijkbaar onvermijdelijke beperkingen, toch de gemeenschapsvoorzieningen opnieuw aanmerkelijk uit te breiden en te doen beantwoorden aan de eisen die de toekomst onverbiddelijk stelt, kan de voorgenomen beleidswijziging zichtbaar worden.

Het is met het oog hierop van het grootste belang, dat de Regering er beter dan tot nu toe in zal slagen, het uitzicht op de wezenlijke doeleinden van dit Kabinet niet te laten belemmeren door andere incidentele beleidsbeslissingen. In het huidige stadium ziet het bestuur van de PvdA zich genoodzaakt aandacht te schenken aan een tweetal van dergelijke problemen.

Ten aanzien van de voorgestelde regeling van het zogenaamde Krooninkomen deelt het partijbestuur het standpunt, dat de Tweede Kamerfractie van de Partij bij monde van de heer Nederhorst, als eerste reactie heeft kenbaar gemaakt. Het partijbestuur is met name van oordeel, dat andere oplossingen zullen moeten worden gezocht tot regeling van dit vraagstuk, omdat de huidige voorziening niet meer beantwoordt aan de eisen en de normen van deze tijd.

Naar aanleiding van berichten betreffende de mogelijke vestiging van een der hoofdkwartieren van de NAVO in Zuid-Limburg, verklaart het partijbestuur ten slotte, op grond van onze verplichtingen jegens de Verdragsorganisatie, tegen een dergelijke vestiging op zichzelf geen overwegend bezwaar te zien, mits de NAVO-gedachte niet wordt ondermijnd door het handhaven van generaal van Kiehlmanns-gedachte als commandant van het betreffende hoofdkwartier. Het partijbestuur spreekt de verwachting uit, dat de Regering in de onderhandelingen over de voorwaarden van vestiging de nodige stappen onderneemt om dit gevaar te keren.

BUITENLANDSE POLITIEK

Vietnam

Amsterdam, 8 april 1965

Het dagelijks bestuur van de Partij van de Arbeid heeft met instemming kennis genomen van de verklaring van president Johnson, dat de Verenigde Staten bereid zijn zonder voorafgaande voorwaarden overleg te plegen over een oplossing van het gewapende conflict in Vietnam.

Alles moet worden geprobeerd om te voorkomen, dat de Vietnamese oorlog verder om zich heen grijpt. Daarom doet het dagelijks bestuur van de Partij van de Arbeid thans een ernstig beroep op de communistische wederpartij, zich even onvoorwaardelijk tot overleg bereid te verklaren.

Positieve ondersteuning door de rijke landen verdient ook de gedachte van

president Johnson om een nieuw internationaal ontwikkelingsplan voor Zuid-Oost-Azië te lanceren.

Amsterdam, 21 mei 1965

Het bestuur van de Partij van de Arbeid heeft zich in zijn vergadering van 20 mei onder meer beraden over de situatie in Zuid-Oost-Azië. Het partijbestuur sluit zich aan bij de motie-Ruygers over Vietnam, die de Tweede Kamer op 18 mei jl. heeft aanvaard. Het doet dit mede in de overtuiging, dat het conflict in Vietnam niet langs militaire weg tot een oplossing kan worden gebracht.

Het partijbestuur wenst daarbij echter tevens uit te spreken, dat het opbouwen van een doeltreffend verzet tegen het opdringende communisme in Z.O.-Azië in hoge mate wordt belemmerd door het feit dat de sociale revolutie, welke zich thans in dat deel van de wereld voltrekt, op verzet stuit bij de kleine bevoorrechte groepen, die in enkele landen nog het politieke en maatschappelijke leven beheersen.

Het partijbestuur is van mening, dat het Westen — en met name de Verenigde Staten — meer begrip zal moeten tonen voor dit omwentelingsproces. Het door president Johnson voorgestelde economische hulpprogramma voor Z.O.-Azië waar- aan de Nederlandse regering zich bereid heeft verklaard in ruime mate bij te dragen, kan alleen zijn doeleinden bereiken, wanneer het mede dient tot ondersteu- ning van dit maatschappelijk vernieuwingsproces.

Amsterdam, 8 oktober 1965

De toenemende aanvoer van manschappen en materialen naar het Vietnamese front, alsmede het grijpen naar nieuwe oorlogsmiddelen, heeft niet alleen de verontrusting over het lot van de Vietnamese burgerbevolking vergroot, maar ook de gevaren van uitbreiding van het conflict tot een grote oorlog doen toenemen.

Sinds het ontstaan van het Vietnamese conflict heeft het bestuur van de Partij van de Arbeid van zijn ernstige bezorgdheid over deze ontwikkeling blijk gegeven. In zijn laatste vergadering heeft het dagelijks bestuur van de PvdA zich wederom beraden over de situatie. Het dagelijks bestuur is daarbij opnieuw tot de overtuiging gekomen, dat een duurzame en rechtvaardige oplossing van het probleem Vietnam langs militaire weg niet kan worden bereikt. Het blijft er daarom met de meeste klem bij de strijdende partijen op aandringen zich ten behoeve van de Vietnamese bevolking en van de stabiliteit der verhoudingen in Zuid-Oost-Azië rond de conferentietafel te scharen.

In overeenstemming met hetgeen hieromtrent tijdens het partijcongres van de Britse Labour Party te Blackpool werd bepleit, meent het dagelijks bestuur van de PvdA, dat een vreedzame oplossing van het probleem-Vietnam zal moeten worden gezocht op basis van het volgende program:

a. Gestreefd moet worden naar een 'staakt het vuren' voorafgaande aan of tijdens een vredesconferentie. Door een 'staakt het vuren' worden de kansen op een succesvol resultaat van de conferentie aanzienlijk vergroot;

b. Tegelijk met het stopzetten van de Amerikaanse luchtaanvallen op Noord-Vietnam, zal Noord-Vietnam op zich moeten nemen te verhinderen, dat verdere militaire steun, bijstand of materiaal aan het Nationale Bevrijdingsfront wordt geleverd;

c. Doeltreffende garanties dienen te worden gegeven, zowel aan Noord- als aan Zuid-Vietnam, tegen elke vorm van agressie. Daardoor kan een toestand worden

geschapen waarin het terugtrekken van vreemde troepen en het opheffen van buitenlandse bases worden mogelijk gemaakt. Noord- en Zuid-Vietnam zullen geen deelnemer mogen zijn in welke militaire alliantie dan ook;

d. Een sociaal en economisch herstelprogram onder auspiciën van de Verenigde Naties dient voor Noord- en Zuid-Vietnam te worden opgezet. Dit program moet er op gericht zijn die omstandigheden te scheppen, die, zo spoedig mogelijk, vrije verkiezingen onder toezicht van de Verenigde Naties mogelijk maken en Noord- en Zuid-Vietnam in de gelegenheid stellen in onafhankelijkheid hun wederzijdse betrekkingen te reglen.

Het bestuur van de Partij van de Arbeid heeft zich gewend tot de Tweede Kamerfractie teneinde deze zienswijze bij de regering ingang te doen vinden.

Aan Zijne Excellentie mr. William R. Tyler
Ambassadeur der Verenigde Staten van Amerika in Nederland,
Tobias Asserlaan 4,
Den Haag.

Amsterdam, 2 mei 1966

Excellentie,

Het zal u niet zijn ontgaan, dat de publieke opinie in Nederland in toenemende mate wordt verontrust door het voortduren van de oorlog in Vietnam. De Partij van de Arbeid deelt die verontrusting en zij meent u daarvan op openhartige wijze in kennis te moeten stellen.

Reeds bij de behandeling van de begroting van Buitenlandse Zaken voor het jaar 1966 heeft de fractie van de Partij van de Arbeid in de Tweede Kamer, bij monde van prof. dr. C. L. Patijn verklaard:

a. dat wij bevreesd waren, dat de Amerikaanse oorlogsinspanning gepaard zou gaan met een verzwakking van het inzicht in de noodzaak van het vinden van een politieke oplossing;

b. dat wij het daarom betreuren, dat, na een tijdelijke onderbreking, het oorlogsgeweld weer was opgelaaid;

c. dat wij hoopten, dat de Amerikaanse regering weer snel de weg van matiging zou inslaan en zou streven naar een politieke oplossing, omdat wij in het nut en in de wenselijkheid van een verdere opvoering van het geweld niet geloofden.

Sindsdien is onze ongerustheid er niet geringer op geworden. Integendeel, wij hebben kennis genomen van het feit, dat de Zuidvietnamese regering bij de bevolking op toenemend verzet stuit, dat de belangrijkste politieke groepering in het land in contact staat met het bevrijdingsfront en dat onder de bevolking de afkeer van een militaire oplossing met het uur groeiende is.

Het is duidelijk, dat door deze ontwikkeling de oorspronkelijke politieke motiveering voor de militaire hulp aan het volk van Zuid-Vietnam snel bezig is weg te vallen en dat dit tot geen ander gevolg kan leiden dan dat aan de oorlog in Vietnam een einde moet komen.

Wij zijn ons er grondig van bewust, dat de situatie die dan ontstaat zeker een aantal risico's inhoudt. Maar het is nu eenmaal zo, dat in een bedorven situatie een ideale oplossing niet meer bereikbaar is. Naarmate een oplossing in zo'n geval langer uitblijft, kan het uiteindelijke resultaat zelfs alleen maar slechter worden. Dit klemmt te meer, wanneer men daarbij bedenkt,

1. dat er nauwelijks twijfel aan kan bestaan, dat het voortduren van de oorlog de kansen op internationale ontspanning ondermijnt en een toenemende belasting vormt voor de verhouding tussen de Verenigde Staten van Amerika en zijn bondgenoten, ook voor de verhouding tussen de Verenigde Staten en de Sovjet Unie;

2. dat vrede in Vietnam bovendien de weg vrij zou maken om alle aandacht te concentreren op het centrale vraagstuk, waarvoor ook dit Aziatische land zich ziet gesteld:

de oplossing van het armoedevraagstuk door een versnelde sociale en economische ontwikkeling.

Alleen door een daadwerkelijke erkenning van het feit van de sociale revolutie in deze gebieden kan een dam worden opgeworpen tegen de expansiedrift van het Chinese imperialisme.

Op grond van bovenstaande overwegingen kunnen wij niet anders dan tot de volgende conclusies komen:

a. De bombardementen dienen te worden stopgezet, niet alleen om het geschokte vertrouwen in de doeleinden van de Amerikaanse politiek te herstellen en tegenover de wereldopinie de ernst van de Amerikaanse vredeswil te onderstrepen, maar ook om de gelegenheid te scheppen in Zuid-Vietnam tot oplossingen te komen voor de dreigende politieke chaos.

b. Bij de oplossingen behoort het eerste en het laatste woord te zijn aan het volk van Vietnam. Het volk van Vietnam zal zelf moeten beslissen over zijn politieke en maatschappelijke toekomst, inclusief over de vraag van de al of niet hereniging tussen Zuid- en Noord-Vietnam.

Daartoe is het wenselijk, dat de huidige militaire regering in Zuid-Vietnam de weg vrij maakt voor een representatieve burgerregering, waarin alle groepen van de bevolking moeten zijn vertegenwoordigd, ook die van het nationale bevrijdingsfront. Deze regering zou als overgangsregering vrije verkiezingen onder toezicht van de Verenigde Naties moeten voorbereiden. Het is aan deze regering om in volle vrijheid antwoord te geven op de vraag, of de militaire aanwezigheid van de Verenigde Staten van Amerika in Vietnam langer gewenst is of niet.

Van de Verenigde Staten van Amerika mag worden verwacht, dat bij voorbaat de garantie wordt gegeven, dat de verlangens terzake van de burgerregering van Zuid-Vietnam zullen worden geëerbiedigd.

c. Daarnaast zullen de internationale aspecten van het vraagstuk moeten geregeld worden in onderhandelingen, waaraan alle strijdende partijen op voet van gelijkheid deelnemen, zo gewenst in het kader van de Verenigde Naties, of met deelneming van de landen, die partij waren bij de accorden van Genève van 1954.

Wij zullen het op prijs stellen, indien u deze brief ter kennis van uw regering wilt brengen.

Met gevoelens van de meeste hoogachting,

Namens de Partij van de Arbeid:

W.g. J. G. H. Tans voorzitter,

W.g. E. Meester, algemeen secretaris-penningmeester.

Bevolkingspolitiek

Amsterdam, 22 januari 1965

Naar aanleiding van een brief, die de heren mr. B. H. Rümke, dr. J. A. Weijel en F.

F. Wibaut tot het partijbestuur van de Partij van de Arbeid hebben gericht, over het vraagstuk van de bevolkingspolitiek, de gezinsplanning en de geboortenregeling, is op 27 november 1964 een gesprek gevoerd tussen de ondertekenaars van deze brief en enkele leden van het partijbestuur. In dat gesprek is de wenselijkheid gebleken, dat terzake van deze problematiek de Partij van de Arbeid naar buiten een duidelijker gezicht toont dan zij thans heeft. Het partijbestuur wijst er overigens op, dat de PvdA herhaalde malen van haar inzichten op dit terrein heeft doen blijken. Zij vestigt in dit verband o.a. de aandacht op het in 1955 verschenen rapport 'Bevolkingsgroei en maatschappelijke verantwoordelijkheid' van de dr. Wiardi Beckman Stichting.

Bovenbedoeld gesprek heeft tot de navolgende gezamenlijke conclusies geleid:

1. Een politieke partij kan en moet geen uitspraak doen omtrent de religieuze en morele aspecten, die aan problemen als seksuele voorlichting en geboortenregeling zijn gebonden.

2. Het kan er niet om gaan, de ouders hun verantwoordelijkheid en beslissingsrecht te ontnemen, aangaande de omvang van het eigen gezin. De partij moet echter wel er naar streven, dat in de samenleving rondom deze problematiek een sfeer van openheid en eerlijkheid ontstaat, die het een ieder mogelijk maakt, zijn persoonlijke verantwoordelijkheid in vrijheid te beleven en die met name ouders in staat stelt hun verantwoordelijkheid en beslissingsrecht aangaande de omvang van het eigen gezin te effectueren.

3. Gestreefd moet worden naar een herziening van de artikelen in het Wetboek van Strafrecht, die de verkoop, de aanprijzing en het te koop aanbieden van middelen ter voorkoming van zwangerschap aan veel te rigoureuze bepalingen binden.

4. Gestreefd moet worden naar intrekking van de gemeentelijke verordeningen die aan de verkoop van middelen tot voorkoming van zwangerschap nog sterker belenmeringen in de weg leggen, dan het Wetboek van Strafrecht doet en die er daardoor eveneens toe medewerken, dat op geboortenregeling een odium van onoirbaarheid en geknoei blijft rusten.

5. Bevorderd moet worden, dat organisaties en instellingen, die zich bezighouden met seksuele voorlichting, opvoeding tot verantwoord ouderschap, geboortenregeling en dergelijke van overheidswege worden gesubsidieerd, zonder enige andere voorwaarde dan voldoende deskundigheid.

6. Bij medische en para-medische opleidingen behoort de aanstaande arts, vroedvrouw enz. voldoende inzicht in alle problemen, die met gezinsplanning, geboortenregeling e.d. te maken hebben, te worden bijgebracht.

7. Bestudeerd moet worden, hoe aan de jeugd op verantwoorde wijze seksuele voorlichting kan worden gegeven, uiteraard altijd na verkregen toestemming van de ouders.

8. Bestudering (voor zover nodig) van deze problematiek binnen de partij en opnemings in een geschikte vorm van in aanmerking komende desiderata in komende verkiezingsprogramma's, dient door de competente partij-organen in overweging te worden genomen.

9. Van de Nederlandse regering moet worden verlangd, dat zij in internationale bijeenkomsten en organisaties t.o.v. gezinsplanning en geboortenbeperking een positievere houding zal innemen dan tot dusver.

Verklaring van het gewestelijk bestuur van de Partij van de Arbeid in Limburg

In de komende maanden kunnen diepingrijpende beslissingen worden verwacht omtrent de toekomst van de Limburgse steenkolenmijnindustrie. Daarvan heeft de huidige regering thans blijk gegeven door in de Troonrede de volgende passage op te nemen:

‘Binnenkort zullen de Kamers worden ingelicht over de maatregelen, die de regering nodig acht voor de aanpassing van de mijnindustrie en voor de wijziging van de industriële structuur van Zuid-Limburg.’

Met voldoening kan worden geconstateerd, dat het kabinet al onmiddellijk bij zijn optreden doordrongen was van de noodzaak om ten aanzien van Zuid-Limburg tot bijzondere activiteiten te komen. Dat viel reeds af te leiden uit de volgende passage, voorkomende in de regeringsverklaring van 27 april 1965:

‘De te eenzijdige structuur van Zuid-Limburg is voor de regering aanleiding een meer gedifferentieerd industrie patroon te helpen bevorderen, teneinde op langere termijn voldoende werkgelegenheid voor de groeiende bevolking te verzekeren. De verbetering van de infrastructuur en de aanleg van industrieterreinen zal daartoe een belangrijke bedrage kunnen leveren. Daarnaast zal de regering met de daarbij betrokkenen, zoals het provinciaal bestuur, de gemeenten in Zuid-Limburg en de gezamenlijke steenkolenmijnen, nagaan op welke wijze een versterking van de industriële structuur van Zuid-Limburg kan worden verkregen.’

Door de vertegenwoordigers van de Partij van de Arbeid is in de afgelopen tijd bij herhaling en bij diverse gelegenheden duidelijk gesteld, dat bij het nemen van beslissingen ten aanzien van Zuid-Limburg de regionale en sociale aspecten van minstens zo grote betekenis zijn als die van economische en energiepolitieke aard.

Het is om die reden dat het gewestelijk bestuur van de Partij van de Arbeid in Limburg er juist op dit ogenblik prijs op stelt te verklaren dat:

1. een versnelde inkrimping van de werkgelegenheid in de mijnen slechts dan kan worden overwogen, wanneer de zekerheid bestaat, dat de daarbij vrijkomende werkers een plaats zullen kunnen vinden in het economische bestel van Zuid- en Midden-Limburg;
2. voor het verzekeren van die plaats een duidelijke aanzet in de uitbreiding van bestaande en de vestiging van nieuwe industrieën, waarvan bij voorkeur één of meer grote bedrijven, gegeven dient te zijn alvorens tot afbouw van de steenkolennijverheid kan worden overgegaan;
3. bijzondere aandacht zal moeten worden gegeven aan de gelijkheid van kansen bij omscholing en wederaanpassing en met name gelet zal moeten worden op de positie van de oudere werknemers;
4. het tijdschema voor de eventuele versnelde inkrimping van de Limburgse steenkolenmijnbouw zal moeten worden afgestemd op de opvangmogelijkheden bij omscholing en wedertewerkstelling van de vrijkomende bedrijfsgenoten uit de mijnindustrie;
5. een bijzondere inspanning nodig zal zijn van rijks-overheid, lagere overheden en mijnbedrijven om het omschakelingsproces op een sociaal verantwoorde wijze te laten verlopen;

6. er op het terrein van de bovengemeentelijke organisatie terwille van de versnelde industrialisatie in het bijzonder in de westelijke mijnstreek een grote achterstand zal moeten worden ingehaald;

7. de rijksoverheid in samenwerking met het provinciaal bestuur alles in het werk zal moeten stellen om de omschakeling te vergemakkelijken door een versnelde uitbouw van de voorzieningen op het gebied van het onderwijs en de wegen in Zuid- en Midden-Limburg;

8. van de Limburgse mijnondernemingen mag worden verlangd, dat zij zullen bijdragen in de lasten van de omschakeling in overeenstemming met hun draagkracht en hun historisch gegroeide verantwoordelijkheid voor het welzijn van de streek;

9. dat los van al deze maatregelen de kolenwinning, in het bijzonder die van de industriekolen, niet het karakter van een werkverschaffing zal mogen krijgen. Een aflopend bestemmingsplan op lange termijn voor de afzet van de industriekolen aan de centrales is hier de meest voor de hand liggende mogelijkheid om aan deze onaanvaardbare toestand te ontkomen.

Amsterdam, 22 oktober 1965

Verklaring

Het bestuur van de Partij van de Arbeid heeft in zijn jongste vergadering aandacht besteed aan de situatie in Limburg, waar door recente gebeurtenissen (als de geruchten rond de Willem Sophie en het niet doorgaan van industrievestigingen) de ongerustheid over de toekomstige werkgelegenheid onder de bevolking opnieuw is toegenomen.

Het partijbestuur betreurt dat de beide vorige regeringen de consequenties, die de ontwikkeling op de energiemarkt moest hebben voor de positie van de steenkolen, onvoldoende hebben onderkend. Het herinnert eraan, dat de dr. Wiardi Beckman Stichting reeds in 1959 voor deze consequenties de aandacht vroeg op een conferentie in Sittard en in aansluiting hierop in 1963 op een conferentie in Heerlen de grondslagen voor een nationaal energiebeleid ter discussie stelde.

Tevens werden bij beide gelegenheden reeds maatregelen bepleit voor een geleidelijke omschakeling van het industriële patroon van deze provincie.

Het partijbestuur stelt met voldoening vast, dat de huidige regering de gebeurtenissen niet langer op hun beloop wil laten. Het spreekt de verwachting uit, dat de regering bij haar voorgenomen beleid niet alleen oog zal hebben voor de economische aspecten van het noodzakelijke af- en opbouwproces, maar ook voor de sociale kanten die aan deze omschakeling zullen vastzitten. Het onderstreept wat hierover reeds op 21 september jl. werd gezegd in de verklaring van het gewestelijk bestuur van de Partij in Limburg. Maar het wil daarnaast nog onder de aandacht brengen:

1. dat het een *nationaal* belang is, dat een maximaal gebruik wordt gemaakt van de financiële hulp, waarin het EGKS-verdrag wordt voorzien en

2. dat het een *streekbelang* is, dat de mijnen hun wervingskracht op jonge mensen uit eigen omgeving niet verliezen en straks alleen hun werk kunnen voortzetten met buitenlandse arbeidskrachten. Dat laatste kan voorkomen worden door het geven van garanties, wanneer na verloop van tijd door mijnsluiting de mijnwerkers naar andere beroepen moeten overgaan.

Het partijbestuur vertrouwt erop, dat de regering door het nemen van spoedige beslissingen tot effectuering van haar beleid, het gevoel van zekerheid en rust onder de bevolking van Limburg kan doen terugkeren.

Overlijden van Mgr. Bekkers

In verband met het overlijden van de bisschop van 's-Hertogenbosch brengt het Partijbestuur van de Partij van de Arbeid tot uitdrukking, dat ook in zijn kring het heengaan van mgr. Bekkers wordt gevoeld als een groot verlies voor het hele Nederlandse volk.

Wijlen mgr. Bekkers heeft, meer dan wie ook, ertoe bijgedragen dat een groter begrip en een betere verstandhouding groeiende is tussen de verschillende delen van de Nederlandse gemeenschap.

Het partijbestuur heeft van zijn gevoelens doen blijken in een brief aan het Nederlandse Episcopaat.

Doodvonnis in Syrië

Amsterdam, 13 mei 1965

In verband met recente berichten over de terechtzitting van en het doodvonnis tegen E. Cohen, die eerder dit jaar werd gearresteerd op beschuldiging van het leiden van een Israëliëse spionagegroep in Syrië, heeft het partijbestuur van de Partij van de Arbeid heden het volgende telegram gezonden aan de president van Syrië:

‘Het partijbestuur van de PvdA nam kennis van het doodvonnis tegen de heer Cohen. Het doet een dringend beroep op u om dit vonnis niet te doen uitvoeren en hem gratie te verlenen.’

W.g. Tans, wnd. voorzitter

W.g. Van der Stoel, int. secr.

Dominicaanse republiek

Amsterdam, 21 mei 1965.

Het bestuur van de Partij van de Arbeid heeft de volgende verklaring gepubliceerd over de toestand in de Dominicaanse Republiek:

‘Het partijbestuur betreurt het Amerikaanse ingrijpen in de Dominicaanse Republiek, omdat dit veel verder is gegaan dan alleen het redden van door militair geweld bedreigde burgers. De in 1963 door een militaire staatsgreep verdreven president Juan Bosch was de leider van een democratische, niet-communistische, progressieve volksbeweging, die in 1962 in vrije verkiezingen het vertrouwen van het Dominicaanse volk wist te verwerven. Daarom dringt het partijbestuur erop aan, dat deze volksbeweging in staat wordt gesteld om orde en rust in het land te herstellen en nieuwe verkiezingen voor te bereiden.

Het partijbestuur spreekt voorts als zijn overtuiging uit dat de thans ontstane conflictsituatie in de Dominicaanse Republiek niet slechts een interne aangelegenheid is van de Organisatie van Amerikaanse Staten, doch tevens een vraagstuk van wereldpolitieke betekenis, vallende onder de competentie van de Verenigde Naties.’

Hulp aan India

Amsterdam, 4 februari 1966

Het bestuur van de Partij van de Arbeid roept haar afdelingen in het land, haar leden en geestverwanten op, om naar vermogen bij te dragen aan de landelijke inzamelingsactie ‘Eten voor India’, die zaterdag zal worden gevoerd. Het partijbestuur is de overtuiging toegedaan dat zeer velen zijn gevoelens van diepe bezorgdheid over de situatie in India delen en geschokt zijn door de rampzalige omstandigheden, waaronder miljoenen medemensen in India moeten leven.

De internationale solidariteit, die socialisten steeds over alle grenzen heen

hebben betracht, moge ook thans leiden tot een eensgezinde steun aan deze uiterst noodzakelijke hulpactie.

Namens het partijbestuur:

W.g. J. G. H. Tans, voorzitter

W.g. E. Meester, algemeen secretaris-penningmeester.

Verklaring inzake de ongeregeldheden in Amsterdam

Amsterdam, 15 juni 1966

Het bestuur van de Partij van de Arbeid heeft met afschuw kennis genomen van de ongeregeldheden in Amsterdam.

Geweldpleging en vernieling als aangericht o.a. in het gebouw van een dagblad en aanslagen tegen mensen en goed zijn in onze rechtsorde onduidelbaar.

Zij kunnen helaas niet los worden gezien van een de laatste tijd groeiende minachting voor de noodzakelijke spelregels van de democratie. Zij zijn des te erger, omdat zij progressieve verlangens en de actie voor sociale verbeteringen in discrediet brengen.

Wanorde en anarchie zijn vanouds de vijanden van de arbeidersbeweging. Zij spelen de tegenstanders van de sociale vooruitgang in de kaart.

Het bestuur van de Partij van de Arbeid acht een betere organisatie van de politie in Amsterdam dringend geboden. De politie dient het democratisch recht van ordelijke demonstratie te waarborgen. Zij heeft evenzeer recht op vastberaden steun bij het tegengaan van geweldpleging en wanordelijkheden.

Los van de vraag in hoever kritiek op het beleid van politie en justitie in de afgelopen maanden gerechtvaardigd was, dient op grond van de gebeurtenissen van de laatste tijd in Amsterdam opnieuw te worden vastgesteld, dat alleen met democratische methoden en met strikte handhaving van de rechtsorde de zaak van het socialisme kan worden gediend.

Namens het Partijbestuur:

W.g. E. Meester, algemeen secretaris-penningmeester

Commissies

Commissie Parlementaire democratie

Het partijbestuur stelde, op grond van een besluit van het Congres van 1963 een commissie in, die tot taak kreeg de werking van de parlementaire democratie te bestuderen, meer in het bijzonder de werking van ons kiesstelsel, het tweekamerstelsel en het contact tussen de kiezers en de gekozenen.

Tot leden van de commissie werden benoemd: mr. J. A. W. Burger (voorzitter), dr. M. Albrecht (secretaris), I. Baart, prof. dr. A. Belinfante, mr. R. van den Bergh, P. Th. Biersma, P. Damming, mr. M. v. d. Goes van Naters, prof. mr. J. van der Hoeven, E. Meester, mr. F. J. Kranenburg, prof. dr. L. M. de Rijk, Sj. van der Schaaf, J. H. Scheps, mej. mr. A. P. Schilthuis, prof. mr. M. Troostwijk, drs. J. M. den Uyl, dr. Th. W. van Veen en W. G. Verkruijsen.

De leden Van der Goes van Naters en Troostwijk hebben geen gelegenheid gevonden aan het werk van de commissie deel te nemen.

Ter voorbereiding van het rapport van de commissie werden een drietal sub-commissies ingesteld, die onder voorzitterschap van enkele leden der commissie de achter hun namen vermelde onderdelen van de opdracht bestudeerden.

Prof. mr. J. van der Hoeven

De werking van ons kiesstelsel

Prof. dr. A. Belinfante

Het tweekamerstelsel

Dr. Th. W. van Veen

Contact tussen kiezers en gekozenen

De voorzitter en de secretaris van de commissie hebben zoveel mogelijk aan het werk van deze drie sub-commissies deelgenomen.

Op basis van de verslagen van de besprekingen in de sub-commissies hebben de besprekingen in de voltallige commissie plaats gevonden, die leidden tot de opstelling van het rapport aan het partijbestuur.

Het rapport is in druk verschenen in september 1965.

Commissie Stakingsrecht

Ingevolge een besluit van het Congres 1963 besloot het partijbestuur tot instelling van een commissie, ter bestudering van de vraag op welke wijze de werkstaking in ons land zou moeten worden geregeld.

Tot leden van de commissie werden benoemd: prof. mr. I. Samkalden (voorzitter), mr. W. G. Verkruijsen (secretaris-rapporteur), prof. mr. H. L. Bakels, C. Brandsma, W. v. d. Gevel, mr. G. Hekkelman, J. Hudig, prof. mr. M. G. Levenbach, mr. J. Mannoury, L. P. G. Nelemans, mr. L. J. Weimar, mr. L. de Vries en mw. mr. H. Singer-Dekker.

Het lid L. P. G. Nelemans trok zich terug in verband met veranderde werkzaamheden. Zijn plaats werd ingenomen door de heer A. de Boon.

Toen prof. mr. I. Samkalden in april 1965 als minister van Justitie werd opgenomen in het kabinet-Cals, trad hij terug als lid en voorzitter van de commissie. Prof. mr. M. G. Levenbach heeft sindsdien het voorzitterschap van de commissie waargenomen.

In oktober 1965 bood de commissie haar rapport aan het partijbestuur aan met het uitspreken van de hoop een bruikbare bijdrage te hebben geleverd aan de wens van het congres naar een discussie over het vraagstuk van het stakingsrecht.

Het rapport is in druk verschenen in januari 1966.

20-jarig bestaan van de partij

Ter voorbereiding van de viering van het 20-jarig bestaan van de partij op 9 februari 1966, benoemde het partijbestuur in 1965 een Lustrumcommissie waarin de volgende partijgenoten bereid waren zitting te nemen:

K. Muije	Voorzitter	Den Helder	F. J. A. van Maanen	Rosmalen
D. Spierenburg	Secretaris	Amsterdam	W. Kats	Utrecht
S. Keuning		Den Haag	R. de Rooi	Amsterdam
W. Bloemendaal		Den Haag		
R. ter Beek		Coevorden		
W. Polak		Amsterdam		
D. Rooseboom		Arnhem		
E. Wieldraaijer		Enschede		
mw. W. Jezek-Aalbers		Kampen		
mw. M. A. C. Wijnperle-Oskamp		Tiel		
C. de Vries		Leeuwarden		
H. Knopers		Zutphen		
T. Harteveld		Utrecht		

Het initiatief van deze commissie leidde tot een aantal manifestaties van de partij, die hun hoogtepunt vonden in Lustrumbijeenkomsten in Deventer, Dordrecht, Drachten, Eindhoven en Zaandam.

In deze bijeenkomsten werd het woord gevoerd door respectievelijk pgn. J. M. den Uyl en H. Wierenga; J. G. H. Tans en C. de Calan; A. Vondeling en P. J. Knollema; I. Samkalden en P. Dankert; M. Vrolijk en Ed van Thijn. Aan de bijeenkomsten ging massaal verkiezingshuisbezoek vooraf. Zij werden opgeluisterd door voordrachtskunstenaars en voordrachtskunstenaressen en musici.

Op 9 februari 1966 vond in Amsterdam een ontvangst plaats door het partijbestuur, waar vele honderden uit tal van organisaties hun gelukwensen aanboden. Vele van deze gelukwensen gingen vergezeld van geschenken die vooral de financiële weerbaarheid van de partij versterkten.

Op 15 februari 1966 werd te Amsterdam een conferentie gehouden, onder auspiciën van de dr. Wiardi Beckman Stichting, over het onderwerp 'De komende 20 jaar'.

Prof. dr. J. Kommandeur besprak het natuurwetenschappelijk perspectief van die periode; prof. J. B. Bakema stelde de komende totale verstedelijking van Nederland aan de orde, prof. dr. J. Tinbergen de economische ontwikkelingen, terwijl dr. A. Vondeling zijn visie in de politiek en op de samenleving gaf. De conferentie was uitermate druk bezocht en heeft een diepe indruk nagelaten bij alle deelnemers. De inleidingen zijn als boek uitgegeven door de dr. Wiardi Beckman Stichting.

Ter gelegenheid van het partijjubileum verscheen een speciaal nummer van 'Opinie' dat aan alle leden werd verstrekt.

Een brochure '20-jarige zoekt kennismaking' werd uitgegeven die in vele duizenden exemplaren beschikbaar werd gesteld aan allen die belang stellen in de Partij van de Arbeid.

Congressen

'DE GEMEENTEN IN DE KNEL'

Op 14 november 1964 werd in Amsterdam een demonstratief congres gehouden over de positie van de gemeenten onder het motto: 'De gemeenten in de knel'. Het congres werd bijgewoond door ruim 700 gemeenteraads- en Provinciale Statenleden van de partij. Inleiders waren pg. H. M. Franssen, lid van de Tweede Kamer, pg. J. Tiekstra, wethouder van Leeuwarden en pg. H. J. Eijssink, wetenschappelijk medewerker van de dr. Wiardi Beckman Stichting. Voor de tekst van de inleidingen wordt verwezen naar het maandblad 'De Gemeente' van december 1964.

Het congres nam met algemene stemmen de volgende resolutie aan:

Gemeenteraadsleden en gemeentebestuurders van de Partij van de Arbeid, te Amsterdam in congres bijeen op 14 november 1964, stellen vast,

* dat de regering ook voor 1965 de uitkeringen uit het gemeentefonds slechts met ten hoogste 4 pct. wil laten stijgen, door deze stijging te binden aan de groei van het nationaal inkomen;

* dat deze binding aan de groei van het nationale inkomen reeds onder normale omstandigheden leidt tot achterblijven van het gemeentelijke verzorgingspeil bij de algemene welvaartsontwikkeling;

* dat zulks voor 1965 tot een noodsituatie zal leiden, nu uit deze 4 pct. ook de prijsstijgingen en de hogere rente zullen moeten worden bestreden;

* dat die noodsituatie zal blijken en reeds blijkt uit de tekorten die talloze gemeentebegrotingen voor 1965 zullen aanwijken;

* dat deze tekorten de gemeenten ertoe zullen dwingen om de plaatselijke inkomsten drastisch te verhogen en op een aantal onmisbare voorzieningen te besnoeien;

* dat vermindering van het gemeentelijk dienstbetoon, gezien de daarin reeds bestaande tekorten, onaanvaardbaar is;

* dat de regering op deze wijze de gemeenten dwingt om op hun ingezetenen, vooruitlopend op de toekomstige verlaging van de inkomstenbelasting, zwaardere geldelijke lasten te leggen;

* dat verhoogde heffingen en tarieven bovendien het zwaarst zullen drukken op hen, die van de verlaging van de inkomstenbelasting niets of weinig zullen merken;

* dat verhoging van plaatselijke heffingen en tarieven uitsluitend om budgettaire redenen, die overigens zelden het gehele tekort zullen kunnen dekken, dus ook uit sociaal oogpunt onaanvaardbaar is;

en dringen er met klem bij de regering op aan,
om na een onderzoek naar de werkelijke behoeften van de gemeenten, de jaarlijkse stijging van de uitkeringen uit het gemeentefonds op een hoger bedrag te stellen dan de verstarrende 4 pct.-norm en het voedingspercentage van het gemeentefonds daarmee in overeenstemming te brengen;
om, daarop vooruitlopende, in overeenstemming met de berekening van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, de uitkeringen uit het gemeentefonds voor 1965 alsnog met f 67 miljoen te verhogen, ten einde abrupte achteruitgang in het dienstbetoon van de gemeente te voorkomen;
om daarenboven de huidige investeringsbeperking niet eenzijdig ten koste van de gemeenten te doen gaan door een al te stringente hantering van het leningenplafond.

TWEEJAARLIJKS CONGRES

Op 5 en 6 maart 1965 werd, eveneens in Amsterdam, het tweejaarlijks congres gehouden met 660 afgevaardigden en 340 genodigden. Toespraken werden gehouden door de partijvoorzitter J. G. Suurhoff en Ir. A. Vondeling, voorzitter van de Tweede Kamerfractie. Voor het verslag van dit congres wordt verwezen naar de gebundelde uitgave 'Vier congresverslagen', Partij van de Arbeid 1967. Het congres nam de volgende resoluties aan:

A) *Resolutie inzake de internationale politiek*

1. Strijd tegen de atoomanarchie.

Het ernstigste gevaar, dat de mensheid thans bedreigt, is de uitbreiding van het

aantal atoommachten. Het kernstopakkoord, hoe belangrijk ook, vormt daartegen geen voldoende waarborg, maar moet worden aangevuld met andere maatregelen. De volgende stappen zijn dringend noodzakelijk:

A. Het verschaffen (zo mogelijk in verdragsvorm) van veiligheidsgaranties door nucleaire landen aan een aantal niet-nucleaire staten, die anders wellicht uit vrees voor een atoomaanval tot opbouw van een eigen atoombewapening zouden overgaan.

B. Een verdrag, waarbij nucleaire staten zich verbinden niet-nucleaire landen hulp voor de opbouw van een eigen atoommacht te onthouden en waarbij niet-nucleaire landen zich verplichten van de vorming van een nationale atoommacht af te zien.

C. Uitbreiding van het kernstopverdrag tot ondergrondse kernproeven, voorkoming van gebruik van splijtstoffen voor militaire doeleinden en toezicht op het vreedzaam gebruik van atoomenergie, door het Internationale Agentschap voor Atoomenergie.

D. Stopzetting van de nucleaire bewapeningswedloop en beperking van het wapenarsenaal van de nucleaire mogendheden.

Op deze wijze kan atoomanarchie worden voorkomen en de weg worden geopend naar een ontwapende wereld.

2. De Verenigde Naties

De V.N. verkeert thans in de ernstigste crisis sinds haar oprichting.

Het congres, eraan herinnerend dat de V.N. een onmisbaar instrument is voor de handhaving van vrede en veiligheid in de wereld, dringt er bij de Nederlandse regering op aan zich tot het uiterste in te spannen om een verlamming van de Volkerenorganisatie te helpen voorkomen.

Het congres betreurt het uittreden van Indonesië en de nog steeds voortdurende moeilijkheden omtrent het lidmaatschap van communistisch China.

3. Rassendiscriminatie, kolonialisme en dictatuur

Vele tekenen wijzen erop, dat de rassentegenstellingen in de wereld toenemen. Geen wereldvrede is echter denkbaar wanneer niet van een vreedzaam samenleven der rassen sprake is. Het congres spreekt zijn felle veroordeling uit over elke vorm van rassendiscriminatie en rassenwaan, waar ook ter wereld.

Het congres roept op tot bestrijding van alle vormen van kolonialisme en fascistische en communistische dictatuur, onverschillig waar en onder welke voorwendsels deze zich voordoen.

Krachtige steun moet worden gegeven aan de democratische groeperingen in Portugal, Spanje en Zuid-Afrika, die een eind willen maken aan de onduidbare dictatuur in deze landen. Van Nederlandse wapenleveranties aan Portugal, Spanje en Zuid-Afrika mag geen sprake zijn.

4. Hulp aan ontwikkelingslanden

De welvaartsverschillen tussen de industriële landen en de onderontwikkelde gebieden nemen nog steeds toe. Maar tegelijkertijd groeit in de ontwikkelingsgebieden het ongeduld over de geringe vorderingen in de strijd tegen de armoede. Dit dreigt een revolutionaire situatie te scheppen, die de wereldvrede in gevaar brengt. Van de industriële landen moet een veel grotere inspanning ten bate van de opbouw van de jonge naties worden verlangd. Het congres veroordeelt het schrielle en kortzichtige Nederlandse beleid inzake ontwikkelingshulp en eist nog voor het

eind van de huidige parlementaire periode een verdubbeling van de Nederlandse hulpverlening.

5. Wereldbevolkingsprobleem

In vele landen betekent snelle bevolkingsgroei bestending van de armoede. Het wereldbevolkingsprobleem vraagt steeds meer de aandacht. Nederland mag deze problematiek niet ontwijken, maar moet bereid zijn een positieve bijdrage tot de oplossing daarvan te leveren in de daarvoor in aanmerking komende internationale organen.

6. Oost-West-verhouding

De vastberaden houding van het westen tegenover communistische expansiepoelingen en de ernstige meningsverschillen met de Chinese bondgenoot hebben in de afgelopen jaren bij de Sowjet-Unie een grotere bereidheid tot een politiek van ontspanning doen ontstaan. Tegelijkertijd is een aantal Oosteuropese landen erin geslaagd zich wat meer zelfstandigheid tegenover de Sowjet-Unie te verwerven. Het congres spreekt de vurige hoop uit, dat de NAVO-landen deze nieuwe situatie zullen weten te gebruiken om een aantal tussen Oost en West hangende geschillen (met name het probleem van de Duitse hereniging) nader tot een oplossing te brengen en om het met de Sowjet-Unie eens te worden over stappen op weg naar wapenbeheersing en ontwapening. De mate van eensgezindheid van het Westen zal vooral bepalend zijn voor het succes van deze pogingen. De westelijke landen moeten met kracht streven naar een gezamenlijke politiek, gericht op uitbreiding van handelsbetrekkingen en culturele contacten met de volkeren van het oostelijk blok.

7. De integratie van het Westen

Het congres spreekt zijn ernstige verontrusting uit over de herleving van het nationalisme in een aantal westelijke landen. Het spreekt zich opnieuw uit ten gunste van verdergaande samenwerking van het Westen, voor een Atlantisch deelgenootschap evenzeer als voor Europese integratie. De gaullistische pogingen tot ondermijning van de Atlantische samenwerking en tot vorming van een zelfstandige Europese verdediging rond de Franse atoommacht moeten van de hand worden gewezen. Zolang niet belangrijke vorderingen op de weg naar ontwapening zijn gemaakt, is behoud van de nauwe militaire samenwerking met de VS in het kader van de NAVO onontbeerlijk.

Voor de verzekering van de economische samenwerking tussen Europa en Amerika is het welslagen van de z.g. Kennedy-ronde van tariefonderhandelingen van het grootste gewicht. De Atlantische samenwerking dient erkenning en ondersteuning te vinden in de vorming van een Atlantische parlementaire vergadering.

Toelating van Spanje tot de NAVO en associatie van dit land of Portugal met de EEG is voor de PvdA onaanvaardbaar, zolang in dit land de mensenrechten niet feitelijk worden erkend.

Het congres verzoekt het partijbestuur met de besturen van socialistische zusterorganisaties in de NAVO-landen te overleggen over de mogelijkheden om in het NAVO-verdrag een bepaling op te nemen die uitsluiting van een fascistisch land mogelijk maakt.

Israël, waarvan het voortbestaan door haar nabuurstaten wordt bedreigd, verdient de daadwerkelijke steun van het Westen.

8. Het nucleaire probleem in de NAVO

Binnen de NAVO vraagt het probleem van beheer en zeggenschap over de kernwapens dringend om een oplossing. Verschillende denkbeelden (in het bijzonder het z.g. M.L.F.-plan) zijn in dit verband naar voren gebracht, die echter niet voldoende de instemming van de PvdA konden verwerven. Inmiddels zijn nieuwe denkbeelden naar voren gekomen, terwijl ook de mogelijkheid van verwezenlijking van nucleaire zeggenschap zonder mede-eigendom van strategische kernwapens een rol blijft spelen. Wat het resultaat van de onderhandelingen tussen NAVO-bondgenoten zal zijn, valt thans niet te overzien. Voor de PvdA geldt in elk geval, dat zij geen oplossing van het nucleaire probleem in de NAVO aanvaardbaar acht, welke niet voldoet aan de volgende vereisten:

a. de te kiezen oplossing mag er in geen geval toe leiden, dat er 'meer vingers aan de atoomtrekker komen'; het Amerikaanse veto over de inzet van de atoomstrijdkrachten dient onverkort te worden gehandhaafd;

b. de regeling van de nucleaire zeggenschap in Atlantisch verband moet dienstbaar worden gemaakt aan het streven ter voorkoming van de uitbreiding van het aantal atoommachten. In het kader van de te kiezen oplossing dienen de Europese partners van de V.S. zich bereid te verklaren af te zien van vorming of instandhouding van een eigen nationale atoommacht en evenzeer van een gezamenlijke Europese kernmacht naast de Amerikaanse;

c. daartegenover vergen behoud en versterking van de Atlantische samenwerking van de V.S. de bereidheid haar Europese bondgenoten een ruime mate van medezeggenschap toe te kennen over de *totale* nucleaire planning en strategie van het bondgenootschap. De Europese bondgenoten dienen een reële invloed te krijgen op de totstandkoming van beslissingen die hun vitale veiligheidsbelangen raken;

d. de te kiezen oplossing moet in een brede kring van NAVO-bondgenoten instemming vinden;

e. sterkere internationale waarborgen zijn noodzakelijk inzake het beheer van tactische atoomwapens op het Europese continent.

De PvdA verlangt van de Nederlandse regering, dat zij niet passief afwacht wat andere landen voorstellen, maar een actief beleid ter verwezenlijking van deze doelstellingen zal voeren.

9. Europese integratie

Het congres bevestigt opnieuw de vaste wil van de Nederlandse socialisten om te komen tot de opbouw van een democratisch, supranationaal Verenigd Europa, dat openstaat voor toetreding van alle democratische Europese landen die bereid zijn grondslagen en doelstellingen van het EEG-verdrag te aanvaarden en een Europa dat zich bewust is van zijn verantwoordelijkheden als grootste handelsland in de wereld, met name tegenover ontwikkelingslanden. Het spreekt zijn ernstige verontrusting uit over de herhaalde weigering van de Franse regering om in te stemmen met de uitbreiding van de bevoegdheden van het Europese parlement. Van toekenning van eigen middelen aan de Gemeenschap of haar organen kan geen sprake zijn, zolang het Europese parlement niet over bevoegdheden beschikt om een effectief toezicht op de besteding van deze middelen uit te oefenen.

Het congres spreekt zich uit voor fusie van de drie Europese gemeenschappen, met handhaving van de supranationale elementen in de bestaande verdragen. Het meent, dat van enigerlei vorm van geïnstitutionaliseerde politieke samenwerking van de zes landen van de EEG geen sprake kan zijn zolang de tegenstellingen tussen de betrokken regeringen over

'de inpassing van deze samenwerking in het ruimere geheel van de Atlantische samenwerking',
'de mogelijkheden van toetreden van andere democratische landen tot deze samenwerking',
'de verhouding van politieke samenwerking en samenwerking in EEG-verband',
niet tot oplossing zijn gebracht

10. Socialistische Internationale

Het congres draagt het partijbestuur op voort te gaan met zijn pogingen tot versterking van de samenwerking in het kader van de Socialistische Internationale en met het Verbindingsbureau van de socialistische partijen van de EEG-landen.

B) Resolutie inzake bodemschatten

Het congres dringt er bij de Kamerfractie op aan alles in het werk te stellen om de rechtmatige aanspraken van de Nederlandse gemeenschap op zijn bodemschatten tot gelding te brengen in een actieve Nederlandse mijnbouwpolitiek, waarbij, binnen het verband van een samenhangende Nederlandse en Europese energiepolitiek, de opbrengsten zoveel mogelijk aan de gemeenschap ten goede komen en de staat aan de winning zal gaan deelnemen of blijven deelnemen.

C) Resolutie grond en ruimtelijke ordening

Het congres van de Partij van de Arbeid, op 5 en 6 maart 1965 te Amsterdam bijeen,

spreekt zijn verontrusting uit over:

- a. de ruimtelijke problemen als gevolg van de snelle bevolkingsgroei;
- b. prijsstijging en speculatie door toenemende schaarste van grond;
- c. de snel voortgaande verontreiniging van lucht, water en bodem;
- d. het tekortschieten van voorzieningen voor wonen, recreatie en verkeer;

constateert dat een snelle oplossing van deze vraagstukken bepalend zal zijn voor de toekomstige bewoonbaarheid van ons land;

en acht het daarom noodzakelijk dat de zeggenschap van de gemeenschap over ruimte, bodem en milieu aanzienlijk wordt versterkt en dat een bewust beleid wordt gevoerd om de grond dienstbaar te maken aan de leefbaarheid voor allen.

Het congres spreekt zich om deze redenen uit voor:

Prijsbeheersing van alle grond;

Verruiming van de mogelijkheden voor de overheid om snel gronden in eigendom te verkrijgen;

Vergroting van het gemeenschapsbezit van de grond door een doeltreffend en vooruitziend aankoopbeleid van gemeenten, provincies en rijksinstellingen;

Handhaving van eenmaal verkregen overheidseigendom, onder meer door toepassing van het erfpachtstelsel voor overheidsgronden;

Handhaving in het bijzonder van de grondeigendom van de overheid in de IJsselmeerpolders;

Een actief en gecoördineerd beleid op alle bestuurlijke niveaus, gericht op een doelmatige spreiding van bevolking en werkgelegenheid;

Een effectieve bestrijding van verontreiniging van lucht, water en bodem en van geluidshinder;

Snelle totstandkoming van toereikende voorzieningen op het terrein van woonom-

geving, recreatie en verkeer en het ter beschikking stellen van voldoende financiële middelen hiervoor;

Een open en kritische stellingname van de regering ten aanzien van het bevolkingsvraagstuk als aangegeven in de verklaring van het partijbestuur van 21 januari 1965.

Het congres dringt er bij het partijbestuur, de Tweede Kamerfractie en de dr. Wiardi Beckman Stichting op aan deze uitspraken waar nodig op korte termijn tot concrete beleidsprogramma's uit te werken.

D) Resolutie naar aanleiding van het rapport 'Nieuwe aanpak van het omroepbestel'.

Het congres van de Partij van de Arbeid, bijeen op 5 en 6 maart 1965 te Amsterdam, spreekt zich, na kennisneming en bespreking van het rapport van de door het partijbestuur ingestelde werkgroep radio- en televisiebestel, uit voor een ingrijpende hervorming en vernieuwing van het bestaande omroepbestel.

Het congres gaat daarbij uit van de volgende overwegingen:

a. Radio en vooral televisie zijn zeer indringende communicatiemiddelen die behalve aan amusement en verstrooiing ook dienstbaar behoren te worden gemaakt aan volksontwikkeling, kunst en informatie. Commerciële exploitatie, die de programma's dreigt te maken tot de 'verpakking' van reclameboodschappen, blijft de partij krachtig verwerpen. Wel zou onder de nodige waarborgen het uitzenden van reclameboodschappen kunnen worden aanvaard. Elke invloed van de reclame op de programma's moet zijn uitgesloten.

b. In een nieuw bestel zullen verscheidenheid en nationale saamhorigheid duidelijk gestalte moeten krijgen. Het laatste is alleen mogelijk, indien de onderscheidene volksgroepen bereid zijn ook verantwoordelijkheid te dragen voor het tot gelding komen van anderer geestelijk goed.

c. Dit nieuwe bestel kan niet tot stand komen door terzijdestelling van de bestaande omroepverenigingen, noch door het blijvend maken van de tegenstelling tussen omroepverenigingen en nationale omroep. Een levensvatbare oplossing kan slechts gevonden worden door de omroepverenigingen mede te betrekken bij een nationale omroep. Voorts dienen uitingsmogelijkheden te worden geschapen, buiten de bestaande en nog op te richten omroeporganen om.

d. Het ontwerp voor een nieuw omroepbestel gaat uit van het beschikbaar zijn van twee t.v.-netten en het spoedig beschikbaar komen van een derde radiozender. Indien de techniek ruimere zendmogelijkheden opent, zullen oplossingen in de geest van het hier ontworpen bestel moeten worden gevonden, waarbij overwogen dient te worden, dat versnippering de totstandkoming van goede programma's economisch onbereikbaar kan maken.

Aan de hand van deze uitgangspunten komt de Partij van de Arbeid tot de volgende opzet voor een nieuw omroepbestel.

1. Open bestel

Behalve de bestaande omroepverenigingen moeten ook nieuwe gegadigden op zendtijd aanspraak kunnen maken. Alle gegadigden zullen aan dezelfde voorwaarden moeten voldoen.

a. zij moeten het verzorgen van uitzendingen tot doel hebben, zonder winstoogmerk;

b. zij moeten van enige omvang zijn, hetgeen slechts kan blijken uit een

ingeschreven aantal contribuerende leden; het vereiste ledental mag echter in geen geval zo hoog worden gesteld, dat het in feite prohibitief werkt; dit ledental behoeft eerst na zekere overgangsperiode bereikt te zijn; tijdens deze aanloopperiode krijgt de nieuwe gegadigde de beschikking over de programmegegevens, zodat hijzelf een programmablad kan gaan uitgeven;

c. zij moeten aan bij de wet te omschrijven verplichtingen — zo bijv. ten aanzien van auteursrechten, ledeninvloed, financiële verslaglegging enz. — voldoen.

2. Een nieuw orgaan

Naast de omroepverenigingen (oude en eventueel nieuwe) wordt een ander orgaan ingesteld. Het bestuur van dit orgaan wordt gevormd uit:

- a. een door de Kroon benoemde voorzitter;
- b. een aantal door de overheid aan te wijzen bestuursleden uit verscheidene maatschappelijke kringen;
- c. een aantal — ten hoogste gelijk aan dat onder b. genoemd — vertegenwoordigers van de omroepverenigingen.

Dit nieuwe orgaan heeft een programmaraad, welke door het bestuur wordt benoemd na overleg met representatieve organisaties op geestelijk, cultureel en maatschappelijk terrein. Ten hoogste een derde van de leden van deze programmaraad bestaat uit vertegenwoordigers van de omroepverenigingen. Het orgaan heeft een eigen programmastaf, welke is belast met de produktie en de presentatie van de eigen programma's van het orgaan. De programmaraad voert het programmabeleid onder verantwoordelijkheid van het bestuur. Het hoofd van de programmastaf is voor de uitvoering van het programmabeleid verantwoording schuldig aan de programmaraad.

3. Ook anderen

Ook aan organisaties, instellingen en groeperingen, die geen omroepvereniging willen worden, dient een eigen uitingsmogelijkheid voor radio en/of televisie geboden te worden. Gedacht moet worden aan maatschappelijke en culturele organisaties. De minister van O., K. en W. moet hiertoe onder bepaalde voorwaarden zendtijd ter beschikking stellen. Van zijn beleid terzake de zendtijdverdeling doet de minister jaarlijks verslag aan de Tweede Kamer.

4. Zendtijdverdeling

De totale zendtijd (op twee t.v.-kanalen en straks op 3 radiozenders) wordt als volgt verdeeld:

- a. een deel — om de gedachten te bepalen bijv. een derde van alle zendtijd — voor het hiervoor bedoelde nieuwe orgaan;
- b. een deel voor de omroepverenigingen, waarover zij autonoom kunnen beschikken;
- c. een deel, waarover de regering beschikt voor eigen gebruik;
- d. een deel voor kerken, genootschappen op geestelijke grondslag en politieke partijen;
- e. een beperkt deel, ter beschikking te stellen aan de onder 3 bedoelde organisaties en instellingen.

5. Coördinatie

De uitzendingen als bedoeld onder 4 a. t.m. e. worden over alle zenders gespreid, mede om gezamenlijkheid en verscheidenheid tot uiting te brengen. Het nieuwe

orgaan, als bedoeld onder 2 heeft daarbij tot taak programma's van alle netten waar mogelijk te coördineren. Hierbij ware enerzijds zoveel mogelijk rekening te houden met de duidelijk blijkende behoefte van een aanzienlijk deel der bevolking aan een programma van licht amusement, dat voortdurend in de lucht is, anderzijds met een eventueel bijzonder karakter van bepaalde programma's of bepaalde zenders.

Het nieuwe orgaan is ook belast met de behartiging van de juridische, financiële, technische en personele belangen van het gehele omroepbestel (het beheer van de studio's inbegrepen), voor zover deze niet tot het eigen terrein van de omroepverenigingen behoren. In beginsel zal dit laatste slechts het geval zijn voor de keuze van het eigen personeel en het beheer van de eigen geldmiddelen.

Het congres vraagt de beide Kamerfracties, met kracht voor de totstandkoming van het geschetste nieuwe bestel te ijveren en draagt het partijbestuur op, actie en propaganda mede op dit doel te richten.

E) Resolutie inzake beloning van jeugdigen en dienstplichtigen.

Het congres van de Partij van de Arbeid, bijeen op 5 en 6 maart 1965 te Amsterdam, verenigt zich met de strekking van het rapport van de commissie inzake beloning van jeugdigen en dienstplichtigen en spreekt zich derhalve uit voor:

a.

1. Verlaging tot 21 jaar van de leeftijd, waarop het minimumloon dient te worden uitgekeerd;

2. toepassing van de bovenbedoelde minimumloombepaling op mannen en op vrouwen zowel in de overheidsdienst als in het particuliere bedrijf, waarbij geen onderscheid gehandhaafd dient te blijven tussen jeugdige handarbeiders en jeugdige beampten;

3. het vaststellen van minimumbeloningsnormen voor werknemers van 20 jaar en jonger, die regelmatig opklimmen, totdat op het 21ste jaar het minimumloon wordt bereikt;

b.

1. gelijkstelling, wat de salariëring betreft van dienstplichtigen met beroepsmilitairen van overeenkomstige rang en leeftijd, onder aftrek van het gebruikelijke percentage voor huisvesting en voeding;

2. naarmate de leeftijd, waarop het minimumloon dient te worden uitgekeerd in de burgermaatschappij wordt verlaagd (zie onder a 1) dient deze verlaging ook op de beloning van dienstplichtig en beroepsmilitair personeel te worden toegepast;

3. regeling van de rechtspositie der dienstplichtigen in het bijzonder voor wat betreft de dekking van het invaliditeitsrisico tijdens en het werkloosheidsrisico na het verlaten van de militaire dienst.

Het congres is zich ervan bewust, dat de verwezenlijking en de bepaling van de prioriteit van het onder a.1, 2 en 3 gestelde tegenover andere verlangens op loongebied in de eerste plaats de taak van de vakbeweging is. Het dringt er bij de regering op aan, de vakbeweging in dit opzicht geen belemmeringen in de weg te leggen en voor eigen personeel, alsook voor de dienstplichtigen de gevraagde maatregelen te treffen.

VERKIEZINGSCONGRES

Op 27 november 1965 trad de stad Nijmegen op als gastvrouw van ons

verkiezingscongres, dat gehouden werd ter voorbereiding van de in 1966 te houden Provinciale Staten- en Gemeenteraadsverkiezingen. Inleiders waren: pg. R. J. de Wit, wethouder van Amsterdam, over 'Urbanisatie en de stad'; C. Egas, lid van de Tweede Kamer, over 'Urbanisatie en landelijke gebieden', terwijl de voorzitter van de Tweede Kamerfractie, drs. G. M. Nederhorst, het congres besloot met een rede over de politieke situatie.

Voor een uitvoerig verslag wordt verwezen naar de gebundelde uitgave 'Vier congresverslagen' Partij van de Arbeid 1967. Voor de toelichting op het op dit congres aangenomen provinciaal program wordt verwezen naar de uitgave: 'Provinciaal program 1966', Partij van de Arbeid, maart 1966.

Provinciaal en gemeentelijk program 1966:

De gemeentelijke en provinciale politiek van de Partij van de Arbeid is gericht op de verwezenlijking van de democratisch-socialistische beginselen in de Nederlandse samenleving. Voor de periode van 1966 tot 1970 betekent dit, dat haar beleid met name zal zijn gericht op:

Het nemen van die maatregelen en het treffen van die voorzieningen, welke bij toenemende individuele welvaart nodig zijn om de enkele burger meer mogelijkheden tot ontplooiing te bieden;

Verbetering van de omstandigheden van iedereen die rondom het sociale minimum leeft;

Krachtige bestrijding van de gevaren van de moderne samenleving, zoals geluidshinder, de verontreiniging van lucht, water en bodem en de verkeersonveiligheid;

Een doelmatig en geordend gebruik van de bodem.

Daarom wil de Partij van de Arbeid

- over voldoende bestuurskracht beschikkende gemeenten, waarin een levendig contact tussen burgerij en overheid bestaat en waarin beide streven naar de ontwikkeling van een geschakeerd en op saamhorigheid berustend plaatselijk leven;
- met voldoende bevoegdheden op een voldoende breed terrein beklede boven gemeentelijke organen voor grote agglomeraties, met aan het hoofd een op democratische wijze gekozen raad;
- een voortvarend beleid bij het vaststellen van streekplannen en bestemmingsplannen ter wille van het scheppen en bewaren van voldoende ruimte voor wonen, werken en recreatie;
- een gemeentelijk en provinciaal beleid dat de landelijke industrialisatiepolitiek krachtig ondersteunt en bevordert en dat gebaseerd is op samenwerking en niet op onderlinge wedijver;
- een actief woningbeleid, dat o.a. gericht is op de ononderbroken bouw van grote aantallen woningen van goede kwaliteit en met een redelijk huurpeil en dat rekening houdt met de bijzondere behoeften van onder meer bejaarden, studenten, gehandicapten en alleenstaanden;
- spoedige voorziening in de behoefte aan verpleeg- en verzorgingstehuizen en revalidatiecentra voor bejaarden, langdurig zieken en tijdelijk of blijvend gehandicapten;
- verbetering van de bestaande woningen door uitbreiding van de sanitaire voorzieningen en door aanleg van centrale verwarming; dit laatste zo mogelijk met gebruikmaking van aardgas ter bestrijding van de luchtverontreiniging;

- versnelling van de krotopruijing;
- vroegtijdige aankoop en onteigening van grond die voor de woningbouw, de recreatie en andere doeleinden nodig is;
- uitgifte van grond bij voorkeur in erfpacht ter wille van een slagvaardig beleid in de toekomst;
- wettelijke maatregelen die een snelle eigendomsverkrijging van onroerend goed door provincies en gemeenten mogelijk maken; wijziging van de waardebepaling bij onteigening, mede ter voorkoming van verdere prijsstijgingen van onroerend goed;
- dwingende maatregelen tegen water-, lucht- en bodemvervuiling, tegen lawaai en tegen de toenemende vervuiling van dorpen, steden en recreatiegebieden;
- voortdurende maatregelen ter verhoging van de verkeersveiligheid;
- aanleg en ontsluiting van nieuwe recreatiegebieden, vooral in de nabijheid van grote woongebieden; maatregelen tot behoud, verbetering en betere toegankelijkheid van bestaande recreatiegebieden en handhaving van rust daarin;
- snelle aanleg en verbetering van provinciale en gemeentelijke wegen, in aansluiting aan het rijkswegennet, zoveel mogelijk met behoud van natuur-, landschaps- en stedeschoon;
- goed openbaar vervoer, dat, waar nodig, het gebruik van de eigen auto kan vervangen; coördinatie van gemeentelijke en regionale vervoersdiensten;
- het aanpassen aan de eisen van deze tijd van op traditie gestoelde werkwijzen, die vertragend en kostenverhogend werken.

En ook:

- een beleid dat ook de bewoners van de kleinere steden, de dorpen en het platteland goede mogelijkheden tot onderwijs, scholing, gezondheidszorg, vermaak en cultuur biedt;
- versnelde aanleg resp. bouw van sportvelden, sporthallen, gymnastieklokalen en zwembaden als onderdeel van een actief sportbeleid;
- onderwijs dat elk kind de gelegenheid biedt zijn gaven zo ruim mogelijk te ontplooiën en dat aan de kunstzinnige vorming, de lichamelijke opvoeding, de vorming van de persoonlijkheid en de ontwikkeling tot staatsburger volle aandacht schenkt;
- opstelling en uitvoering van ontwikkelingsplannen voor het gehele onderwijs van kleuterschool tot wetenschappelijk onderwijs, een en ander in nauwe samenwerking tussen de gemeenten onderling en van deze met de provincies; instelling van schoolraden voor het openbaar onderwijs;
- een actieve voorlichtingspolitiek ter stimulering van het deelnemen aan voortgezet en wetenschappelijk onderwijs door kinderen uit die groepen van de bevolking, waar in dit opzicht een achterstand bestaat;
- uitbreiding van provinciale en gemeentelijke toelagen in studie- en vervoerskosten;
- grote aandacht en steun voor cultureel werk, jeugdwerk en volksontwikkelingsactiviteiten, evenals aan experimenten op dit gebied door uitbreiding van subsidiëring en het scheppen van voldoende zaalruimte en vergadergelegenheid;
- opheffing van schrijnende verschillen tussen hen die een normaal inkomen verdienen en hen die bijstand ontvangen, door een volledig gebruik van de mogelijkheden die de algemene bijstandswet daartoe biedt; opheffing van de grote verschillen in bijstand die tussen onderscheiden gemeenten blijken te bestaan;
- meer eenheid in de tarieven voor gas, water en elektriciteit; versnelling van het proces van centralisatie van de gasdistributie.

Dit alles op basis van:

Een financieel beleid van het rijk t.o.v. provincies en gemeenten, dat deze in staat stelt hun omvangrijke taken naar behoren te vervullen.

Partijraden

De Partijraad kwam in de verslagperiode acht maal bijeen, ter bespreking van de bij de data vermelde onderwerpen.

10 oktober 1964 Verkiezing van vierentwintig bijzondere leden van de partijraad.

3 april 1965 Informatie over de kabinetsvorming.

7 mei 1965 Informatie over de kabinetsvorming.

12 juni 1965 Benoeming van pg. G. M. Nederhorst tot lid van het partijbestuur.

Verkiezing van pg. J. G. H. Tans tot voorzitter van de partij.

2 oktober 1965 Verkiezing van pg. P. Dankert tot internationaal secretaris.

Vaststelling van de begroting van de partij, lopende van 1 oktober 1965 tot 30 september 1967.

Inleiding van pg. C. de Calan over troonrede en miljoenennota 1966.

13 oktober 1965 Bespreking van de politieke toestand.

1 april 1966 Benoeming onafhankelijke commissie voor de kandidaatstelling voor de verkiezingen der Tweede Kamer in 1967.

Benoeming van pg. G. J. N. M. Ruygers tot voorzitter van de Evert Vermeerstichting voor Internationale Solidariteit.

Bespreking van de politieke situatie, ontstaan na de Statenverkiezingen-1966.

24 september 1966 Bespreking van de voorstellen van de onafhankelijke commissie voor de kandidaatstelling voor de verkiezingen der Tweede Kamer in 1967.

Besloten wordt met zes lijsten in de achttien kieskringen uit te komen, op elk waarvan dertig kandidaten gesteld kunnen worden. Er zal één lijstaanvoerder voor het gehele land zijn.

Bespreking van de politieke situatie.

In de *partijraad van 24 september 1966* werden bij de bespreking van de politieke toestand door de voorzitter van de Tweede Kamerfractie, pg. G. M. Nederhorst en door pg. J. M. den Uyl de hierna opgenomen redevoeringen uitgesproken.

Rede van Drs. G. M. Nederhorst

We bevinden ons in een situatie van ernstige onrust in de partij. De uitingen van partij-afdelingen en de brieven die ons van alle kanten bereiken liegen er niet om. In vergaderingen komt een stroom van onbehagen naar boven en het is alsof wat op 23 maart gebeurd is, nu pas eigenlijk goed doordringt tot ons allen. Laat mij trachten met uw medewerking de lijn in dit alles te onderkennen, de oorzaken op te sporen en het bestek voor de toekomst uit te zetten.

Na de rampzalige avond van 23 maart hebben fractie en partijbestuur zich veelvuldig beraden over wat hun nu te doen stond. Er waren er die zeiden: 'direct uit de regering stappen.' Dit standpunt werd door de fractie en het partijbestuur niet gedeeld en heeft ook in de partijraad, die direct na de uitslag van de verkiezingen plaatsvond, weinig aanhang gekregen. De overgrote meerderheid van de partij had geen behoefte aan wanhoopsgebaren, de partijleiding zag uittreden uit de regering op dat moment als een vlucht voor de verantwoordelijkheid. Onze mensen zouden

onder de verdenking komen te staan de verantwoordelijkheid niet langer aan te durven, zouden te kijk staan als onbekwame bestuurders, die het schip zouden verlaten. De partij zou geconfronteerd worden met de kans op nieuwe verkiezingen, op het dieptepunt van haar bestaan, in een situatie waarin nog maar heel weinig van het regeringsprogram was verwezenlijkt, met diepe verslagenheid en grote verwarring in eigen gelederen. Ik acht nog steeds het besluit, dat de partijraad toen heeft genomen om het niet tot een breuk in het kabinet te laten komen, een juist en verstandig besluit. Zij die hierover anders denken en ons nu verwijten niet de woestijn te zijn ingegaan, ontbreekt het aan fantasie om zich in te denken in wat voor volstrekt hopeloze situatie we dan geraakt zouden zijn.

De volgende vraag die opkwam was deze: 'moeten wij, wanneer wij in de regering blijven, de zaak niet radicaal anders aanpakken. Een radicaal andere aanpak door enerzijds het stellen van nieuwe radicalere eisen en in de tweede plaats het afstand nemen van het kabinet dus ook van onze ministers. Deze opvatting is ook nu nog in de partij wijd verbreid. In de regering blijven... goed, maar dan nieuwe eisen ten aanzien van Vietnam, ten aanzien van de NAVO, de dienstplicht, de defensieuitgaven, de belastingen, successierechten, vermogensbelasting enz.

Deze geluiden werden van vele kanten in de partijraad gehoord en de fractie heeft ze ernstig overwogen. Daarbij moet men wel weten, dat wanneer men tijdens de rit in een verzwakte positie eisen stelt, die niet in het regeringsprogramma zijn opgenomen en waarvan sommige daar zelfs mee in strijd zijn, men politiek niet bijzonder sterk staat.

Wil men als partij geloofwaardig blijven dan kan en mag men na een ongunstige uitslag van de verkiezingen niet zijn programma verloochenen door er snel een ander, radicaler programma tegenaan te gooien. Wat men wel kan doen is, met behoud van het standpunt dat het programma waarop wij in de regering zijn gegaan goed is en dat men zich aan gemaakte afspraken houdt, bij de andere regeringspartners steun proberen te krijgen voor aanvullende punten en zijn standpunt hierover naar buiten uitdragen.

Geheel los van de verkiezingsuitslag werden wij in Vietnam met een toestand geconfronteerd, die het hopeloze van het voortgaan op de weg van geweld onweerlegbaar aantoonde. Het initiatief van het partijbestuur, in overleg met de fractie genomen, om een schrijven te richten tot de Amerikaanse ambassadeur, had de instemming van de overgrote meerderheid van de fractie. Wat nu de NAVO betreft — een ander punt, waaruit een andere aanpak van de vraagstukken zou moeten blijken — moet ik het volgende zeggen. De fractie en ook het partijbestuur laten zich niet van het grondprincipe van de NAVO afvoeren. Wij blijven voorstander van een geïntegreerd Atlantisch commando in plaats van vele van elkaar onafhankelijke nationale commando's. Van dit standpunt laten wij ons niet afdringen. Dat zou de beste dienst zijn, die men aan de reactionaire, door nazi-ideologieën beheerste groeperingen in de beide Duitslanden zou kunnen bewijzen.

Geheel anders is de vraag, of met behoud van dit principe de hele structuur van de NAVO niet op de helling moet komen en het beleid opnieuw moet worden doordacht. Wij zullen ongetwijfeld, nu dit vraagstuk aan de orde is, in deze richting onze gedachten moeten bepalen. Omdat wij voor de NAVO zijn, zijn wij tegen de benoeming van Von Kiehlmansegg. Dit is voor ons als fractie en als partij een onverdraaglijke zaak. Wij hebben hier te maken met een generaal, die in het verleden heeft blijk gegeven van een volstrekt foute mentaliteit, die blijk heeft gegeven in het begin van de oorlog een volbloed nazi en een volbloed antisemiet te zijn geweest. Daarna is hij opgepikt, maar men krijgt de indruk, dat hij van de

conspiraties geweten heeft en dat het beste wat men van hem zeggen kan is: dat hij deze conspiraties niet heeft verraden. In de na-oorlogse tijd heeft de man blijk gegeven zich in de na-oorlogse democratie te kunnen aanpassen en heeft hij van een andere gezindheid doen blijken. Er is dan ook voor ons geen enkele aanleiding om ten aanzien van Von Kielmansegg op de heksenjacht te gaan, wij hebben er geen bezwaar tegen dat deze man vrij rondloopt, wij zouden er ook geen bezwaar tegen hebben en het zou ons koud laten als hij bij voorbeeld een functie had in het bedrijfsleven. Maar waar wij wel bezwaar tegen hebben en wat voor ons een haast onoverkomelijke zaak is, is dat deze man één van de hoogste functies krijgt in een internationaal milieu en in een internationale militaire organisatie. Het is gebleken, dat de procedure van de benoeming van deze topfunctionarissen in het hoofdcommando een heel eigenaardige is. In feite worden de ministers van diverse landen er niet in gekend.

Als er een vacature is, dan wordt vastgesteld, welk land deze vacature zal mogen vervullen. Daarin hebben alle landen, die tot de NAVO zijn toegetreden, hun inspraak. Wanneer eenmaal vaststaat, zoals in dit geval, dat het een Duitse vacature is, dan is er daarna eenvoudig een overleg tussen het hoofdcommando en de Duitse regering, wie de persoon zal zijn. En de regeringen en de ministers van buitenlandse zaken horen pas nadat de benoeming een feit is, wie op een dergelijke post is benoemd.

Men kan de Nederlandse regering dan ook geen verwijt maken, dat zij zich niet tijdig tegen de benoeming van Von Kielmansegg heeft verzet. Zij heeft deze benoeming pas gehoord, nadat zijn benoeming een feit was.

En nu de zaak eenmaal zo ligt en wij te maken hebben met de omstandigheid, dat dit pas nu tot ons is doorgedrongen en pas nu via de pers bekend is geworden, dat mede de NAVO-vestiging in Limburg aan de orde kwam en daarbij opnieuw de naam van Von Kielmansegg genoemd werd, nu is het naar mijn mening juist, om ons zeer duidelijk en zeer openlijk tegen de benoeming van Von Kielmansegg te verzetten. De vraag of wij daarmee succes zullen hebben is op dit ogenblik niet te beantwoorden.

Tot de publieke opinie is wel heel duidelijk doorgedrongen dat er wat dat betreft geen enkel verschil van mening is tussen partijbestuur, fractie en onze ministers in het kabinet. Het feit, dat is medegedeeld, dat deze zaak opnieuw in het kabinet is besproken, is daarvan het heel duidelijke bewijs. Maar wanneer deze zaak onverhoopt toch doorgang mocht vinden in deze zin dat Von Kielmansegg gehandhaafd blijft, dan staan wij voor de situatie wat wij dan moeten doen. Moeten wij dan zeggen: dan moet de NAVO-vestiging in Limburg niet doorgaan? Wanneer men dat zegt, dan blijft de figuur van Von Kielmansegg gehandhaafd en op de post waar hij was. Dat heeft op dit feit geen enkele invloed. Wanneer men dat zegt dan betekent het tevens, dat opnieuw een NAVO-vestiging in Duitsland plaatsvindt en dat daardoor het zwaartepunt en het overwicht van Duitsland in de NAVO nog eens extra wordt geaccentueerd. Het heeft dus ten aanzien van het feit zelve, dat wij deze generaal niet op deze post wensen, geen enkele invloed. Moeten wij dan, als andere consequentie, zeggen, wij kunnen deze verantwoordelijkheid niet aanvaarden en wij moeten uit het kabinet treden?

Partijenoten, ik geloof dat men dat onmogelijk van ons kan verwachten, want ook hiermede verandert men aan de feiten niets. En een derde mogelijkheid: moeten wij om dit feit uit de NAVO treden en daarmee het doen voorkomen, als Von Kielmansegg het eeuwige leven heeft en de NAVO niet?

Het komt mij voor dat wanneer wij dat doen, wij daarmee een middel te baat

nemen dat niet in overeenstemming is met de kwaal. Ik wil u in alle openhartigheid en in alle duidelijkheid zeggen wat u, wat dat betreft, van ons verwachten kunt.

Wij zullen ons sterk verzetten tegen deze benoeming. Wij zullen dit ook in alle openheid en in alle duidelijkheid blijven doen. Maar als dit geen effect heeft staan we verder machteloos, omdat deze zaak nu eenmaal bij de andere bondgenoten, bij onze Engelse vrienden in de Labourregering, bij de SPD in Duitsland en ook bij andere landen nu eenmaal niet zo sterk leeft als dat bij ons het geval is en wij met dit reële feit hebben rekening te houden. Dit nu wat betreft de NAVO.

Er is een ander punt, waarvan men zich kan afvragen of er sinds de 23e maart iets in het beleid is veranderd. Zijn er enkele nieuwe aanwijzingen, zijn er enkele nieuwe accenten gelegd? In de partijraad, na de verkiezingsuitslag, werd sterk gepleit voor het eisen van een verdere verkorting van de diensttijd. Wij hebben kunnen zien, dat minister De Jong enkele maanden geleden heeft aangekondigd, dat dit kabinet had besloten de diensttijd met ingang van 1967 met twee maanden te verkorten.

Helaas heeft deze mededeling niet die aandacht gekregen, die zij wel verdiende. Ik had gaarne gezien, dat daaraan evenveel aandacht zou zijn besteed als aan alle narigheden die zich op ander gebied rondom dit kabinet hebben afgespeeld.

Wat de defensie-uitgaven betreft is het kabinet erin geslaagd overeenstemming te bereiken op een uitstel van de uitgaven van defensie, zonder dat er van afstel kan worden gesproken. Dit jaar en in 1967 zal 115 miljoen minder aan defensie worden uitgegeven, een bedrag, dat volgend jaar zal moeten worden ingehaald.

Wanneer wij de eis tot vermindering van defensie-uitgaven stellen, staan wij op zichzelf, formeel gesproken, niet sterk. Afspraak is afspraak. Wij hebben ons gebonden aan de defensienota, wij hebben ons gebonden aan het regeringsprogramma, dat deze defensie-nota en deze defensie-verplichtingen bevatte, wij hebben ons verbonden aan een meerjaren-plan, zoals dat in de defensie-nota was neergelegd en minister De Jong staat bijzonder sterk als hij, wanneer wij vermindering van de defensie-uitgaven verlangen, zegt, dat wij daarmee in strijd komen met het regeringsprogramma. Alleen door dit te aanvaarden, alleen door inderdaad op dit punt het regeringsprogramma niet na te komen en op onze beloften terug te komen, zouden wij op dit punt een vermindering van de defensie-uitgaven kunnen eisen.

De laatste eis betreft een andere aanpak in de financiële sfeer. Een radicaler aanpak door nieuwe belastingmaatregelen, belastingmaatregelen in de vermogenssfeer en alles wat daarmee samenhangt. Ik kom daar straks bij de bespreking van de regeringsmaatregelen en de miljoenennota nog kort op terug.

Resumerende kom ik dan tot een samenvatting van de lijn, die wij na de verkiezingen van 23 maart hebben aangehouden. In de eerste plaats hebben we besloten de regeringssamenwerking niet te verbreken en met alle kracht aan te dringen op een snellere uitvoering van het programma, opdat de concrete resultaten van onze regeringsdeelneming zo spoedig mogelijk zichtbaar zullen worden.

In de tweede plaats stellen wij ons duidelijk op ten aanzien van een aantal klemmende vraagstukken en ik noemde in dit verband Vietnam.

In de derde plaats zouden we trachten buiten de punten die reeds in het regeringsprogram stonden, over enkele andere sprekende punten overeenstemming in het kabinet te bereiken. De diensttijdverkorting is daarvan het resultaat.

En in de vierde plaats: wij blijven ons stellen op basis van het regeringsprogramma en wij verlangen dit ook van de andere regeringspartners.

Maar inmiddels rezen er nieuwe wolken aan de horizon. Het kabinet-Cals is onder een slecht gesternte geboren en zo er al geen ongunstig sterrebeeld is, dan verstaat het kabinet zeer wel de kunst om de narigheid naar zich toe te halen. Steeds weer worden wij als fractie geconfronteerd met het feit, dat de normale politieke discussie over de hoofdzaken doorkruist wordt door de emoties, die beleidsbeslissingen van dit kabinet op tal van terreinen opwekken, emoties, die de mensen tot in het diepst van hun ziel beroeren.

Dat was voor 23 maart het geval met de Claus-affaire, dit zette zich na 23 maart voort met de vrijlating van Lages, de verhoging van het inkomen van de Kroon en zeer recent de zaak-Von Kielmansegg.

Zonder nu aan de andere punten tekort te doen, is de verhoging van het inkomen van de Kroon toch wel het punt dat de sterkste emoties heeft gewekt en onze partij in het hart heeft geraakt.

Hoe kon dit allemaal zo komen? Vondeling zal er u straks misschien iets meer over willen zeggen. Van mijn kant kort enige aanduidingen.

Eén van de vele erfenissen uit het verleden, die wij van de vorige regering hebben gekregen, was o.a. het wetsvoorstel tot verhoging van het inkomen van de Kroon. Vorige regeringen waren steeds voor dit vraagstuk gesteld, maar slaagden erin er met een grote boog omheen te lopen. Hoe is namelijk de positie van het inkomen van de Kroon geregeld. Verplaatst u, partijgenoten, naar de 18e eeuw, naar het Hof van Lodewijk XIV. De koning is door God geroepen en het koningschap is een erebaan. Voor de uitoefening van het ambt krijgt men geen salaris, maar het staatshoofd maakt onkosten, onkosten voor het onderhoud van paleizen, onkosten voor het aanhouden van personeel, onkosten voor representatie. Die onkosten worden berekend en die onkosten worden vergoed. Een tijdlang heeft ook in Nederland deze 18e eeuwse toestand bestaan en ze bestaat op dit moment nog. Het gevolg was, dat tengevolge van het feit dat in wezen de functie van het staatshoofd als een erebaan werd beschouwd en men zelfs volledig vrij was om het personeel aan te trekken en te betalen zoals men wilde, een groot gedeelte van dit personeel schandelijk onderbetaald was.

Het is een uiting van moderne opvatting dat men ten aanzien van het personeel van het koninklijk huis moderne en normale verhoudingen heeft aangebracht, dat men deze mensen is gaan organiseren, dat er normaal overleg geopend is over hun salarispositie. Het gevolg is geweest, dat sommige van deze salarissen met niet minder dan 70 percent omhoog moesten om ze in overeenstemming te brengen met gelijkwaardige posities in andere takken van rijksdienst. Dit is allemaal netjes uitgerekend, er hebben accountantsonderzoeken plaats gevonden en toen bleek dat er een enorm tekort was in de vergoeding van de onkosten.

De regering stelt nu voor dit tekort bij te passen en toen kwam er dit fantastisch hoge bedrag uit. Het Staatshoofd krijgt hier in Nederland geen salaris, maar het Staatshoofd krijgt wel iets anders: de Koningin heeft privé-vermogen. U kunt zich met enige fantasie voorstellen wat dat is. Dat bestaat voor een groot gedeelte — en daar denkt u waarschijnlijk niet in de eerste plaats aan — uit kroonjuwelen, die geen opbrengst opleveren. Dat bestaat voor een ander gedeelte uit kroondomeinen en uit bosbezit, wat ook geen bijzonder hoge opbrengst geeft. En waar het voor de rest uit bestaat daar weten wij in feite niets van. Typisch 18e eeuws is voorts dat, het inkomen uit dat privé-vermogen belastingvrij is en dat kan men eigenlijk als een soort salaris beschouwen. Alleen, we weten niet hoe hoog dit voordeel is, ja sterker, we mogen het niet weten. Stel, dat dit voordeel fantastisch hoog is, dan moet je zeggen bij deze onkostenvergoeding, och, laat maar zitten.

dat kan er best af. Als het naar verhouding bescheiden is en hetgeen de Koningin minder overhoudt dan vele andere staatshoofden krijgen, dan moet er ongetwijfeld iets aan gedaan worden.

En tenslotte het laatste element, de Koningin richt zelf haar huis in. Ook dit is 18e eeuws. Er is geen controle op mogelijk of dat allemaal nodig is. Ik moet u eerlijk zeggen, dat ik persoonlijk niet zo verschrikkelijk geschrokken ben van de omvang van het personeel, maar de situatie is niet democratisch. Het is niet democratisch om van de Kamer te vragen 'ja' te zeggen tegen een vergoeding, terwijl de Kamer niet weet, hoeveel het staatshoofd nu eigenlijk verdient bij het uitoefenen van haar functie. Het is niet democratisch 'ja' te zeggen tegen een personeelssamenstelling, waarvan men het nut niet kan beoordelen. En vandaar het standpunt van de fractie: dit wetsontwerp in deze vorm, met deze toelichting, is voor ons onaanvaardbaar.

Wij staan een ander systeem voor, waarbij het personeel valt onder de normale begroting en onder de normale parlementaire controle. Wij staan een systeem voor, waarbij de betekenis van de belastingvrijdom duidelijk wordt uiteengezet, opdat wij weten waar wij aan toe zijn en wij vragen met name van de regering de toezegging, dat bij deze kabinetsperiode nog een voorstel tot Grondwetswijziging zal worden ingediend, waardoor het mogelijk zal zijn aan het staatshoofd een normaal salaris uit te keren, waarbij alle onkosten zullen worden gebracht op de rijksbegroting, evenals het personeel en waarbij dan de belastingvrijdom zal worden afgeschaft.

Partijgenoten, dit is kort gezegd het standpunt, waarop naar alle waarschijnlijkheid, de fractie zich t.a.v. dit vraagstuk zal stellen.

Door dit alles, partijgenoten, dreigt de blik verduisterd te worden op de waarlijk grote zaken waar het in de kabinetsperiode om gaat. Ik denk aan de gemeenschapsvoorzieningen, ik denk aan de olie- en gasvondsten, ik denk aan de baten, die de gemeenschap zal krijgen bij een goede grondpolitiek, ik denk aan het tegengaan van de speculatiewinsten, ik denk aan de regeling van het stakingsrecht. Politiek gesproken — en ik hoop dat u dit begrijpt — stonden wij in de periode van 23 maart tot de derde dinsdag in september bijzonder zwak. Wij zaten in het kabinet. Onze ministers — ik heb het van nabij kunnen gadeslaan — stelden in dit kabinet eisen, ja, er werd af en toe zelfs met portefeuilles gerammeld. maar we wisten één ding heel zeker. Wanneer er in deze zomer een kabinetscrisis was ontstaan, zou dat een kabinetscrisis zijn geweest in de slechtst denkbare positie. Een positie, waarin de emoties ten aanzien van de inkomens van de Kroon torenhoog waren opgezweept en waarin wij ten aanzien van wat er werkelijk uit dit kabinet gekomen was maar heel weinig hadden, waarop wij werkelijk zouden kunnen wijzen.

En toch hebben onze ministers in deze zomermaanden niet gevreesd om op het scherp van het mes hun politiek in dit kabinet te voeren. Ongetwijfeld heeft het bestaan van het kabinet eind augustus aan een dunne draad gehangen. Maar nu wij er doorheen zijn, staan wij ook als fractie wat dat betreft vrij. Wij hebben nu in de Troonrede aangekondigd gekregen de wetsontwerpen voor speculatiewinst en voor de onteigening en wij weten dat wij binnenkort de Algemene Maatregelen van Bestuur voor de olie- en gasvondsten onder de Noordzee zullen krijgen.

Wij hebben gekregen de nota inzake Ruimtelijke ordening, waaruit duidelijk blijkt, welk beleid het kabinet in dit opzicht wil voeren.

Dat zijn enkele zeer positieve dingen, waaruit het gezicht van dit kabinet nu eindelijk zichtbaar wordt. En dat gezicht zal nog meer zichtbaar worden wanneer over enkele weken de wetsontwerpen van Samkalden inderdaad zullen worden

ingediend, inderdaad zullen worden gepubliceerd, en wij ook het wetsontwerp op de speculatiewinstbelasting van Vondeling in de Kamer zullen gaan behandelen. Dit is het positieve, dat de Troonrede ons aankondigt.

Wij zullen eindelijk zien, dat er ernst is gemaakt met de belangrijkste punten die wij in het regeringsprogram hebben ingebracht. Een ander punt is, dat wij er nauwkeurig op zullen toezien, dat het program wordt uitgevoerd. Wij hebben in de Troonrede kunnen lezen en uit de miljoenennota kunnen zien, dat de gemeenschapsvoorzieningen uitgevoerd worden, maar dat het tempo wordt vertraagd. Op zichzelf kunnen wij daar geen bezwaar tegen hebben, want gezien de zeer moeilijke financiële situatie, gezien de dreigende inflatie die er in Nederland heerste, waren wij het zelf — en ik heb het persoonlijk in Amsterdam ook gedaan — die gezegd hebben dat dit programma eventueel met behoud van de kern over een langere periode zou moeten worden uitgevoerd.

Waar zit nu de vertraging van het regeringsprogramma in? In de eerste plaats in de defensie. Dat zal in deze partijraad niet opbezwaren stuiten. Verder bij Verkeer en Waterstaat. Er komt enige vertraging bij de Deltawerken en bij de Zuiderzeewerken en er komt enige vertraging bij de uitvoering van het rijkswegenbouwprogramma. Voor een belangrijk gedeelte wordt dit laatste weer gecompenseerd door een verhoging van de motorrijtuigenbelasting, waardoor toch een groot gedeelte van dit programma kan worden uitgevoerd.

Belangrijker is, dat er ook een vertraging in tempo plaatsvindt ten aanzien van de woningbouw. Dit jaar zullen er 125.000 woningen gereedkomen, maar voor volgend jaar schat men dat men komt tot een aantal van 117.500 woningen. Het aantal woningwetwoningen zal daarbij 57.500 zijn. De miljoenennota laat echter doorschemeren, dat als de omvang van de spaaractie meevalt, dit toch nog 120.000 woningen zullen worden, waarvan 60.000 woningwetwoningen.

Men kan het aan de bulldozer Bogaers overlaten dit doel te bereiken. Dit zijn beperkingen waarvoor wij begrip kunnen opbrengen. Nieuw in de Troonrede en nieuw in de miljoenennota is echter het voorstel om een huurbelasting in te voeren voor degenen die meer dan f 12.000 verdienen en die goedkopere woningwetwoningen bewonen, teneinde ze daarmee te dwingen deze woningen te verlaten en de doorstroming te bevorderen.

De eerste indruk die wij van dit voorstel hebben is, dat het in deze vorm tot volstrekt onmogelijke consequenties zou leiden. De tijd ontbreekt mij hierop vanmiddag verder in te gaan, maar misschien kan dat in de discussie nog nader worden toegelicht. Volstrekt onbegrijpelijk is voor ons ook het studietoelagenbeleid van dit kabinet, waarvoor minister Diepenhorst de eerste verantwoordelijkheid draagt. Men probeert zo graag en zo snel om alles in de schoenen van Vondeling te schuiven en ik moet u eerlijk zeggen, wij doen daar in onze partij ook zelf hard aan mee. Maar niet Vondeling heeft gezegd: verminder nu maar die studietoelagen. Wat hij wel gezegd heeft is: doe zo en zoveel van je begroting af en zie dat maar te vinden op de wijze waarop je dat met je eigen verantwoordelijkheid in overeenstemming kunt brengen. Als dat dan ook gebeurt is, is dat in de eerste plaats voor de verantwoordelijkheid van minister Diepenhorst en als het kabinet zich daarbij heeft aangesloten, dan is het hele kabinet hiervoor verantwoordelijk en niet uitsluitend en alleen onze partijgenoot Vondeling. Het laatste woord over deze zaak is bepaald nog niet gezegd.

Het zou wel eens kunnen zijn, dat Diepenhorst de tweede keer in de Kamer bakzeil zal moeten halen, als hij een voorstel indient dat op zo'n groot verzet in de Kamer stuit, dat het als zodanig, niet haalbaar is. Wat nu de dekking van de uit-

gaven betreft, u weet, dat wij daaromtrent enkele duidelijke uitspraken hebben gedaan in deze Kabinetsperiode. Heel duidelijk heb ik in Amsterdam tijdens de Partijraad gezegd, dat wij in deze kabinetsperiode geen nieuwe verhogingen van indirecte belastingen zouden kunnen aanvaarden, die de brede massa in het bijzonder zullen treffen. Het kabinet heeft hiermede rekening gehouden en het komende jaar, 1967, komen er geen nieuwe indirecte belastingen, die de brede massa treffen. Wat we wel krijgen is een verhoging van de benzine- en de motorrijtuigenbelasting. Maar wat wij ook krijgen is een uitstel van de huurverhoging.

In de tweede plaats komt naast deze verhogingen van wat ik zou willen noemen de belastingen in de verkeerssector, het feit dat de verhoging van de vennootschapsbelasting, die slechts voor één jaar was aangenomen, ook in 1967 zal worden gecontinueerd. Ook kondigt de miljoenennota een regeling van de herziening van de belastingen op overwerk aan, een punt dat ook in onze partij en daarbuiten zo scherpe kritiek heeft ondervonden.

En ten slotte blijkt, dat de verlaging van de belasting voor ongehuwden per 1 januari onverkort voortgang zal vinden en dat ook de algemene verlaging van de inkomstenbelasting niet zal worden gewijzigd. Daartegenover staat nu, dat wij ons in deze kabinetsperiode zullen moeten uitspreken over een wetsontwerp tot verhoging van de omzetbelasting, ingaande 1 januari 1968. Op zichzelf is het natuurlijk op het eerste gezicht een vreemde zaak dat dit kabinet een besluit neemt voor een belastingpolitiek, die het volgende kabinet zal moeten volgen. Dit feit hangt echter in de eerste plaats samen met het feit dat wij een vertraging hebben aangebracht in het tempo van de uitvoering van het programma, waardoor er tal van nieuwe uitgaven in 1968 zullen ontstaan. In de tweede plaats hangt het samen met het systeem van de vervroegde inning van de belasting. U weet, dat dit kabinet voor 1967 extra inkomsten heeft weten te vinden door voor de hogere inkomens van degenen, die hun belastingaangifte door belastingconsulenten laten verzorgen een versnelde inning van de belasting tot stand te brengen. Dat is een technisch punt, maar het heeft praktisch gezien ten aanzien van de staatsinkomsten in 1967 natuurlijk belangrijke gevolgen, omdat er daardoor in 1967 meer geld in het laatje komt. Maar wat men in 1967 meer krijgt, zal men in 1968 weer verspelen. Men gaat daarmee in 1967 de uitgaven financieren en men zou dus in 1968 een financiering van deze uitgaven ook veilig moeten stellen. Vandaar de op zichzelf logische gedachte, dat men t.a.v. deze financiering ook voor 1968 reeds nu moet beslissen en deze reeds nu veilig moet stellen. Men kan nu wat dat betreft natuurlijk wel van het standpunt uitgaan dat het politiek niet zo bijzonder verstandig is om reeds bij voorbaat de zorgen van een komende regering te gaan dekken. Men heeft hier ongetwijfeld politiek een wapen uit handen gegeven bij de kabinetsformatie van 1967, want deze zaak is thans in feite al beslist. Maar ik zou daartegenover de situatie willen stellen, waarin wij ons zouden bevinden en waarin in het bijzonder Vondeling zich zou bevinden, wanneer men dit niet gedaan had. Men zou ongetwijfeld het grote verwijt gekregen hebben dat dit kabinet de lasten maar verschuift naar zijn opvolger, dat dit kabinet va banque speelt, dat dit kabinet de mooie jongen uithangt en dat de offers maar moeten worden gedragen door de opvolgers. Dat is een punt van dankbare demagogie en ik kan mij voorstellen, dat men daarom tot deze oplossing is gekomen. In de tweede plaats moet worden vermeld, dat dit inderdaad een zaak was van buigen of barsten.

Het was zo — u hebt dat uit de kranten kunnen lezen — ik verraad wat dat betreft gelukkig geen geheim — dat er ernstige spanningen in het kabinet waren en

dat met name de anti-revolutionairen hier een groot punt van hebben gemaakt. Had men hiertoe niet besloten, dan was het kabinet in de laatste week van augustus ongetwijfeld ten val gebracht.

De andere vraag is, en dat vind ik een heel belangrijke vraag, waarom, als men de dekking in 1968 moet verzorgen, dan alleen gezocht werd in de sfeer van de indirecte belastingen en waarom ook niet gedacht is enkele belastingen in de vermogenssfeer en daaraan toegevoegd eventueel een verdere voorzetting van de verhoging van de vennootschapsbelasting. Dit punt was dan voor ons ongetwijfeld gemakkelijker te verdedigen geweest. Voor de komende maanden, partijgenoten, verwacht ik een harde strijd. Een strijd, die wel eens beslissend kan zijn. De andere partijen stellen zich vrijblijvend op ten aanzien van de dekking, wij doen dat niet.

Ik geloof, dat het een juist beleid is, dat wij niet nalaten te zeggen dat wij ons aan gemaakte afspraken houden, dat wij ons houden aan het regeringsprogramma en dat wij dit ook verlangen en eisen van de andere regeringspartners. Een situatie, waarbij alle regeringspartners zich van dit kabinet losmaken, leidt tot onduidelijkheid en leidt ertoe dat de kiezers niet meer weten waar zij aan toe zijn. Terwijl het feit dat wij voortdurend de andere regeringspartners op hun morele verplichtingen wijzen en hun morele verplichtingen aanduiden, ongetwijfeld als een zware hypotheek in die kringen zal zijn gevoeld.

En nu weer terug tot de partij.

Nog is de blik vertroebeld door de malaise van de verkiezingsuitslag, nog ziet men niet dat ons intreden in het kabinet enige zin heeft gehad. Men ziet alleen de narigheid die dit voor ons heeft meegebracht, maar ik vraag u, partijgenoten, is dit juist? Is dit redelijk? Zijn we werkelijk met ons allen niet in staat ons zelf, onze afdelingen, onze partijleden en onze kiezers de ogen te openen voor de werkelijk grote dingen die dit kabinet tot stand brengt?

Kunt ge bij het huisbezoek de verkorting van de diensttijd niet verkopen, de verhoging van de wedde voor de militairen, de verlaging van de belasting voor de ongehuwden? Zijn we met z'n allen niet in staat het gezicht van onze partij in dit kabinet duidelijk te maken? Wanneer wij de onteigening van de grond vergemakkelijken door de grondspeculatie tegen te gaan, wanneer er een wetsontwerp komt, dat de speculatiewinsten bij de effectenbezitters belast? Zijn de mensen, die nu de partij uitlopen, omdat wij niet links genoeg zijn, niet terug te winnen wanneer wij de strijd van Den Uyl tegen de grote oliemaatschappijen duidelijk maken en vragen juist nu de partij te versterken?

Partijgenoten, dat moet mogelijk zijn. Evenals het mogelijk is de nieuwe geest te proeven, die uit de Memorie van Toelichting op het wetsontwerp tot opheffing van de belemmeringen op de verkoop van middelen ter voorkoming van zwangerschap spreekt en die wij eenvoudig tot de mensen hebben te brengen, opdat zij begrijpen waarom wij alle impopulariteit aanvaarden en dit kabinet blijven steunen. Met deze troonrede en met de wetsontwerpen die er straks nog zullen komen hebt gij het materiaal in handen om de wankelmoedigen weer vertrouwen te geven in dit beleid. Dat doen wij niet door steeds maar te blijven kijken naar zaken, die ons in dit beleid niet bevallen, zaken waar wij ons misschien aan ergeren. Dat doen wij wel door het goede en positieve naar voren te halen en daartoe moeten wij in staat zijn.

Er zijn in de partij sterke krachten, die deze strijd niet wensen en die alleen maar heil zien in oppositie en de vlucht in een meer radicale, wil men, meer linkse politiek. Hun zij het interview van Bibeb met Joop den Uyl in Vrij Nederland aanbevolen. 'Radicalen' hebben waarde als ze hanteerbaar zijn om tot de

verbetering van de maatschappij te komen, maar vanuit het uitgesloten bastion schoten lossen tegen de kapitalistische maatschappij is niet vruchtbaar,' aldus Den Uyl, waarna zijn betoog uitmondt in een pleidooi voor gematigdheid in de goede, in de radicale zin van het woord. Het is verkeerd gematigdheid te zien als de politiek van de routiniers. Nergens is zo'n overtuiging, zo'n lading voor nodig dan om gematigdheid tot macht te brengen.

Partijgenoten, dit is een instelling, die ik graag tot de mijne zou willen maken en het is een instelling, die in feite ook de instelling van de partij behoort te zijn, omdat wij met z'n allen zozeer geloofd hebben in de kracht van onze beginselen, dat wij er alle tegenslagen voor over hebben. Dat wij het impopulaire tijdelijk durven te aanvaarden, omdat wij weten dat er kansen zijn om de maatschappij iets verder te brengen in de richting die wij wel zien, maar die wij de mensen die leven bij kort zicht, duidelijk en herkenbaar moeten maken. Omdat wij ook weten dat de strijd voor een beginsel slechts dan zinvol is, als er macht is om dit beginsel stap voor stap te realiseren en als men de wil en het geduld heeft deze macht uit te oefenen. Als gij in deze zin en geest de politiek van onze partij kritisch wilt begeleiden, dan is ons gesprek van vandaag zinvol, omdat wij dezelfde taal spreken.

Partijgenoten, dit zijn oude waarheden, maar zij moeten telkens weer opnieuw worden gezegd, vooral onder de huidige omstandigheden in de partij. Of dit kabinet de 23e mei 1967 zal halen weten we niet. Een element, dat in onze berekeningen niet te verwaarlozen is, is het feit dat naar alle waarschijnlijkheid 1967 een niet onaanzienlijke verbetering van de economische situatie te zien zal geven. Het zou waarachtig niet de eerste keer zijn, dat verandering in economisch getij de kansen op terugkeer van een kabinet gunstig beïnvloedt. Ik denk aan het kabinet-De Quay, dat ook zijn dieptepunten heeft gekend, maar dat daarna door een betere conjunctuur toch uiteindelijk nog goed uit de stembus is te voorschijn gekomen. Of dit nu het geval zal zijn hangt niet alleen van ons af. Het is in de eerste plaats een zaak van loyaliteit van de andere regeringspartners. Persoonlijk ben ik ervan overtuigd, dat deze combinatie van partijen, KVP, AR, PvdA, onder de huidige omstandigheden de enige zinvolle is voor een meer progressief beleid. Valt deze club voor de verkiezingen uit elkaar, dan is de kans op voortzetten van de samenwerking voorlopig verkeken. Ik weet, dat sommigen dit zullen toejuichen en dat zij wonder veel verwachten van een kuur tot herstel in de oppositie.

Voor anderen is het meeregeren, ditmaal in een periode waarin de economische spanningen overwonnen zijn, aantrekkelijk. Hoe het ook loopt, we weten het niet zeker. Maar één ding weten wij wel zeker, dat op de lange duur regeren in dit land zonder ons onmogelijk is. Ik baseer me bij deze stelling op het keiharde feit, dat wij door onze enorme bevolkingsgroei geplaatst zijn voor een zo fantastische uitgroei van de publieke uitgaven, dat geen enkele regering daaraan kan ontkomen. En dat betekent, dat een kabinet-Marijnen ondanks zichzelf een dergelijk program heeft moeten uitvoeren, maar niet bereid was daarvoor de financiële offers te brengen. Maar het is ook duidelijk, dat de enige partij, die deze bereidheid wel heeft, de Partij van de Arbeid is. Het kan wel voorkomen dat men tijdelijk met de VVD in zee gaat om eens te zien hoever men komt, maar dat in de toekomst hoe langer hoe meer zal blijken, dat dit steeds op de dekking van de uitgaven zal stranden. Zo tekent zich onze politieke lijn voor de komende periode af. Ik zou daarbij de volgende punten willen stellen. Zolang het mogelijk is het regeringsprogramma uitvoeren en anderen aan de afspraken houden. Werken aan de uitvoering van het regeringsprogram, vooral nu dat regeringsprogramma zichtbaar wordt.

In de tweede plaats, het plechtanker dat men zich aan afspraken houdt en dat wij niet de eersten moeten zijn om daaraan te tornen. Dat geldt voor het regeringsprogramma, dat geldt helaas ook voor het defensieprogramma.

In de derde plaats: nu er wetsontwerpen komen is elke dag langer bestaan van dit kabinet politieke winst. Juist waar deze wetsontwerpen zo belangrijk zijn, hebben wij niet veel speelruimte. Laten wij ook dat goed beseffen. Ik geloof dat Samkalden, Vondeling en Den Uyl niet veel speelruimte hebben bij het doen van concessies ten aanzien van zo belangrijke wetsvoorstellen als de onteigeningswet, als de speculatiewinstbelasting en als de kwestie van olie en gas. Maar als het moet breken, laat het dan breken op deze punten en dat zal als zodanig alleen tot verheldering van de situatie bijdragen. En mocht er een conflict komen, dan geloof ik dat het van de grootste betekenis is, dat dit conflict niet in het kabinet komt, maar wordt uitgevochten in de Kamer, in het volle licht van de openbaarheid.

In de vijfde plaats: wij blijven principieel staan op ons standpunt inzake integratie, dat geldt voor de EEG, maar dat geldt evenzeer voor de NAVO ten aanzien van het geïntegreerd commando. Met alle klem zullen wij ons er tegen blijven verzetten om door verzwakking van de NAVO terug te keren tot de nationale commando-structuren, de basis van een herlevend nationalisme in Europa.

In de zesde plaats: indien we dit beginsel aanvaarden, willen we wel zeer kritisch de defensie-uitgaven bezien. Dit punt komt aan de orde in de nieuwe regeringsperiode. Dan is de defensie-nota afgelopen en dan komen wij voor een nieuwe situatie, waarbij zowel de structuur van de NAVO als de omvang van de defensie-uitgaven opnieuw zeer ernstig onder de loupe zullen moeten worden genomen.

In de zevende plaats: we zullen als het nodig is een regeringscrisis niet schuwen, maar wij hoeven er ook bepaald niet naar te verlangen. Elke dag langer meeregeren kan winst zijn, omdat het beleid duidelijk zichtbaar wordt en de economische wind mee kan zitten. Duidelijk is gebleken, dat de inkomenspolitiek de zwakke plek is in dit programma. In de toekomst, daar ben ik stellig van overtuigd, zal dit punt ons in toenemende mate blijven bezighouden. Het zal dan een van de hoofdpunten worden bij de komende kabinetsformatie en naar mijn mening ook in het komende verkiezingsprogramma. Wij komen er hier in Nederland ten aanzien van de financiering van de publieke uitgaven niet uit wanneer wij niet een heel duidelijk geluid laten horen ten aanzien van de belastingpolitiek, wanneer wij niet een heel duidelijk geluid laten horen ten aanzien van de beheersing van de kapitaalmarkt. Want evenzeer als wij zijn voor de beheersing van de grond en voor het tegengaan van de grondspeculatie, omdat de grond schaars is, zal ook in Nederland in de komende tientallen jaren kapitaal schaars zijn, omdat nu eenmaal de overheidsvoorzieningen zo'n enorm bedrag zullen eisen. Daar komen wij niet uit, wanneer wij het vraagstuk van de vermogensvorming van de werknemers niet heel duidelijk aan de orde stellen. Daar komen wij ook niet uit, wanneer wij het vraagstuk van de institutionele beleggers niet in alle duidelijkheid in onze beschouwingen betrekken.

Partijgenoten, op deze grondslag kunnen wij, naar het mij voorkomt, de komende maanden vooruit. Helpt op deze basis mee de partij uit haar moedeloosheid op te heffen.

Ik dank u.

Rede van Drs. J. M. den Uyl

Het is niet eenvoudig te spreken over eventuele consequenties van de beslissing die u vanmorgen genomen hebt '), niet alleen omdat ik van nature nog verlegener

ben dan Drees — daar zou overheen te komen zijn — maar ik dacht dat het vanmiddag zaak was, dat ik me bepaalde tot enkele opmerkingen over de situatie van onze partij en in het bijzonder uiteraard ook over gezichtspunten, die de partijgenoten-ministers hebben ten aanzien van het beleid dat in de komende tijd dient te worden gevoerd door alle geledingen van de partij.

Ik heb daarbij in de eerste plaats op te merken dat door verschillenden van u gesproken is over gemaakte fouten, die mede aanleiding zijn tot die vertrouwenscrisis, die in vele opzichten in de partij, en niet alleen in onze partij, op het ogenblik kan worden geconstateerd. Daar hebben uiteraard de partijgenoten-ministers een bijzondere aansprakelijkheid voor — als ik spreek over ministers, dan bedoel ik uiteraard ministers en staatssecretarissen, maar dat houden de vrienden mij wel ten goede terwille van de korthed — dat is volkomen duidelijk. En ik sta hier ook helemaal niet om maar één ogenblik te suggereren, dat in die toestanden waarin we zijn beland — en dat zijn echt wel toestanden met heel verontrustende, maar naar mijn mening ook hoopgevende kanten — de partijgenoten-ministers niet die heel bijzondere aansprakelijkheid hebben, omdat zij verantwoordelijk zijn voor het optreden van het Kabinet-Cals. Ook als dat betreft besluiten die genomen zijn niet dan na zeer uitvoerig beraad of ook wanneer die besluiten genomen zijn met hun stem tegen. Zij zijn, en wij zijn, volledig verantwoordelijk voor het optreden van het Kabinet-Cals, zolang wij daar deel van uitmaken.

En van dat feit uitgaande heb ik er helemaal geen moeite mee te erkennen, dat er ook door het Kabinet-Cals fouten zijn gemaakt. De belangrijkste vind ik wel deze, dat wij in het midden van vorig jaar, toen wij begonnen met dit kabinet, te hoog van wal zijn gestoken. Er waren grote verwachtingen gewekt. We hadden korte tijd voor de boeg. De kabinetsformatie en het regeringsprogram hebben gestaan in het teken van de uitbreiding van de gemeenschapsvoorzieningen. Een goede zaak, door ons bepleit, een goede zaak, een jaar geleden evenzeer als vandaag de dag, ook al streeft men naar soberheid bij de uitvoering; een zeer goede en zeer noodzakelijke zaak voor de gemeenten in heel het land, dat in al die sectoren de gemeenschapsvoorzieningen worden versterkt en uitgebreid.

Maar we hebben moeten constateren dat we in feite primair voor de taak werden gesteld een stuk financiële sanering uit te moeten voeren en ook een stuk sanering van onze economie, een stuk gezondmaking. Beide betekenen offers, afremmen. Terwijl wij naar voren gekomen zijn en de verwachting hebben gewekt, dat wij de gemeenschapsvoorzieningen met royale hand zouden willen en kunnen uitbreiden, hebben we in bepaalde sectoren de groei moeten afremmen. We hebben nieuwe lasten moeten opleggen.

We wisten dat we dat zouden moeten doen, te allen tijde, maar dat kwam er altijd achteraan en het wordt natuurlijk veel moeilijker te vertellen en veel moeilijker duidelijk te maken, als het moet gebeuren in een situatie, waarbij van grote spectaculaire uitbreiding van de gemeenschapsvoorzieningen niet kan worden gesproken. En u kunt ons verwijten dat dat onvoldoende is onderkend, of misschien moet ik het beter zeggen, dat wij het risico ervan, dat wij wel zagen, kleiner hebben geacht dan die kans op belangrijke verbeteringen in de structuur van onze samenleving die in het program van het Kabinet-Cals zijn opgenomen en die waar moeten worden gemaakt.

In de discussies die in de afgelopen maanden in het kabinet zijn gevoerd, zijn herhaaldelijk de grondpolitiek, het beschikbaarstellen van de grond ten behoeve van gemeenschapsvoorzieningen tegen redelijke prijzen, het afkomen van de speculatiewinsten, het herzien van de waarderingsnorm bij onteigening, het

voorkeursrecht van gemeenten aan de orde geweest. Rekening houdend met de bevolkingsgroei in dit land, in deze tijd, en de enorme behoeften die daaruit voortvloeien voor het woon- en leefklimaat is dat voor ons als Partij de brug geweest om in het kabinet te treden.

Want we waren niet op het achterhoofd gevallen, we hebben best gezien dat we maar heel kort de tijd hadden, dat de KVP en de AR met gemengde gevoelens ons erbij opgenomen hadden, omdat ze met de VVD dat conflict over het radio- en televisiebestel hadden gekregen.

We hebben best waargenomen dat al jaar en dag onze economie in de hoogste versnelling draaide en dat het risico erin zat, dat het vandaag of morgen een beetje spaak zou gaan lopen.

En partijgenoten, de kernzaak waar we naar mijn mening oog voor moeten hebben is deze: wij zijn in dit kabinet gaan zitten, omdat we daar de kans zagen iets van onze idealen, van onze verlangens in de maatschappij te realiseren. En we hebben daarbij tegenslag gehad, nee we hebben fouten gemaakt. We hebben economische moeilijkheden ervaren. We hebben te maken gekregen met een stroom van nieuwe verschijnselen die nog jaren zal doorlopen en waarbij jonge mensen zich losmaken van gevestigde waarden — en ze hebben het recht daartoe. Waarbij allerlei dingen die wij na de oorlog meegemaakt hebben, ook als Partij van de Arbeid, het koningshuis en Prinsjesdag en noem maar op, allemaal van een enorm vraagteken worden voorzien. En zo ze al niet op de mesthoop worden gegooid, dan door een oud-minister-president op een verrukkelijke manier geridiculiseerd. Dat maakten we vanmiddag nog mee, dat zijn de feiten — er verandert dus echt iets intrinsieks op het ogenblik in onze maatschappij. Dat loopt door. En in dat ontwikkelingsproces hebben we als leden van de Partij van de Arbeid, leden van het kabinet-Cals, de kans, die er naar mijn mening is, waar te maken om ook in die resterende tijd een stuk essentiële vernieuwing in onze maatschappij-structuur aan te brengen. Of de kansen daarvoor groot zijn? Nee, die kansen zijn niet groot, want er is een geweldige tegenstroom. Er is een tegenstroom van rechts over de hele linie. Want het is natuurlijk volkomen juist dat de mensen op het ogenblik in alle partijen — en natuurlijk heeft Koekkoek ervan geprofiteerd, maar ook onze kiezers zijn belastingbetalers — overal de ziekte hebben aan nieuwe lasten. De belastingverhogingen, die vorig jaar zijn ingevoerd komen dit jaar gelukkig in zeer beperkte mate — het is uitermate belangrijk, dat ze zo beperkt gehouden kunnen worden — maar er zitten die vier centen op de benzine in en men rekent ons dat toe. Het is volkomen duidelijk, dat er èn in de KVP èn de AR om de regeringspartners te noemen, gezwegen van CH en VVD, grote tegenstromen zijn. Polak heeft hier Hiltermann geciteerd.

Het verontrust hem enigszins, dat hij blijkbaar een goed woord over had voor die begroting. Nu, ik kan hem troosten, ik heb een overzichtje van wat er zo aan pers-reacties is geweest in rechts Nederland en daar staat men helemaal niet te juichen. Ik meen wel terdege, dat het verschil in reactie op de Troonrede en miljoenennota vorig jaar en dit jaar, duidelijk zichtbaar is. Dat wat betreft het leggen van de lasten, de lagere inkomensgroepen consequent voor het volgende jaar gespaard zijn, en dat zij per saldo, zij het niet veel, er materieel beter van worden. Dit vind ik in de politieke situatie van vandaag een eerste vereiste.

Maar maakt u zich geen illusies. Er wordt geweldig geïntrigeerd, geageerd tegen dit kabinet. Omdat in dit kabinet heel duidelijk een stuk socialisme, een stuk progressiviteit, een stuk gerichtheid op de lagere inkomens, tot uitdrukking komt en dat ziet de grote meerderheid der andere partijen heel duidelijk.

Het ware te wensen dat velen van ons dat even scherp zagen als onze tegenstanders dat zien; als het is gegaan om het minimum-loon in het afgelopen jaar, als het ging om de lastenverdeling. Ik heb van Hein Vos in Vrij Nederland gelezen dat er een duidelijke oplossing was voor het komende jaar: de belastingverlaging één jaar uitstellen.

Nu, ik ken ook iemand, die dat ettelijke keren gezegd heeft in de afgelopen tijd. Die ken ik zo goed, dat is niemand anders dan u. Dat was natuurlijk veruit de beste oplossing geweest, maar een politieke volslagen onhaalbaarheid, gegeven het feit, dat bij de kabinetsformatie is afgesproken, dat tenzij calamiteiten van bijzondere aard zouden optreden, niet getornd zou worden aan die wettelijk vastgelegde datum van verlaging der inkomstenbelasting.

Er moest dus gezocht worden naar tussenoplossingen en er is een tussenoplossing gevonden die naar mijn mening inderdaad de zwaarste lasten legt op de sterkste schouders, dat wil zeggen op die inkomenstrekkers, die versnelde inkomstenbelasting zullen moeten gaan betalen via die versnelde inning. Dat zijn diegenen die via de belastingconsulenten hun belasting betalen. Het is zo, partijgenoten, dat de kansen in andere opzichten klein zijn, omdat het waar is dat het gezag van dit kabinet ook door ongelukkige gestes in kleine zaken is aangetast. Daarop moet het antwoord zijn:

Zorgen dat je geen stomiteiten begaat, dat is duidelijk. Daar moeten wij uiteraard in de eerste plaats aan doen wat we kunnen. Daarvoor is goed overleg nodig tussen ministers, in de fractie, dat spreekt vanzelf. Belangrijker is wat Burger zei: dat wij oog hebben voor de grote zaken die op het ogenblik in die weinige maanden die ons resten, op het spel staan.

Het gaat immers in de komende maanden om de vraag, hoe de Kamer zich gaat opstellen tegenover een wetsontwerp tot herziening van de waarderingsnorm bij onteigening? Dat betekent in elk geval, dat voor de bebouwde kommen waar saneringsplannen de komende tien jaar nodig zullen zijn, alleen een vergoeding gegeven zal worden tegen gebruikswaarde. U moet een ogenblik bedenken wat dat betekent. Polak hier heeft gezegd, er zijn 700.000 krotwoningen in ons land — ik laat dat aantal nu even voor wat dat is, want het begrip krot evolueert elk jaar — maar er zijn er vele honderdduizenden. We zullen in onze moderne verhoudingen niet alleen onze grote steden, maar ook onze middelgrote steden moeten saneren, moeten herstructureren, zoals we dat in een ander verband geprobeerd hebben in Zuid-Limburg te doen met een heel industriegebied. We zullen dat soort herstructureringen van het land, zoals we dat op het ogenblik hebben, op grote schaal moeten toepassen. De bestemming van de grond, dat wat de overheid ervoor gaat betalen, dat wordt een flessehals voor het doorvoeren van die plannen.

En op dat punt komt er een ingrijpend wijzigingsvoorstel bij de Kamer te liggen. Daarop zullen ook de rechtse partijen in ons land kleur moeten bekennen. Er komt een voorontwerp van wet voor het voorkeursrecht van gemeenten om gronden te kopen tegen die gedrukte waarderingsnorm. Er wordt ingediend een speculatie-winstbelasting. Het is u bekend, dat ten aanzien van de olie- en gaswinning er buitengewoon grote belangen op het spel staan. Ik zou naar aanleiding van wat daarover gezegd is voor één misverstand willen waarschuwen. Ik meen dat het zaak is, gelet op de mogelijkheden, dat er voor vele miljarden aan gas en olie uit de Noordzee gewonnen kan worden, alles te doen om daar het maximale voor de Nederlandse gemeenschap uit te halen. Dat is ook noodzakelijk, omdat die voorwaarden, die daar bedongen kunnen worden tegelijk beslissend zullen zijn voor de voorwaarden waaronder op de concessie-aanvragen voor Ameland, Friesland en

Noord-Holland zal worden beslist. En ook daarbij gaat het om een waarde van enkele miljarden guldens. Ik voeg er tegelijk aan toe, dat het heel bewust mijn streven is om die wet die de Kamer heeft aanvaard en die er van uitgaat, dat de oliemaatschappijen worden ingeschakeld, uit te voeren. Dat ik zal proberen alles te doen om dat front van die dertig oliemaatschappijen te doorbreken om te bereiken dat er geboord gaat worden. Omdat ik overtuigd ben, dat het noodzakelijk is, dat we alles doen om onze economie te versterken en ook hierin te bewijzen dat socialistten geen brokkenmakers zijn, maar mensen die ten behoeve van alle mensen die werken wat weten te bereiken. Want laten we wél zijn, ook daaraan wordt niet alleen twijfel gezaaid, ook daaraan is twijfel ontstaan. Dat is een van de punten waarop men ons aanvalt. Men zegt: wat hebben jullie klaargemaakt. Dat is ook een antwoord op Polak, die zei — neemt u mij niet kwalijk dat ik Polak een paar keer noem, maar dat komt waarschijnlijk omdat hij uit Amsterdam komt en dat ik dan achter hem een heleboel burens hoor mompelen:

'beschamend, dat die woningbouw van 125.000 of 120.000 op 117.500 wordt teruggebracht terwille van het evenwicht in de economie.' Partijgenoten, wilt u even bedenken, dat wij geconfronteerd worden met een stukje overbesteding, overspanning in onze economie, die tot op de dag van vandaag — en daar ben ik wel een klein beetje trots op — nog praktisch niet geleid heeft tot enig produktieverlies. Wilt u even bedenken dat we in 1956-1958, dat we in 1957 komen tot 4½ percent werklozen; op het ogenblik is het 1.2 — 4½ pct. werklozen, dat we 3 jaar lang een stagnerende groei hadden, dat het economisch uit de hand lopen in die jaren onder minister Zijlstra, de toenmalige minister van Economische Zaken, onze volkshuishouding miljarden heeft gekost, dat wil zeggen, vele tienduizenden woningen, kilometers weg. Dat is wat er gebeurt als je niet zorgt, dat het economisch evenwicht gehandhaafd blijft. En ik meen, dat we er vlug bij zijn geweest dit voorjaar. Ik beloof u, er zal echt niet meer gebeuren voor het handhaven van het evenwicht dan strikt noodzakelijk is. We zullen geen werklozen meer laten komen, volstrekt niet. Maar ik sta er wel op — en ik meen dat dat ook een door en door socialistisch beleid is — dat wij zorgen dat er ook duurzaam werkgelegenheid blijft in dit land. Dat we die economische groei kunnen volhouden, want daaruit moeten mede die gemeenschapsvoorzieningen waarvoor wij voorrang vragen, worden gefinancierd.

En daarom zie ik als de twee grote plechtankers voor ons beleid voor het komende halfjaar: sanering en herstel van onze economie. Dan vind ik die begroting, die Vondeling ingediend heeft — waarvan Prof. Goedhart een vrijzinnige liberaal, zegt dat het een goed in elkaar getimmerd stuk is — belangrijk. Want wij moeten ook wat dat betreft behoorlijke lui zijn, waar men op aan kan. Niet terwille van een goed commentaar in de financiële pers, maar omdat onze werkgelegenheid van morgen er volstrekt mee gemoeid is. Wij moeten ook in het economisch beleid dus zorgen dat we de zaak in de hand houden. Er moet nog iets worden afgekoeld. Er moet nog wat worden gesaneerd. Ik heb er goede hoop op, dat dat de komende maanden ook zichtbaar gaat worden, onder andere in een verbetering van de betalingsbalans. Ik beloof u dat voor zover dat betekent verdere bedrijfssluitingen — er is vanmiddag niet over gesproken — dat er wetsvoorstellen in voorbereiding zijn in samenwerking met collega Samkalden die nadere garanties zullen scheppen, waardoor de werknemers niet de dupe zullen worden van deze massale ontslagen. Ik meen getoond te hebben in Limburg, in Deventer, ook eergisteren in Maastricht, dat er op het ogenblik door de regering een beleid wordt gevoerd, waarbij we niet zomaar fabrieken laten sluiten. Maar het is zo, dat zoals we de afgelopen jaren als socialistten een structuurbeleid hebben gevoerd in de landbouw en

hebben aangemoedigd in de middenstand, waardoor daar tienduizenden zaken zijn verdwenen, er ook in de industrie — daar zitten precies dezelfde zwakke broeders — nog vele tientallen bedrijven zullen verdwijnen. Dat hebben wij nodig en daar moeten we als socialisten achter staan en dat moeten we bevorderen. Want alleen op die manier kunnen we zorgen dat de mensen een hoog loon voor hun werk krijgen, en dat we er tegelijk nog een zwembad, een sportveld en een opera-huis van kunnen betalen. Dat willen we allemaal en dat moet gebeuren. Daarvoor moeten we hard en georganiseerd werken. Het ene plechtanker is: zorgen dat we de zaak aan kunnen. Het andere plechtanker is die structurele hervorming.

Ik wil eraan toevoegen, er is naar gevraagd: Het stakingsrecht komt, de herziening van de onderneming komt, maar er moeten adviezen aan de SER over worden gevraagd. De Sociaal-Economische Raad zitten we achter de broek, maar die heeft een enorme hoeveelheid werk te doen. Ik dacht dat Samkalden goede hoop heeft dat hij ook nog dit zittingsjaar met een essentieel onderdeel van de herziening van de rechtsvorm van de onderneming naar voren zal komen. Dat kan en mag worden beschouwd als een belangrijke bijdrage tot een grotere openheid van de onderneming. Daardoor ook een bijdrage aan die vernieuwing van de democratie, waar terecht de jeugd van vandaag om vraagt.

Partijgenoten, ik maak me helemaal geen illusies dat de komende maanden voor onze partij gemakkelijk zullen zijn. Integendeel, het gezicht van het Kabinet-Cals is beschadigd en daar draagt de Partij van de Arbeid de stempels van. Niettemin, met alle tegenstromen die er zijn, heb ik geen aarzeling. Ik zie een kans, misschien een kleine kans. Maar, partijgenoten, ik ben niet oud, maar loop toch een dagje langer mee, ik heb 1956-1958 meegemaakt. In 1956 32,7 pct. en toen kwamen die Statenverkiezingen en was de bestedingsbeperking er geweest en we kregen een dreun op ons hoofd. We verloren 5 pct. en twee maanden later bij de gemeenteraadsverkiezingen gingen we nog eens 2 pct. omlaag. We zaten op 26 pct., al griezelig dicht in de buurt, nog lager dan we nu geraakt zijn. Paniek was geen uitkomst, nee, we hebben een stukje beleid trachten te herformuleren. Goed, toen heeft het ertoe geleid dat we uit het kabinet zijn gezet. Ik weet niet waar dit toe leidt, ik weet alleen wel, dat je in een dergelijke situatie maar één ding kunt doen: precies formuleren wat je wilt, waarmaken wat je zegt; vooral niet teveel zeggen. Partijgenoten, ik heb al gezegd, als we een fout gemaakt hebben, een belangrijke fout, dan is het dat we teveel gezegd hebben, te hoge verwachtingen hebben gewekt. Niet teveel zeggen, we kunnen ook echt niet alles klaarspelen in die paar maanden die ons resten.

Maar die paar dingen die we dan misschien klaar kunnen krijgen, daar zullen we dan ook op staan, op moeten staan, als partijgenoten-ministers en staatssecretarissen, met de fractie, met de partij en dan beloof ik u, dan is het de moeite waard. Ik heb, hoe klein dat kansje ook is, geen vrees voor de toekomst van onze prachtige Partij van de Arbeid.

*) In de ochtendzitting heeft de Partijraad besloten dat bij de Kamerverkiezingen in 1967 de Partij van de Arbeid zal komen met dezelfde lijstaanvoerder in alle kieskringen. Als enige naam daarvoor werd die van Drs. J. M. den Uyl genoemd.

BIJZONDERE HUISHOUDELIJKE PARTIJRAAD

De bijzondere huishoudelijke partijraad kwam in de verslagperiode twee maal bijeen, ter bespreking van de onderwerpen die bij de data zijn genoemd.

10 oktober 1964 Bespreking van de aanvulling op tweede interim-rapport van de commissie-Interne-partijdemocratie.

12 juni 1965 Bespreking en vaststelling van een nieuw huishoudelijk reglement van de partij en van het reglement kandidaatstelling.

In de vergadering van 12 juni 1965 werden, bij de installatie van pg. J. G. H. Tans als voorzitter van de partij, door de 1e vice-voorzitter, pg. H. M. Franssen, en de nieuw-gekozen voorzitter, de hierna volgende redevoeringen uitgesproken.

Rede van Drs. H. M. Franssen

Het doet mij bijzonder veel genoegen, dat mij als vice-voorzitter van de P.v.d.A. de taak toevalt om de zojuist gekozen voorzitter van de Partij van de Arbeid met een enkel woord in zijn functie te installeren.

Mag ik dan beginnen, pg. Tans, om u van harte geluk te wensen met uw verkiezing tot voorzitter. U bent gekozen tot een eervolle functie, maar, ik zeg het er maar meteen bij, ook tot een bijzonder moeilijke functie. En dan denk ik niet in de eerste plaats aan de vele, zeer vele organisatorische vraagstukken, waarvoor een voorzitter van een grote politieke partij als de PvdA zich nu eenmaal geplaatst ziet. Die zullen ongetwijfeld veel, misschien wel teveel van uw tijd vergen. Maar als ik uw functie een moeilijke noem, dan denk ik voor alles aan uw taak vorm te moeten geven aan eigen verantwoordelijkheid van de partij, naast die van de Tweede Kamerfractie en die van de socialistische ministers in het kabinet. Laat ik nog eens citeren de woorden, die ik over die eigen verantwoordelijkheid van de partij, en dus in de eerste plaats van de voorzitter van de partij, vond in het boekje uitgegeven ter nagedachtenis aan één van uw voorgangers, Evert Vermeer, geschreven door de huidige minister van economische zaken, partijgenoot Den Uyl: 'Het zwaartepunt van het politieke beleid behoort ongetwijfeld te berusten bij de Kamerfractie, maar daarnaast is er een eigen verantwoordelijkheid van de partijgenoten-ministers, terwijl de partij verantwoordelijkheid draagt voor beginselen en verkiezingsprogram, de grote lijnen dient aan te geven, kortom een eigen gezicht dient te tonen boven de noodzakelijke compromissen van elke dag uit.'

Verantwoordelijkheid dus voor het beleven van het socialisme, voor het kenbaar doen zijn van het socialisme in de Nederlandse politiek. En dan te bedenken, dat de PvdA — zoals iedere partij in een democratisch land — in wezen reeds een neerslag van compromissen tussen verschillende standpunten is. Immers in een democratisch land als het onze is het aan iedere burger voorbehouden om zijn eigen meningen over het staatsbestel te hebben — en als het goed is, heeft hij ze. De politieke partijen fungeren als beddingen, waarin die politieke belangstelling meer of minder wordt gestroomlijnd. Maar dat betekent, dat binnen zulk een partij zich altijd stromingen zullen blijven aftekenen, die over de politieke oplossingen van bepaalde vraagstukken verschillend denken en die ieder op hun beurt zullen proberen hun mening in het geheel van de partij ingang te doen vinden. Die verschillende meningen tot hun recht te doen komen enerzijds, zonder tot een karakterloos kolen en geiten sparen af te glijden, en anderzijds de partij te behoeden voor afsplintering, vraagt van het partijbestuur, maar vooral van zijn voorzitter, een bijna bovenmenselijke wijsheid. En als ik mij bovendien nog realiseer, dat het vooral de besturen van de politieke partijen zijn, die tot taak

hebben iedere wijziging in het geestelijk en maatschappelijk denken te registreren en te waarderen, dan kan ik mij voorstellen, dat u, partijgenoot Tans, zich na deze opsomming bezorgd gaat afvragen, of u niet te vroeg, te snel 'ja' hebt gezegd.

Maar laat ik u daarom meteen verzekeren, dat de keuze van het voorzitterschap op u is gevallen, niet omdat de partij, zoals een niet geheel onbekend Nederlands politicus ons wil doen geloven, in u 'spieringkwaliteiten' heeft ontdekt, om rooms-katholieke kabeljauw te vangen — ik moet daar straks nog wel even op terugkomen — maar omdat zij u de juiste man vindt voor deze moeilijke post. Omdat de partij van mening is, dat gij de capaciteiten en de kwaliteiten hebt om te staan in de rij van die grote socialisten, die de democratisch socialistische partij in Nederland hebben mogen leiden. In de rij van Vorrink, Vermeer en Suurhoff. Maar ook in de rij, die in de persoon van Vorrink een brug heeft naar de grote socialistische partij van vóór 1940, waardoor de rij van uw voorgangers terug gaat over Vorrink, Oudegeest, Polak, Wibaut, Spiekman naar Vliegen. En zo sluit de cirkel in Maastricht. De betekenis van die andere Limburger, Maastrichtenaar, van Vliegen, voor het socialisme in Nederland, is bekend. Ik wil niet zeggen dat daarom opnieuw de keuze op een man uit Maastricht is gevallen. Maar het zal u niet verbazen, wanneer ik de hoop uitspreek, dat de nieuwe voorzitter uit Maastricht de eerste voorzitter uit die plaats in toewijding, trouw, zal evenaren.

De naam van Vliegen brengt mij bij de partij zelve. Waarde toehoorders, als partij beleven wij vandaag een grote dag. Vliegen was, evenals Tans, grootgebracht in een rooms-katholiek gezin. In de door Tak verzorgde inleiding van zijn boek 'De dageraad der volksbevrijding' staat het in een enkele zin zo typerend uitgedrukt: 'onder de schaduw der kerk werd de knaap (Vliegen) zeer vroom opgevoed.' Maar anders dan Tans kwam Vliegen in de situatie, dat hij moest kiezen: of socialist of katholiek. Hij koos het eerste. Het moeten doen van die keuze, die stellig veel te maken heeft gehad met de politieke geschiedenis van Nederland in de vorige eeuw en waarvan de oorzaak zeker niet alleen bij de kerken mag worden gezocht, is de socialisten steeds een doorn in het oog geweest. Reeds Troelstra heeft de onhoudbaarheid van die scheidslijn beklemtoond. Ik herinner aan zijn beroemde redevoeringen in de Tweede Kamer, nu ruim veertig jaar geleden, in november 1924. Hoe hij toen reeds duidelijk maakte, dat de scheidslijn in de politiek een sociale scheidslijn is; dat niet het theologisch beginsel — zijn woorden — maar de maatschappelijke werkelijkheid over het werk in het parlement beslist.

En het is die wetenschap geweest, die na de bevrijding heeft gevoerd tot de oprichting van de PvdA, een partij waarin — om woorden van Vorrink te gebruiken — 'zich ten slotte een aantal sociale en politieke stromingen uit het eind van de 19e en het begin van de 20e eeuw in één bedding vonden, die allen hun oorsprong namen in een of andere vorm van protest tegen de meedogenloze uitbuiting door het kapitalisme van de brede arbeidersmassa, zowel als tegen de grove vermaterialisering van het menselijk leven in het algemeen.'

En dat niet door een samenwerking, nadat ieder zijn geestelijke bagage had afgeschud. Integendeel. Het was Evert Vermeer, die in zijn openingsrede van het 6e congres van 1957 het zo concreet stelde: 'Is de politiek die wij als doorbraakpartij voeren, voor ons alleen maar een zakelijke aangelegenheid? Doorbraakpartij wil niet zeggen, de geestelijke achtergrond van politieke oplossingen miskennen of voorbijgaan. Als wij in ons beginselprogram gesteld hebben, dat wij er prijs op stellen, dat onze leden in hun denken en handelen doen blijken van een innig verband tussen levensovertuiging en politiek inzicht, dan is dat een principieel uitgangspunt.'

Waarom, partijgenoten, geef ik u op deze dag nog eens al deze citaten? Omdat ik ervan overtuigd ben dat zij allen, Troelstra, Vorrink, Vermeer, indien zij deze dag hadden mogen beleven, zich over uw keus van partijvoorzitter intens hadden verheugd. Begrijpt u mij goed. Niet omdat u een rooms-katholiek partijgenoot tot voorzitter van de partij hebt gekozen. Maar wel, omdat u welbewust geen behoefte hebt gevoeld om, terugziende naar het verleden, rekening te houden met de omvang van de inbreng van oude groeperingen, waaruit destijds de PvdA is voortgekomen. Welbewust. Want er bestond volop de gelegenheid om andere kandidaten voor te dragen. En wie iets afweet van de zelfstandigheid en de onafhankelijkheid binnen de socialistische gelederen, zal beamen dat het kritiekloos volgen van een partijbestuur er niet bij is. Daarvan zijn onze congressen telkens weer levende bewijzen. U hebt als partij — welbewust — Tans gekozen omdat u, met het partijbestuur, hem voor deze zware post de meest aangewezen man vond. Maar het feit dat hij — als overtuigd rooms-katholiek — in en niet buiten de partij staat en dus beschikbaar is voor deze belangrijke functie en niet meer door dwaze scheidslijnen van ons gescheiden: dat is de verheugende situatie, die vandaag in de feiten wordt gedemonstreerd. Daarover zouden Troelstra, Vorrink en Vermeer zich intens hebben verheugd; en misschien temeer omdat deze installatie mag geschieden door iemand die in de oude — voorbijgegane — politieke verhoudingen zich waarschijnlijk had moeten bevinden in de AR partij.

Het is nu tien jaar geleden, dat de PvdA ook voor de keuze van een voorzitter stond. Het werd de door ons allen zo zeer gewaardeerde, naar de mens gesproken veel te vroeg van ons weggenomen Evert Vermeer. Dat congres werd — ik citeer nogmaals dankbaar Den Uyl — beheerst door de rede die Joan Willems hield als voorzitter van de Katholieke Werkgemeenschap ten antwoord op de gewetensvraag, die het bisschoppelijk mandement in 1954 de katholieken in de PvdA had voorgelegd.

Waar ik mij zo bijzonder over verheug is het feit, dat nu — tien jaar later — het geestelijk klimaat in ons vaderland zo zeer ten goede is gewijzigd. In 1955 was het zich als christen voegen in de socialistische gelederen in veler ogen een kwalijke zaak. Het mandement was een officiële uitspraak van de grootste kerk in Nederland. Tans moge ook toen niet hebben verkeerd in de positie van Vliegen, maar de geestelijke druk die in die dagen op hem is uitgeoefend, wordt in het met positieve waardering over hem geschreven artikel in De Nieuwe Linie van 24 april jl. in alle openhartigheid beschreven.

En gelukkig stelde in 1955 de generale synode van de Ned. Hervormde Kerk zich direct heel anders op, iedereen weet dat zij het daarvoor dan ook bij grote groepen van het protestantse volksdeel heeft moeten ontgelden. Hoe anders is het nu. In 1965 bieden rooms-katholieke dagbladen bij het bekend worden van de kandidatuur van Tans openlijk hun gelukwensen aan en zegt De Nieuwe Linie: 'De geestelijkheid loopt niet meer met een grote boog om het huis van Tans heen, maar gaat er binnen.'

In de protestantse hoek ligt het niet anders. Ook daar wordt het recht van de christen om voor het socialisme te kiezen ten volle erkend; wordt aan hen die deze keuze doen de broedernaam niet meer geweigerd. Een ontwikkeling, een democratische samenleving waardig. Een ontwikkeling, waarover ieder democratisch ingesteld burger in Nederland zich verheugt. Iedereen, behalve een ex-excellentie van de VVD, die, als ik de Volkskrant van 9 juni jl. lees, in de mijnstreek in Limburg een allesbehalve excellente speech hield. Ik citeer uit het krantebericht: 'De benoeming van de Limburger dr. Tans tot voorzitter van de PvdA noemde de oud-

minister een spiering om straks bij de verkiezingen in katholiek Limburg een kabeljauw te vangen. Hij zei er zeker van te zijn, dat Limburg niet zou bijten.'

Ik kan niet geloven, dat dit het officiële commentaar van de liberale partij in Nederland op de keuze van Tans tot voorzitter van onze partij zal zijn. Vooralsnog houd ik het erop, dat iedere rechtgeaarde liberaal zich over de ontwikkeling op het geestelijke en politieke vlak in Nederland met ons zal verheugen en de verkiezing van Tans als een bewijs van die ontwikkeling met blijdschap zal begroeten. Ik zal de uitspraak van de heer Toxopeus dan ook maar beschouwen als een uitspraak van iemand, die over zijn teleurstelling over de recente gang van zaken in de Nederlandse politiek nog niet heen is, en zijn verklaring dan ook maar als van nul en generlei waarde terzijde leggen.

Tans, gij aanvaardt het voorzitterschap in een — politiek gezien — moeilijke tijd. Daarbij denk ik niet in de eerste plaats aan de binnenlandse politiek hoezeer ook hier grote vraagstukken om een oplossing vragen. Maar als socialistische partij weten wij ons mede-verantwoordelijk voor een rechtvaardige verdeling van welvaart, voor de bevordering van de vrede, in de gehele wereld. Natuurlijk, vanuit de bescheiden plaats van een politieke partij in een klein land. Maar toch, desalniettemin, als democratische socialisten bereid om op die plaats te doen wat wij kunnen. Wij beleven een tijd waarin het aan komt op een scherp politiek onderscheidingsvermogen. Omdat in onze tijd politieke patronen over elkaar heen schuiven. Omdat het bekende patroon van vrije wereld-niet-vrije wereld overschaduwd wordt door een nieuw patroon, dat wij zijn gaan aanduiden met de noord-zuid tegenstelling. Wij moeten ons scherp bewust zijn dat soms te gemakkelijk gepoogd wordt om de gerechtvaardigde eisen van een eerlijke samenleving weg te praten met uitspraken over de politieke noodzaak van evenwicht in de wereldpolitiek. Wij moeten ons goed bewust zijn, dat het socialisme een internationale beweging moet zijn op straffe van afzakken tot een partij tot bevordering van de nationale welvaart.

In tijden als de onze leiding te mogen geven aan de democratische socialistische Partij van de Arbeid in Nederland is een voorrecht. Het vraagt echter veel moed. Met de wens, dat die moed en de gezondheid om deze taak naar behoren te kunnen vervullen u rijkelijk worde geschonken, reik ik u de voorzittershamer over.

Rede van dr. J. G. H. Tans

Niemand hoeft ernaar te verlangen grote verantwoordelijkheid te moeten dragen. Ik wil u daarom niet verzwijgen, dat ik mijn verkiezing tot voorzitter van onze partij voel als een zware, drukkende last. Maar ik wil u evenmin verzwijgen, dat ik niettemin geen moeite heb om deze last te aanvaarden; niet gelaten te aanvaarden, maar zelfs met een zekere blijmoedigheid en met hoopvolle verwachting. En ik zal u zeggen waarom.

Toen verleden week de uitslag bekend was van de Rijnmondverkiezingen kon men constateren dat de overheersende toon in de commentaren er een was van verrassing, om niet te zeggen verbijstering. Hoe nu? Waarom opnieuw die tekenen van links en rechts extremisme? Is dat een demonstratie van onlustgevoelens? Maar tegen wie dan toch? En tegen wat?

Men kan toch moeilijk aannemen dat men ertegen protesteert, dat onze welvaart niet daalt maar daarentegen nog altijd toeneemt.

Neen — zo zou ik op deze commentaren willen reageren — neen, daar kan en zal niemand bezwaar tegen hebben. Maar waar men wel bezwaar tegen mag hebben en

waar men wel zijn stem tegen verheffen móét, dat is tegen het feit dat onze steeds groeiende welvaart nog steeds niet verdeeld wordt zoals het behoort, dat de tegenstellingen in de wereld er niet door worden verzacht en weggenomen, maar er eerder door worden verscherpt. Dat er geen evenredige groei is van vrijheid en verantwoordelijkheid.

Dat men *verkeerd* protesteert, dat is vers twee. Daar kom ik aanstonds op terug. Maar dat het protest onbegrijpelijk is? Neen. Dan heeft men nog weinig weet van het vrij sombere beeld, dat ook onze huidige maatschappelijke situatie nog steeds heeft, van de grote spanning tussen de maatschappelijke groepen, waardoor dat beeld vooral wordt gekenmerkt.

'Armoede in de welvaartsstaat.' Dat is de conclusie waartoe het onderzoek heeft geleid, dat onlangs werd ingesteld door de dr. Wiardi Beckman Stichting en waarvan de resultaten zijn neergelegd in het pas verschenen rapport, dat tot titel draagt 'De laagstbetaalden.' 'Het beeld van de laagstbetaalden, dat uit het onderzoek tevoorschijn treedt', — zo moet Den Uyl in zijn inleiding op het rapport constateren — 'is dat van een groep, die zich nauwelijks aan het stigma van het verleden heeft kunnen ontworstelen. Opvallend verschil met het verleden is er slechts in de voorziening met duurzame consumptiegoederen en daarin is dan ook duidelijk sprake van overcompensatie.'

En voor de rest?

'Zowel de opstijgingsmogelijkheden binnen het beroep, als de mogelijkheid van beroep te veranderen, zijn gering. Dit geldt in het bijzonder voor de ongeschoolden. De stijgingskansen van de kinderen zijn evenzeer beperkt. De vrijheid is sterk geconditioneerd. De bestaanscirkel is eng en hecht gesloten. Realiteit is het rijk der gebondenheid, het rijk der materiële vrijheid komt alleen via de franje van het inkomen binnen het bereik. Er is wel politieke belangstelling, maar geen geloof in de veranderbaarheid van het sociale lot, dus ook geen politiek-maatschappelijke activiteit. Het uitgangspatroon is veel meer gericht op voeding en duurzame gebruiksgoederen en veel minder op woninginrichting en voorzieningen ten behoeve van zichzelf en de kinderen, die eerst op een later tijdstip profijt afwerpen.

Het aspiratieniveau ten aanzien van het werk, het inkomen en de opleiding van de kinderen ligt laag. Er is weinig klassebewustzijn, wel een besef van onrechtvaardigheid in de maatschappij, maar de klassevijand is onherkenbaar en onbereikbaar geworden. Er is wel solidariteit met de buurt, geen behoren tot een grotere gemeenschap.

Er is geen sprake van een 'Nivellierte Mittelstandsgesellschaft' (Schelsky). De sociale spanningen zijn afgenomen, maar het terugwijken van het oude klassebewustzijn van de uitgestoten heeft niet geleid tot participatie van proletarische groepen in boven de klassen uitgaande gemeenschapsverbanden.'

Armoede dus in de welvaartsstaat. Inderdaad. Armoede, temidden van overdaad. Dat nu is het juist steeds geweest, waartegen het socialistisch protest was gericht. 'De notie van armoede' — zo wordt eveneens door Den Uyl gesteld — 'was in het socialisme nooit gebonden aan een fysiek levensminimum. Armoede werd begrepen als een ongerechtvaardigde beroving van de rijkdommen van de natuur. In wezen richtte zich het socialistisch protest dus tegen de ongelijkheid en ongelijkwaardigheid, die daar het gevolg van was. Het behoeftenvoorzieningsniveau verschilde onmetelijk naar tijd en plaats. Armoede is daar, waar de ongelijkheid in levenskansen en ontplooiingsmogelijkheid als rem en beperking wordt ervaren, waar de overvloed van de een het tekort van de ander voelbaar maakt.

De strijd van de emancipatie van de arbeidersklasse was een strijd voor hoger

loon en korter arbeidsduur, zeker, maar daarbovenuit een strijd van rechtsgelijkheid, voor algemeen kiesrecht, medeburgerschap. De armoede-situatie is eerst opgeheven, als de scheiding tussen de 'twee naties' — de natie van de door geld, stand, privilege en traditie gebondenen, en de natie van de bezitlozen, ongecivileerden en traditielozen — geslecht is. Het overwinnen van de armoede-situatie wordt in onze verhoudingen meer bepaald door de mate waarin stand, status en vormingsmonopolie worden doorbroken dan door loonsverhogingen.'

Er wordt wel eens beweerd, dat met het bevorderen van de welvaart het socialisme de noodzaak van zijn eigen bestaan doet afnemen. Dat het socialisme derhalve geen toekomst heeft, de doodgraver is van zichzelf.

Wie zo oordeelt, weet niet dat socialisme meer is dan een beweging voor meer loon, onnoemelijk veel meer. Wie zo oordeelt, heeft bovendien geen notie van de maatschappelijke werkelijkheid, waarvan ik hiervoor enkele grondtrekken voor u aftekende. Het is die hele werkelijkheid, die wij afwijzen en die wij willen omvormen tot in de grond. Zo gezien is het socialisme, hoewel in zijn moderne democratische vormen al meer dan een eeuw oud, niet aan zijn neergang, doch pas aan zijn opgang begonnen. Het is een ontwikkelingsproces, dat voortdurende bezinning eist, omdat — met het uiteindelijke doel voor ogen — de realisering van onze beginselen telkens en telkens afstemming vraagt op de zich wijzigende, op de zich hoe langer hoe sneller wijzigende omstandigheden.

Aan dat proces mede leiding te mogen geven in ons land op de plaats, waarop ik thans door u geroepen ben, is een fascinerende taak, waaraan ik mij niet zou willen, niet zou kunnen onttrekken. Het is bovendien — zo meen ik — de onvermijdelijke consequentie van mijn eigen politieke activiteit in de naoorlogse jaren. Die activiteit vond haar inspiratie in de overtuiging, dat de tijd waarin wij thans leven een breukpunt vormt in de geschiedenis, groter dan wij ooit hebben beleefd, groter ook dan de overgang van de Oude Geschiedenis naar de Middeleeuwen en dan die van de Middeleeuwen naar de Nieuwe Tijd. Twintig jaar geleden zou men dit wellicht nog grote woorden vinden. Nu wij met eigen ogen zien dat mensen al in staat zijn een ruimteschip te verlaten en zich in de ruimte te bewegen, weet iedereen precies waaraan wij momenteel toe zijn. Daarvoor hoeft niet eens meer op zo menig ander ingrijpend feit te worden gewezen, zoals de vrijmaking der koloniale volkeren, de groei naar grotere samenlevingsverbanden, de openbreking in alle opzichten van onze wereld.

Alleen, de consequenties van deze geschiedkundige ontwikkeling worden nog onvoldoende doorzien. Stellig veel en veel beter dan twintig, tien en zelfs vijf jaren geleden. Maar niettemin, onvoldoende. Dacht men — om mij slechts te beperken tot één aspect hiervan — dat een organisatiepatroon, dat geheel is afgestemd op isolement en bescherming van afgesloten groepen, nog levend kan blijven, wanneer afzondering, bescherming, isolement allang een fictie zijn geworden, een feitelijke onmogelijkheid, een aan de tijd wezensvreemd element? Dacht men, dat een organisatiebeginsel, dat berust op de antithese, de onoverbrugbaar lijkende tegenstelling tussen christenen en niet-christenen, nog enige vruchtbaarheid kan hebben, als die tegenstelling in de praktijk van het leven in stijgende mate zijn geldigheid heeft verloren?

Het is waar — en ik constateer dat met voldoening — dat ook in de confessioneel georganiseerde wereld allang de overtuiging overheerst dat deconfessionalisering een eis is van deze tijd.

Maar als deconfessionalisering alleen betekent het eigenstandig maken van de christelijke organisaties, het losmaken van hun band met de Kerk, dan moet tevens

worden geconstateerd, dat in het politieke veld geen noodzaak meer aanwezig is om alle religieus gelijkgezinden in één partij te verenigen. En als een christelijke partij dan een progressieve partij moet zijn of een conservatieve, ja zelfs als men in de termen van een centrumpartij denkt, dan valt evenzeer over de noodzaak van haar godsdienstige grondslag zeer ernstig te twifelen. Wij ontkennen in elk geval deze noodzaak en hebben daarom in de achter ons liggende jaren niet voor niets met zulk een overtuiging gevochten voor het recht van het eigen oordeel en de vrijheid van politieke keuze. Wij prijzen ons gelukkig te kunnen zeggen, dat hier thans geen problemen meer liggen.

Dat kan betekenen, dat er een nieuwe fase is aangebroken in de ontwikkeling van het moderne socialisme, zoals dat bezig is gestalte te krijgen in de Partij van de Arbeid. Essentieel daarvoor is: samenwerking op een politieke grondslag, over de grenzen van geloof en levensbeschouwing heen. Dat men daarvan de betekenis in tweeërlei opzicht begint te bevroeden, èn politiek èn religieus, ook in brede kring buiten onze eigen rijen, mag men afleiden uit de positieve belangstelling, om niet te spreken van instemming, waarmee mijn kandidaatstelling voor het voorzitterschap van de partij vrijwel algemeen is ontvangen. Vooral de vanzelfsprekendheid waarmee dit bij ons heeft kunnen gebeuren, heeft kennelijk grote indruk gemaakt, tot ver over de grenzen van ons land heen, zoals uit publikaties in Engeland, België, Frankrijk en Oostenrijk kan worden opgemaakt. Wij zijn zelfs al zover, dat een Limburgs blad er een eer in zag voor mijn geboortestreek, dat de keuze voor deze post op mij is gevallen. Moet ik daarom nog eens zeggen, dat mijn nieuwe taak — die ik op mij neem op een moment dat binnen ons bereik komt te liggen wat vroegere voorzitters van de partij zich als doel voor ogen stelden, zoals uit wat Franssen zei zo duidelijk bleek — mij ook vanuit deze gezichtshoek gezien meer dan gewoon boeien zal? Al wil ik daarbij niet verhelen, dat het mij wel moeite kost een belangrijk deel van mijn Limburgs arbeidsterrein daarvoor te moeten prijsgeven, juist nu het lief er sterker gaat worden dan het leed.

En dan wil ik ten slotte nog op een laatste punt wijzen. Ik kom daarmee terug op dat zogenaamde extremisme, waarover ik aan het begin sprak, over het verkeerd stemmen, waaronder overigens m.i. niet alleen het stemmen op uiterst links of rechts begrepen moet worden. Politiek onbegrip, in welke vorm dan ook, is de belangrijkste oorzaak van verkeerd kiezen. Hoe meer een politieke partij het juist van politiek inzicht moet hebben, hoe meer zij is aangewezen op een bewuste keuze van de kiezers — en dat is juist bij een partij als de onze in hoge mate het geval! — des te meer zal zij er op uit moeten zijn haar denkbeelden en bedoelingen voor de massa bevattelijk te maken. Dat is in de omstandigheden van vandaag geen eenvoudige zaak, om meerdere redenen. Ik zal er twee noemen.

Aan de ene kant hebben wij te maken met een ontwikkeling, waardoor de zaken steeds ingewikkelder worden en de mensen zich steeds machtelozer voelen tegenover de problemen. En aan de andere kant neemt de bereidheid tot actieve deelname aan het politieke werk door middel van een partijlidmaatschap beslist niet toe. De individualisering in onze maatschappij, speciaal merkbaar bij jonge mensen, het toenemende verlangen naar vrije tijd en naar deelneming aan hedendaagse vormen van vrijetijdsbesteding zijn stellig de voornaamste oorzaken waardoor een politieke partij, zeker een politieke partij als de PvdA, meer dan ooit haar aandacht zal dienen te besteden aan de vraag, hoe men naar de gebonden deelname aan het politieke werk ook op ongebonden wijze toegang kan krijgen bij een zo groot mogelijk publiek.

Zo gezien ligt het voor de hand, dat de betekenis van de partij als organisatie

zich sterk zal wijzigen. Uiteraard blijft de selectie van kandidaten voor vertegenwoordigende lichamen een van haar belangrijkste functies. Maar daarnaast zal er een verschuiving in haar taakstelling dienen plaats te vinden van het huishoudelijke vlak naar het meer politieke. Ik dacht, dat die politieke taak van de partij tweevoudig zal dienen te zijn en moet gezocht worden ten eerste in het medebeslissen over de beleidsvorming en ten tweede in voorlichting aan en scholing van politiek geïnteresseerden, ook en juist buiten de eigen rijen.

Wat beide punten betreft dient men wel te beseffen, dat het daarbij meer dan tot nu toe zal dienen te gaan over het beleid op langere termijn. Het beleid op korte termijn blijft voor en na behoren tot het domein van de fractie. Maar door de moderne media met hun zucht naar snelle reacties zal óók de presentatie van de actuele politieke gebeurtenissen steeds meer voor rekening van de fractie komen. De onderlinge verantwoordelijkheden van partij en fractie tekenen zich daardoor bepaald duidelijker af.

Nieuwe vormen te creëren om de eigen verantwoordelijkheden van de partij gestalte te geven is evenzeer een zó aantrekkelijke opgave, dat ik ook daarom geneigd ben aan de last van het voorzitterschap lichter te tillen dan deze in werkelijkheid is. Daarbij kan worden gedacht aan allerlei activiteiten in de vorm van discussiegroepen, conferenties voor niet-partijleden, invitatiebijeenkomsten waarop niet-partijleden contact kunnen hebben met enkele partij-prominenten over actuele problemen en omgekeerd enquête-bijeenkomsten, waarop enkele prominente partijleden een aantal fundamentele vragen voorleggen aan niet-partijleden om het oordeel af te tasten over de politiek van de partij. Contacten met maatschappelijke organisaties en met samenlevingsverbanden van velerlei soort dienen bij dit alles niet te worden vergeten.

Het is duidelijk dat een dergelijke richting van ons werk aanpassing vraagt van de structuur van onze partij. Ook andere overwegingen, meer liggend in het vlak van de interne democratie, hebben reeds eerder tot dit inzicht geleid. En méér dan dat! Er is ook reeds gewerkt aan een plan, waarvan de realisering ons voeren kan tot zo'n vernieuwde partij, de 'partij van morgen'. Een overigens wat bedriegelijke naam. Want wat morgen moet zijn, moet reeds thans worden gemaakt. Maar ik geef toe, de 'partij van thans', dat klinkt wat vreemd en wellicht wat pretentius hoewel Suurhoff dat nog niet kon weten. Hem immers komt de grote verdienste toe, samen met de secretaris-penningmeester, reeds de eerste stoot te hebben gegeven in de richting, die tot de gewenste structuurwijziging moet voeren. De belangrijkste stoot. Want het zijn vooral mentale hindernissen, die men bij een omvormingsproces in de aanvang heeft te overwinnen. En dat soort hindernissen krijgt vaak menigeen eronder.

De loop van de gebeurtenissen rond de kabinetsformatie heeft het praktisch onmogelijk gemaakt voor de partij van mijn voorganger officieel afscheid te nemen. Afscheid als voorzitter van de partij, uiteraard. Ik maak daarom gaarne van deze installatie gebruik om Suurhoff namens de partij de dank te brengen die hem toekomt.

Dank voor zijn bereidheid zich steeds in te zetten op die posten waarvoor door de partij een beroep op hem werd gedaan. Dank vooral voor wat hij voor de toekomst van de partij heeft gedaan gedurende de tijd, dat de leiding in zijn handen lag. Ik hoop dat het mij gegeven mag zijn het werk van Suurhoff verder uit te bouwen en daarvan de vruchten te plukken voor de partij. Ik ben ervan overtuigd dat dit het beste geschenk zal zijn, dat Suurhoff zich als beloning zou kunnen wensen voor al zijn arbeid en moeite.

Maar ik ben ook nog overtuigd van iets anders. Dat geschenk zal alleen dan werkelijkheid worden, als wij er ons samen voor inzetten. Wij zijn samengekomen in de PvdA, omdat wij gedreven zijn door een gemeenschappelijk ideaal. Een ideaal, waarvan de solidariteit een der belangrijkste kenmerken is, de solidariteit die alle mensen moet binden over alle grenzen heen, van rang en stand, van geloof, van ras en natie, allen. Wij zijn samengekomen om dat ideaal uit te dragen door middel van de partij. Maar dat kan alleen, als wij het eerst beleven in de partij.

Daarom moet ik bij het aanvaarden van mijn functie een dringend beroep doen op u allen. Het socialisme zal bezit nemen van de wereld. Daar twijfel ik niet aan. Maar het zal sneller bezit nemen, als wij eensgezind de schouders eronder zetten. Het is dan ook geen loze kreet waarmee de socialistenmars al jaren her begon, maar het was en is de wegwijzer naar de overwinning. En daarom kan ik tot besluit niet beter doen dan u toe te roepen: Op, socialisten, sluit de rijen.

Meifestival

Het partijbestuur besloot, in overleg en overeenstemming met het bestuur van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen, de organisatie van de 1 meiviering alleen door de partij te laten geschieden.

Tevens werd een nieuwe vorm voor de meiviering gezocht en gevonden. Als uitvloeisel daarvan werd, voor de eerste maal op 1 mei 1965 te Utrecht, een meifestival georganiseerd, waaraan ruim 22.000 personen deelnamen. Het woord werd gevoerd door de partijvoorzitter J. G. H. Tans, dr. A. Vondeling, dr. S. L. Mansholt, drs. J. Koopman jr. en mw. Barbara Opoku (Ghana). Het programma, voorbereid door H. de Heus, W. Huslage en C. de Kloet, werd door een groot aantal artiesten uitgevoerd in de Julianahal en de Margriethal van de Jaarbeurs.

In 1966 werd het meifestival gehouden op 7 mei, wederom in de Jaarbeurshallen te Utrecht. Het aantal bezoekers bedroeg ook ditmaal ruim 22.000. De programma-voorbereiding geschiedde door dezelfde partijgenoten. Toespraken werden gehouden door mr. M. Vrolijk, drs. H. M. Franssen en E. Meester, welke laatste J. G. Suurhoff verving, die afwezig was wegens ziekte.

Kaderscholing en gespreksgroepen

De politieke kaderscholing geschiedde in de verslagperiode in vier conferentieoord- den, t.w. van de Arbeidersgemeenschap der Woodbrookers te Bentveld en te Kortehemmen, 'De Born' te Bennekom en kasteel Bouvigne te Breda.

De cursusleiding berustte bij de pgn. dr. A. van Biemen, ds. Sj. Bijleveld, mej. N. Blaak en F. J. A. van Maanen.

In de werkperiode van het verslagjaar 1964-1965 werd les gegeven aan de cursisten die het tweede jaar van de kaderscholing volgden. In de werkperiode van het verslagjaar 1965-'66 werd les gegeven aan cursisten, die het eerste jaar van de kaderscholing volgden.

Tien jaren worden 8 lessen gegeven in het vak politieke stromingen, 8 lessen in economie, 4 lessen in staatsinrichting en 4 lessen over internationale politiek.

In de periode 1965-'66 werden lessen gegeven door prof. dr. L. M. de Rijk, drs. J. J. Koopman jr., P. Dankert, drs. H. M. Franssen, dr. A. van Biemen, drs. E. L. Berg,

mr. M. v. d. Stoel, drs. J. M. van Stralen, F. J. A. van Maanen, dr. C. de Galan, drs. R. Cohen, dr. D. van der Wel, J. J. A. Berger, C. Egas, W. Wierda en dr. M. Troostwijk.

Als gast-docenten traden op vooraanstaande personen uit andere politieke partijen en wel: mr. P. M. Aalberse, dr. W. K. N. Schmeltzer, dr. L. A. H. Albering, P. J. Engels (allen KVP), mr. J. de Wilde, M. Visser, J. Drijber, dr. K. van Dijk (allen VVD), prof. dr. J. Zijlstra, mr. W. R. van der Sluijs, J. Smallenbroek, G. A. Kieft (allen ARP), mr. H. K. J. Beernink, drs. A. D. W. Tilanus, B. Buddingh en J. T. Mellema (allen CHU). Bij het vak politieke stromingen belichtten zij uitgangspunt en doeleinden van hun partijen.

In de periode 1964-1965 werden de lessen gegeven door prof. dr. L. M. de Rijk, mr. J. Hekkelman, drs. J. v. d. Doel, mr. J. A. W. Burger, mr. M. de Niet, J. H. Scheps, dr. C. de Galan, P. Dankert, drs. J. M. van Stralen, F. J. A. van Maanen, dr. D. v. d. Wel, H. M. Stolte, drs. R. Cohen, C. Egas, prof. dr. M. Troostwijk, W. Wierda en drs. H. M. Franssen.

Het aantal cursisten bedroeg in 1964-1965 173.

In het cursusjaar 1965-1966 148.

In de verslagperiode werd een begin gemaakt met de opleiding van partijgenoten, die in de gewestelijke en stedelijke federaties de gespreksleiders voorlichting geven over de wijze waarop de gespreksgroepen kunnen werken en de betekenis daarvan voor de politieke menings- en besluitvorming in de partij.

Met deze opleiding belastten zich de pgn. W. R. Wieldraaijer, A. A. Sterman en P. Th. Biersma.

Een handleiding voor gespreksleiders werd door ons ter beschikking gesteld. In vrijwel alle federaties werd een aantal partijgenoten opgeleid, die hun voorlichtende taak regelmatig vervullen en daardoor het aantal beschikbare gespreksleiders vergroten.

Het partijbestuur stelde in de verslagperiode discussiemateriaal beschikbaar over:

Algemene Ouderdomswet	Samengesteld door J. G. Suurhoff
Macht en Kansen	Samengesteld door drs. H. Eijnsink
Belastingen	Samengesteld door dr. C. de Galan
Een andere verdeling van het nationaal inkomen	Samengesteld door dr. C. de Galan
Europese integratie	Samengesteld door H. Vredeling
Parlementaire democratie	Samengesteld door dr. M. Albrecht

Voor het werk der gespreksgroepen is door het partijbestuur een beleidsteam gevormd waarin zitting hebben: mw. dr. R. de Bruyn Ouboter, P. Th. Biersma, W. J. van Deelen, dr. C. de Galan, E. Meester, dr. J. G. H. Tans en dr. Th. W. van Veen.

Bij het afsluiten van de verslagperiode waren 298 gespreksgroepen regelmatig werkzaam.

Internationaal contact

De benoeming van mr. M. van der Stoel, internationaal secretaris van de PvdA tot staatssecretaris in het kabinet-Cals heeft ertoe geleid dat in deze verslagperiode van een intensivering van de door de partij onderhouden internationale contacten

nauwelijks sprake is geweest. Zijn opvolger, P. Dankert, sinds 1963 medewerker van het Koos Vorrink Instituut, had een zekere inwerkperiode nodig en werd bovendien gehandicapt door het feit dat hij bij het Koos Vorrink Instituut niet door een fulltime-medewerker kon worden opgevolgd.

Wel zijn in de verslagperiode de contacten met de zusterpartijen normaal onderhouden. Ook ditmaal lag de nadruk op de contacten met de partijen in het Europa van de Zes plus de Labourparty. Dankzij het niet in alle opzichten even geslaagde negende congres van de Socialistische Internationale in Stockholm, in mei 1966, konden de betrekkingen met de Zweedse en de Deense partij worden verbeterd. Voorts waren er contacten met individuele partijgenoten uit Argentinië, India, Indonesië, Singapore en met Juan Bosch, ex-president van de Dominicaanse republiek.

In september 1966 werden, door middel van een delegatie bestaande uit de pgn. P. Dankert, dr. C. de Galan en mr. Th. J. A. M. van Lier, nauwere betrekkingen aangeknoopt met de Socialistische Alliantie van Joegoslavië. Een delegatie van deze Socialistische Alliantie, onder leiding van het Joegoslavische parlements lid Djerdja, bracht in het najaar van 1966 een tegenbezoek aan Nederland.

In januari 1966 werd op initiatief van de PvdA te Amsterdam een besloten conferentie over de eventuele Engelse toetreding tot de EEG belegd, waaraan onder meer een vijftiental Duitse en Engelse socialistische parlementariërs deelnam.

Socialistische Internationale

De in september 1964 door de Raad tot voorzitter van de Internationale gekozen Oostenrijkse vice-kanselier dr. Bruno Pittermann werd in mei 1966 door het Stockholmse congres herkozen. Op dat congres werd het aantal vice-voorzitters met één uitgebreid. Als zodanig treden nu op Willy Brandt, Tage Erlander, Guy Mollet en Harold Wilson.

In het Bureau van de Internationale werd pg. Van der Stoel door pg. Dankert opgevolgd.

In de verslagperiode werden drie partijleidersconferenties gehouden, de laatste in januari 1967 in Rome. De plaats van deze laatste bijeenkomst was gekozen ter gelegenheid van de fusie van de twee Italiaanse socialistische partijen, de PSI van Nenni en de PSDI van Saragat.

Mede door de moeilijkheden op het Stockholmse congres is, afgezien van Madagascar en Tunesië, voorlopig weinig voortgang te verwachten in het streven naar verbetering van de contacten met partijen in Afrika. Aanzienlijk meer reden tot optimisme geeft de ontwikkeling t.a.v. Azië en Latijns Amerika, al worden de mogelijkheden van de Socialistische Internationale hier nogal beperkt door de financiële armslag van deze organisatie en van de partijen in Latijns Amerika zelf. De subcommissie voor ontwikkelingslanden, waarvan pg. Dankert deel uitmaakt, hield zich uitvoerig met de problemen van de contacten met partijen buiten Europa en Noord-Amerika bezig. Daarnaast bereidde deze sub-commissie de bijzondere conferentie over ontwikkelingsproblematiek voor, die in april 1966 in Uppsala werd gehouden.

Belangrijk informatie- en coördinatiewerk werd in de verslagperiode verricht door de in 1966 opgerichte commissie ontwapening, waarvan o.m. deel uitmaken Lord Chalfont, Alva Myrdal en mr. Van der Stoel.

De reeds lang van de zijde van de PvdA bepleite reorganisatie van de Internationale maakt slechts langzaam voortgang. Als instituut voor de uitwisseling van informatie tussen de aangesloten partijen functioneert de SI nog

onvoldoende, al is door de uitgave van de Socialist-International Information al veel verbeterd. Zweedse deskundigen hebben de efficiency van de organisatie onderzocht. Het Bureau beraadt zich nog op de aan het uitgebrachte rapport te verbinden conclusies.

Enkele resoluties van het Stockholmse congres betreffende het ontwapeningsvraagstuk, de internationale situatie en de problemen van de ontwikkelingslanden zijn in de bijlagen 1 t.m. 3 opgenomen.

Verbindingsbureau Europese Socialistische partijen

Het verbindingsbureau van de zes socialistische partijen van de EEG-landen kwam in de verslagperiode regelmatig bijeen. Naast de zes aangesloten partijen werden ook de vrouwen- en jongerenorganisaties van die partijen, via speciaal daarvoor opgezette commissies, nauwer bij het Europese werk bestrooken. In juni 1967 werd besloten dat voortaan de Engelse en de Deense socialisten zullen worden uitgenodigd met de status van waarnemer de vergaderingen van het Verbindingsbureau bij te wonen. Zodra de Ierse Labour Party, die daartoe reeds een aanvraag indiende, tot de Socialistische Internationale is toegelaten, zal ook deze partij een dergelijke uitnodiging ontvangen.

Naast de hier reeds vermelde organisatorische zaken bepaalden politieke problemen het werk van het verbindingsbureau. De in 1965 door Frankrijk uitgelokte crisis in de EEG, het daaraan volgend Akkoord van Luxemburg, de democratisering van de gemeenschappen en het Britse verzoek tot toetreding tot de EEG bepaalden in sterke mate de discussies. Een poging van de Partij van de Arbeid om tot een krachtige stellingname op het punt van de toekenning van essentiële rechten aan het Europese parlement te komen mislukte.

Pg. Nederhorst trad op als vertegenwoordiger van de PvdA op een te Parijs belegde demonstratieve bijeenkomst van het Verbindingsbureau ter herdenking van het tienjarig bestaan van de verdragen van Rome. In november 1966 werd in Berlijn het tweejaarlijks congres gehouden.

Commissie Buitenland

De commissie buitenland (voorzitter G. J. N. M. Ruijgers, secretaris M. van der Stoel, later P. Dankert) kwam veelvuldig, zij het onregelmatig, bijeen ter bespreking van internationale vraagstukken. Gediscussieerd werd onder meer over Europese politieke samenwerking, de toestand in Afrika, Indonesië, Joegoslavië, Vietnam en het Duitse vraagstuk. Buitenlandse inleiders waren onder meer: over de Joegoslavische buitenlandse politiek Josip Djerdja en over het Duitse vraagstuk Heinz Kuby.

Commissie inzake vraagstukken van vrede en ontwapening

Hoewel in de samenstelling van de commissie enige wijziging kwam heeft dat de commissie in de verslagperiode niet tot indrukwekkende werkzaamheden kunnen stimuleren. Men behandelde achtereenvolgens een resolutie over ontwapening, vraagstukken t.b.v. de Socialistische Internationale, enkele artikelen over ontwapening en men besprak het vraagstuk van vredeshandhaving door de VN. Door de oprichting van de commissie 'De NAVO en de Oost-West-verhouding' in het najaar van 1966 dreigt de commissie inzake vraagstukken van vrede en ontwapening geruisloos te verdwijnen.

Militaire commissie

Het secretariaat van deze door W. Wierda voorgezeten commissie kwam in handen van P. Dankert. De commissie vergaderde een aantal malen ter bespreking van het Nederlandse defensiebeleid. Mede als gevolg van de publieke discussies rond het defensieapparaat is er voor deze commissie nog voldoende werk te verzetten.

Commissie 'De NAVO en de Oost-West-verhouding'

Deze naar aanleiding van het Rotterdamse congres van november 1966 opgerichte commissie is als volgt samengesteld: mr. M. van der Stoel, voorzitter; P. Dankert, secretaris; mr. J. A. W. Burger; drs. H. M. Franssen, drs. J. Koopman jr.; J. C. J. Lammers; prof. dr. C. L. Patijn; dr. H. J. Roethof; G. J. N. M. Ruijgers en W. Wierda, leden.

Door een zeer frequent bijeenkomen is de commissie erin geslaagd in augustus 1967 haar werkzaamheden af te ronden.

KOOS VORRINK INSTITUUT

1. Bestuur en medewerkers van het Koos Vorrink Instituut

Aan het einde van de verslagperiode bestond het bestuur van het Koos Vorrink Instituut uit de heren G. J. N. M. Ruijgers (voorzitter), A. Mozer (vice-voorzitter), P. Dankert (secretaris), prof. dr. E. H. van der Beugel, dr. C. de Galan, mr. J. J. van der Lee, drs. J. Meyer, prof. dr. C. L. Patijn, prof. mr. B. V. A. Röling, prof. dr. I. Samkalden, prof. dr. B. W. Schaper, mr. M. van der Stoel, prof. mr. A. J. P. Tammes, dr. J. G. H. Tans, W. F. van Tilburg.

In de zomer van 1965 werd mr. M. van der Stoel benoemd tot staatssecretaris aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Als directeur van het Koos Vorrink Instituut volgde P. Dankert, voordien medewerker van het KVI, hem op. Per 1 januari 1966 kwam als medewerker voor halve dagen bij het KVI in dienst de heer R. A. Grootes te Amsterdam, kandidaat in de politieke en sociale wetenschappen.

2. Activiteiten van het instituut

Door de zeer geringe personeelsbezetting van het instituut vanaf juli 1965 moest het werkteerein nog verder worden ingekrompen.

In maart 1965 verscheen de brochure 'Spanje en het Westen', samengesteld door P. Dankert. Een studie over het Duitse vraagstuk, samengesteld door R. A. Grootes, wordt voor publikatie in het najaar van 1967 gereedgemaakt.

In de verslagperiode waren de volgende commissies in het kader van het instituut werkzaam:

1. de Commissie Ontwikkelingsgebieden (voorzitter G. J. N. M. Ruijgers, secretaris P. Dankert);

2. de Commissie LandbouwinTEGRATIE (voorzitter ir. H. Vredeling, secretaris P. Dankert). Deze commissie werd in 1965 opgenomen in de sectie Agrarische Vragen van de Dr. Wiardi Beckman Stichting, dit in verband met de onmogelijkheid Nederlandse en Europese politiek op dit terrein nog langer gescheiden te behandelen.

3. de Commissie Vervoersintegratie (voorzitter ir. S. A. Posthumus, secretaris P. Dankert) onderging eenzelfde lot als de onder 2. genoemde commissie.

4. de Commissie EEG-Engeland (voorzitter mr. M. van der Stoel, secretaris R. A. Grootes). Deze frequent vergaderende commissie, die eind 1966 werd ingesteld, kan

waarschijnlijk, na het binnenkort gereedkomen van een nota over het vraagstuk van de Britse toetreding tot de EEG, weer worden opgeheven.

Op 26 en 27 maart 1965 belegde het Koos Vorrink Instituut te Amsterdam een buitengewoon geslaagde conferentie over de rassenspolitiek in de wereld. Als inleiders traden op: dr. P. J. Koets, dr. J. W. Schulte Nordholt, prof. dr. C. L. Patijn, drs. Fenna van den Burg, P. Dankert en de Amerikaan Wiley Branton. De behandelde onderwerpen waren: diverse aspecten van de apartheidspolitiek in Zuid-Afrika, de positie van de Joden in de Sowjet-Unie en het rassenvraagstuk in de V.S.

Drs. J. J. Voogd leidde een forum over de apartheidspolitiek.

G. J. N. M. Ruijgers besloot de conferentie met een beschouwing over het rassenvraagstuk als factor in de internationale politiek.

Aan de vooravond van het partijcongres in maart 1965 werd een conferentie belegd waaraan onder meer werd meegewerkt door George Brown, Haakon Lie en Miguel Martinez.

In de herfst van 1966 werd te Utrecht een besloten conferentie georganiseerd over vraagstukken van actuele buitenlandse politiek. De discussie werd ingeleid door een op de Oost-West-verhouding toegespitst betoog van pg. Van der Stoel.

Dankert verleende in de verslagperiode medewerking aan de kaderscholing in de partij en publiceerde geregeld in S en D en 'Opinie'. Hij maakt deel uit van de redactie van beide periodieken. Een van zijn hand in S en D verschenen artikel 'De VS en Vietnam' werd als internationale documentatie aan de partijleden toegezonden. Hetzelfde met een S en D-artikel, getiteld 'NAVO in discussie'.

KANDIDAATSTELLING TWEEDE KAMER 1967

Ter voorbereiding van de kandidaatstelling voor het lidmaatschap van de Tweede Kamer werd ingevolge artikel 1 van het reglement kandidaatstelling van de partij, bij besluit van de partijraad van 1 april 1966, een onafhankelijke commissie benoemd; uit een verkiezing met dubbeltallen werden de volgende partijgenoten verkozen: J. J. A. Berger, J. A. W. Burger, H. Eijlsink, W. Mensink, J. H. Scheps, A. Thomassen-Lind.

Ingevolge artikel 1 sub b werden aan de commissie ambtshalve toegevoegd: E. Meester, G. M. Nederhorst, J. G. H. Tans.

De eerste vergadering van de commissie vond op 21 juni 1966 plaats, tijdens welke vergadering pg. J. A. W. Burger tot voorzitter en pg. E. Meester tot secretaris van de commissie werden verkozen.

Het eveneens op deze vergadering reglementair voorgeschreven vastgestelde tijdschema kon, als gevolg van de kamerontbinding van november 1966 en de daaruit voortvloeiende vervroegde algemene verkiezingen, niet worden aangehouden.

Na overleg met het partijbestuur werd een nieuw schema opgesteld.

Verkiezingen Provinciale Staten

Verkiezingen voor de Provinciale Staten.

De Statenverkiezingen van 23 maart 1966 waren de slechtste, die de PvdA in de twintig jaar van haar bestaan maakte.

Dit was des te teleurstellender, omdat de kiezers zich na lange tijd weer konden uitspreken over het beleid van een kabinet (Cals), waar de PvdA deel van uitmaakte. Hierbij wordt afgezien van de Rijnmondverkiezingen uit 1965, die eerder als een reactie op de val van het kabinet-Marijnen moeten worden beschouwd als we er landelijke betekenis aan mogen hechten. In 1962 maakte de partij juist de beste Statenverkiezingen sinds haar ontstaan. Het verlies aan invloed in de Staten van de provincies kwam in 1966 dan ook bijzonder scherp tot uiting.

Vele honderden brieven van leden en niet-leden bereikten het partijbestuur. In deze brieven werd kritiek geleverd, rechtvaardig en onrechtvaardig, op het beleid dat de partij voerde, met name in het parlement. Deze brieven hebben alle punt van bespreking uitgemaakt in partijbestuur en Tweede-Kamerfractie. Alle briefschrijvers ontvingen een persoonlijk antwoord. Velen werden voor een persoonlijk gesprek bezocht.

De beroering die de verkiezingsresultaten in en buiten de partij wekte, heeft vele maanden de werkzaamheden der partij beheerst. Het partijbestuur wijdde een groot aantal vergaderingen vrijwel uitsluitend aan de bespreking en beoordeling van de uitslag. Zo ook de besturen van de gewestelijke en stedelijke federaties.

Omdat in dit verslag drie dicht op elkaar volgende verkiezingen worden besproken, zullen de politieke aspecten ervan gezamenlijk in een aparte paragraaf worden behandeld.

Op deze plaats volgt eerst een aantal gegevens over de Statenverkiezingen. Deze verkiezingen waren de eerste waarbij de 21- en 22-jarigen tot de stembus werden toegelaten door een wijziging van de Kieswet in 1965. Het kiezerscorps was sinds 1963 met 9 % toegenomen. Van de nieuwe partijen die voor het eerst aan een verkiezing deelnamen, heeft alleen de Fries Nationale Partij een statenzetel behaald. In Noord-Brabant en Limburg zijn de Anti-Rev. Partij en de Christ.-Historische Unie met een gecombineerde lijst uitgekomen (Prot.-Chr. Groep resp. Samenwerkende Christ. Groepering). De Boerenpartij is voor het eerst in alle 73 Statenverkiezingen met een kandidatenlijst uitgekomen.

In onderstaande tabel is het aantal verkregen zetels in Provinciale en Gedeputeerde Staten in 1962 en 1966 aangegeven voor de voornaamste partijen.

Aantal leden van de Provinciale en Gedeputeerde Staten naar politieke groepering per provincie.

		AR	BP	CHU	CPN	GPV	KVP	PSP	PvdA	SGP	VVD	Overige	Totaal
<i>a. Aantal leden van de Provinciale Staten</i>													
Groningen	1962	9	—	5	2	2	3	2	21	—	7	—	51
	1966	10	3	6	2	2	3	3	20	—	6	—	55
Friesland	1962	12	—	9	1	—	3	2	20	—	4	—	51
	1966	13	2	10	1	—	4	2	18	—	4	1	55
Drenthe	1962	7	—	6	1	—	3	—	21	—	9	—	47
	1966	7	4	6	1	—	3	1	18	—	7	—	47
Overijssel	1962	6	—	8	1	1	18	1	13	1	5	—	59
	1966	5	—	9	1	1	17	1	15	1	5	—	59
Gelderland	1962	6	1	9	—	—	23	—	20	2	6	—	67
	1966	5	6	10	—	—	21	1	16	2	6	—	67
Utrecht	1962	7	—	7	—	—	15	1	17	2	6	—	55
	1966	6	4	8	—	—	14	2	13	1	7	—	79
Noord-Holland	1962	6	—	4	6	—	20	5	27	—	10	1	79
	1966	6	6	6	5	—	18	8	20	—	10	—	79
Zuid-Holland	1962	9	—	8	2	—	16	2	32	3	11	—	83
	1966	9	4	9	2	—	15	5	25	3	11	—	83
Zeeland	1962	5	—	7	—	—	10	—	3	4	4	—	43
	1966	5	2	8	—	—	9	—	11	4	4	—	43
Noord-Brabant	1962	—	—	—	—	—	56	—	10	—	2	3	71
	1966	—	5	—	—	—	50	1	8	—	3	4	71
Limburg	1962	—	—	—	—	—	50	—	8	—	—	1	59
	1966	—	4	—	—	1	45	—	6	—	2	1	59
NEDERLAND	1962	67	1	63	13	3	217	13	207	12	64	5	665
	1966	66	44	72	13	3	199	24	170	11	65	6	673
<i>b. Aantal leden van de Gedeputeerde Staten</i>													
Groningen	1962	1	—	1	—	—	—	—	3	—	1	—	6
	1966	1	—	1	—	—	—	—	3	—	1	—	6
Friesland	1962	2	—	1	—	—	—	—	3	—	—	—	6
	1966	2	—	1	—	—	—	—	3	—	—	—	6
Drenthe	1962	1	—	1	—	—	1	—	2	—	1	—	6
	1966	1	—	1	—	—	1	—	2	—	1	—	6

		AR	BP	CHU	CPN	GPV	KVP	PSP	PvdA	SGP	VVD	Overige	Totaal
<i>Aantal leden van de Gedeputeerde Staten (vervolg)</i>													
Overijssel	1962	1	—	1	—	—	2	—	2	—	—	—	6
	1966	1	—	1	—	—	2	—	2	—	—	—	6
Gelderland	1962	1	—	1	—	1	2	—	2	—	—	—	6
	1966	1	—	1	—	—	2	—	2	—	—	—	6
Utrecht	1962	1	—	1	—	—	2	—	2	—	—	—	6
	1966	1	—	1	—	—	2	—	2	—	—	—	6
Noord-Holland	1962	1	—	—	—	—	2	—	2	—	1	—	6
	1966	1	—	—	—	—	2	—	2	—	1	—	6
Zuid-Holland	1962	1	—	1	—	—	1	—	2	—	1	—	6
	1966	1	—	1	—	—	1	—	2	—	1	—	6
Zeeland	1962	1	—	1	—	—	2	—	2	—	—	—	6
	1966	1	—	1	—	—	2	—	2	—	—	—	6
Noord-Brabant	1962	—	—	—	—	—	5	—	1	—	—	—	6
	1966	—	—	—	—	—	5	—	1	—	—	—	6
Limburg	1962	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	6
	1966	—	—	—	—	—	5	—	1	—	—	—	6
NEDERLAND	1962	10	—	8	—	—	23	—	21	—	4	—	66
	1966	10	—	8	—	—	22	—	22	—	4	—	66

VERKIEZINGEN GEMEENTERADEN:

Bij de raadsverkiezingen van 1 juni 1966 verslechterde de positie van de PvdA nog verder ten opzichte van de stembusuitslag van 23 maart.

Het beeld was analoog aan dat bij de Statenverkiezingen: in 1962 een hoogtepunt, in 1966 een dieptepunt sinds het ontstaan van de partij.

Zoals gewoonlijk is de vergelijkbaarheid van de uitslagen van raadsverkiezingen met andere verkiezingen problematisch doordat naar de raadszetels zoveel groeperingen meedingen die dat op andere bestuursniveaus niet doen.

Vergelijking van de landelijke resultaten van de raadsverkiezingen 1966 en 1962 geeft het volgende beeld:

Uitgebrachte geldige stemmen op de verschillende politieke groeperingen resp. combinaties daarvan bij de verkiezingen in 1962 en 1966 in % van het aantal uitgebrachte geldige stemmen, in elke gemeente met 20.000 en meer inwoners op 1 januari 1966

	AR	CHU	GPV	SGP	PCG	PC	Totaal 1-6	KVP	RK	Totaal 8-9	BP	CPN	PSP	PvdA	VVD	GG	Overige
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17

Totaal in de gemeenten met 20.000 en meer inwoners

1962	3,6	3,7	0,5	1,0	8,8	0,1	17,7	24,4	4,4	28,8	—	4,0	4,3	33,3	9,9	0,5	1,5
1966	3,2	3,6	0,6	0,9	9,3	0,1	17,7	22,1	4,7	26,8	7,6	4,3	5,0	25,4	10,8	0,4	2,0

Totaal in de gemeenten met minder dan 20.000 inwoners

1962	6,5	6,6	0,6	2,3	8,5	1,0	25,5	15,3	24,8	40,1	—	1,0	0,5	19,9	5,9	1,7	5,4
1966	6,0	6,5	0,6	2,2	7,7	1,1	24,1	14,4	26,0	40,4	2,8	1,1	0,9	16,8	6,3	1,6	6,0

NEDERLAND

1962	4,7	4,8	0,5	1,5	8,7	0,4	20,6	21,0	12,3	33,3	—	2,8	2,8	28,2	8,4	0,9	3,0
1966	4,2	4,8	0,6	1,4	8,6	0,5	20,1	19,1	12,9	32,0	5,7	3,1	3,5	22,2	9,0	0,9	3,5

PCG = Prot.-Chr. Gecombineerde lijsten.

PC = idem niet officieel.

RK = r.-k lijst los van KVP.

GG = Gemengd gecombineerde lijst (andere combinaties dan boven vermeld).

In de volgende tabel zijn landelijk en per provincie het aantal raadsleden en wethouders voor elke politieke groepering vermeld (cijfers 1962 en 1966).
Aantal leden van gemeenteraden en aantal wethouders, onderscheiden naar de politieke groeperingen, 1962 en 1966.

		AR	BP	CHU	CPN	GPV	KVP	PSP	PvdA	RK	SGP	VVD	Overige	Totaal
<i>a. Raadsleden</i>														
Groningen	1962	139	—	66	33	18	22	6	244	—	—	88	16	632
	1966	135	16	73	43	17	23	14	219	—	—	75	26	641
Friesland	1962	139	—	124	7	1	38	9	212	—	2	46	16	594
	1966	143	15	129	8	2	40	12	181	—	1	42	27	600
Drenthe	1962	69	—	52	4	1	18	1	187	—	—	93	23	448
	1966	70	14	54	5	1	20	1	174	—	—	86	29	454
Overijssel	1962	101	—	136	8	12	216	5	201	7	26	60	26	798
	1966	88	35	137	10	11	202	7	178	19	22	50	53	812
Gelderland	1962	122	—	197	1	2	424	3	351	80	47	110	72	1409
	1966	118	83	187	1	2	344	6	307	165	53	109	76	1451
Utrecht	1962	99	—	112	1	7	199	3	135	2	31	61	26	676
	1966	88	32	108	2	4	169	5	103	13	23	70	42	659
Noord-Holland	1962	119	—	96	44	1	486	37	411	3	3	177	98	1475
	1966	104	52	98	49	—	467	42	341	13	3	191	126	1486
Zuid-Holland	1962	349	—	276	7	1	358	13	539	6	159	223	58	1989
	1966	313	48	278	9	1	345	34	472	9	140	255	63	1967
Zeeland	1962	104	—	131	—	4	163	—	153	24	71	61	56	767
	1966	75	5	122	—	2	115	1	132	70	71	71	44	708
Noord-Brabant	1962	58	—	50	—	—	1291	—	93	211	15	12	53	1783
	1966	46	25	57	1	—	784	—	74	771	14	29	58	1859
Limburg	1962	1	—	—	2	—	821	—	42	378	—	1	7	1252
	1966	1	8	—	5	—	439	1	28	827	—	7	8	1324
NEDERLAND	1962	1300	—	1240	107	47	4036	77	2568	711	354	932	451	11823
	1966	1181	333	1243	133	40	2948	123	2209	1887	327	985	552	11961

		AR	BP	CHU	CPN	GPV	KVP	PSP	PvdA	RK	SGP	VVD	Overige	Totaal
<i>b. Wethouders</i>														
Groningen	1962	37	—	7	2	—	2	—	55	—	—	16	2	121
	1966	34	—	10	7	—	1	—	49	—	—	17	2	120
Friesland	1962	25	—	29	—	—	3	—	37	—	—	2	3	99
	1966	31	—	25	—	—	4	—	35	—	—	1	5	101
Drenthe	1962	9	—	9	—	—	3	—	31	—	—	19	1	72
	1966	12	—	9	—	—	3	—	33	—	—	15	2	74
Overijssel	1962	22	—	22	—	—	34	—	31	—	4	9	4	126
	1966	18	—	25	—	1	33	—	32	1	2	7	8	127
Gelderland	1962	22	—	36	—	—	74	—	51	11	8	20	9	231
	1966	21	2	38	—	—	63	—	52	28	7	18	10	239
Utrecht	1962	18	—	29	—	2	43	—	16	1	3	7	4	123
	1966	20	—	28	—	1	39	—	14	2	1	7	3	115
Noord-Holland	1962	23	—	17	—	—	99	—	85	—	—	29	16	270
	1966	24	—	14	1	—	96	—	80	—	—	29	29	273
Zuid-Holland	1962	100	—	52	1	—	61	—	92	—	22	38	12	377
	1966	82	—	56	—	—	59	—	90	1	17	40	8	353
Zeeland	1962	29	—	41	—	—	36	—	31	8	16	11	10	182
	1966	20	—	38	—	—	22	—	31	20	15	7	8	161
Noord-Brabant	1962	13	—	11	—	—	231	—	9	42	2	—	3	311
	1966	11	—	13	—	—	130	—	12	137	2	2	5	312
Limburg	1962	—	—	—	—	—	167	—	3	72	—	—	1	243
	1966	—	—	—	—	—	86	—	4	157	—	—	—	247
NEDERLAND	1962	298	—	253	3	2	753	—	441	134	55	151	65	2155
	1966	273	2	256	8	2	536	—	432	346	44	143	80	2122

R.-K. zijn alle rooms-katholieke lijsten, waarvan niet is gebleken dat ze gelden als officiële lijst van de KVP.

Verslag van de Tweede Kamerfractie over de periode van 1 oktober 1964 - 30 september 1966

Samenstelling van de fractie

Hierin kwam tijdens de verslagperiode voor het eerst wijziging door het optreden van het kabinet-Cals. Op 14 april 1965 traden nl. Vondeling en Suurhoff in verband met het aanvaarden van een ministerspost in dit kabinet uit de fractie. De plaats van Vondeling werd op 16 juni ingenomen door Schuitemaker, terwijl Suurhoff als lid van de fractie op 29 juni werd opgevolgd door Van den Bergh, die reeds eerder deel van de fractie had uitgemaakt.

Nederhorst werd tot voorzitter van de fractie gekozen.

Na de benoeming van Posthumus tot staatssecretaris werd op 8 juni Van der Gevel lid van de fractie; op dezelfde dag volgde Vellenga de tot staatssecretaris benoemde Egas op. Op 13 juli, na de benoeming van Westerhout tot staatssecretaris trad Leibbrandt tot de fractie toe en op 21 september Hogendorp, na de benoeming van Van der Stoel tot staatssecretaris.

Na zijn benoeming tot burgemeester van Groningen bedankte Berger op 26 mei 1965 als lid van de Kamer, hij werd opgevolgd door S. van der Ploeg. Op 26 mei 1966 overleed Blom, die sinds 1952 lid van de fractie was geweest. Hij had zich o.m. door zijn grote activiteiten op het gebied van de ambtenarenzaken, de pensioenen en de personeelsaangelegenheden bij Defensie een algemeen gerespecteerde plaats niet alleen in de fractie, maar in de Kamer als geheel verworven. Hij werd opgevolgd door Berg, op dat moment het jongste lid van de Kamer.

De samenstelling der fractie aan het einde van de verslagperiode was als volgt: Baart, Berg, Van den Bergh, Bommer, Brandsma, mevr. Brautigam, Daans, Engelsman, Franssen, Van der Gevel Goedhart, Van der Goes v. Naters, mevr. Heroma-Meilink, Hogendorp, Kleywegt, Laan, Lamberts, Leibbrandt, Van Lier, Nederhorst, Oele, Patijn, Peschar, Van der Ploeg, Reehorst, Roemers, Ruygers, Scheps, mej. Schilthuis, Schuitemaker, mevr. Singer-Dekker, Tans, Van den Tempel, Van Urk, Vellenga, Vermooten, Vis, Voogd, Vredeling, Wieldraaijer, Wierda, Willems en Wilmans.

In het *Europees Parlement* werd Nederhorst vervangen door Laan en Posthumus door Oele. Van der Goes van Naters en Vredeling, bleven de gehele periode lid.

In de Raadgevende vergadering van de Raad van Europa en de *Westeuropese Unie* bleef Goedhart zitting hebben als lid, en Patijn en Ruygers als plaatsvervangende leden.

Leden van de *Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad* waren Bommer, Brandsma, Van der Ploeg, mej. Schilthuis en Willems, plaatsvervangende leden waren mevr. Singer-Dekker, Tans, Vis, Voogd en Wieldraaijer.

Tot de delegatie naar de *Conferenties van NAVO-parlementsleden* behoorden in 1964 Wierda, Oele en v. d. Stoel en in 1965 Goedhart en Wierda.

Aan de regeringsdelegatie voor de *Algemene Vergadering der Verenigde Naties* werden in 1964 Van Lier en in 1965 Blom toegevoegd.

Bommer bleef gedurende de gehele verslagperiode tweede voorzitter der Kamer.

Van de volgende Vaste Kamercommissies berustte op 30 september '66 het voorzitterschap bij leden der fractie: Buitenlandse Zaken: Patijn; Civiele verdediging: Wierda; Onderwijs en Wetenschappen: Tans; Rijksuitgaven: Peschar; Scheepvaart: Vermooten; Economische Zaken: Roemers, Visserij: Vermooten; Volksgezondheid: Lamberts. Blom was voorzitter geweest van de commissie voor ambtenarenzaken en pensioenen. Peschar werd in september 1966 gekozen tot voorzitter van de Algemene Begrotingscommissie.

Onder-voorzitters waren de volgende fractieleden: Binnenlandse Zaken: Scheps; Ambtenarenzaken en pensioenen: Engelsman; Defensie; Wierda; Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening: Bommer; Middenstand: Reehorst; Sociale Zaken en Volksgezondheid: Van Lier; Suriname en de Nederlandse Antillen: Willems; Deltazaken: mej. Schilthuis.

Van de Defensiecommissie (Staatscommissie) werd Wierda door de Koningin tot voorzitter benoemd. Baart en Wieldraaijer maakten ook deel uit van deze commissie.

In juli 1965 bracht de fractie een bezoek aan Friesland, waarbij zij een goede gelegenheid kreeg om zich van de vele problemen in deze provincie op de hoogte te stellen en het contact met het gewestelijk bestuur en andere partijgenoten te verstevigen.

Het bureau van de fractie bestond op 30 september 1966 uit de volgende leden: Nederhorst (voorzitter), Willems (tweede voorzitter), Roemers (derde voorzitter), Van Lier (eerste secretaris), Peschar (tweede secretaris en penningmeester), verder: Baart, Bommer, mevr. Heroma-Meilink, Kleywegt, Tans en Vredeling.

Algemene politieke en financiële beschouwingen over de Rijksbegroting voor 1965

6 oktober 1964

Vondeling begon zijn rede met er op te wijzen dat dag- en weekbladen het begin van de Eerste Wereldoorlog — 50 jaar geleden — herdenken. Er zijn deze eeuw twee wereldoorlogen geweest en ten derde male lag 20 jaar lang hét spanningsveld van de wereldpolitiek in Europa. Het lijkt erop dat die hoogspanning flink aan het verminderen is, maar de Nederlandse bijdrage daaraan is gering. De nieuwe scheidslijn zal spoedig niet meer Oost-West, maar Noord-Zuid zijn. De klassenstrijd der continenten staats levensgroot voor ons. *Vondeling* twijfelde eraan of de regering zich dat bewust is. Hij critiseerde in dit verband o.a. het teleurstellende bedrag voor ontwikkelingshulp op de begroting en pleitte voor ruime hulp met name voor Suriname en de Antillen.

Met betrekking tot de verwezenlijking van een verenigd, democratisch, supranationaal Europa verweet hij de minister van Buitenlandse Zaken een gebrek aan een ruime klare visie op de wereld van overmorgen.

Sprekende over het functioneren van de democratie zei *Vondeling*, dat het volstrekt onnodig is dat een wetsontwerp jaren in behandeling is. Hij bepleitte het

afschaffen van de rol van de Raad van State in de wetgevingsprocedure en zag geen enkel wezenlijk belang geschaad door het afschaffen van de Eerste Kamer. Hij gaf het Kabinet in overweging op korte termijn het gevoel van de Kamer te peilen over deze aangelegenheid. De afstand tussen regering en burgers dreigt groter te worden: de laatste tijd is het voorgekomen dat de regering beschikbare gegevens voor de volksvertegenwoordiging achter hield. Dit is een onaanvaardbare handelwijze, die echter meer dreigt voor te komen, naarmate het regeringscentrum zich blijft verplaatsen in de richting van Brussel.

Hij pleitte ervoor bij het onderwijs meer aandacht te besteden aan betekenis en werking van onze bestuursinstellingen. Hij deed de suggestie bij elk oproepbiljet voor een verkiezing een korte samenvatting te geven van de taak die het Rijk, de provincie of de gemeente vervult.

Het bestaan van grote confessionele partijen brengt de goede werking van de parlementaire democratie in gevaar, daar hun innerlijke tegenstrijdigheid zich voortplant in een kabinet, dat grotendeels op hen steunt.

Sprekende over de begroting van O. K. en W. zei *Vondeling* dat hij een post miste voor onderzoek naar kennisoverdracht. Evenzeer miste hij een serieuze wetenschappelijke benadering van vraagstukken als het verkeer, de bejaardenzorg en de belangrijke punten van het buitenlands beleid.

Behalve voor de buitenlandse dienst en de belastingdienst is er geen specifieke opleiding voor het ambtelijke kader.

Het hoofdbezwaar van de fractie tegen het beleid van dit Kabinet is, dat het geen scherpe, voor iedereen duidelijk zichtbare lijnen naar de toekomst heeft getrokken. Zo ontbreekt ook een beleid van ruimtelijke ordening (speciaal voor de randstad Holland), een nationale havenpolitiek en bezinning over het bevolkingsvraagstuk.

Het hoofddoel van het regeringsbeleid op het gebied van de sociaal-economische politiek — ontspanning op de arbeidsmarkt — heeft gefaald.

Gezien de speculatieve prijsvorming van schaarse goederen en het niet of onvoldoende belasten van daarmee behaalde winsten, is een loonstop iets onmogelijks. De voorgestelde belastingverlaging heeft het effect, dat de hogere inkomens procentueel aanzienlijk zullen profiteren, terwijl de lagere inkomens er aanmerkelijk minder van zullen merken.

Bij fusies en concentraties van grote bedrijven blijven werknemers over het algemeen achter de coulissen. Zij zijn de sluitposten op de begroting. Hij zag met belangstelling het rapport-Verdam over de herziening van het ondernemingsrecht tegemoet en het standpunt, dat de regering daarna zal bepalen. Hij vroeg zich af of aan die standpuntsbepaling weer een SER advies vooraf zou moeten gaan.

In dat geval zal weer een hoogst belangrijke zaak in deze kabinetsperiode onafgedaan blijven liggen.

Vondeling vroeg de regering een onderzoek in te stellen naar de concentraties van macht in het bedrijfsleven, daarbij inbegrepen de belangenverstrengeling door middel van ontelbare bindingen in de persoonlijke sfeer. De regering faalt in haar beleid ten opzichte van de middenstand; de instelling van een saneringsfonds, al jarenlang door de fractie bepleit, blijft achterwege.

Vondeling vroeg het kabinet in overweging te nemen aan hen, die sociale uitkeringen genieten, een vakantietoeslag te geven. Ook de positie van de werkende vrouw zal de aandacht van de regering moeten hebben. Hij ziet nog geen enkel teken dat de doelstelling van het Kabinet — in 1970 het einde van de woningnood — verwezenlijkt zal worden.

Hij heeft geen vertrouwen in het beleid van het Ministerie van Verkeer- en

Waterstaat. De gedachten het wegentekort op te heffen door financiering uit de tol- en weggelden werpt hij ver van zich. Hij kan geen begrip hebben voor het beleid, dat de PTT wordt opgedrongen. Een televisietoestel kan men vanavond al in huis hebben, maar op een telefoonaansluiting moet men een jaar wachten. Dit is misbruik van een monopolistische positie.

Zijn rede besluitend zei *Vondeling*, dat het beleid onvast en op velerlei punten opportunistisch is. Op menig terrein wordt geen leiding gegeven aan de feitelijke ontwikkeling, maar wordt pas gereageerd als harde feiten dit dicteren.

7 oktober 1964

Peschar behandelde de financiële aspecten van de begroting. Hij sloot zich aan bij de door anderen reeds gestelde vragen over de ingewikkeldheid van de miljoenennota. Hij betwijfelde het of de minister zelf de instelling van een apart wegenfonds een sterke zaak vindt. Hij kritiseerde de begrotingstechniek van de minister die de indruk wekt dat de regering binnen een norm blijft, die ze eerst zelf heeft gesteld, maar zonodig heeft verruimd, gecorrigeerd of bijgesteld.

Voor de aangekondigde verhoging van kleuterschoolgelden en voor het weggeld kon hij weinig enthousiasme opbrengen. De voorgestelde verdubbeling van de collegegelden vond hij onbegrijpelijk, vooral gezien de tendens naar volledige afschaffing van het collegegeld.

De laatste jaren zijn steeds bedragen, die waren uitgetrokken voor ontwikkelingshulp onbesteed gebleven. *Peschar* vroeg de regering deze onbestemde gelden alsnog een bestemming te geven op het terrein van de ontwikkelingshulp. Hij noemde een aantal mogelijkheden.

De regering is begonnen met beloften over belastingverlaging, maar de belastingdruk steeg van 25 pct. in 1959 naar 26,8 pct. in 1964. Voor '65 wordt 27,2 pct. verwacht. De verwachting, dat via bijstelling van het begrotingstekort de belastingdruk zou zijn te verlagen is van de baan. Neutralisering van de progressie, als minimaal geboden voorgesteld, lijkt tot het maximaal bereikbare verworpen te zijn.

Deze begroting illustreert, dat de rijksuitgaven sterk stijgen bij groeiende welvaart en dat de vraag naar overheidsvoorzieningen toeneemt. *Peschar* noemde recreatie, telefoon, wegen, onderwijs, bevolkingsgroei, de kleinheid van ons land, de water- en luchtverontreiniging en de woningbouw.

Spreeker verwachtte dat de conclusie in de nota, dat de groei van de rijksuitgaven min of meer overeenkomstig de groei van het nationaal inkomen zal zijn, te optimistisch is.

Hij constateerde dat ook bij deze regering het besef veld wint, dat er een wanverhouding is tussen collectieve en particuliere behoefte-voorzieningen. Door het voorgestelde weggeld wordt immers in feite het starre 4 pct. kader doorbroken.

Peschar vroeg of het juist is, dat de staatssecretaris voor de middenstand dit jaar niet met plannen voor de verruiming van kredietvoorzieningen en de instelling van het sanerings- en ontwikkelingsfonds is kunnen komen, omdat daarvoor de middelen niet beschikbaar konden worden gesteld.

De veronderstelling van de regering t.a.v. de loonontwikkeling — geen wijziging van de contractlonen — lijkt uitermate onrealistisch.

Na enkele beschouwingen op grond van de halfjaarlijkse SER-rapporten en een prognose van het Centraal Plan Bureau kwam *Peschar* aan zijn slotvraag: Wat zijn de dwingende argumenten, gelet ook op de nog altijd aanzienlijke deviezenre-

serves, om niet alleen bestedingsbeperkingsbeleid te voeren, maar ook om dit beleid zo rigoreus, zo weinig geleidelijk te laten verlopen.

8 oktober

Bij de replieken diende *Vondeling* een motie in, waarin de Regering wordt aangespoord een zodanig beleid te voeren, dat in 1965 en daarop volgende jaren de ontwikkelingshulp aanzienlijk kan worden uitgebreid en waarin de regering wordt uitgenodigd in een aanvullend begrotingsvoorstel de ontwikkelingshulp belangrijk te vergroten en dit voorstel op een zodanige termijn bij de Kamer in te dienen, dat het nog tezamen met het begrotingshoofdstuk 1965 van Buitenlandse Zaken kan worden behandeld.

De motie werd verworpen met 78 tegen 45 stemmen. De PSP stemde met de fractie mee. Een vagere motie over hetzelfde onderwerp van Smallenbroek (ARP) werd aangenomen bij zitten en opstaan.

KABINETSCRISIS EN KABINETSFORMATIE

Op 27 januari 1965 bood het kabinet-Marijnen zijn ontslag aan 'nadat was gebleken dat de standpunten in het Kabinet met betrekking tot het te voeren radio- en televisiebeleid te ver uiteen lagen om tot een gemeenschappelijk beleid te geraken.'

Men kan deze ontwikkeling als een gevolg zien van de motie-Baeten, waarin van het kabinet-Marijnen verlangd was vóór 1 maart 1965 zijn zienswijze kenbaar te maken omtrent een aantal kernvragen van radio- en televisiebeleid, waarover men het in de boezem van dit kabinet van de aanvang af oneens was geweest. Door deze motie werd de toelag doorkruist van enkele coalitie-partners, om deze 'brandende kwesties' zo lang mogelijk, d.w.z. tot zo kort mogelijke tijd vóór de kamerverkiezingen van 1967 in de ijskast te houden.

De eerste vraag, die men zich na het ontslag van het kabinet stelde was: is de breuk definitief, of is zij nog te lijmen? Voor degenen, die zoals de ministers van de VVD en minister Scholten van de CHU het welbewust op een breuk hadden laten aankomen, kon dit eigenlijk nauwelijks een vraag zijn geweest. Tegenstellingen, die binnenskamers in het kabinet al niet te overbruggen waren, zouden in de toch veel grotere openbaarheid van een kabinetsformatie nog veel moeilijker te overbruggen zijn, tenzij een van de partijen in het geschil alsnog op een wezenlijk punt bereid zou zijn openlijk te capituleren en dat zou voor de KVP en de ARP aan de ene kant en de VVD aan de andere kant betekend hebben, dat men in feite zijn gehele ministersploeg in het kabinet-Marijnen zou hebben gedesavoueerd (of dat deze ministers zich zelf zouden hebben gedesavoueerd). Toch waren er in alle regeringspartijen, zij het in de ene meer dan de andere, lieden die het ernstig zouden betreuren wanneer de bestaande coalitie door een anders samengestelde zou worden opgevolgd, vooral omdat het dan toch wel heel moeilijk zou vallen de PvdA buiten de deur te houden.

Het was daarom juist en zinvol, dat de Koningin op 2 maart een informatie-opdracht verstrekke om uit te vinden, of de breuk nog te lijmen was. Het was de fractievoorzitter van de grootste regeringspartij, de heer Schmelzer, die het verzoek kreeg een onderzoek in te stellen naar mogelijkheden om tot een spoedige oplossing te komen van het in het kabinet-Marijnen gerezen geschilpunt. Hieraan was nog een kamerdebat voorafgegaan, waarin de leider der grootste oppositie-partij, *Vondeling*, tevergeefs had aangedrongen op nauwkeurige voorlichting over gerezen

geschilpunten. Hoewel daarover buiten de Kamer door leden van de regering kennelijk wel precieze informaties waren verstrekt weigerde de demissionaire minister-president de minste verdere aanduiding te geven. Zijn volstrekt passieve houding tijdens het kamerdebat strekte er niet toe zijn overigens toch al niet grote politieke prestige te verhogen.

In de vroege morgenuren van 12 maart bleek dat het onderzoek van de heer Schmelzer geen resultaat had gehad en dat dus de tegenstellingen met de VVD over het radio- en televisievraagstuk onoverbrugbaar waren gebleken. Zaterdag 13 maart ontving de Koningin opnieuw haar adviseurs en op maandag 15 maart verzocht zij aan oud-minister Cals om te trachten een kabinet te formeren 'dat mag rekenen op een vruchtbare samenwerking met de volksvertegenwoordiging.' Uit dit feit trokken vele beoordelaars de conclusie, dat er een ernstige poging zou worden gedaan om tot een politieke samenwerking te komen tussen de confessionele partijen en de PvdA. Zou ook deze poging falen, dan zou de crisis immers weleens onoplosbaar kunnen blijken en zou men bijna gedwongen zijn geweest zijn toevlucht te nemen tot kamerontbinding en verkiezingen.

Het was overigens duidelijk, dat de PvdA geen herhaling wenste van de kabinetsformatie van 1963. Vondeling was dan ook alleen bereid te gaan onderhandelen, nadat de andere partners zich uitdrukkelijk in principe bereid zouden hebben verklaard met de PvdA in een kabinet te gaan zitten. Overigens verlangde hij eenzelfde soort binding van de fracties aan het samen te stellen regeringsprogram als in 1963 in het accord van Wassenaar vervat was en stelde hij de voorwaarde dat men het eerst eens zou moeten worden over het radio- en tv-beleid alvorens men verder zou spreken over andere controversiële punten. De formateur en de fractie-voorzitters van KVP, ARP en CHU konden zich met deze gedachtengang verenigen en de heer Cals zette zich aan de vorming van een vier-partijen-kabinet met de PvdA.

Op dinsdag 23 maart deden zich in het formatieoverleg moeilijkheden voor met de fractievoorzitter van de CHU, de heer Beernink, die nader overleg met zijn fractie wenste en er niet zeker van was, dat zijn fractie enige binding aan de door de formateur voorgestelde oplossing van het radio- en t.v.-vraagstuk zou aanvaarden, zij het vóór of na bespreking der overige punten van het regeringsprogram.

Op donderdagmorgen 25 maart deelde hij mede, dat zijn fractie géén binding aan dat onderdeel van het regeringsprogram kon aanvaarden, zonder dat zij voldoende inzicht zou hebben in het gehele regeringsprogram en in de zetelverdeling. Uit nadere verklaringen van de heer Beernink bleek, dat hij ook geen zekerheid kon geven, dat zijn fractie zo'n binding later wel zou aanvaarden, indien er over de rest van het program en over de zetelverdeling wel overeenstemming zou zijn bereikt. De heer Cals en de fractieleiders Vondeling, Schmelzer en Smallenbroek achtten dit standpunt in strijd met de accordverklaring, die de heer Beernink in het begin van de formatiepoging had afgelegd en *alle* fractievoorzitters waren het met de heer Cals eens, dat het nu geen zin meer had het overleg met de vier partijen voort te zetten.

Dezelfde avond nog verklaarden de fractievoorzitters van de KVP en de ARP zich bereid het overleg met de PvdA zonder de CHU voort te zetten. Gedrieën werden zij het nog diezelfde dag eens over een oplossing van het radio- en televisievraagstuk, waarbij een reële mogelijkheid voor de toelating van nieuwe omroepgegadigden werd geschapen, zonder dat de oude omroepen op onaanvaardbare wijze zouden worden achtergesteld en waarbij het element van de gezamenlijkheid en van de onderlinge samenwerking een sterker accent zou krijgen dan tevoren.

De besprekingen over de overige onderdelen van het regeringsprogram liepen van de aanvang af (alles bij elkaar) niet ongunstig. Men werd het eens over een belangrijke uitbreiding van een aantal *gemeenschapstaken* (en over de algemene lijnen voor de dekking der te verhogen uitgaven), over een samenstel van maatregelen om de *speculatie in onroerend goed* tegen te gaan en de gemakkelijker verkrijgbaarheid van grond voor gemeenschapsbelangen te bevorderen, over een verbetering van de positie der *gemeenschap t.a.v. bodemschatten* (olie en aardgas). Terwijl op deze en nog enkele andere punten de fractie een aantal van haar hartewensen vervuld zag (b.v. verhoging van de rijksbijdragen aan de sociale verzekering, regeling van het stakingsrecht, herziening van de bepalingen in het wetboek van strafrecht over de verkoop van voorbehoedsmiddelen, uitbreiding van de ontwikkelingshulp) bleek een overigens pijnlijk gevoelde concessie op het gebied van de *huurpolitiek* helaas onvermijdelijk: er zouden twee huurverhogingen van 10 pct. komen, inplaats van de ene huurverhoging van 15-20 pct. welke eerder door minister Bogaers was verlangd.

De fractie kon zich met de te maken afspraken verenigen, zij het dat zowel t.a.v. de gevonden oplossing van het radio- en tv-beleid als t.a.v. de huurpolitiek vast kwam te staan dat een aantal leden der fractie 'uit de boot zou vallen'.

Op 2 april waren de besprekingen over het program praktisch rond. Geleidelijk was men begonnen ook over de zetelverdeling te spreken. Men zou uitgaan van een verdeling vijf KVP, vijf PvdA en drie ARP. Het ministerie van Maatschappelijk Werk zou worden opgeheven maar het ministerie van OKW zou worden gesplitst in tweeën: een ministerie van onderwijs en een van cultuur, waaraan maatschappelijk werk zou worden toegevoegd.

Bij de verdeling van de zetels bleek, dat de KVP ongeveer dezelfde portefeuilles (min een) wilde bezetten als bij het kabinet-Marijnen, t.w. het minister-president-schap en de portefeuilles van Volkshuisvesting, Defensie, Buitenlandse Zaken en Sociale Zaken. Voor de anti-revolutionairen zou de portefeuille van Landbouw behouden blijven terwijl men van die kant prijs stelde op de portefeuille van Binnenlandse Zaken. De PvdA zou krijgen: Economische Zaken, Justitie, Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en Verkeer en Waterstaat. Haar verlangen om ook Buitenlandse Zaken te bezetten stuitte op ernstige tegenstand van de KVP. Toen bleek, dat noch de KVP, noch de ARP zelfs niet na diverse polsingen in staat waren een geschikte candidaat voor Financiën te vinden werd ook dit ministerie aan de PvdA toegedacht, terwijl de anti's dan onderwijs zouden krijgen. De KVP verlangde toen, tegenover het zware gewicht, dat naar haar mening de PvdA in de financieel-economische sector zou verkrijgen een compensatie in de vorm van een zesde KVP-minister zonder portefeuille, wat ten slotte leidde tot zulk een minister-schap op Buitenlandse Zaken, speciaal voor de ontwikkelingshulp.

Het kabinet, dat op 14 april door de Koningin werd beëdigd, zag er als volgt uit:

Minister-president, Algemene Zaken	Cals (KVP)
1e vice-minister president, Financiën	Vondeling (PvdA)
2e vice-minister-president, Landbouw-Visserij	Biesheuvel (ARP)
Buitenlandse Zaken	Luns (KVP)
Buitenlandse Zaken, 'zonder portefeuille'	Bot (KVP)
Justitie	Samkalden (PvdA)
Binnenlandse Zaken	Smallenbroek (ARP)
Onderwijs en Wetenschappen	Diepenhorst (ARP)
Defensie	De Jong (KVP)

Volkshuisvesting en Ruimtelijke ordening
 Verkeer en Waterstaat
 Economische Zaken
 Sociale Zaken en Volksgezondheid
 Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk

Bogaers (KVP)
 Suurhoff (PvdA)
 Den Uyl (PvdA)
 Veldkamp (KVP)
 Vrolijk (PvdA)

Van de Staatssecretarissen van het vorig kabinet zouden aanblijven:

De Block (KVP): Buitenlandse Zaken (Europese Zaken)
 Grosheide (ARP): Onderwijs en Wetenschappen
 Van Es (ARP): Defensie (Marine)
 Bakker (ARP): Economische Zaken (middenstand en mededinging)
 Bartels (KVP): Sociale Zaken en Volksgezondheid (Volksgezondheid)
 De Meyer (KVP): Sociale Zaken en Volksgezondheid.

De benoeming van de overige staatssecretarissen strekte zich over de loop van enige maanden uit. Voor de PvdA bleek het onmogelijk een staatssecretaris voor Defensie te leveren, aangezien minister De Jong tot geen enkele concessie bereid bleek t.a.v. de organisatie van de top van zijn departement, welke reeds van de aanvang af door de PvdA sterk was aangevochten.

Ten slotte werden de volgende benoemingen verricht:

Van der Stoel (PvdA)	Buitenlandse Zaken (VN-NAVO-WEU)
Westerhout (PvdA)	Binnenlandse Zaken (agglomeraties, gemeentegrenzen, efficiency overheidsapparaat, staatsdrukkerij)
Hoefnagels (KVP)	Financiën (Belastingen)
Peynenburg (partijloos)	Defensie (Landmacht)
Borghouts (KVP)	Defensie (Luchtmacht)
Posthumus (PvdA)	Verkeer en Waterstaat (Internationale Verkeers- en Vervoersvraagstukken)
Egas (PvdA)	Cultuur, Recreatie en Maatsch. Werk (Maatsch. Werk)

Er werden in totaal dus slechts vier partijgenoten tot staatssecretarissen benoemd. Men gaf nl. de voorkeur aan een iets kleiner boven een evenredig aantal, omdat het niet mogelijk leek nog een vijfde PvdA-staatssecretaris te benoemen op een post met een reële taak.

1 maart 1965

De Voorzitter las de Kamer een brief voor van de minister-president, waarin deze meedeelde dat de ministers hun portefeuilles ter beschikking hebben gesteld. De Kamer was deze dag bijeen op verzoek van 10 leden van de fractie. *Vondeling* vroeg de voorzitter de minister-president uit te nodigen in de Kamer aanwezig te zijn om de motivering aan te horen waarom de fractie de Kamer bijeen heeft laten roepen. De Koningin stelde de consultaties van de fractievoorzitters uit en de minister-president (Marijnen) was zwijgend in de Kamer aanwezig.

Vondeling stelde dat hij de Koningin moeilijk van advies kan dienen, daar hij niet op de hoogte is van de oorzaken van de breuk binnen het Kabinet. Het bevreemde hem dat minister Toxopeus in een besloten partijraad van de V.V.D. wel mededelingen schijnt te hebben gedaan, die aan de Kamer als geheel worden onthouden.

Hij vroeg om inlichtingen over de crisis. Toen de minister bleef zwijgen diende Vondeling een motie in, waarin de regering wordt gevraagd de inlichtingen te verschaffen. Deze motie werd verworpen met 82 tegen 51 stemmen. Vóór stemmen alle oppositiepartijen.

28 april 1965

Nederhorst begon zijn optreden als fractievoorzitter met het beantwoorden van de regeringsverklaring. Hij bracht hulde aan zijn voorganger Vondeling.

Nederhorst sprak er zijn voldoening over uit, dat de crisis door Cals snel en bekwaam is opgelost. De formateur heeft de publiciteit niet geschuwd en een kabinet samengesteld dat in dubbele zin parlementair is, enerzijds door binding van de fracties aan de hoofdpunten van het program, anderzijds doordat de leden van het kabinet uit ervaren parlementariërs bestaan. Nederhorst ziet hierin de waarborg voor een sterk kabinet, dat niet zal nalaten het parlement uitvoerige informatie te verschaffen.

Bij het bespreken van de portefeuillevverdeling merkte hij op, dat de wens om het departement van Financiën te bezetten met een PvdA-minister, niet van de fractie is uitgegaan. De machteloosheid van de beide regeringspartners om een geschikte man te leveren en het feit, dat de fractie de verantwoordelijkheid voor het financiële beleid niet schuwt, is oorzaak van het verschijnen van Vondeling op Financiën.

Zijn beschouwingen samenvattend stelde Nederhorst, dat in het program plussen en minnen te vinden zijn. De minnen zijn een onvermijdelijke zaak als men een coalitie aangaat om regeringsverantwoordelijkheid te dragen. De plussen overheersen echter, en wel zozeer, dat Nederhorst gelooft dat met het optreden van dit kabinet de basis wordt gelegd voor een frisse aanpak van de vraagstukken, die de leefbaarheid van ons land raken.

Algemene politieke en financiële beschouwingen over de Rijksbegroting voor 1966

12 oktober 1965

Nederhorst noemde het tekenend voor de Nederlandse neiging tot afzijdigheid dat de Troonrede begint met de aankondiging van het huwelijk van twee prinsessen, met voorbijgaan aan opvallende gebeurtenissen in de wereldpolitiek.

Met voldoening constateerde Nederhorst, dat veel van ons verkiezingsprogram in het regeringsprogramma is terug te vinden. Overigens lang niet alles: het regeringsprogramma is geen socialistisch programma en het Kabinet is geen socialistisch kabinet. De laatste tijd zijn tendenzen aan te wijzen, die er op duiden dat in confessionele kring het begrip voor andersdenkenden toeneemt. In dit verband wijst Nederhorst o.a. op het bisschoppelijk besluit inzake het opheffen van verbods- en sanctiebepalingen t.a.v. het lidmaatschap van het NVV voor katholieken en de wijziging inzake het standpunt t.a.v. de crematie.

De controlerende taak van het parlement zou ten zeerste gediend zijn bij de openbaarmaking van de adviezen, die de Raad van State aan de regering uitbrengt.

Voor het eerst is in de Troonrede iets terug te vinden van zorg om de toestand in het land rond het jaar 2000, als hier 20 miljoen mensen zullen wonen en de vrije tijd en de technische mogelijkheden enorm zullen zijn toegenomen. Voor het eerst is er een regering die aanstalten maakt voorbereidingen te treffen om de komende problemen op te lossen. Met dikke lijnen zou Nederhorst deze zinsnede uit de Troonrede willen onderstrepen: 'De individuele burger en zijn vrijheid in een goed geordende samenleving staan bij dit alles in het middelpunt.'

Ondanks de offers die de regering vraagt, zal de consumptie dit jaar met rond 4 pct. toenemen. Door het beleid van het vorige kabinet is er een achterstand ontstaan bij het wetenschappelijk onderwijs, de wegeaanleg, de strijd tegen de luchtverontreiniging, de hulp aan de ontwikkelingslanden.

De begroting van de vorige minister Witteveen, klopte wel op papier, maar zij is met 1400 miljoen overschreden, waarvan slechts 175 miljoen voor rekening van dit kabinet komt.

Kritiek had Nederhorst op het voorstel van de regering om omzetbelasting te heffen van textiel en schoeisel. Als de PvdA het alleen voor het zeggen had gehad, was dit voorstel vervallen en compensatie gezocht in de sfeer van de directe belastingen. Ook tegen de aangekondigde huurverhoging per 1 januari 1966 maakte Nederhorst bezwaar.

Voor wat betreft bezuinigingen meende Nederhorst, dat er wellicht in de sector van het wetenschappelijk onderwijs door samenvoeging van instituten en laboratoria en meer coördinatie bij het onderzoek enige ruimte te vinden is.

De fractie is er niet van overtuigd dat de uitgaven voor een atoomonderzeeër gewettigd zijn.

Al heeft de Minister van Financiën weinig oren naar een verdere uitgavenverhoging, toch wilde Nederhorst pleiten voor een betere honorering van de dienstplichtigen eerder dan op 1 januari 1967. Welke mogelijkheden, vroeg hij, ziet de regering voor diensttijdverkorting?

Deze regering heeft oog voor de problemen van de sterk groeiende bevolking in een klein land. Maar waarom wordt in de Troonrede de vraag naar de oorzaken van de sterke bevolkingstoename niet gesteld? Ook voor de passage in de troonrede over het buitenlandse beleid kon Nederhorst weinig waardering opbrengen.

Van Vietnam zei Nederhorst, dat hij niet geloofde dat één van de partijen een militaire beslissing kan forceren. Het Nederlandse lidmaatschap van de Veiligheidsraad verplicht ons land mee te zoeken naar een politieke oplossing van het conflict.

13 oktober 1965

Peschar behandelde de financiële aspecten van de begroting. Inmiddels is het z.g. plan-Joeke van de VVD ingediend, waarvoor Peschar waardering heeft als constructieve daad van een oppositiepartij.

Materieel had hij grote bezwaren. Hij voorzag als gevolg van dit plan o.a. een versnelde verhoging van de huren, een extra beroep op de toch al overspannen kapitaalmarkt en de bouw van dure woningen die geruime tijd leeg zullen staan. Ronduit jammer noemt hij het, dat de V.V.D. niet wil staan voor 25 miljoen voor de ontwikkelingshulp.

De miljoenennota noemde Peschar een helder stuk. Opvallend is de sterke stijging van de rijksuitgaven voor 1965. Peschar vroeg of zijn indruk juist is dat bij het opstellen van de begroting voor '65 door het vorige kabinet de zaak zodanig is opgezet, dat het later wel fout moest lopen.

Tegenover de door hem ongewenst geachte verhoging van de omzetbelasting op schoenreparatie, textiel en bromfietsen, stelde Peschar als alternatieven: een tweede promille stijging van de vermogensbelasting, een wat hogere omzetbelasting op suikerwerken en minerale oliën (met vrijstelling voor huisbrandolie) en een lening van 100 miljoen.

ALGEMENE ZAKEN

17 december 1964: Begroting voor 1965

Scheps sprak over de viering van de vijfde mei en vroeg zich daarbij af of deze dag na 1965 niet jaarlijks kon worden gevierd. Zo er een Europadag moet komen zag hij graag dat deze in geheel Europa gehouden werd, doch vervanging van de vijfde mei door deze herdenking wees hij van de hand.

Begroting civiele verdediging voor 1965

Wierda achtte de toelichting bij de uitgetrokken bedragen wat al te summier. Hij constateerde dat de populariteit van de BB dalende was. Kan zo vroeg hij zich af de BB niet ingeschakeld worden voor het bestrijden van rampen?

Hij stelde voor de aangewezenen en vrijwilligers voor de BB onder te brengen bij de gemeentelijke overheid. Ten slotte vroeg hij of de BB een logistieke dienst bezat en maakte hij er bezwaar tegen dat zoveel BB depots in archiefruimten werden ondergebracht.

10 november 1965: Naturalisatie Von Amsberg. Toestemming tot het aangaan van een huwelijk door HKH Prinses Beatrix.

Nederhorst betreurde het dat opnieuw de keuze van de huwelijkspartner van één der prinsessen aanleiding was geworden voor meningsverschillen in ons volk. De PvdA, zo stelde hij, heeft zich over de monarchie niet uitgesproken. De fractie wilde geenszins een koningskwestie in Nederland, doch betreurde het dat men voor een voldongen feit was gesteld. Desondanks waren er onvoldoende gronden om de toestemming te weigeren, de overgrote meerderheid van de fractie zou het wetsontwerp dan ook steunen. Inzake de plaats waar het huwelijk zou worden voltrokken merkte hij op dat het beter zou zijn geweest als de stad Amsterdam daarbij nooit was genoemd. Ten slotte ging hij nog nader in op de brief, die hij n.a.v. deze kwestie had geschreven en die verschillende reacties had opgeroepen.

Goedhart vertolkte het minderheidsstandpunt en verklaarde dat niemand kans had gezien de heer Von Amsberg aan ons voor te stellen als een vertegenwoordiger van die kringen in het Duitse volk, die van 1933-1945 op de een of andere wijze aan de kant van de anti-nazi's hebben gestaan. Wanneer leden van ons vorstenhuis dingen doen, die belangrijke volksdelen tegen de haren strijken en wanneer het kabinet niet in staat blijkt het scheppen van voldongen feiten door leden van het Koninklijk Huis te verhinderen dan is het onvermijdelijk dat er een vervreemding zou intreden.

De beide wetsontwerpen werden aangenomen.

Het eerste met 132-9 stemmen (PSP en Goedhart, Peschar, Franssen, Leibbrandt en J. J. Voogd). Het tweede met 135-6 stemmen (PSP en Goedhart en Leibbrandt).

22 december 1965: Begroting voor 1966

Wierda stelde, dat de civiele verdediging en de BB niet een deel van de afschrikking moeten zijn. Hij informeerde of het niet mogelijk zou zijn om bij de

huizenbouw maatregelen tegen fall out te nemen. Hij verklaarde een tegenstander te zijn van de figuur om dienstplichtigen zonder mobilisatiebestemming, aan te wijzen en op te roepen als plichtnoodwachter.

2 juni en 8 juni 1966: Nota ministeriële verantwoordelijkheid inzake het Koninklijke Huis

Patijn stelde dat hier niet het beginsel in het geding is, doch de toepassing ervan. De regering mist het apparaat om af te bakenen hoever het staatsbelang reikt. Hij pleitte voor een ambtelijke vertrouwensman naast de directeur van de RVD aan het Hof. Hij informeerde of prinses Irene nu nog lid was van het Koninklijk Huis en tevens of er geen historische publicatie kon plaatsvinden over de positie van Wilhelmina in Londen. Het wetsontwerp werd z.h.s. aangenomen terwijl de CPN en PSP geacht wilden worden tegen gestemd te hebben.

7 juni 1966: Kosten verband houdende met het huwelijk van prinses Beatrix Nederhorst zag geen aanleiding om in het vraagstuk van de kosten van het huwelijk te treden. Wel om er nog eens aan te herinneren dat de fractie de regering had gevraagd haar mening inzake de plaats van de huwelijksluiting te herzien.

5 juli 1966: Toestemming tot het aangaan van een huwelijk door prinses Margriet (8603)

Nederhorst gaf hieraan volgaarne zijn steun.

3 februari 1965: Begroting van het Kabinet van de Vice-Minister-President voor 1965 *Nederhorst* vroeg wat de Nederlandse regering doet om vestiging van Nederlandse bedrijven in de Rijksdelen te bevorderen. Hij constateerde dat de economische situatie slecht is en vroeg zich daarbij af of er wel gecontroleerd werd of de door Nederland ter beschikking gestelde gelden wel goed worden besteed. De moeilijke werkgelegenheid doet het probleem van emigratie naar ons land opkomen. Zijn hier wel genoeg opvangcentra? Ten slotte vroeg hij de aandacht van de regering voor de culturele ontwikkeling van de beide Rijksdelen. Een tegenwicht vergende Amerikaanse invloed zou beslist op zijn plaats zijn.

Egas ging nader in op de landbouwkundige ontwikkelingen en vroeg daarbij speciale aandacht voor de waterbeheersing.

2 februari 1966 en 8 februari 1966: Begroting Kabinet van de Vice-Minister-President voor 1966

R. Laan vroeg aandacht voor het Statuut en de veranderende omstandigheden binnen het Koninkrijk. Hoe ziet men nu vanuit Suriname zijn positie? De sociale ontwikkeling van de gebieden verloopt nu nog zonder regels. Ook op het gebied van het onderwijs was de situatie nog verre van ideaal. Ook op de Nederlandse Antillen zet de structuurwijziging zich voort. Hij vroeg de regering met alle mogelijke middelen de aldaar heersende armoede te bestrijden.

BINNENLANDSE ZAKEN

Openbare vergadering van de vaste commissie over de begroting voor 1965

14 oktober 1964

Scheps pleitte voor een korte, bondig geformuleerde Grondwet, waarin de grondrechten, de grondwaarheden en de waarden van het volk zijn neergelegd. Het uitschrijven van een prijsvraag over de veranderingen in de opvattingen omtrent de

betekenis van de Grondwet voor het Koninkrijk sinds 1945, juicht hij toe. Het voortbestaan van de Eerste Kamer moet bij de eerstvolgende Grondwetswijziging aan de orde komen. Het streven het uitoefenen van het actieve kiesrecht mogelijk te maken voor Nederlanders in het buitenland heeft Scheps' sympathie, al vindt hij het technisch een moeilijke zaak. Hij vroeg te overwegen de verkiezingen voor Staten en gemeenteraden te laten samenvallen.

Ten slotte maakte hij opmerkingen over het uitblijven van de wetsontwerpen betreffende de positie van de ontvanger en het toezicht op de gemeentebesturen en het ontwerp van wet tot wijziging van de Bioscoopwet.

In tweede instantie vroeg *Scheps* naar de verantwoordelijkheid inzake de aangekondigde 'proeve' van een nieuwe grondwet.

Westerhout vroeg of het geen tijd wordt om in te grijpen in de bestuurlijke organisatie van de grote stedelijke agglomeraties.

15 oktober 1964

Scheps vroeg de minister opheldering over persberichten, waarin in het kader van de kwestie Bijlmermeer uitspraken van de minister, speciaal over zijn slechte verstandhouding met de burgemeester van Amsterdam, wordt vermeld.

Sprekende over burgemeestersbenoemingen uitte *Scheps* zijn voldoening over het feit, dat in Geldermalsen een vrouw is benoemd. Hij signaleert overigens als feit, dat een katholiek, die niet bij de KVP hoort, geen kans maakt burgemeester te worden.

Franssen vroeg de minister naar de samenstelling van de Raad voor de Territoriale Decentralisatie en over maatregelen tegen uitwassen op het gebied van controle door centrale ambtelijke instanties op het gemeentebeleid. Ten slotte vroeg hij een herziening van de bepalingen, die vervangers van burgemeesters zo'n onvoldoende vergoeding gunnen.

Westerhout constateerde dat in grote stedelijke agglomeraties de raden van bijeenliggende gemeenten uit zichzelf rond de conferentietafel zijn gaan zitten. Hij waardeerde dit, maar wees erop dat de minister niet mag wachten op initiatieven van onderaf, maar dat hij zelf leiding moet geven bij het groeien naar een bestuurlijke regeling.

Franssen sprak over de financiële nood bij de gemeenten. In 1963 waren er 143 niet-sluitende begrotingen, in 1964 zijn het er 204. Franssen vermoedde onwil bij het departement om de gemeenten bij te staan: op vragen om aanvullende uitkeringen wordt niet gereageerd.

Scheps wees er op dat de gemeentelijke investeringen alleen al door de toepassing van aardgas op 300 miljoen per jaar moeten worden geschat.

21 oktober 1964

Franssen voerde een pleidooi voor een ruimer financieel beleid t.a.v. de gemeenten, terwijl het hem ook als noodzakelijk voorkomt de provincies financieel tegemoet te komen.

Engelsman sprak over de politie. Hij vroeg waarom men bij de recrutering nog steeds brildragers mijdt. Met alle begrip voor de moeilijke taak van de politie merkte hij op, dat het de verstandhouding met het publiek ten goede zou komen als gemaakte fouten werden toegegeven.

Samen met *Blom* voerde hij het woord over de ambtenarenpensioenen.

20 oktober 1964

Bij het wetsontwerp tot wijziging van de grens tussen Assendelft en Krommenie voerde namens de fractie *Scheps* het woord. In eerste instantie kritiseerde hij het feit, dat de Zaanse gemeentebesturen een gezamenlijke opdracht overwegen aan het Instituut voor Bestuurswetenschappen om een onderzoek in te stellen naar de bestuurlijke problemen in de Zaanstreek. Er is immers al een onderzoek geweest. Dit lijkt op geldverspilling.

Vervolgens vroeg *Scheps* bij wijziging van gemeentegrenzen alleen tot verkiezingen over te gaan, als het aantal afvallende of bijkomende inwoners van een gemeente de kiesdeler haalt. De fractie heeft tegen het onderhavige wetsontwerp geen bezwaar. Het werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

27 oktober 1964

Een belangrijke kwestie komt nu aan de orde: de strijd om de Bijlmermeer. *Scheps* voerde het woord, nadat de voorzitter de algemene beraadslaging over het wetsontwerp, die op 7 december 1961 werd gesloten, weer had geopend. *Scheps* hield een warm pleidooi voor het Amsterdamse standpunt, dat de Bijlmermeer bij Amsterdam wil gevoegd zien.

Nadat amendementen van *Scheps* zijn aangenomen met 74 tegen 67 stemmen, werd de verdere behandeling van het wetsontwerp op verzoek van minister Toxopeus geschorst.

10 november 1964

Vondeling vroeg wat er nu gaat gebeuren met het wetsontwerp betreffende de Bijlmermeer.

17 november 1964

De minister van Binnenlandse Zaken heeft de Kamer een brief geschreven over de Bijlmermeer, die in deze vergadering aan de orde zal komen. Voordat het zover is stelde *Daams* de minister van Justitie vragen over de geldigheidsduur van visa voor repatriërenden uit Indonesië.

De behandeling van de Bijlmermeer-brief stuitte af op een procedurekwestie. Hij wordt voor kennisgeving aangenomen in afwachting van nadere stappen van de minister. *Scheps* vraagt vervolgens of het wel zin heeft om over te gaan tot de behandeling van de begroting van Binnenlandse Zaken. Na een uitgebreide discussie bleek de Kamer niet gevoelig voor zijn suggestie en gaat over tot de behandeling van de begroting van Binnenlandse Zaken.

17 november 1964

Franssen pleitte voor de financiële positie van de gemeenten. Hij noemde het aantal gemeenten dat om een aanvullende uitkering gevraagd heeft (229) veelzeggend. De financiële nood van de gemeenten is voor een groot deel veroorzaakt door het loslaten van de controle van de grondprijzen per 1 januari 1963. De kosten van aankoop van onroerend goed in 1963 zijn dan ook sterk omhoog gegaan.

Engelsman vroeg de minister of deze inmiddels een standpunt heeft met betrekking tot de toelating van gepensioneerden tot de ziektekostenregeling voor ambtenaren. Samen met *Blom* diende hij een motie in, waarin de regering wordt uitgenodigd 'de noodzakelijke stappen te ondernemen teneinde voor alle gepensioneerde ambtenaren de gelegenheid open te stellen om desgewenst toe te treden tot de in het leven te roepen wettelijke ziektekostenregeling voor ambtenaren.'

24 november 1964

De motie van *Engelsman* en *Blom* werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Een amendement van *Franssen* op art. I van de begroting 1965 van het Gemeentefonds ter verhoging van de uitkering aan de gemeenten werd met 70 tegen 42 stemmen verworpen.

Gemeentelijke herindeling van het eiland Goeree-Overflakkee

14 juli 1965

Scheps deelde namens de fractie mee, dat er bezwaren bestaan tegen dit wetsontwerp. Slechts de vorming van een gemeente met 30.000 à 35.000 inwoners heeft zin. Zo'n gemeente heeft een Raad van enige omvang. In een kleine gemeente, met een Raad van 7 leden, van wie twee wethouder worden, is niet behoorlijk te werken.

Wetsontwerp Wijziging van de grens tussen de gemeente Dokkum en de gemeenten Westdongeradeel, Oostdongeradeel en Dantumadeel (7745)

Scheps merkte op dat Dokkum moet worden geholpen. Hetgeen de minister voorstelt te geven is voldoende, zij het niet te ruim. De andere gemeenten worden door de gebiedsafstand niet dusdanig getroffen, dat men van onoverkomelijke bezwaren kan spreken.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

22 september 1965: *Toevoeging van het gebied der gemeenten Elst, Heteren, Huissen aan Arnhem (7648)*

Scheps behandelde het wetsontwerp, dat nog de handtekening van minister Toxopeus draagt en stelde, na een debat met Geertsema vast, dat het wetsontwerp is gepokt en gemazeld in de liberale gedachte. Niettemin bepleit hij het 'ongerept aanvaarden' van dit ontwerp van wet.

Het wetsontwerp wordt aangenomen

23 september 1965: *Wijziging van de Kieswet en van de gemeentewet*

Voogd behandelde dit hoofdzakelijk technische onderwerp. Hij deelde mee geen bezwaar te hebben tegen het stemmen d.m.v. stemmachines. Wel ziet hij bezwaren in het uitbreiden van de stembureaus van 1000 tot 1200 stemmen. *Voogd* had er geen bezwaar tegen dat de waarborgsom bij de landelijke verkiezingen van f 500 op f 1.000 is gebracht. Hij voelde echter niets voor uitbreiding van het instituut van de waarborgsom, zoals dat is voorgesteld, ook voor de verkiezingen voor Staten en Gemeenteraden.

Bezwaar had hij tegen de mogelijkheid academische titels bij de namen op de kandidatenlijsten te vermelden. Ten eerste is het aantal van vijf titels willekeurig, terwijl het bovendien een zekere suggestie van bekwaamheid en juist inzicht met zich kan dragen, die, gezien talrijke voorbeelden, bepaald niet aanwezig hoeven te zijn. *Voogd* diende in deze geest een amendement in, dat op 5 oktober met 69 tegen 59 stemmen wordt verworpen.

19 oktober 1965: *Gemeentelijke herindeling van Walcheren en het tot Zuid-Beveland behorende gedeelte van het Zuid-Sloe (6950)*

Scheps uitgaande van zijn bezwaren tegen het bestaan van kleine gemeenten, diende een groot aantal amendementen in, die op één na werden aangenomen.

Vergadering van de vaste commissie

20 oktober 1965

Franssen vroeg, in aansluiting op wat *Scheps* gevraagd had over agglomeraties, of het geen tijd wordt te denken aan wat de boven-gemeentelijke organen gemeen moeten hebben. Het begint er op te lijken dat er in 1975 vijftien à twintig boven-gemeentelijke organen zullen zijn; op den duur zal een wettelijke regeling niet kunnen uitblijven.

Scheps klaagde er over dat er zulke grote vertragingen optreden, als de Kamer een wetsontwerp tot wijziging van gemeentegrenzen heeft geamendeerd. Hij vermoedt dat de schuld hiervan bij Gedeputeerde Staten is te zoeken.

Een gemeente of een provincie moet een zekere minimum omvang hebben om goed te kunnen functioneren. In dit verband vroeg *Scheps* de provincie Utrecht uit te breiden met het gebied van Woerden en het Gooi.

21 oktober 1965

Scheps stelde de Vaste Commissie voor als Commissie een motie van orde aan de plenaire vergadering voor te leggen, waarin de regering wordt uitgenodigd spoedig een wetsontwerp tot wijziging van de Wet op de lijkbezorging in te dienen, op basis van de eenstemmige aanbevelingen van de Adviescommissie Crematie (Derde commissie Kan).

Later besloot de Commissie met drie stemmen tegen de motie-*Scheps* aan de plenaire vergadering voor te leggen.

Van der Gevel vroeg de minister in ernstige overweging te nemen om met een zodanige wetswijziging te komen, dat onderwijzers lid kunnen worden van de gemeenteraden. Weliswaar zijn zij gemeenteambtenaren, maar hun positie is onafhankelijk, terwijl er een discriminatie is t.o.v. onderwijzers bij het bijzonder onderwijs, die, omdat zij geen gemeenteambtenaar zijn, wel raadslid kunnen worden.

Franssen vroeg o.a. of de minister van oordeel is dat de Koninklijke goedkeuring op wethouderssalariissen een voldoende waarborg is om al te grote verschillen te voorkomen. Vast staat immers dat sommige wethouders een aanzienlijk lager inkomen genieten dan collega's uit vergelijkbare gemeenten.

Wat betreft de gemeentefinanciën merkte *Franssen* op dat, hoewel een zekere verbetering onmiskenbaar is, de toestand er nog lang niet rooskleurig uitziet. In dit verband vroeg hij ook aandacht voor de positie van de zg. recreatiegemeenten, die 's zomers een groot aantal extra-inwoners hebben.

28 oktober 1965

Engelsman sprak over de ambtenarensalarissen en vroeg, of niet kan worden overgegaan tot afschaffing van de gemeenteclassificatie.

20 december 1965: Opheffing gemeenten Amstelveen, 's-Gravenland enz., opheffing van de gemeente Weesperkarspel en voorlopige toevoeging van het gebied dier gemeente met een deel van de gemeente Ouder-Amstel aan de gemeente Amsterdam

Scheps zei dat dit wetsontwerp, verdedigd door staatssecretaris Westerhout, door de fractie zonder moeite werd aanvaard, daar het Amsterdam een ruime kans biedt en de weg opent tot een gezonde ontwikkeling van het gehele gebied. Het wetsontwerp werd de volgende dag zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

16 juni 1966 (Regeringsverklaring verband houdende met de toestand in Amsterdam)
Nederhorst was met de minister van mening dat in Amsterdam sprake is van een noodtoestand. De geweldplegingen van de laatste dagen hebben niets meer te maken met protest. Zonder zich aan enigerlei vormen van gezagsverheerlijking te willen schuldig maken, merkte hij op, dat het hoog tijd werd het gezag te herstellen.

Punt voor punt ging hij in op de gebeurtenissen in Amsterdam, waarbij hij niet naliet het falen van de stadsoverheid en het uitblijven van de resultaten van de diverse onderzoeken naar klachten over politieoptreden in het daglicht te stellen.

Sprekende over het generatieprobleem op de achtergrond van het Amsterdamse gebeuren maakte Nederhorst een scherp onderscheid tussen de vernielende, nihilistische jeugd, de 'nozembende' en de provo's en studenten.

Ten slotte zei hij, dat niet vergeten moest worden, dat Amsterdam de stad is met de meest verkrotte buurten, de meest verouderde woningen. Deze omstandigheden jagen de jeugd de straat op.

In tweede instantie keerde hij zich tegen de voorstelling van zaken rond het begin van de onrust in de Marnixstraat van de kant van de CPN. Hij stelde de minister een ooggetuigenverslag ter hand.

27 april 1966

Wijziging van de grenzen der gemeente Maasland, Maassluis en Vlaardingen

Scheps stemde geheel in met de opmerking van de Staatssecretaris dat deze aangelegenheid opnieuw aan de orde zou worden gesteld in het kader van een eventuele gemeentelijke herindeling van het gehele Westland. Daarbij rijst echter de vraag, of er al op dit gebied wordt gewerkt. Hij ging er van uit, dat men op het departement inderdaad aan dit wetsontwerp bezig is. En, opdat het betere de vijand van het goede niet worde, zag Scheps geen reden tegen het wetsontwerp te stemmen.

Wetsontwerp Aanvulling Wet gemeenschappelijke regelingen inzake samenwerking gemeenten en waterschappen

Franssen merkte op, dat het wetsontwerp zich kenmerkt door een grote behoedzaamheid, die overigens begrijpelijk is. Met enige reserve stond hij tegenover de bepaling, dat Provinciale Staten een samenwerkingsregeling tussen een gemeente en een waterschap te allen tijde kunnen beëindigen.

Brief van de Minister betreffende het optreden van de Haagse politie tegen de heer A. W. J. Remmerswaal

Scheps voerde uitgebreid het woord n.a.v. de zaak van de Hagenaar R., die, toen hij een bord ophief met de woorden: Claus: geen prins der Nederlanden, op het politiebureau te horen kreeg dat hij nu op de lijst van de BVD kwam. De Haagse politie beweerde dat de letters I.D. (inlichtingen dienst) waren gebruikt, maar Scheps meende uit een vollediger verslag van het gesprek op het Haags politiebureau te mogen opmaken, dat de lezing van de heer R. de juiste was.

In een vurig pleidooi verdedigde hij het recht van iedereen op vrije meningsuiting. Als een bepaalde uitslating beledigend zou zijn, moet de politie procesverbaal opmaken. De BVD dient hierin echter in geen geval te worden gemengd. Samen met vier fractiegenoten diende hij een motie in, waarin deze gedachte werd vastgelegd, evenals het beginsel dat de BVD zich dient te beperken tot de gevaren die veiligheid van de Staat en van de vrijheid en van de democratie bedreigen. Deze motie wordt verworpen met 55 tegen 27 stemmen.

10 februari 1966 (Wijziging van de bepalingen der gemeentewet met betrekking tot de ontvangsten)

Van der Gevel merkte op, dat art. 122 van de Gemeentewet niet voldoende ruimte bood om de grote wijziging in de functie van de ontvanger op te vangen. Hij vroeg zich af of de voorgestelde wetswijziging wel ver genoeg ging. Het zou hem logischer geleken hebben om de figuur van de ontvanger geheel uit de Gemeentewet te laten verdwijnen om de gemeentebesturen ter zake de vrije hand te laten.

Ten slotte merkte v. d. Gevel op, dat hij met voldoening in de nota van wijzigingen heeft gelezen dat de wachtgeldtijd volledig voor pensioengeldige diensttijd in aanmerking komt.

Wijziging van een aantal bepalingen van de gemeentewet met betrekking tot het toezicht op de gemeentebesturen

Voogd noemde het wetsontwerp prijzenswaardig. De fractie zal gaarne met het wetsontwerp accoord gaan, daar het de vereenvoudiging van een aantal administratieve procedures en beperking van het toezicht tot het strikt noodzakelijke beoogt.

1 maart 1966 (Wijziging van de Wet Openbaar lichaam Rijnmond)

Scheps zag geen reden om niet aan de wensen van de minister, die een verlenging van de zittingsduur van de Rijnmondraadsleden behelsden, tegemoet te komen.

30 juni 1966 (Beraadslaging tot het verlenen van ontslag aan de hoofdcommissaris van politie te Amsterdam)

Scheps begon met vast te stellen dat er overeenstemming bestaat over het feit, dat het vrouwen aangaande de politieke gang van zaken in Amsterdam in Nederland is geschokt.

Hij herinnerde er aan, dat de verhouding burgemeester-hoofdcommissaris in Amsterdam al geruime tijd te wensen overlaat. Er zou over de problemen van die verhouding al eens een gesprek zijn geweest tussen de burgemeester en een hoge ambtenaar op Binnenlandse Zaken.

Een duidelijk overzicht van feiten en samenhangen is niet te geven. Er moet voor worden gewaakt het feit van het falen in een hoge functie te benaderen met de begrippen schuld en straf. De situatie in Amsterdam vraagt niettemin om een radicaal onderzoek en een daaruit komend radicaal oordeel.

Gelet op wat bekend is geworden van de verhouding burgemeester-hoofdcommissaris, achtte Scheps het door de Minister gevoerde beleid (ontslag van de hoofdcommissaris) in dit stadium juist.

BUITENLANDSE ZAKEN

27 oktober 1964 (Interpellatie Bakker over de multilaterale kernmacht)

Vondeling achtte de tijd nog niet rijp voor een uitvoerige discussie, hoewel het onderwerp als zodanig er belangrijk genoeg voor was.

10 november 1964 (Amendering Handvest Verenigde Naties)

Patijn, die zich met het wetsontwerp kon verenigen, vroeg naar het standpunt van de regering t.a.v. een eventuele kandidatuur van Nederland voor de Veiligheidsraad. Hij was van mening dat wij deze zetel zouden moeten aanvaarden.

24 november 1964 (Wijziging Begroting 1963)

Ruygers stelde, dat nu er geen bestemming gevonden was voor de f 47,5 miljoen

uitgetrokken voor het Ontwikkelingsfonds der EEG artikel 24 van de Comptabiliteitswet op deze post van toepassing verklaard had moeten worden. Wordt deze stelregel niet aanvaard dan wordt het jaarlijks vaststellen van de hoogte der ontwikkelingshulp een onwezenlijke zaak.

9 december 1964: (Openbare commissievergadering over de begroting voor 1965)

Van der Stoep sprak over de aangelegenheden der Verenigde Naties, waarbij hij in het bijzonder aandacht vroeg voor de wereldhandelsconferentie, onze houding t.o.v. de groei der wereldbevolking, het vluchtelingenprobleem en de toelating van China tot de V.N., doch onder voorwaarde dat ook Formosa lid zal kunnen blijven.

Over de multilaterale kernmacht verklaarde hij zich erover te verheugen, dat Engeland bereid was de zelfstandige beschikking over het Engelse kernwapen op te geven. T.a.v. dit probleem verduidelijkte hij de houding van de fractie door de volgende punten aan te stippen: niet meer vingers aan de nucleaire trekker plaatsen dan noodzakelijk is; waarborgen scheppen voor het gebruik en de inzet van atoomwapens; geen Europese atoommacht creëren naast een Amerikaanse; geen bilaterale oplossing voor het nucleaire probleem in de NATO tussen Duitsland en Amerika; tegengaan van een verschuiving van conventionele naar nucleaire bewapening en bij een oplossing de Europese bondgenoten plechtig laten verklaren, dat zij voor eens en altijd afzien van de mogelijkheid om een zelfstandige nationale atoommacht in het leven te roepen of in stand te houden.

Patijn stelde het op prijs regelmatig op de hoogte te worden gehouden van het regeringsstandpunt t.a.v. de multilaterale kernmacht. Op het Europese vlak constateerde hij een tekort aan coördinatie in het regeringsbeleid. Op het politieke en militaire terrein was niet veel voortgang te maken. Hij waarschuwde er voor om onze politiek niet te veel te laten bepalen door de positie van Engeland. Hij concludeerde, dat de regering bereid moet zijn tot overleg maar niet moet overgaan tot bouw van een institutioneel huis op basis van onenigheid.

Over de fusie der Europese verdragen merkt hij op dat de regering er naar moet streven zoveel mogelijk van de supranationaliteit te behouden; alsmede te streven naar uitbreiding van de bevoegdheden van het Europese Parlement.

Goedhart behandelde de NAVO problematiek en vroeg of de Nederlandse regering initiatieven heeft ondernomen ter zake van verdragsherziening. Hij zag gaarne meer inhoud gegeven aan het Atlantisch bondgenootschap. Hij stelde zich in positieve zin op tegenover de uitwisseling van groepen en personen met Rusland. Terzake van de Oost-West handel merkte hij op, dat meer coördinatie in NAVO-verband gewenst was.

Ruygers behandelde de ontwikkelingshulp en stelde vast dat de Nederlandse regering een voorkeur heeft voor bilaterale hulpverlening, terwijl de multilaterale samenwerking de toekomst heeft. Hij gaf de regering in overweging hierover advies te vragen aan de Nationale Raad van Advies. De cijfers voor de ontwikkelingshulp op de begroting noemde hij onduidelijk en misleidend. Hij sprak de hoop uit, dat de regering uitvoering zal geven aan de door de Kamer aangenomen motie over de ontwikkelingshulp. Ten slotte besteedde hij aandacht aan de interne coördinatie op het departement.

Vredeling sprak over de Europese aangelegenheden, in het bijzonder over de bevoegdheden van het Europees Parlement, die in het centrum der belangstelling zijn komen te liggen door de discussie over de eigen middelen der gemeenschap. Het parlement zelf heeft grotere bevoegdheden als voorwaarde gesteld voor het verlenen van deze eigen middelen. Aanvaarding van dit uitgangspunt zal ongetwij-

feld leiden tot een botsing met Frankrijk. Hij ondersteunde de motie-Blaise, die uitdrukking gaf aan de in de gehele Kamer terzake levende gevoelens.

Nederhorst informeerde naar het standpunt van de regering inzake de bevordering van de samenwerking binnen de EEG op sociaal gebied. Hij vroeg zich af of het geen tijd werd om een Europees kartelbureau op te richten.

Oele behandelde de zaken rond Euratom en vroeg in dit kader of de regering van de industrie verlangt dat deze daadwerkelijk gaat medewerken aan het ontwikkelingswerk en ook aan de bouw van kernenergistische installaties. Hij opperde dan ook het indienen van een nota over het industriële beleid.

Van der Goes, Laan en Van Lier maakten nog opmerkingen over de EEG, de internationale scheepvaart en de huisvestingsproblemen van de buitenlandse werknemers.

2 februari 1965 (Begroting voor 1965)

Ruygers kenmerkte de buitenlandse politiek als gestagneerd en gedesintegreerd. Het wezenlijke vraagstuk in het westelijk bondgenootschap wordt gevormd door de trits van nucleaire medezeggenschap, wapenbeheersing en het niet-verspreiden van kernwapens. Hij stelde dat ons land zich positief moet opstellen t.a.v. de politieke consultatie binnen het kader van de NAVO. Hij drong er nogmaals op aan de democratische invloed in de Europese Gemeenschappen te vergroten. Hij uitte zijn teleurstelling over het uittreden van Indonesië uit de Verenigde Naties en drong er bij de regering op aan de hulp aan West-Irian niet te staken.

Hij informeerde nog naar de hulp, die van Nederlandse zijde gegeven is aan de slachtoffers van de apartheidspolitiek. Het totale bedrag, dat de regering voor de hulpverlening aan de minder ontwikkelde gebieden beschikbaar stelt, noemde hij nog steeds gering. Hij steunde de motie, die was voorgesteld inzake de uitbreiding van de bevoegdheden van het Europese parlement.

Franssen zette zijn houding t.a.v. de NAVO-paragrafen uiteen en verklaarde zijn stem daartegen.

18 mei 1965 (Interpellatie Slotemaker de Bruine inzake Vietnam)

Ruygers stelde dat in de benadering van de PSP een te eenzijdige anti-Amerikaanse houding te ontdekken viel. Daarbij kwam dan nog dat het Nederlands beleid niet los te maken was uit de Westelijke bondgenootschappen, terwijl een politiek die de vrede als centrale doelstelling heeft niet hetzelfde is als een politiek van geweldloosheid. Hij formuleerde het standpunt van de PvdA in de volgende vier punten.

- 1) uitbreiding van de oorlog voorkomen
- 2) bevorderen van een wapenstilstand
- 3) politieke oplossing nastreven
- 4) hulpprogram in uitvoering nemen.

Namens de vijf grote partijen diende hij een motie in die opriep tot wapenstilstand, het zoeken van een politieke oplossing op grond van de akkoorden van Genève en het medewerken aan een grootscheeps hulpprogram. De motie werd met zitten en opstaan aangenomen.

Franssen wilde graag dat er in het algemeen wat genuanceerder over dit vraagstuk zou worden gesproken. Een aantal factoren speelde hier samen. De oplossing diende z.i. gezocht te worden in een sociaal-economische en politieke richting en niet in de militaire.

14 juli 1965 (Interpellatie-Bakker betreffende de houding van de Nederlandse regering inzake het conflict in Vietnam)

Nederhorst constateerde dat de interpellant weinig nieuwe punten had kunnen aanvoeren sedert de vorige interpellatie. Hij vroeg nog eens nadrukkelijk aan de regering om zich duidelijk uit te spreken over de uitlatingen van premier Ky inzake Hitler en wilde graag weten of dit de opvattingen van het huidige Zuidvietnamese bewind waren. De fractie had behoefte zich daar duidelijk van te distancieren.

1 december 1965/2 december 1965 (Openbare commissievergadering over de begroting 1966)

Patijn informeerde naar de regeling van de coördinatie binnen het kabinet van de Europese politiek. Over het algemeen stelde hij meer informatie over het buitenlands beleid op prijs. Kan daarvoor geen aparte ambtenaar aangesteld worden? Inzake de kwestie Duitsland merkte hij op dat dat land in geen geval atoommacht mocht worden. Hij wees erkenning van de DDR af, wel zag hij gaarne eenvoudiger inreis mogelijkheden in Nederland.

Hij verklaarde zich tegen de apartheidspolitiek van Zuid-Afrika en memoreerde de teleurstellende gang van zaken m.b.t. het voorgenomen bezoek van een Nederlandse parlementaire missie aan dat land. Hij sprak voorts nog over de toetreding van Engeland tot de EEG en pleitte voor de opnemng van het WEU-verdrag in het NAVO-verdrag. Terzake van de strijd in Vietnam merkte hij op, dat men niet moet denken dat men van dat land een anti-communistisch bolwerk kan maken, hij was bevreesd, dat hoe meer Amerika zich inspande des te meer dit land van het doel zou afraken.

Goedhart behandelde de NAVO-zaken en onderstreepte de noodzaak van het voortbestaan van deze organisatie. Bijzondere aandacht besteedde hij aan de speciale commissie inzake de kernbewapening. De in Europa opgeslagen kernwapens moeten onder één beheer gebracht worden binnen de NAVO.

Over Zuid-Afrika merkte hij op, dat de steun aan de vervolgd van de rassendiscriminatie juist was doch dat het Defence and Aid Fund niet de juiste organisatie was. Hij pleitte voor verzet van de Nederlandse regering tegen de jodenvervolgng in Rusland. Hij pleitte ervoor om kritiek op het Amerikaanse beleid in Vietnam met de grootst mogelijke terughoudendheid te uiten. In zake de situatie in Indonesië merkte hij op dat deze met omzichtigheid benaderd moet worden. Hij achtte het ogenblik voor grootse hulpverlening nog niet aangebroken.

Ruygers bepleitte de toetreding van China tot de VN, sancties tegen Zuid-Afrika en verduidelijking van ons standpunt t.a.v. Rhodesië. Hij informeerde naar de bijdrage van Nederland in de VN-macht.

Bij de ontwikkelingshulp vroeg hij om onderscheid tussen acute noodhulp en het eigenlijke ontwikkelingswerk. Mensen die in het ontwikkelingswerk werkzaam zijn geweest zag hij graag vrijgesteld van dienstplicht. Onduidelijk was hoe de bilaterale hulp, die wordt verleend, door Nederland wordt gecontroleerd. Ten slotte vroeg hij om regelmatige berichtgeving over het ontwikkelingswerk.

Vredeling sprak over de EEG en vroeg om duidelijke bevoegdheden voor het Europese Parlement, speciaal nu de kwestie van de eigen middelen van de gemeenschap is uitgesteld. Hij waarschuwde tegen een optreden van de Raad van Ministers buiten de Europese commissie om. Hij informeerde naar de houding van de EEG tegenover de EFTA.

Van der Goes drong aan op een gemeenschappelijk beleid van de Zes in de

ontwikkelingsorganisaties, specialisatie zou daarin geen kwaad kunnen. T.a.v. de E.E.G. merkte hij op dat de permanente vertegenwoordigers veel van het initiatief van de Commissie overnemen. Hij gaf uiting aan de gevoelens van frustratie die bij het Europese Parlement leven. Meer overleg van de minister met de kamercommissie is gewenst.

1 februari 1966-2 februari 1966 (Begroting voor 1966)

Patijn noemde het akkoord van Luxemburg geen onverdeeld succes. Het verschil van mening over de meerderheidsbeslissingen blijft immers bestaan. Hiermee wordt een wissel op de toekomst getrokken. De regering moet blijven vechten voor een zo sterk mogelijke Commissie en de toetreding van Engeland tot de EEG.

Het tegengaan van de verspreiding van kernwapens maakt een effectieve controle noodzakelijk. Het probleem is echter welke garanties gegeven kunnen worden. Binnen de NAVO is een overeenkomst tussen Amerika, Engeland en Duitsland hierover noodzakelijk. Over Vietnam merkte hij op dat Amerika wellicht teveel optreedt uit anti-communistische gevoelens. Meer dan een neutraal Vietnam is niet te bereiken. Een verdere opvoering van het geweld noemde hij zinloos.

Ruygers stelde dat de behoefte aan ontwikkelingshulp nog steeds veel groter is dan de werkelijk verleende steun. Grote problemen zijn de hervorming van de agrarische structuur en de beperking van de bevolkingstoename. Hij pleitte voor de instelling van een wereldvoedselreservfonds. Een door hem ingediende motie om de hulp aan India te vergroten werd aangenomen.

27 april 1966

Ruygers stelde vragen of Nederlandse banken betrokken zijn bij olietransporten naar Rhodesië.

21 juni 1966 (Fusieverdrag Europese Gemeenschappen)

Van der Goes stelde dat tegelijk de diverse verdragen gefuseerd hadden moeten worden. Hij pleitte voor continuïteit van personen in de nieuwe Commissie. Hij steunde de motie van de Kamercommissie waarin gevraagd werd de ratificatieoorkonden niet eerder te deponeren dan wanneer zekerheid zou bestaan over de samenstelling van de nieuwe Commissie. Deze motie werd z.h.s. aangenomen.

DEFENSIE

25 november 1964 (Begroting voor 1965 en Defensienota 1964)

Wierda achtte het van bijzonder belang, dat er voortgang werd gemaakt met de modernisering van het militair straf- en tuchtrecht. Wat betreft de organisatie van het departement merkte hij op, dat een verticale organisatie de juiste is, doch dat commanderende staatssecretarissen niet ideaal zijn. De fractie zag liever het personeelsbeleid, het financiële en materiële beleid in één hand, o.l.v. de minister, geassisteerd door een politieke staatssecretaris of een ambtelijke directeur-generaal.

Ondanks de niet geringe hoogte van de voor de defensie uitgetrokken gelden konden wij toch niet aan onze NAVO-verplichtingen voldoen. Door de toepassing van een vaste verdeelsleutel zijn belangrijke hiaten ontstaan. *Wierda* oordeelde aanschaf van kernonderzeeboten onverantwoord, zolang andere krijgsmachtonderdelen nog 'verouderde' bewapening hebben. Hij pleitte voor een doorlichten van het militaire

apparaat door een team van bekwame vaklieden, economen, financiers en andere technici. Hij concludeerde, dat de verticaal georganiseerde politieke leiding niet tot integratie heeft geleid en evenmin de coördinatie heeft bevorderd, dat de vaste verdeelsleutel planning en prioriteitsstelling niet goed mogelijk maakte en dat de tekorten bij land- en luchtmacht reden tot bezorgdheid geven.

Wieldraaijer stelde, dat het personeelsbeleid een geïntegreerd onderdeel van het defensiebeleid behoort te zijn. De vraag is echter of er in de toekomst voldoende mensen zullen zijn, die het materieel kunnen bemannen en de apparatuur kunnen bedienen.

Speciale aandacht vroeg hij voor de verhouding tussen het burger- en beroepspersoneel. De militaire pensioenwetgeving dient zo snel mogelijk verbeterd te worden. De rechtspositie van de dienstplichtigen noemde hij zwak, evenals hun beloning. In principe achtte de fractie het juist om het inkomen van dienstplichtigen gelijk te stellen met dat van beroepsmilitairen in gelijke rangen en leeftijdsklassen. Een motie waarin hij ingaande januari 1965 vroeg om een salarisverbetering in die zin werd met zitten en opstaan verworpen. Een motie waarin om diensttijdverkortung werd gevraagd onderging hetzelfde lot.

Franssen motiveerde zijn stem tegen die onderdelen van de begroting die handelden over de atoombewapening.

8 juni 1965 (Wijziging van de dienstplichtwet en de wet gewetensbezwaren militaire dienst)

Wieldraaijer juichte het toe dat voortaan slechts twee zonen uit een gezin behoeven te dienen, zonder dat deze maatregel de mogelijkheid tot diensttijdverkortung uitsluit. Hij beschouwde dit als een maatregel, vooruitlopend op een algemene herziening van het beleid voor diensttijd en dienstplicht. Uitgangspunten van een dergelijk beleid behoren te zijn een zo gelijkmatig mogelijke verdeling van de dienstplicht, een zo kort mogelijke en zo goed mogelijk bestede.

Dit laatste wordt des te moeilijker daar vele werkzaamheden door vaktechnici moeten worden verricht. Hij drong nogmaals aan op een betere beloning van de dienstplichtigen en gaf als zijn opvatting te kennen dat de geestelijke raadslieden van het Humanistisch Verbond vallen onder de categorie, van hen, die een godsdienstig of menslievend ambt bekleden of daarvoor worden opgeleid en daarom van de dienstplicht zijn vrijgesteld. Het wetsontwerp wordt z.h.s. aangenomen.

13 juli 1965 (Wijziging van de wet bevordering en ontslag beroepsofficieren en van de wet voor het reserve-personeel der krijgsmacht)

Wierda noemde dit een voorproefje van de wijziging van de rechtspositie. Hij was het niet eens met de opmerking dat de ontwikkeling in de krijgsmacht de oorzaak is van deze voorgenomen wetswijzigingen. Opeenvolgende ministers konden al niet uit de voeten met de regels om militaire ambtenaren te verwijderen.

Het probleem is hoe de onvermijdelijke overdaad aan hoofdofficieren kwijt te raken. Ook de verhouding burger- en militaire ambtenaren speelt hierbij een rol. Hij zag gaarne mededelingen tegemoet over het evenwicht van promoties bij beide groepen. Het wetsontwerp werd z.h.s. aangenomen met voor de VVD de aantekening dat zij geacht wil worden te hebben tegengestemd.

23 september 1965

Wierda stelde enkele vragen over het al dan niet verplicht vlaggen door militairen bij festiviteiten binnen het Koninklijk Huis.

7 december 1965/8 december 1965 (Begroting voor 1966)

Wierda was het geheel eens met de politiek-strategische visie van de minister. Hij betreurde het, dat het bij de kabinetsformatie niet mogelijk was gebleken een PvdA staatssecretaris te benoemen.

In de nucleaire samenwerking en de anti-proliferatie zag hij de belangrijkste problemen. Hij vroeg de minister of deze kon meedelen of de arrangementen die gemaakt zijn over de Amerikaanse kernwapenen waterdicht zijn. Hij betuigde zijn instemming met het beschikbaar stellen van eenheden voor de vredesmacht der Verenigde Naties.

De kernonderzeeboot achtte hij niet nodig voor onze vloot, die wel wat kleiner kan worden. Hij informeerde nog of de minister op het punt van de nucleaire onderzeeboot nog verplichtingen had aangegaan. In de Landmacht constateerde hij structurele spanningen veroorzaakt door de snelle mechanisatie.

Ten slotte pleitte hij voor een herziening van het militaire straf- en tuchtrecht. *Wieldraaijer* behandelde het personeelsbeleid, dat hij een geïntegreerd onderdeel van het defensiebeleid vond. De inspraak van het personeel is nog te gering, terwijl de diensttijd wellicht verkort kan worden door de komst van de technische specialisten en de verkorting van de duur van de eerste opleiding. Hij toonde zich verheugd over de soldijverhoging die in 1967 zal ingaan.

Franssen motiveerde ten slotte zijn stem tegen de atoomparagrafen van deze begroting, die zonder hoofdelijke stemming werd aanvaard, terwijl de CPN en PSP geacht wensten te worden te hebben tegengestemd.

23 februari 1966

Wierda stelde de vraag of de minister voorzieningen getroffen had om militairen, die niet in hun woonplaats gelegerd zijn, het uitbrengen van hun stem mogelijk te maken.

5 juli 1966/6 juli 1966 (Uitkeringswet gewezen militairen, Militaire pensioenwet, bevorderingswet)

Wierda kan niet anders doen dan zich neerleggen bij het feit, dat er naast de Algemeen Burgerlijke Pensioenwet een militaire Pensioenwet is opgesteld, die jaarlijks een financiering van 1500 miljoen vraagt.

Hij vraagt zich af of er iets te zeggen zou zijn voor een tegemoetkoming voor de dienstplichtigen in het overheidsapparaat, daar immers de opbouw van de oude-dagsvoorziening door de diensttijd wordt onderbroken.

Via een amendement slaagde hij er in de beroepsprocedure te verbeteren. De ontslagleeftijd noemde hij een arbitraire zaak gezien het feit dat er mensen zullen moeten blijven nadat zij die leeftijd bereikt hebben. In het feit dat de anticumulatie gehandhaafd bleef zag hij een mogelijke aanleiding tot het plegen van fraude.

ECONOMISCHE ZAKEN

14 oktober 1964 (Openbare commissievergadering over de begroting voor 1965)

Roemers vroeg of er niet frequenter een onderzoek moet worden ingesteld naar het huishoudbudget, waarop de kosten van het levensonderhoud zijn gebaseerd. Vast staat immers, dat sinds het peiljaar '59-'60 het consumptiepatroon is gewijzigd. Hij vroeg of ook het CBS wel in staat is met vergelijkbare kwaliteiten te werken als het gaat om het vaststellen van het indexcijfer.

Baart stelde o.a. vragen over de pierprijs, een kwestie waarover cassatie in het belang der wet aanhangig is. Meer algemeen vroeg hij naar de verhouding tussen een beroep bij het College van Beroep en een procedure voor de gewone rechter, dit i.v.m. art. 3a van de herziene Prijzenwet. Ten slotte stelde hij vragen over de verhouding tussen het cijfer van het consumptieprijspeil en de cijfers van de kosten van levensonderhoud.

Mevrouw Brutigam stelde de minister vragen over een afdeling consumentenzaken, die op zijn departement in voorbereiding zou zijn. Zij hoopte dat het departement van Landbouw, gezien het belang dat de consument heeft bij de prijs van agrarische produkten, niet vergeten zal worden in het overleg over consumentenbelangen.

Verder suggereerde zij de oprichting van een technologisch instituut voor warenonderzoek en bepleitte het aanstellen van een vertegenwoordiger voor consumentenbelangen bij de EEG.

Over het energiebeleid voerden *Oele* en *Nederhorst* het woord.

Oele vroeg nadere opheldering over de samenstelling van de onlangs opgerichte Gasadviescommissie, met name of wel gedacht is aan de belangrijke plaats die de woningbouwcorporaties op de energiemarkt innemen. Hij wilde graag horen wanneer een ontwerp-Gaswet de Kamer zal bereiken. *Nederhorst* vroeg opheldering over de sterke drang, die er op elektrische centrales is uitgeoefend, om in plaats van goedkope Amerikaanse kolen dure Duitse te kopen. Weliswaar was er een EGKS-afpraak, maar die gold alleen voor 1958—'59. *Nederhorst* had de indruk dat maatregelen als deze eerder ten gunste van België nodig zijn dan voor Duitsland.

15 oktober 1964 (Industrialisatie en de Nota inzake het te voeren industriespreidingsbeleid 1965 t.m. 1968)

Berger sprak over de Nota, waarvan hij vindt dat de conclusies niet gedekt worden door de cijfers en de motiveringen die gegeven zijn. Hij noemde de Nota teleurstellend. Het beleid wordt op de oude voet voortgezet: met name is er geen sprake van een poging om het overbevolkte Westen te ontlasten.

Ook *Roemers* mengde zich in de discussie. De staatssecretaris zegde de Commissie ten slotte toe voor de volgende commissiezitting zijn nota nog eens te overwegen en een nader stuk te overleggen.

Bij de discussie over het energiebeleid vroeg *Oele* over de coördinatie van het energiebeleid, terwijl *Nederhorst* van de minister nadere opheldering verlangde over diens beleid t.a.v. de aankoop van Duitse kolen.

Oele stelde vragen over de prijs van het aardgas en over de concurrentiemogelijkheden van aardgas met stookolie, met name in het kader van de tuinbouw. Aangaande de exploratie vroeg hij zich af of het niet tijd wordt om een boorverbod voor het IJsselmeer af te kondigen, gezien de verontrusting van vissers en degenen die belast zijn met de drinkwatervoorziening.

Oele wees de minister op moeilijkheden die kunnen ontstaan bij het handhaven van de Mijnwet van 1810. Bij de export van aardgas blijkt, dat degenen die belast zijn met de verkoop van gas naar het buitenland, ook belang zoeken bij de maatschappijen die het transport vanaf de grens verzorgen. Enerzijds hebben deze mensen, als gedelegeerde verkopers namens de Gasunie belang bij een zo hoog mogelijke gasprijs bij de grens, terwijl zij als belanghebbenden bij de transportmaatschappijen geïnteresseerd zijn in een zo hoog mogelijk prijsverschil tussen

grens en plaats van bestemming. *Oele* vroeg of de minister dit een gelukkige ontwikkeling vindt.

Ook de kernenergie is onderwerp van discussie. *Oele* vroeg of het juist is dat in 1970 mag worden gerekend op een stroomprijs van 2 cent per Kwh af kerncentrale.

In Nederland worden veel onderzoeken gedaan op het gebied van de kernenergie. *Oele* miste evenwel een 'trekpaard' in deze onderzoeken, die het geheel in de richting van technische toepasbaarheid zou kunnen trekken. Ten slotte vroeg hij of de belangen van de natuurbescherming rond het Reactor Centrum Nederland bij Petten niet uit het oog worden verloren. *Nederhorst* sloot zich bij deze laatste vraag nadrukkelijk aan.

28 oktober 1964

Bij de bespreking van het EEG-beleid constateerde *Nederhorst* eens te meer een verzwakking van de positie zowel van de Europese Commissie als van het Europese Parlement.

Reehorst constateerde dat de voorlichting ten bate van de middenstand onder de maat blijft. Uit de roep om een apart Ministerie voor Middenstandszaken concludeerde hij dat men niet tevreden is over het beleid van deze regering.

3 november 1964

Berger was van oordeel dat de regering onvoldoende financiële middelen ter beschikking stelt om de infrastructuur van de z.g. secundaire kernen te verbeteren. Hij stelde voor als commissie een motie over deze zaak in te dienen in de plenaire vergadering. Zijn voorstel werd afgestemd.

Oele vroeg naar het effect van de steunmaatregelen voor de mijnen, die afgelopen zomer van kracht zijn geworden. Hij wees op het belang van de Chemische Industrie van de Staatsmijnen voor de Nederlandse economie. De verdere uitbouw van deze tak van het bedrijf mag niet worden geremd door moeilijkheden in de sector van het mijnbedrijf.

Oele en *Nederhorst* vroegen de minister zijn oordeel over het Europese Mijnwerkers Statuut.

Nederhorst wilde weten welke delen van het Statuut in Nederland gerealiseerd zijn en wat de overige delen de Nederlandse economie zouden kosten. De minister wenste over het laatste geen informatie te geven.

26 november 1964

Mevrouw Brautigam stelde vragen aan de staatssecretaris van Economische Zaken over een circulaire van Philips, waarin de detailhandelaar aan zeer strenge regels voor de verkoop van bepaalde producten wordt gebonden.

8 december 1964 (Algemene beraadslagingen)

Reehorst. Jaarlijks moet er voor worden gezorgd, dat er 50.000 à 60.000 arbeidsplaatsen bijkomen. De exportcijfers wijzen uit, dat onze concurrentiepositie door de loon- en prijsaanpassing aan het buitenland niet is verzwakt.

Door het ontbreken van een algeheel ruimtelijk ordeningsbeleid, geeft het structurele beleid van de overheid t.a.v. de stimuleringsgebieden de nodige zorg.

Ten slotte vroeg *Reehorst* naar de hoeveelheid aardgas die gevonden is. In de kranten heeft immers gestaan dat Vondeling aan de minister de bronnen heeft bekend gemaakt, die hem tot zijn conclusies brachten.

Vondeling merkt op, dat de minister, als hij Vondelings bronnen in zoverre relativeert, dat hij de door de bronnen verschaft gegevens in twijfel trekt, zeker zal moeten onderzoeken hoe die bronnen (zoals b.v. de Bundesanstalt für Boden forschung) aan hun gegevens komen.

23 juni 1965 (Verkoop Breedband aandelen) en deelneming in de uitbreiding van het aandelenkapitaal en in de obligatielening van de Hoogovens)

Baart merkte op, dat gediscussieerd moet worden met bewindslieden, die niet getekend hebben voor de transactie, die de afstoting van de aandelen Breedband tot gevolg had. Naar zijn mening is te stellen dat, hoewel de transactie voordelig is geweest, te weinig is overwogen in hoeverre het vasthouden van de aandelen voordelig zou zijn geweest.

In antwoord op een opmerking van VVD-zijde, dat de PvdA vindt, dat alle bezit in handen van de overheid moet komen, citeert *Baart* punt 28 van het beginselprogramma:

‘Zij dient de voorwaarden te scheppen, waaronder particuliere bedrijven het algemeen welzijn zo goed mogelijk kunnen behartigen.’

30 juni 1965 (Mijnwet Continentaal Plat)

Oele zegde namens de fractie de minister alle steun toe voor wat betreft het aspect van de staatsdeelneming in de exploitatie van het continentale plat. Onder bepaalde omstandigheden, zoals hier, kan staatsdeelneming een goede zaak zijn. Staatsdeelneming in het algemeen is evenwel voor de fractie geen dogmatische noodzaak.

Tot degenen die haast hebben om tot concessieverlening over te gaan zei *Oele*, dat hij het volste vertrouwen heeft in het beleid van deze minister. Men hoeft, zo merkt hij op, niet al te zeer aan te dikken dat men zorgelijk gestemd is over de positie van degene, waarmee men in de onderhandelingen te maken heeft.

1 juli 1965

Oele steunde, namens de fractie, een mede door hem ondertekend amendement-Blaisse, dat wordt aangenomen. Het gevolg hiervan is, dat de Kamer zich het recht voorbehoud, een algemene maatregel van bestuur op grond van de onderhavige wet, niet zonder meer te aanvaarden. De materie zal dan bij de wet geregeld worden. Een amendement-*Oele* wordt door de regering overgenomen. Het wetsontwerp werd ten slotte bij zitten en opstaan aangenomen.

23 februari 1965 (Wijziging Warenwet)

Reehorst merkte op, dat drie elementen in de Wet tot uitdrukking moeten komen: volksgezondheid, eerlijkheid in de handel ten behoeve van het bedrijfsleven en eerlijkheid ten behoeve van de consument.

Het wachten is op een nieuwe Warenwet. Zolang die er niet is, is de thans bestaande wet onduidelijk, hetgeen er niet beter op wordt door de voorgestelde wijziging. *Reehorst* achtte de voorgestelde wijziging niet zo urgent, dat die niet zou kunnen wachten op een geheel nieuwe Warenwet, waarin ook duidelijk gesteld zal moeten worden, wie de belangen van het bedrijfsleven, van de consumenten en van de volksgezondheid zal moeten behartigen. Het wetsontwerp werd aangenomen.

25 januari 1966

Roemers stelde dat de loonexplosie van 1964 het onvermijdelijke antwoord was op

de structurele achterstand van lonen en prijzen in ons land. Door de loonsverhogingen is onze exportpositie niet aangetast. Weliswaar zou een beperkte loonsverhoging, die niet gepaard gaat met prijsverhogingen meer ideaal zijn, maar daarover wordt beslist door internationale verhoudingen. Als de heer Zijlstra in de Eerste Kamer beweert dat de loonexplosie de oorzaak is van de inflatie, is dat onjuist.

Wieldraaijer sprak over de teruggang in de werkgelegenheid door fusies, concentraties en rationalisatie in de textielindustrie. Daar de textielindustrie streekgebonden is, vroeg *Wieldraaijer* begeleiding door de overheid van de herstructurering van deze gebieden.

Baart behandelde de scheepsbouw. Gebleken is dat de arbeidskosten in Nederland op één na (Japan) de laagste zijn. Toch is de situatie van de scheepsnieuwbouw zorgelijk. *Baart* voelde echter niets voor een subsidiëring zonder meer. Die moet gepaard gaan met een positieve rationalisatie. Resultaten zijn pas te verwachten als de scheepsbouwondernemingen gaan samenwerken.

26 januari 1966

Oele wees op de groei van het speur- en ontwikkelingswerk en op het grote belang daarvan. Hij vroeg de regering inlichtingen over de bedragen die hiermee in Nederland zijn gemoeid en pleitte voor een bijdrage van de minister voor het opzetten van een coherent en levensvatbaar wetenschapsbeleid in Nederland.

Mevrouw Brautigam merkte op, dat er zowel bij publiek als winkeliers grote misverstanden heersen over de prijsvorming. Vrij algemeen denkt men dat Nederland een waterdicht systeem van prijsbeheersing kent, terwijl er slechts sprake is van een zekere mate van prijsbewaking. Met klem drong *mevrouw Brautigam* er bij de minister op aan zich eens goed te bezinnen op mogelijkheden van voorlichting.

27 januari 1966

Oele sprak over het energiebeleid. De problemen op dit gebied zijn niet gering. Naast de Limburgse mijnen zijn te noemen: verlening van concessies, penetratie van het aardgas in allerlei sectoren, uitputtingspolitiek, vervangingsconcurrentie, fiscale aspecten. Bij vorige gelegenheden is regelmatig door de PvdA aangedrongen op het instellen van een Energieraad. De zaak is nu te komen tot een nationale energiepolitiek.

Oele vroeg verder of het Nederlandse deel van het continentale plat van de Noordzee minder of meer aantrekkelijk is geworden na de recente gasvondsten in het Engelse deel. Hij spreekt als zijn mening uit, dat de Staat een belangrijke rol moet blijven spelen in alle sectoren van de energievoorziening. Wij moeten oppassen ons niet in de positie te laten brengen van de ijverige, maar eenvoudige tweederangswerkers van de internationale oliemaatschappijen.

Ten slotte vroeg hij aandacht voor de handelaren in vaste brandstoffen. De ontwikkeling in de richting van het aardgas gaat hun bestaansmogelijkheden aantasten.

Reehorst sprak over de problemen van het midden- en kleinbedrijf. Hij hoopte dat er in de provincies en grote steden bureaus zullen worden gevestigd, waar de middenstander, die zijn bedrijf voor sanering of ontwikkeling in aanmerking wil laten komen, terecht kan. *Mevrouw Brautigam* vroeg of het mogelijk is de winkelsluitingswet zodanig te wijzigen, dat de werkende vrouw niet na afloop van haar werk voor gesloten winkeldeuren staat. Tevens vroeg zij voor winkels op kampeerterreinen vrijstelling van de verplichting om om zes uur te sluiten.

1 juni 1966 (Wetsontwerp Regelen met betrekking tot de opsporing van delfstoffen door boringen, Wet opsporing delfstoffen)

Oele had een paar vragen met betrekking tot dit wetsontwerp. Zo wilde hij weten in hoeverre het consequenties heeft voor de zoutwinning in ons land, in het bijzonder in Drente. Vervolgens wilde hij graag weten wat de resultaten zijn van de exploratie-activiteit, die volgden op de publicatie van dit wetsontwerp. Hij noemde ten slotte dit wetsontwerp een verbetering t.o.v. de Mijnwet 1810.

22 februari 1966 (Wetsontwerp tot vaststelling van Hoofdstuk XIII (Economische Zaken) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966)

Tevens aan de orde: begroting Staatsmijnen '66.

Verslag van de toepassing van de Wet economische verdediging van 1 jan. '64 tot 1 jan. '65.

Verslag betreffende toepassing van de Prijzenwet 1 jan. '64-1 jan. '65.

Nota met betrekking tot de vleesprijzen.

Roemers sprak zijn waardering uit over de snelheid waarmee de minister zich in de materie heeft ingewerkt. Het was hem opgevallen dat de minister het woord 'structuur' vaak heeft gebruikt. Terecht heeft de structuurpolitiek meer accent gekregen. Stabiliteit in de conjunctuur is evenwel een van de belangrijkste factoren die voor een goede structuurpolitiek vereist is. Roemers was het met de minister eens dat gezonde factoren in de economie overheersen.

De economische dynamiek die wij beleven, maakt bedrijfssluitingen vaak onvermijdelijk. Dat hoeft niet erg te zijn. Wel erg is dat in vele gevallen de sociale begeleiding t.o.v. de werknemers onvoldoende is of ontbreekt.

Roemers merkte op dat naar zijn mening het regionaal economisch beleid t.o.v. het Noorden achterblijft. Nodig is, dat er een structuurplan komt voor het Noorden vergelijkbaar met het plan voor verouderde industriegebieden.

23 februari '66 (Nota inzake de mijnindustrie en de industriële herstructurering van Zuid-Limburg.)

Oele deelde mee, dat de fractie blij was met dit stuk. Twee vragen spelen een rol:

1e. Kan Nederland een belangrijk deel van de kolenmijnbouw prijsgeven zonder dit in de toekomst te moeten bekopen met een gebrekkige voorziening?

2e. Onttrekt Nederland zich met dit beleid niet aan de EGKS verplichting om met een flinke eigen kolenproductie een goed stuk van de energiebehoefte uit eigen bodem te dekken?

Als eerste merkte hij op, dat de vetkolenproductie niet meer een zo belangrijke plaats inneemt, dank zij enerzijds het aardgas en anderzijds Amerikaanse importkolen, die goedkoper zijn. Mede op grond van deze feiten sloot Oele zich aan bij het beleid van de minister dat produktievermindering voorstaat.

Ook de tweede vraag kan zodanig worden beantwoord, dat vanuit dat gezichtspunt er geen strijdigheid met het beleid te constateren valt.

Over de gevolgen van de regionale economie merkte Oele op, dat naar zijn indruk de minister rekening houdt met de noodzaak tot het scheppen van 10.000 extra arbeidsplaatsen in de nijverheid in de periode tot 1970-'71. Dit leek hem aan de optimistische kant, omdat de tendens duidelijk is, dat produktiegroei niet samen gaat met de groei van de werkgelegenheid. Door de vestiging van DAF in de westelijke mijnstreek leek volgens Oele het probleem daar bevredigend ondervangen. De oostelijke mijnstreek geeft evenwel meer reden tot zorg.

Ten slotte vroeg hij of de minister bereid is de Kamer op gezette tijden verslag

uit te brengen van de omschakeling in Limburg en daarbij speciaal aandacht te schenken aan de rol van Staatsmijnen hierin.

Baart wees er op, dat de sociale begeleiding bij de omschakeling-Limburg van het grootste belang is. Het is daarom nodig, dat er naast een economische ook een sociale blauwdruk komt.

Hij vroeg zich af, of de Kamer een voldoende inzicht kan krijgen in de nieuwe DAF industrie, waarin de overheid, middels de Staatsmijnen, voor 24 pct. deelneemt. Baart vroeg ten slotte speciale aandacht voor de ca. 1200 oudere of beperkt geschikte mijnwerkers, die niet zonder meer in een andere bedrijfstak werk kunnen vinden.

15 maart 1966 (Regelen betreffende de omzetting van de tak van Rijksdienst, omvattende de Staatsmijnen in Limburg, in een naamloze vennootschap.)

Aanvankelijk heeft de fractie, naar Oele opmerkte, wel vreemd tegen dit wetsontwerp aangekeken. De indruk bestond bepaald niet, dat de nauwe banden met de overheid de Staatsmijnen schade deden. Er is inmiddels evenwel iets veranderd: de acute kolencrisis en de daaruit voortvloeiende maatregelen dwingen ook wel naar enige bezinning op de structuur en toekomst van de Staatsmijnen.

Het argument dat de n.v.-vorm een betere internationale pasmunt zou zijn, sprak Oele niet aan. De mogelijkheid voor het aantrekken van particulier kapitaal kon hij zonder nadere gegevens moeilijk beoordelen.

De fractie was van oordeel, dat niet is uitgemaakt dat de n.v.-vorm het beste jasje is om een Staatsbedrijf aan te kleden. Zij vraagt de minister om een studie. Al met al was de fractie echter van mening, dat het wetsontwerp, na de verbeteringen er door de minister in aangebracht, haar steun kon krijgen.

29 maart 1966: Machtiging tot het verlenen van financiële medewerking ter zake van de aanleg en exploitatie van een pijpleiding tussen het gebied van de Nieuwe Waterweg en dat van het Noordzeekanaal.

Roemers besprak de wetsontwerpen, die betrekking hebben op de vestiging van Mobiloil in de agglomeratie Amsterdam, benevens het aanleggen van een pijpleiding tussen de Nieuwe Waterweg en het Noordzeekanaal.

Hij geloofde dat de stelling juist is, dat de petro-chemische industrie in de moderne geïndustrialiseerde landen een toekomst heeft en dat daarom uitbreiding van die industrie in ons land van groot belang is.

Amsterdam en de Zaanstreek hebben behoefte aan een vernieuwing van industrie. De bezwaren van luchtverontreiniging en ruimtelijke ordening moeten wijken voor deze behoefte, al moet aan deze problemen bepaald niet licht getild worden. Roemers legde grote nadruk op de noodzaak van een groenstrook in het gebied van het Noordzeekanaal. Ten slotte zei hij, dat de fractie slechts dan accoord kon gaan met de omvang van de capaciteit van de raffinaderij, als de minister heel duidelijk toezeggingen kon geven over maatregelen omtrent luchtverontreiniging en ruimtelijke ordening.

In de tweede termijn diende Roemers een motie in, waarin de regering wordt uitgenodigd de spoedige totstandkoming van de zogenaamde Spaarndammerhout te bevorderen. De motie werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen evenals de beide wetsontwerpen.

FINANCIËN

13 oktober 1964

Van den Tempel voerde het woord naar aanleiding van twee beschikkingen van de minister en staatssecretaris van Financiën houdende resp. schorsing van de vervroegde afschrijving voor gebouwde eigendommen en regelen inzake de vervroegde afschrijving en de investeringsaftrek. Hij drong erop aan bij maatregelen als deze niet uitsluitend naar het ondernemersbelang te kijken — zoals woordvoerders van andere fracties dat graag doen — maar ook de belangen van overheidsorganen en andere maatschappelijke groepen in het oog te houden. De fractie stemt voor het ontwerp.

Reehorst sprak bij de behandeling van het Wetsontwerp Wijziging van de Uitverkopenwet 1956. Hij is het eens met het wetsontwerp en pleit er voor het instituut van de voorkeurdagen nog wat jaren zijn kans te geven. Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

20 oktober 1964

Peschar vroeg de minister van Financiën over de overtekening van de laatste staatslening. Ook *Vondeling* en *Van den Tempel* stellen vragen. *Vondeling* constateerde dat door de vervroegde politiek van minister Witteveen 2 miljoen is cadeau gedaan aan de beleggers.

1 december 1964 (*Verlaging van de inkomstenbelasting en van de loonbelasting; bestendiging van de tijdelijke verhoging van enige indirecte belastingen*)

Peschar. De voorgestelde belastingverlaging betekent een derving van de inkomsten van de overheid met ca. 1 miljard. Opvalt, dat deze belastingvoorstellen slechts een bescheiden soelaas voor de lagere inkomens bieden. *Peschar* vroeg of de belastingvrije voet niet op een hoger bedrag kan worden gebracht. Ook pleitte hij er voor de belastingdruk voor ongehuwden te verlichten.

Gezien de vele en kostbare taken die de overheid heeft, zal gezocht moeten worden naar wegen, die de overheid de daartoe benodigde gelden verschaffen, zonder dat de verlaging van de loon- en inkomstenbelasting nog langer wordt uitgesteld.

Peschar vroeg de datum van inwerkingtreding van het zwaardere tarief voor de bijzondere beloningen te verschuiven naar het tweede deel van de belastingverlaging.

Een drietal amendementen waaronder (één, inhoudende een poging om de belastingverlaging in ruimere mate aan de lagere inkomens ten goede te laten komen en één, inhoudende een beperking van het verschil in belastingdruk tussen ongehuwden en gehuwden zonder kinderen) van *Peschar* werd verworpen. Met aarzeling stemde de fractie ten slotte voor het wetsontwerp. Het voorstel tot bestendiging van de tijdelijke verhoging van enige indirecte belastingen wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

4 februari 1965 (*Vaststelling hoofdstuk IXB (begroting)*)

Engelsman sprak naar aanleiding van recente bankfusies zijn verontrusting uit over de economische machtsverstrengeling. Scherp kritiseerde hij de uitspraak van de regering, dat er geen ruimte is voor de verlaging van het tarief voor ongehuwden.

Egas noemde het voornemen van de regering domeingronden in de IJsselmeerpolders en daarbuiten te verkopen, onverantwoord, gezien in het licht van de behoefte aan recreatieruimte nu, maar vooral in de toekomst. Bovendien vreesde Egas dat grote speculatiewinsten gemaakt zullen worden.

9 februari 1965

Bij de replieken sprak Egas nader over de voorgenomen verkoop van domeingronden. Hij handhaafde zijn bezwaren tegen deze politiek, die alleen maar tot resultaat zal hebben dat lieden die toch al rijk zijn, nog rijker kunnen worden. Hij diende een motie in, waarin de regering wordt gevraagd de voorgenomen verkoop van domeingronden niet te doen plaatsvinden. Deze motie werd met 69 tegen 37 stemmen verworpen.

16 juni 1965 (Nota over het herziene begrotingsbeeld 1965)

Peschar wees er op, dat wij sinds jaar en dag in een inflationistische ontwikkeling zitten. De regering heeft zich nadrukkelijk een tegenstandster van inflationistische praktijken verklaard. Meer uitvoerige beschouwingen zullen in september worden gehouden, n.a.v. de miljoenennota.

N.a.v. wetsontwerp wijziging rijksbegroting voor het dienstjaar 1964 (7956) (begroting Financiën) vroeg Peschar, waarom de Staat niet heeft gezorgd haar positie van meerderheidsaandelenhoudster in de Nederlandse Middenstandsbank na de laatste emissie te behouden. Dit beleid van zijn voorganger keurde Vondeling niet goed.

13 juli 1965 (Wijziging Financiële Verhoudingswet 1960. Wijziging begroting van inkomsten en uitgaven van het Gemeentefonds voor dienstjaar 1964)

Franssen deelde mee, dat de fractie instemt met de wijziging van de Financiële Verhoudingswet. Hij wees nog eens op het grote belang van de gemeente uit het oogpunt van democratie. De klacht, dat de politiek te ingewikkeld is voor de gemiddelde burger, vindt bij de gemeenten geen grond.

Franssen sprak zijn waardering uit over het feit, dat de regering per circulaire de gemeenten een ruimere financiële armslag heeft toegezegd.

17 mei 1966. (Vaststelling van het slot der algemene rekening van alle rijksontvangsten en -uitgaven, het slot der rekeningen, bedoeld in artikel 87, en het slot der rekeningen van takken van rijksdienst, bedoeld in art. 88 der Comptabiliteitswet over het dienstjaar 1963)

Peschar merkte op, dat er vrij belangrijke verschillen zijn te constateren tussen de gewijzigde begroting en de rekening. In de periode 1959 t.m. 1963 zijn uitgetrokken bedragen variërend van 265 mln. tot 1970 mln. niet besteed. Het verbaasde hem, dat de minister niet geloofde dat er conclusies konden worden verbonden aan ontwikkeling of de continuïteit van dit verschijnsel.

Ten slotte merkte hij op, dat de jaarrekeningen van de rijksuniversiteiten en technische hoge scholen zo laat binnenkomen. De minister wijt dit aan een onderbezetting van de accountantsdiensten. Daar het onderwijs één van de grootste uitgevers van overheidsgelden is, vroeg Peschar aandacht voor het gesignaleerde personeelsgebrek bij de accountantsdiensten.

7 juni 1966 (Ontwerp-Wet op de motorrijtuigenbelasting)

Van Urk toonde zich voldaan over het wetsontwerp. Het belang ligt vooral in de

sterke concentratie, waardoor een sterke automatisering bij de heffing van de motorrijtuigenbelasting kan plaatsvinden. Vooral de besparing van personeel is spectaculair. De mededeling dat dit voor het betrokken personeel geen bezwaarlijke consequenties zal hebben, is geruststellend.

Na enkele technische en principiële opmerkingen — zo pleitte hij gaarne voor vrijstelling van motorrijtuigbelasting voor rijdende bibliotheekfilialen — verklaarde Van Urk zich voor het wetsontwerp.

9 juni 1966

Peschar stelde de minister mondelinge vragen over de toezichthoudende rol van de Nederlandse Bank op het bankiershuis Teixeira de Mattos. Ook wilde hij een overzicht van de bedrijfsresultaten van het bankiershuis over een aantal jaren en een overzicht van de mate waarin de kleine spaarders door deze affaire zijn getroffen.

16 maart 1966 (*Ontwerp van rijkswet Verhoging van de deelneming van het Koninkrijk in het Internationale Monetair Fonds*)

Hogendorp zette in het kort de historische ontwikkeling en de problematiek van het IMF uiteen. Het leek hem gewenst, dat de minister de Kamer door middel van de vaste Commissie voor Financiën ook van incidentele quotumverhogingen opgaven verstrekt. Hij gaf de minister het advies de Kamer een nota te zenden over het IMF, de monetaire ontwikkelingen sinds 1959 met betrekking tot het IMF en de z.g. Groep van Tien en over Nederlandse standpunten terzake.

30 maart 1966 (*Wijziging van de Successiewet 1956*)

Van Urk was de regering erkentelijk voor de snelheid waarmee zij met dit wetsontwerp is gekomen, dat de vrijstelling van successierechten bij vererving tussen echtgenoten (waar het niet gaat om grote vermogens) inhoudt. De tevens voorgestelde vrijstelling van particuliere weduwen- en wezenpensioenen vervult een oude wens.

In zijn betoog merkte Van Urk op, dat het actieprogramma van de PvdA een verhoging van het successierecht op de vererving van grote vermogens bepleit.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

12 juli 1966 (*Aangaan van leningen ten laste van de Staat der Nederlanden (Leningwet 1966) (8608)*)

Van den Bergh behandelde dit wetsontwerp in een zeer gedocumenteerd betoog, waarin hij niet naliet zijn bezorgdheid te uiten over de gemeentefinanciën.

(Nota's inzake de afremming bestedingen overheidshuishouding).

Roemers begon met op te merken, dat het debat maar van beperkte betekenis kan zijn, omdat het debat over het financieel-economische beleid pas goed kan worden gevoerd op de stevige basis van een nieuwe miljoenennota en een nieuwe begroting.

Hij noemde het totaalbedrag van 159 miljoen dat de minister wilde besparen, bevredigend. Over de verdeling van de uitgavenbeperking over de departementen was hij minder tevreden. Vooral het terugdrukken van de regionale uitgaven bij C.R.M. en Economische Zaken bevielen hem niet.

In een debat met de VVD verwierp hij nogmaals het plan-Joekes dat tot onrechtvaardigheden zou hebben geleid, speciaal in de sector woningbouw.

Voogd behandelde het Ontwerp-wet op de kansspelen. Dit wetsontwerp zal in één wet samenvatten, wat aan kansspelen thans verspreid is over de Totalisatorwet, de Loterijwet en het Wetboek van Strafrecht. Hiervoor had Voogd waardering. Op vier punten had hij kritiek: ten eerste moet de overheid beseffen dat, al komt de opbrengst van de Toto de sport ten goede, er toch een overheidstaak op het gebied van de sport overblijft. De honorering voor collecteurs en collectrices van de Staatsloterij is achtergebleven, terwijl het overleg tussen regering en de vereniging van collecteurs nogal stroef verloopt.

Art. 28 van het Ontwerp verbiedt 'anders dan door het verrichten van een wetenschappelijke of kunstzinnige prestatie mede te dingen naar een prijs van meer dan f 1.000.' Voogd diende hierop een amendement in, inhoudende dat ook een technische prestatie onder het artikel zal vallen. De minister nam dit over. Ten slotte vroeg hij de hoofdprijs in de Toto te bepalen op f 100.000 netto. Zijn amendement in deze richting werd aangenomen.

Scheps voerde over dit wetsontwerp ook het woord, waarbij hij zei uit persoonlijke, christelijke en socialistische overwegingen tegen de loterijgedachte te zijn. Aan de andere kant achtte hij zich niet gemachtigd zijn persoonlijke mening op te leggen aan het volk, dat die mening kennelijk niet deelt.

Het wetsontwerp werd aangenomen.

24 november 1964 (Begroting voor 1965) en Nota over het Nederlandse gevangeniswezen)

Mevrouw Singer-Dekker drong er op aan art. 451 van het W. v. SR., die het openbaar verkrijgbaar stellen van voorbehoedsmiddelen verbiedt te herzien.

Pornografiebestrijding hoort bij de rechter thuis. Praktijken, zoals die wel zijn voorgekomen, dat de officier van Justitie een uitgever de wenk gaf een bepaald boek maar niet uit te geven, vormen een volstrekt onjuiste methode.

De gevangenisnota achtte mevrouw *Singer* op een aantal punten niet voldoende uitgewerkt. Zij vond dat er binnen niet al te lange tijd een nieuwe nota zal moeten komen, waarin duidelijk moet worden aangegeven wat de visie van de minister is op de delinquent en waarin de prioriteiten duidelijk uit de verf komen. Deze nota kan zij niet anders zien dan als een aanloop.

11 februari 1965 (Vaststelling van algemene bepalingen omtrent de bestraffing van schending van geheimen)

Mevrouw Singer-Dekker had bezwaren tegen dit wetsontwerp, omdat het ook onopzettelijke schending van geheimen onder het strafrecht brengt.

Zij wilde alleen dan de strafbaarheid van deze z.g. culpose delicten, als de geheimhoudingsplicht van betrokkene zeer nauwkeurig in de wet is vastgelegd. Het wetsontwerp wordt aangenomen met de stemmen van de fractie tegen.

23 februari 1965 (Wetsontwerp wering van ongewenste handwapenen)

Mevrouw Brautigam uitte haar tevredenheid over het feit, dat de stiletto's onder dit wetsontwerp vallen. Zij had er vrede mee dat dat met luchtbuizen niet het geval zal zijn. Zij deed echter een dringend beroep op de minister te bevorderen, dat deze wapens niet meer in speelgoed- en sportzaken, maar uitsluitend in wapenwinkels te koop zullen zijn, waarbij de koper tenminste 18 jaar oud zal moeten zijn.

22 september 1965 (*Vaststelling van Boek 4 van het nieuwe Burgerlijk Wetboek*)
Van den Tempel trad op als woordvoerder van de fractie. De beraadslagingen over dit onderwerp worden voortgezet op 5 oktober 1965

Van den Tempel diende een amendement in op het artikel, waarin een natuurlijk kind erfrechtelijk wordt gelijkgesteld aan een wettig kind t.o.v. de moeder en haar familie. Zijn amendement beoogt dit ook te laten gelden t.o.v. de vader, die het natuurlijk kind erkent en de familie van de vader.

6 oktober 1965

Het amendement-*Van den Tempel* wordt aangenomen. Geheel in de lijn van zijn aangenomen amendement, wil *Van den Tempel* in het artikel dat de legitieme portie regelt de woorden 'wettig kind' vervangen zien door 'kind' zonder meer. Zijn daartoe strekkend amendement wordt eveneens aangenomen.

Openbare vergadering van de vaste commissie voor Justitie.

22 oktober 1964

Mevrouw Singer-Dekker vroeg de minister in overweging te willen nemen het instituut af te schaffen dat bepaalt, dat een weduwe of gescheiden vrouw 300 dagen moet wachten voor zij kan hertrouwen. De bepalingen van het nieuwe eerste boek B.W. brengen op op dit punt wel enige verlichting, maar gaan niet ver genoeg.

Onlangs zijn in Zweden bij de wet alle alimentaties verhoogd, gezien de gestegen kosten van levensonderhoud. *Mevrouw Singer* vroeg de minister te onderzoeken of iets dergelijks hier te lande ook mogelijk is.

Mejuffrouw Schilthuis vroeg de minister naar het resultaat van het geruime tijd geleden toegezegde onderzoek naar de moderne af luisterapparatuur, dit in verband met de strafbaarstelling van het af luisteren van telefoongesprekken.

Mevrouw Singer vroeg zich af of het niet gewenst is de specialisatie van de strafrechter, vooral op psychologisch en criminologisch gebied, eens in de studie te nemen. Met *Van den Tempel* pleitte zij ervoor voorzichtig om te gaan met het instituut van de preventieve hechtenis.

29 oktober 1964

Van den Tempel meende dat de rechtspleging ten aanzien van verkeersovertreders in verschillende delen van het land te veel uiteenloopt. Hij is van oordeel dat men over het algemeen te mild is voor degenen die doorrijden na een aanrijding.

Franssen vroeg de aandacht voor het feit, dat de percentages van geseponeerde zaken in verschillende arrondissementen zo sterk uiteenlopen (bijv. Middelburg 53 pct., Haarlem 22 pct.)

Daams bepleitte een soepeler beleid t.a.v. de toelating van spijtoptanten.

Mevrouw Singer sprak over de rechtspositie van gedetineerden. Zij vroeg een zorgvuldig naleven van de rechten van een gedetineerde, die, als er bij voorbeeld ten opzichte van hem een beslissing wordt genomen, recht heeft op een motivering van die beslissing.

Daams vroeg een verdergaande gelijkstelling van de positie van de centrale raadsman van het Humanistisch Verbond met die van degenen die namens de Kerken met het gevangeniswerk zijn belast. Het leek hem dringend gewenst ook de tweede humanistische raadsman te subsidiëren.

Mevrouw Singer vroeg of de minister de geruchten kan bevestigen die beweren dat de overheid, die er bij het particuliere bedrijfsleven op aandringt reclassanten in dienst te nemen, zelf geen ex-gevangenen aanneemt.

Daams geloofde dat men bij het bespreken van de jeugdcriminaliteit vaak uit het oog verliest, dat ook bepaalde excessen van het studentenleven onder dit begrip vallen. Hij vroeg terzake om een meten met gelijke maten.

Bij de behandeling van de adoptie vroeg *Daams* ten slotte of het niet mogelijk is een adoptie, die naar buitenlands recht geldig is, in Nederland te erkennen.

Openbare vergadering van de vaste commissie
20 oktober 1965

Op verzoek van mevrouw *Singer-Dekker* werd een punt aan de agenda toegevoegd: het uitleveringsvraagstuk betreffende Rajakowitsch.

Engelsman vroeg de minister er bij de SER op aan te dringen haast te maken met het advies inzake het rapport-Verdam over de herziening van het ondernemingsrecht. Misschien zou de SER alvast met deelrapporten kunnen komen.

Sprekende over de aangekondigde regeringsvoorstellen op het gebied van de prijsvorming van onroerend goed, drong *Engelsman* er op aan, vertraging, die zal ontstaan door het vragen van een SER-advies, te voorkomen.

Mevrouw Singer-Dekker vroeg het oordeel van de minister over de opheffing van de verjaringstermijn voor zware oorlogsmisdaden. Ook wil ze graag weten of Nederland uitlevering zal vragen van Rajakowitsch, als deze zich buiten Oostenrijk, dat hem als eigen onderdaan niet zal uitleveren, zou begeven.

Mejuffrouw Schilthuis vroeg om een spoedige totstandkoming van een wettelijke regeling van de vivisectie. Tevens wilde zij weten of de regering bereid is contact op te nemen met de Duitse regering, om de activiteiten van bepaalde Duitse dierenopkopers aan banden te leggen.

Daams was verheugd over de plannen van de regering om spoedig met wetsvoorstellen te komen tot regeling van het stakingsrecht. Hij vroeg of het voorleggen van een voorontwerp van wet aan de SER niet achterwege kon blijven omwille van de tijd. De regering zou het stakingsverbod voor ambtenaren en spoorwegbeambten eveneens op korte termijn ongedaan moeten maken.

Mevrouw Singer vroeg voor de strafrechters een meer gespecialiseerde opleiding na de studie. Zij dacht hierbij aan hulpwetenschappen als criminologie, psychologie en forensische psychiatrie, die bij de juridische vooropleiding niet, of in onvoldoende mate aan bod komen. *Mevrouw Singer* gaf de minister in overweging met voorstellen tot herziening van de strafmogelijkheden te komen. Zij voelt wel voor de zg. weekendstraf en zegt verder, dat een gevangenisstraf van langer dan vijf jaar eigenlijk zinloos is.

21 oktober 1965

Mejuffrouw Schilthuis sprak over de verkeersdelicten. Zij vroeg de minister o.a. of het niet mogelijk is de strafmaxima voor rijden onder invloed te verhogen. Tevens stelde zij voor, overtredingen aan te tekenen op het rijbewijs, gecombineerd met een puntensysteem. Het bereiken van een bepaald puntenmaximum zou dan automatisch ontneming van de rijbevoegdheid met zich meebrengen.

26 april 1966 (Wettelijke regeling van vakantie met behoud van loon)

Mevrouw Singer-Dekker begon haar betoog met de opmerking dat de SDAP-leden Drop en Kupers al in resp. 1928 en 1937 een motie hebben ingediend, die beoogde te bereiken wat nu in dit wetsontwerp is neergelegd.

Dit wetsontwerp is bepaald geen koploper, het is veeleer te zien als sluitstuk van een maatschappelijke ontwikkeling. Met het feit, dat het ontwerp wordt ingebouwd

in het B.W. kon mevrouw *Singer-Dekker* wel vrede hebben, ook al betekent deze plaatsing dat er geen sancties op de bepalingen staan.

Zij diende enkele amendementen in, die werden aangenomen.

Wetsontwerp Wijziging van de bepalingen van het Wetboek van Koophandel omtrent makelaars)

Engelsman was van mening, dat het voorgestelde complex van maatregelen een niet onbevredigende herziening van de bepalingen betreffende de makelaars inhield. Zo zal met name de titel makelaar strafrechtelijk worden beschermd.

De fractie kan zich met het wetsontwerp verenigen, waarbij zij er vanuit gaat, dat de huidige bezettingsregeling met de vakbekwaamheidseisen voor het bemiddelen terzake van onroerend goed pas zal worden ingetrokken, nadat een waterdichte, aansluitende vestigingsregeling op grond van de Vestigingswet Bedrijven 1959 in werking zal zijn getreden.

21 juni 1966 (Debat rond de interpellatie-Bakker over de strafonderbreking van Lages)

Nederhorst zei dat de zaak van de uitroeiers van onze joodse medemensen een afschuwelijke zaak is.

In 1952 was er maar één behoefte: de namen van Lages c.s. nooit meer horen. Nu staat een minister voor de noodzaak om beslissingen te nemen over een van deze individuen. Deze beslissingen grenzen aan de sfeer van een gewetensconflict. *Nederhorst* deelde mee, dat een groot deel van de fractie de beslissing om de straf van Lages te onderbreken niettemin kan aanvaarden. In '52, na het uitspreken van de doodstraf, heeft men Lages twee jaar in leven gelaten om als getuige op te treden. Na afloop van die tijd was de Kamer, met de minister van oordeel, dat het onmenselijk zou zijn die straf te voltrekken. Omzetting in levenslange gevangenisstraf volgde.

De stelling van de minister, dat straf alleen dan zin heeft, als de veroordeelde die straf bewust ondergaat, werd door *Nederhorst* onderschreven.

Gezien de toestand waarin Lages volgens medische rapporten verkeert, heeft de minister met zijn strafonderbreking een juiste beslissing genomen.

Ten slotte vroeg hij de verzekering, dat dit besluit t.a.v. Lages, niet zou inhouden dat de drie anderen nu ook vrijkomen.

ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

18 november 1964 (Openbare commissievergadering over de begroting voor 1965)
Kleywegt drong aan op een grotere efficiency van het departement. Hij vroeg naar de herziening van de leerplichtwet en stelde vast, dat de vakantiespreiding nog niet van de grond was gekomen. De lerarenopleiding diende ingrijpend verbeterd te worden. Speciaal de positie der schoolhoofden belichtte hij.

Hij wees op de zware taak waarvoor een Ulo-directeur zich gesteld ziet. Hij vroeg de minister om de zo noodzakelijke research nu ter hand te gaan nemen. Hij stelde zich wat betreft de radio en TV-kwestie op het standpunt dat reclame is toegestaan mits op verantwoorde wijze.

Tans sprak over de scholengemeenschappen, die alleen van de grond zouden kunnen komen als de wet op het voortgezet onderwijs ruim zal worden toegepast. De lager onderwijswet was aan herziening toe, zo stelde hij. De vrees voor een te groot aantal onderwijzers is ongegrond.

Hij verklaarde zich tegen de verhoging van de collegegelden, daar dit in strijd met

de democratisering van het onderwijs is. Hij pleitte voor grotere bevoegdheden der leerkrachten en meer experimenten, onder begeleiding, met het HAVO.

Vis informeerde onder wiens leiding de experimenten bij het onderwijs, zoals talen practica en school TV worden genomen.

Hij achtte toepassing van systeem- en seriebouw bij de scholenbouw hoogst noodzakelijk. Om de leerlingenschaal bij het kleuteronderwijs te kunnen verlagen vroeg hij de minister om een fasenplan. Hij sprak zich uit tegen de voorgenomen verhoging van het schoolgeld.

Wilmans informeerde naar de behoefte aan gymnastieklokalen en vroeg naar de kunstzinnige vorming op de scholen.

Over de recreatie zou hij graag eens een beleidsnota zien alsmede over de culturele behoeften.

Vermooten vroeg of de normen die gelden voor de toekenning van studiebeurzen niet gepubliceerd kunnen worden. Hij pleitte voor een vijfdaagse schoolweek ook voor het ULO en het VHMO.

Voogd vroeg aandacht voor het onderwijs van schipperskinderen en stipte eveneens de positie van de jeugdleiders aan. Hij wees op de urgentie van de bibliotheekwet en vroeg naar een leerstoel voor lichamelijke opvoeding.

Mevrouw Brautigam pleitte voor scholing en herscholing van oudere vrouwen, die weer in het arbeidsproces worden ingeschakeld.

21 december 1964 (Plenaire behandeling van de begroting voor 1965).

Kleywegt sprak over de brief die het kabinet-Marijnen de Kamer had toegezonden, waarin werd medegedeeld dat de regering voor 1 maart 1965 haar visie over radio en TV zou mededelen. Hij memoreerde dat de fractie al vaker om toelating van nieuwe gegadigden had gevraagd. Hij informeerde wanneer de overgangsfase zou ingaan en hoe lang deze zou duren. Hij adviseerde de minister ervoor te zorgen op een stevige legale basis te staan tijdens het experiment. Staat de regering nog op het standpunt, dat het kamervotum van 1963, n.l. geen commerciële televisie, ook nu nog volledig geldt?

Vondeling stelde dat door deze brief het akkoord van Wassenaar gewijzigd is. De brief noemde hij een novum in de parlementaire geschiedenis. Als het regeringsstandpunt is gewijzigd dient daarvan mededeling gedaan te worden aan de gehele Kamer en niet vooraf aan de fractievoorzitters der regeringspartijen, zoals thans geschied is.

Vis vertolkte het fractiestandpunt inzake de bekostiging van het onderwijs. Hij stelde dat dit uit de algemene middelen diende te gebeuren. Een door hem ingediend amendement om de verlaging van de leerlingenschaal voor het lager onderwijs reeds op 1 september 1966 te laten ingaan werd met 87-41 stemmen verworpen. Hij verklaarde zich evenmin bereid om de verhoging van de kleuterschoolgelden te aanvaarden en vroeg in een motie die verworpen werd, om de verhoging van cursusgelden voor het nijverheidsonderwijs ongedaan te maken. Hij constateerde, dat de nieuwbouw van de universiteiten geen gelijke tred hield met de aanwas van studenten.

Tenslotte vroeg hij waarom hier geen montagebouw voor kleuterscholen mag worden toegepast.

Wilmans sprak over de recreatie. Het aankoopbeleid t.a.v. natuurgebieden noemde hij teleurstellend. De sportbeoefening in ons land diende te worden gestimuleerd, meer sportlokalen en instructiebaden waren daartoe noodzakelijk.

23 februari 1965 (Wijziging van de begroting voor 1963)

Tans vroeg zich af of het niet te voorzien was geweest dat er bij het wetenschappelijk onderwijs meer geïnvesteerd zou moeten worden dan oorspronkelijk beoogd was. Ook voor het lopende begrotingsjaar vreesde hij tekorten, daar de stijging van de investeringsbedragen nodig was om de loon- en prijsstijgingen te niet te kunnen doen. Daarom drong hij er bij de minister op aan de al enkele malen toegezegde ontwikkelingsplannen met de grootste spoed bij de Kamer in te dienen.

27 oktober/3 november 1965 (Openbare commissievergadering over de begroting van 1966)

Kleywegt had waardering voor de stijging van de uitgaven voor het onderwijs. Hij bepleitte het aantrekken van meer mankracht voor het opvoeren van de wetgevende arbeid. De naleving van de leerplichtwet liet te wensen over. Ook over de opleiding van leraren, hun salariering en hun taak maakte hij nog enkele opmerkingen.

Tans informeerde naar het standpunt der bewindslieden inzake de scholengemeenschappen. Het rapport over de schoolgrootte wachtte nog steeds op toepassing. Herziening van het examenreglement zou geen kwaad kunnen.

Bij het wetenschapsbeleid vroeg hij naar goede voorlichting over de academische studies.

Studieurbekorting en spreiding van universiteiten noemde hij in dit kader. *Vermooten* noemde de M.O.-examens onevenredig zwaar, en vroeg om een splitsing in de taken der hoogleraren. De bestuursvorm der universiteit vraagt om herziening. Hij pleitte voor een ziekteverzekering voor studenten.

Vis vroeg waarom de bouw van kleuterscholen ten achter bleef bij die van andere scholen. Is montagebouw hier geen oplossing? De leerlingenschaal bij het kleuter-onderwijs is nog veel te hoog. Hij pleitte voor een taakafbakening tussen technisch hoger onderwijs en hoger technisch onderwijs.

Van der Gevel informeerde naar de rapportage over de diverse experimenten en vroeg naar pedagogische centra met geledingen voor de diverse richtingen in het onderwijs. De salarissen dienen in overleg met de vakorganisaties herzien te worden.

Mevrouw Heroma sprak over de structuur van het sociaal-pedagogisch onderwijs en de aanpassing daarvan aan de nieuwe ontwikkelingen.

9 december 1965 (Plenaire behandeling van de begroting voor 1965)

Kleywegt stelde, dat het beleid ondoorzichtig bleef. De prioriteiten zijn niet bekend, de bezuiniging speelde de minister parten. Hij bepleitte vakantiespreiding, een verbetering in de positie van de Uloscholen en verlichting van de taak van schoolhoofden.

Tans noemde de democratisering van het onderwijs nog lang niet voltooid. De moeilijkheden liggen vaak al op een lager niveau van onderwijs. De research is nog niet van de grond gekomen. Het doelmatig functioneren van universiteit en hogeschool noemde hij een dwingende eis. Hij wees op het verband tussen studieduur en studiestructuur.

9 december 1965 (Wijziging Middelbaar Onderwijswet, Wijziging Hoger Onderwijs-wet)

Tans stelde, dat de goede voorstellen, n.l. de integrale vergoeding door het Rijk van de door de gemeenten gemaakte kosten voor het middelbaar hoger onderwijs te niet gedaan waren door de grote bezuinigingen.

15 februari 1966/16 februari 1966 (Regeling van het leerlingwezen)

Vis noemde deze wet de staart van de Mammoot. Hij benadrukte de samenhang tussen praktijk- en schoolopleiding. Dit zijn gelijkwaardige componenten.

Een door hem ingediend amendement om iemand die voor het praktijk- en schoolexamen was geslaagd van het afsluitend examen vrij te stellen werd verworpen. Hij pleitte voor het geven van dagonderwijs en het oprichten van streekscholen.

16 februari 1966 (Tweede Nota betreffende de spreiding van UTS)

Vis memoreerde dat de eerste nota nooit in behandeling was genomen. Het was moeilijk de behoeften van het bedrijfsleven nauwkeurig te bepalen. Hij miste het verband met de regionale industrialisatie. Hij meende dat in principe een algemene school gesticht moest worden zo nodig met confessionele medewerking.

3 maart 1966

Kleywegt stelde mondelinge vragen over de vertegenwoordigers van culturele organisaties in de NTS-programmaraad.

15 maart 1966 (Raad van Advies voor het wetenschapsbeleid)

Oele stelde dat vrij snel het plafond bereikt zal worden waarbij zich een beperking zal voordoen in de financiële middelen en de mankracht.

De criteria voor een prioriteitenkeuze en de lijnen van de planning op langere termijn waren nog allerm minst duidelijk. Welk percentage van het nationaal inkomen moeten wij aan de research besteden?

Hij bepleitte coördinatie van het wetenschapsbeleid op het niveau van de regering. TNO zou hierbij ingeschakeld moeten worden. Hij betreurde het dat de adviezen niet openbaar zullen zijn en drong daarom aan op een verslag van de verrichte werkzaamheden.

31 maart 1966 (Bijdrage uit 's Rijkskas aan de bijzondere universiteiten en hogescholen)

Vermooten stelde dat het eerste onderzoek aanleiding zal geven tot een interim maatregel. De positie van de Gemeente Universiteit in Amsterdam was een bijzondere in dit verband. Twee door hem ingediende amendementen werden door de minister overgenomen.

31 maart 1966 (Instelling Faculteit der Geneeskunde in Rotterdam)

Vermooten betuigde zijn hartelijke instemming met dit wetsontwerp, te meer daar het aantal artsen uitbreiding behoeft. Hij pleitte voor integratie van deze faculteit met de Economische Hogeschool en informeerde of de HSR nog betrokken zou worden bij de inrichting van de nieuwe faculteit.

5 juli 1966 (Positie van de bijzondere universiteiten bij de taakverdeling binnen het wetenschappelijk onderwijs)

Tans noemde het volstrekt onaanvaardbaar als bij concentratie het bijzondere onderwijs buiten beschouwing blijft. Het geheel van de voorzieningen voor wetenschap en wetenschappelijk onderwijs is in het subsidiebeleid bepalend voor wat bij de bijzondere instellingen voor hoger en wetenschappelijk onderwijs boven de uitrusting en het bestand van de betrokken universiteit of hogeschool wordt geacht.

6 juli 1966/7 juli 1966 (*Beperking toelating onderwijs in de faculteit der geneeskunde*)

Vermooten stelde dat de minister de bezwaren tegen de numerus clausus niet had kunnen wegnemen, in het bijzonder daar er een gebrek aan opleidingsfaciliteiten bestond.

Het vergelijkend examen noemde hij nadelig voor kinderen uit arbeiderskringen. Ook het gedwongen wachten van een jaar zou voor velen te lang zijn. De selectie moet via de propaedeuse geregeld worden. Hierbij kan het competitieve element worden ingevoerd alsmede de mogelijkheid tot het in overweging geven de studie te beëindigen. Hij besprak nog enkele alternatieve oplossingen en besloot met het beleid van de minister in zijn algemeenheid te prijzen.

Lamberts noemde het wetsontwerp uit hoofde van de volksgezondheid onaanvaardbaar. De medische faculteiten weten geen inhoud te geven aan de plaats en taak van de huisarts. De aanvaarding van dit wetsontwerp zou de ondergang van de huisartsenstand betekenen en de chaos in onze geneeskundige voorzieningen tot gevolg hebben. Het wetsontwerp werd met 80-49 stemmen verworpen. Alleen de KVP en AR waren voor.

LANDBOUW EN VISSERIJ

26 januari 1965/27 januari 1965 (*Openbare Commissievergadering over de begroting van 1965*).

Egas stelde dat hulp van de overheid noodzakelijk is daar het agrarisch bedrijfsleven zelf een optimale produktiestructuur niet kan bereiken. In dit kader past een terugbrengen van het aantal bedrijven.

Hij toonde zich verontrust over de stijging van de grondprijzen. Zonder geld van de beleggingsmarkt komt de landbouw er niet meer uit, daar de hoge grondprijzen en de investeringskosten te zwaar zijn.

Hij zou graag een nota over de sanering en het stimuleren van de samenwerkingsvormen zien. Hij informeerde of op de scholen wel opgeleid wordt tot ondernemer. De ontwikkeling op het gebied van de ruilverkaveling noemde hij positief doch hij zag deze gaarne ingepast in het probleem van de ruimtelijke ordening.

Vredeling besprak de internationale landbouwpolitiek. Hij signaleerde het gevaar dat de prijs- en loonpolitiek uit elkaar gaan lopen omdat het eerste in EEG-verband en het tweede in nationaal verband wordt samengesteld. Hierdoor wordt de positie der landarbeiders een zeer speciale. Hij had grote waardering voor het werk van Mansholt. Hij achtte versnelling van de gemeenschappelijke handelspolitiek dringend geboden. De bevoegdheden van het Europees Parlement noemde hij nog steeds veel te gering.

Mevrouw Brautigam maakte aanmerkingen op de smaak van het brood. Het Instituut voor landbouwkundig onderzoek moet meer kunnen doen aan huishoudelijke voorlichting.

Zij vroeg aandacht voor de bestrijdingsmiddelen die thans gebruikt worden en informeerde wat er aan de aanbeveling van een Amerikaans rapport terzake was gedaan.

Vermooten behandelde enkele visserijproblemen.

Hij stelde dat de technische research meer geconcentreerd moest worden. Hij vroeg zich af of de garnalenvisserij niet beperkt moest worden. Hij pleitte voor een plan voor de bevissing van de Waddenzee en informeerde naar de mogelijk schadelijke gevolgen voor de visstand van de olie- en gasboringen.

Van der Goes vroeg of de minister geen bovendepartementale commissie wilde instellen om de werking van de ruilverkavelingswet te bezien. Hij achtte het departement van Landbouw niet geschikt om de cultuurtechnische zaken te behartigen.

11 februari 1965 (Wijziging artikel 45 van de Veewet)

Lamberts ging uitvoerig in op de gevaren, die de *Salmonella* (paratyfus) infectie oplevert voor onze volksgezondheid. Deze ziekte wordt niet overal zodanig bestreden dat door import van vlees geen gevaar voor besmetting meer zou kunnen bestaan. Daarom is scherpere hygiëne en controle nodig.

Deze kan o.a. bestaan uit koeling, beter vleesvervoer en strengere keuringseisen in de slachthuizen.

11 februari 1965 (Intrekking van de landarbeiderswet)

Vredeling wees op de nog bestaande achterstand in beloning voor de landarbeiders. Beloning in natura is nu nauwelijks nog relevant te noemen. Ook voor de woonomstandigheden van de landarbeiders vroeg hij de aandacht van de regering.

24 februari 1965. (Begroting van Landbouw en Visserij 1965. Begroting Landbouw Egalisatie Fonds 1965)

Egas legde het accent op het structurele beleid.

Hij toonde zich verheugd over de ruimere middelen voor de ruilverkaveling en drong aan op bespreking van de mogelijkheid van een versnelde ruimtelijke ordening.

De activiteiten om te komen tot bedrijfsbeëindiging prees hij. Een soepele afvloeiing van arbeidskrachten moet mogelijk zijn zomede opleiding en herscholingskansen.

Hij drong aan op standaardisatie van het produkt en integratie van produktie, verwerking en afzet. Over het prijsbeleid zag hij gaarne een nota.

Voor de tuinbouw achtte hij het noodzakelijk een beleid te voeren om te komen tot omschakeling op nieuwe bedrijfsvormen op langere termijn.

T.a.v. de grondprijzen merkte hij op, dat te weinig rekening gehouden wordt met de speculatie daarin.

17 november 1966/18 november 1965 (Openbare commissievergadering over de begroting van 1966)

Vredeling vroeg aandacht voor de wereldvoedselsituatie, die een jaarlijkse groei van 10 pct moet kennen wil de situatie niet verslechteren. Hij informeerde naar de Nederlandse bijdrage daarin.

Inzake de ruilverkaveling merkte hij op, dat deze ingepast dient te worden in het ruimtelijke beleid en onderwerp van gesprek moet zijn in de Rijksplanologische commissie.

Hij stelde, dat thans het structuurbeleid in de landbouw het meest in de belangstelling staat. Daarbij kan gedacht worden aan bedrijfsvergroting en samenwerking.

Hij informeerde naar de mogelijkheid om de broodprijs te verlagen nu er goedkope tarwe voor wordt gebruikt. Hij keerde zich tegen de poging van de VVD-motie om de uitgaven voor verbetering van de land- en tuinbouw bedrijven te verlagen.

T.a.v. de EEG-politiek merkte hij op dat Nederland zo langzamerhand wel het 'non possumus' kan laten horen.

Mevrouw Brautigam vroeg of de regering niet kan bevorderen dat er meer vlees- in plaats van melkproduktie komt.

Het systeem van referentieprijsen voor citrus produkten werk discriminerend t.o.v. de ontwikkelingslanden. Zij informeerde naar de nieuwe taakstelling voor het landbouw huishoudkundig onderzoek.

Vermooten informeerde naar het EEG-voorstel over een gemeenschappelijk visserij-beleid en de research op het gebied van de visserij. Hij vroeg de minister om een vissershavennota te publiceren en constateerde een mogelijke bedreiging van de visstand door de boringen naar aardgas.

Schuitemaker besprak het werk van het Staatsbosbeheer. Hij constateerde dat de houtteelt verlies oplevert en bepleitte een verandering van het technische bosbouw-beleid. Hij achtte de vergoeding voor het openstellen van particuliere bossen voor de recreatie wel wat al te gemakkelijk te verkrijgen.

Van der Ploeg noemde de verbetering van de levensomstandigheden van de agrarische beroepsbevolking één van de belangrijkste prioriteiten. Speciaal de tuinbouw dreigde achterop te raken. Het inkomen moet nog te veel worden opgebouwd uit overwerk of meewerken van de vrouw. In verband met de toeneming der sportvisserij vroeg hij om beschermende maatregelen om de waterverontreiniging tegen te gaan.

V. d. Gevel vroeg welke redenen de minister had om het land- en tuinbouwonderwijs administratief technisch te scheiden van het overige onderwijs, terwijl wij nu juist naar eenheid in het onderwijs streven.

14 december 1965/15 december 1965 (Begroting voor 1966)

Vredeling vroeg zich af of de plenaire behandeling wel zin had zo kort na de commissiebehandeling. Ook hier opende hij weer met de wereldvoedselsituatie, waarvan de oplossing eerder moet worden gezocht in landbouwtechnische dan geldelijke steun.

De éénmansbedrijven zouden z.i. gesubsidieerd moeten worden om tot samenwerking te kunnen komen. Hij zag gaarne, dat er een plan ontwikkeld zou worden voor de gehele toekomstige structuur van de landbouw.

De beloning van de landarbeider blijft nog steeds ten achter bij andere categorieën van werknemers. Hij pleitte voor een inpassen van de ruilverkavelingen in de streekplannen. Tenslotte besprak hij de moeilijkheden met de sinaasappelen in de EEG-marktpolitiek.

De begroting werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

30 maart 1966 (Brieven van de minister inzake het prijsbeleid)

Van der Ploeg stelde, dat het uitgangspunt, dat de melkprijs geen prikkel tot produktieverhoging mag geven juist is. Daarnaast moet er echter een structuurbeleid zijn. Daarom pleitte hij voor ruimere middelen voor het ontwikkelings- en saneringsfonds. Hij was het eens met de lijn van de minister waardoor de prijzen over de gehele linie waren verlaagd.

Hij diende nog een motie in die een ruimer beleid van de dierziektenbestrijding vroeg. Deze werd met 89-12 stemmen aangenomen.

MAATSCHAPPELIJK WERK

Openbare vergadering van de vaste commissie

5 november 1964

Daams en *Franssen* voerden het woord. De laatste vroeg de minister er op toe te zien, dat het bejaardenbeleid zich niet zodanig ontwikkelt, dat de welgestelde ouden

van dagen een bevoorrechte positie gaan innemen bij plaatsing in bejaardentehuizen en pensions.

Scheps behandelde het beleid t.a.v. de Ambonezen. Hij had volledig begrip voor het feit, dat de Ambonezen in een complex bij elkaar willen wonen. Hij noemde het de zware taak van de minister om dit begrip eveneens op te brengen en er tevens voor te zorgen dat de Ambonezen volledig worden opgenomen in de Nederlandse gemeenschap.

Egas sprak over de sociale planning in de probleemgebieden, de ruilverkavelingsgebieden en daarbuiten. Het viel hem op dat er gebieden zijn waar grote moeilijkheden bestaan t.a.v. het maatschappelijk welzijn. Als deze gebieden echter niet toevallig stimuleringsgebieden, probleemgebieden of ruilverkavelingsgebieden zijn, gebeurt er niets.

13 november 1964

Daams stelde vragen over de uitvoeringsmaatregelen van de Algemene Bijstandswet. Hij betreurde het dat deze maatregelen niet vóór hun publicatie aan de Kamer zijn voorgelegd. Graag zou hij weten of, waar het gaat om de normering, de daarvoor geschikte organisaties, met name de vakbeweging, om advies is gevraagd.

Mevrouw Heroma-Meilink sprak over de z.g. buitengewone pensioenen. Zij merkte op dat de basis waarop deze pensioenen zijn gebouwd van 1947 dateert. Gegeven procentuele verhogingen betekent dit een achterblijven bij de verhogingen toegepast op andere pensioenen. De minister wil hier binnenkort verbetering in brengen. *Mevrouw Heroma* hoopte, dat dat dan ook zeer binnenkort zal zijn. Zij vroeg de minister er op toe te zien, dat eventuele voorschotten niet in hetzelfde belastingjaar terechtkomen als de toegezegde verhogingen zelf.

16 december 1964 (Algemene beraadslaging over begroting 1965 en wijziging begroting '63)

Daams merkte op dat de minister bij het uitvoeren van de Algemene Bijstandswet de minder-valide minderjarigen wil laten vallen onder de gezinsbijstand. Nadrukkelijk pleitte *Daams* er voor deze groep als zelfstandig object van bijstand te erkennen.

Daams is vervolgens mede-indiener van een motie, die er bij de minister op aandringt de subsidies voor particuliere instellingen op het gebied van maatschappelijke zorg in 1966 te verhogen. De motie wordt aangenomen.

23 februari 1965 (Wijziging van de geldschieterswet)

Peschar betuigt zijn instemming met het wetsontwerp dat aan de activiteiten van z.g. spaarkredietinstellingen een einde zal maken. Het is voorts verheugend dat de minister de instellingen die zich bezighouden met kredietverstrekking boven de f 1500 onder de werking van de Geldschieterswet wil brengen.

Het is gewenst dat bij de wet van de activiteiten van kredietbemiddelaars, die van kredietvragers een zeker bedrag vragen, paal en perk wordt gesteld.

CULTUUR, RECREATIE, MAATSCHAPPELIJK WERK

6 juli 1965 (Nota betreffende het omroepbestel)

Voogd sprak zijn waardering uit over de snelheid waarmee deze minister heeft willen werken. Onduidelijkheid blijft echter bestaan op het terrein van het

centraal antennesysteem en de kwestie van de auteursrechten op de programma's. Naar de mening van Voogd moeten de programma's van de omroeporganisaties in het gezamenlijk programma een Nederlands nationaal programma gaan vormen. *Mevrouw Brautigam* sprak over de reclame in radio en t.v. De fractie heeft daar niet om staan te dringen, maar gegeven het feit dat de reclame niet meer weg te denken is en er bij het bedrijfsleven kennelijk behoefte is aan reclame via radio en t.v., heeft het overgrote deel van de fractie geen reden om dit af te wijzen. Speciaal het feit, dat de opbrengst van de reclame voor een deel aan de programma's ten goede zal komen, heeft iets aantrekkelijks, al was het alleen maar om de stijging van de luister- en kijkelden binnen de perken te houden.

Zij is niet zonder zorg over de positie van de kranten. Zij immers worden bedreigd door een grote inkomensderving, doordat een deel van hun inkomsten uit reclame zal wegvloeien naar radio en t.v. Geen krant kan bestaan van de abonnementsgelden. Het behoud van een zo verscheiden mogelijke dagbladpers, noemde zij zeer gewenst. In dit verband spak zij haar voldoening uit over de toezegging van de regering aan de pers, voor een compensatie van aantoonbaar geleden vermindering van het inkomstenaccres.

In antwoord op de roep, met name van de kant van de VVD, om het zogenaamde droit de réponse, zei mevrouw Brautigam dat deze materie niet eenvoudig is. Het droit de réponse kan weleens een tegengesteld effect hebben. Als men is aangevallen en men reageert niet, zal allicht de opmerking gemaakt worden, dat degene die is aangevallen de juistheid van de aantijgingen erkent.

Goedhart tekent een krachtig protest aan tegen het verlenen van zendtijd aan de CPN en vraagt, waarom de minister er blijk van geeft afwijzend te staan tegenover lokale zenders.

HOOFDSTUK XVI RIJKSBEGROTING '65 (Cultuur-Recreatie-Maatschappelijk werk)

16 december 1965

Mevrouw Heroma-Meilink sprak namens de fractie haar voldoening uit over de geboorte van dit ministerie. Er was een dringende behoefte aan een departement, dat zich zou bezighouden met de niet-materiële aspecten van de welvaart. Zij toonde in een reeks van voorbeelden aan, hoe belangrijk deze niet-materiële aspecten zijn. De beide bewindslieden op dit departement geven blijk van een gezonde visie op hun beleid, waarin mevrouw Heroma haar vertrouwen uitsprak. Zij wenste het departement, gezien haar belangrijke taak, alle succes toe.

Willems ging in op een aantal aspecten van het beleid. Zo sprak hij er zijn teleurstelling over uit, dat onder de voorzieningen, die voor subsidieverhoging in aanmerking komen geen enkele uit de kunstsector te vinden is. Hij dacht hier met name aan de muziekscholen.

Op het punt van de internationale culturele betrekkingen merkte hij op, dat de meeste nadruk bij onze ambassades op de pers ligt en dat de cultuur door de zaken wordt verwaarloosd. Hij maakte een uitzondering over de ambassade te Parijs.

Wilmans besprak vervolgens de recreatie, jeugdvorming, volksontwikkeling en sport, terwijl *Daams* het maatschappelijk werk voor zijn rekening nam. *Voogd* tenslotte sprak over enkele aspecten van het omroepbeleid.

8 juni 1966 (Wetsontwerp voorzieningen in het belang van de natuurbescherming (Natuurbeschermingswet))

Wilmans begon met op te merken, dat Nederland al 40 jaar op deze wet wacht.

In die tijd is veel natuurschoon verloren gegaan, al moet worden toegegeven dat in andere wetten hier en daar aan natuurbescherming is gedaan.

Hij bestreed de opvatting dat deze wet overbodig zou zijn, omdat met name de Wet op de Ruimtelijke Ordening in de materie voorziet. Hij betuigde zijn warme instemming met het wetsontwerp, omdat het getuigt van een evenwichtige benadering van de problematiek en de algemene en bijzondere belangen goed met elkaar in evenwicht zijn gebracht.

Van der Goes van Naters zag de grondslag van dit wetsontwerp in de stijgende curve van de bevolkingstoename. Meer en meer wordt de natuur teruggedrongen om menselijke bewoning mogelijk te maken. Uit dit oogpunt gezien betekent natuurbescherming: ingrijpen, of men het leuk vindt of niet. Een voorbeeld: in de laatste jaren is 54 pct van de soorten van onze flora verdwenen of bezig te verdwijnen. Omdat de fractie geloofde, dat in dit wetsontwerp ten volle de idee van een 'vooruitstrevende conservering' is neergelegd, zal zij het van harte steunen.

Op 21 juni werd het wetsontwerp met 97 tegen 32 stemmen aangenomen.

SOCIALE ZAKEN

10 november 1964 (Wijziging Algemene Ouderdomswet. Wijziging Algemene Weduwen- en Wezenwet. Wijziging Wet Ziekenfondsverzekering)

Berger stelde dat het ouderdomspensioen voor bejaarden nog te laag is en dat een grotere Rijksbijdrage, waardevast en gerelateerd aan de ontwikkeling van de lonen noodzakelijk is. De aanvankelijke verwachting, dat het bodempensioen en het particulier pensioen samen een redelijk pensioen aan vrijwel alle Nederlanders zouden garanderen, is niet in vervulling gegaan. De privaatrechtelijke pensioenen zijn vaak niet waardevast waardoor het totale pensioen relatief achter blijft. De argumentatie van de minister over de hoogte van het minimumbedrag vond hij niet overtuigend. Een amendement om dit minimum op te trekken van f 3540 tot 3870 per jaar werd met 81-46 stemmen verworpen. Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

11 november 1964 (Openbare commissievergadering over de begroting 1965 (afdeling Volksgezondheid)

Lamberts drong aan op etikettering der geneesmiddelen en coördinatie van het onderzoek naar de functionering van de G.G.D.-diensten. Nu de levenverkortende ziekten langzamerhand bedwongen zijn zullen de eisen van de preventieve en positieve gezondheidszorg enorm toenemen, ten gevolge waarvan de positie van de huisarts een geheel andere zal worden. Juist daarom zal alles moeten worden gedaan, o.a. door onderwijsverbetering, om het aantal huisartsen op peil te houden.

Hij stelde dat de PvdA zich altijd zal blijven verzetten tegen de pogingen om de huisartsenhulp uit het verstrekingspakket der ziekenfondsen te halen. Hij vroeg verder nog aandacht voor de geriatrie, de schooltandverzorging en de waterverontreiniging. Hiervoor zou meer geld beschikbaar moeten worden gesteld. Hij vroeg zich hierbij af of de overheid wel over voldoende deskundigen kon beschikken op het gebied van de luchtverontreiniging. Hij pleitte voor een Nederlands initiatief t.a.v. het wereldbevolkingsvraagstuk, subsidieverlening aan verenigingen die zich met de problematiek der geboortenregeling bezighouden en ruimere verkoopmogelijkheden van voorbehoedmiddelen.

12 november 1965. (*Openbare Commissievergadering over de begroting 1965*).

Baart behandelde de loonpolitiek en memoreerde daarbij dat de korte spanne tijds tussen de datum van de uitslag van het overleg op centraal niveau over het loonbeleid en de afloopdatum van de CAO de democratische grondslag van het vakverenigingsleven ondermijnt. Hij pleitte voor een CAO met lange looptijd en vroeg zich af of het wel nodig is om de arbeidsvoorwaardenwetgeving nu al definitief te regelen. De ervaringen met het huidige systeem moesten eerst maar eens afgewacht worden.

Roemers informeerde naar de uitslag van het onderzoek naar het aandeel van de werknemer in het nationaal inkomen. Waarom had de regering eigenlijk advies aan de SER gevraagd inzake de vermogensaanwasdeling?

Hij pleitte voor een minimumloon in de Gemeentelijke Sociale Werkplaatsen en een soepele hantering van de werktijden. Hij stelde dat de emigratieorganen nu wel erg kostbaar gaan worden en informeerde of het niet mogelijk gemaakt kan worden om bij emigratie de AOW-uitkeringen te behouden.

Suurhoff stelde, dat een vereenvoudiging van de sociale wetgeving voorrang moet hebben boven een codificatie ervan. Hij informeerde naar de stand van zaken met betrekking tot het stakingsrecht en naar de datum van ratificatie van het Europees Sociaal Handvest.

Berger wilde graag weten, wat het in loonpolitiek opzicht zou kosten om de kinderbijslag voor het eerste kind af te schaffen. Ook had hij gaarne een overzicht van de verhoudingen van het aantal verzekerde zelfstandigen t.o.v. het aantal verzekerde arbeiders en de bijdrage uit de schatkist voor beide groepen. Hij informeerde of het niet mogelijk zou zijn de kinderbijslag door te betalen als het kind een studiebeurs of -voorschot krijgt.

Mevrouw Singer-Dekker vroeg hoe de regering de gelijke beloning voor mannen en vrouwen wilde realiseren. Ook voor de specifiek vrouwelijke functies moet er een minimumbeloning komen. Zij informeerde naar het advies van de Stichting van de Arbeid over de gelijke beloning en drong aan op de ratificatie van het internationale verdrag terzake. Zij pleitte voor om- en herscholingscursussen voor gehuwde vrouwen, die weer aan het arbeidsproces wensen deel te gaan nemen.

Wieldraayer stelde dat er geen vertrouwen meer bestaat inzake de voorlichting over de PBO. De regering moet hier meer leiding geven en de mogelijkheden van de PBO-organen in het kader van de EEG bestuderen.

Hij informeerde naar het verloop onder de buitenlandse arbeiders, hun aantal in Nederland en hun concurrentiepositie t.o.v. de Nederlandse arbeiders.

17 november 1964 (*Wijziging van de werkloosheidswet. Wijziging van de Wet Werkloosheidsvoorziening*)

Brandsma had naast lof voor deze wetsontwerpen enkele punten van kritiek. In de uitkeringscategoriën zag hij graag het laatste restje differentiatie t.a.v. het uitkeringspercentage voor jongelui beneden 21 jaar en gehuwde vrouwen-niet kostwinsters weggenomen. Een amendement met deze strekking werd aanvaard. Een tweede amendement om tijdens de wachtgeldperiode een hoger uitkeringspercentage te hanteren dan het wetsontwerp had voorgesteld werd eveneens aanvaard.

Een poging het maximum dagloon dat op grond van de wet werkloosheidsvoorziening kan worden uitbetaald gelijk te maken aan dat van de sociale verzekering werd verijdeld met 59-56 stemmen. De wetsontwerpen werden z.h.s. aangenomen terwijl de VVD en de BP geacht wensten te worden te hebben tegengestemd.

15 december 1964 (Begroting voor 1965)

Suurhoff behandelde de loonpolitiek en moest vaststellen dat het regeringsgezag op dit punt een ernstige deuk had opgelopen..

Het sierde de vakbeweging dat er alsnog een minimumloon van f 110,- was bereikt. Vraagpunten waren nog bij welke leeftijd dit bereikt wordt en of dit bedrag aan de index wordt gekoppeld. Hij betreurde het, dat de voorstellen van de vakbeweging om nu een uitkering ineens tot een bepaald percentage van het jaarloon voor een bepaalde datum overeen te komen verworpen waren. Hij drong aan op langlopende CAO's en ondernemingsgewijze differentiatie om de uitbetaling van zwart loon tegen te gaan. Hij beklemtoonde nog eens de noodzaak om het stakingsrecht wettelijk te regelen en bepleitte een hogere rijksbijdrage in de kosten van de sociale verzekering en een waardevast maken van de pensioenen van de bedrijfspensioenfondsen. Voorts besteedde hij nog aandacht aan de kwestie van arbeidsduur en overwerk en de wenselijkheid van wijziging van de kinderbijslagwet in die zin, dat in de vakantiemaanden een verhoogde kinderbijslag zou kunnen worden uitbetaald.

Lamberts vroeg meer aandacht voor het wereldgezondheidsvraagstuk. De wetgeving t.a.v. de geboorteregeling moet dringend gewijzigd worden. Een daartoe strekkende motie trok hij na het regeringsantwoord, dat bestudering in een commissie toezegde, in. Ook voor de luchtverontreiniging en de geluidshinder zag hij graag wettelijke regels gesteld.

16 december 1964 (Wijziging kinderbijslagwet kleine zelfstandigen)

Berger noemde nog eens onze uitgangspunten voor de bijslagregelingen. Kinderbijslag vanaf het eerste kind met bijdrage uit de algemene middelen, die de premies kan verlagen en het ongedaan maken van de discriminatie tussen arbeiders en zelfstandigen in zake die bijdrage uit de algemene middelen.

3 februari 1965 (Wet Ziekenhuistarieven)

Lamberts pleitte voor het onderzoek na overlijden dat van zoveel belang is voor het wetenschappelijk werk. Thans worden de kosten hiervan niet door de ziekenfondsen vergoed. Om de belangen van de volksgezondheid niet te verwaarlozen is differentiatie in de tarieven onontkoombaar.

23 februari 1965 (Noodwet Arbeidsvoorziening)

Baart wees er op, dat hier een materie aan de orde was waarvan niemand hoopte dat er werkelijke uitvoering aan zou moeten worden gegeven. Hij vond de toelichting nogal vaag, in het bijzonder wat betrof de nadere omschrijving van het begrip buitengewone omstandigheden niet zijnde oorlog of oorlogsgevaar. De wet was evenwel voor hem aanvaardbaar omdat het mogelijk zou zijn het Parlement bijeen te roepen zo deze omstandigheden zich zouden voordoen.

Het verheugde hem dat in de Raad voor de Buitengewone Arbeidsvoorziening vertegenwoordigers van werkgevers- en -nemerszijde waren opgenomen. Ook representanten van geestelijke stromingen waaronder het Humanistisch Verbond zouden zijns inziens daar zeer op hun plaats zijn.

Hij achtte het juist, dat vrijstelling van burgerdienstplicht zou worden verleend aan professionele geestelijke raadslieden van genootschappen op geestelijke grondslag, geen kerkgenootschappen zijnde. In verband met de positie van de gewetens-

bezwaarden was het van belang de aard van de te verrichten werkzaamheden enigszins toe te lichten.

Ook zag hij gaarne o.a. de Commissaris van de Koningin opgenomen bij de groepen van ambtsdragers, die van burgerdienstplicht zijn vrijgesteld.

Een verandering in die zin werd in de wet aangebracht.

18 mei 1965 (Interpellatie betreffende de gelijke beloning van mannen en vrouwen).

Mevrouw Singer-Dekker stelde dat volgens artikel 119 van het EEG-verdrag mannen en vrouwen aanspraak hebben op gelijke beloning. Deze gelijkschakeling had op 1 januari 1965 een feit moeten zijn. De Nederlandse regering had zich aangesloten bij wat de regeringen uit de andere lidstaten als uitgangspunt hadden aanvaard, te weten gelijke beloning voor 'gemengde functies', die beroepen dus, die zowel door mannen als door vrouwen worden uitgeoefend.

In verband met de nog niet tot stand gekomen gelijke beloning stelde zij drie vragen

- 1) of de minister zich tot de EEG-commissie had gewend voor opschorting van zijn verplichtingen
- 2) of de minister al het mogelijke wilde doen om de gelijke beloning voor de gemengde functies te bewerkstelligen
- 3) of de minister het onderzoek naar de mogelijkheden van een doorvoering van de gelijke beloning voor de niet gemengde functies wilde bevorderen.

Een door haar over dit onderwerp gevraagde nota zegde de minister t.z.t. aan de Kamer toe.

19 mei 1965 (Wijziging van de Ongevallenwet, Land- en Tuinbouw ongevallenwet en de Zeeongevallenwet (7687))

Wieldraaijer verheugde zich erover dat nu ook ongehuwden niet-kostwinners de volle ongevallenuitkering konden krijgen. T.a.v. de verzekeringsplicht voor het personeel van uitzendbureaus stelde hij, dat de sociale verzekering een vorm van solidariteit is, uit hoofde waarvan deze bijdrage te billijken is. Hij zag gaarne dat de minister wat meer klaarheid gaf over zijn bevoegdheid om de bepalingen van de wet niet van toepassing te verklaren op door hem aan te wijzen groepen van gevallen.

Hij achtte het wetsontwerp aanvaardbaar in het belang van een gelijke rechtsbedeling voor de bedrijven.

19 mei 1965 (Regelen betreffende het ter beschikking stellen van arbeidskrachten (7737))

Wieldraaijer voerde aan dat t.a.v. het optreden van koppelbazen geen algemeen verbod in het wetsontwerp stond en evenmin een aanmeldingsplicht voor diegenen, die arbeiders inlenen. Hierdoor kan eerst ingegrepen worden wanneer het kwaad reeds geschiedt is. De gronden die de minister aangevoerd had om deze verplichting niet in te voeren vond hij niet overtuigend. Hij zag graag dat een verplichting tot weigering werd opgenomen tot het afgeven van een vergunning bij het ontbreken van een goede administratie en het niet afdragen van premie voor sociale verzekeringen.

Een door hem ingediend amendement, dat beoogde de tijdelijkheid van de maatregelen uit dit wetsontwerp weg te nemen, werd z.h.s. aangenomen.

19 mei 1965 (Wijziging van de Veewet. Wijziging van de Vleeskeuringswet (8051))

Lamberts die over deze onderwerpen het woord voerde, stelde dat slachthuizen aan hoge eisen behoren te voldoen. In dit verband vroeg hij zich af of door concentratie geen verbetering tot stand kon worden gebracht. Hij pleitte voor handhaving van artikel 8 van de Vleeskeuringswet, dat bij vervoer van vlees van de ene naar de andere slachtkring wederom keuring voorschrijft. De staatssecretaris deelde mee, dat dit punt bij een commissie in studie was.

22 juni 1965. (Algemene Premie spaarwet (7024))

Baart stelde, dat met de stijging van het reële werknemersinkomen de vermogensongelijkheid niet direct zal verdwijnen. Een verandering in de verdeling was z.i. slechts mogelijk door aantasting van de winstuitkering.

Hij achtte de afstoting van staatsbezit om dit dienstbaar te maken aan de bezitsvorming niet juist. Met de bestemming van de f 100 miljoen van de Breedband transactie kon hij zich verenigen. Baart achtte nu de tijd gekomen dat de SER en het bedrijfsleven zich moeten gaan beraden over de vraag of de vermogensaanwasdeling tot ontwikkeling kan komen. Ook de overheid heeft, naast de werkgevers de taak om te zorgen, dat ons maatschappelijke bestel niet door de vermogensongelijkheid wordt ondermijnd.

Hij waarschuwde van de Algemene Premiespaarwet geen wonderen te verwachten. Spontane besparingen behoren niet, additionele echter wel gepremieerd te worden. Hij vreesde, dat als de inkomensgrens hoger dan f 12.000 zou gaan worden spontane besparingen een premie zouden gaan opleveren. Mede onder invloed van de reclame is men momenteel meer geneigd tot consumeren dan tot sparen. De voornaamste overweging van de fractie om voor dit onderwerp te stemmen was dan ook dat lagere inkomentrekkers een prikkel nodig hebben om tot sparen te komen.

23-30 juni 1965 (Onderlinge aanpassing van sociale verzekeringswetten en belastingwetten (8020))

Van Lier vond dit wetsontwerp aanvaardbaar, alhoewel er een moeilijkheid lag m.b.t. de delegatie-bevoegdheid aan de minister om regelingen te maken ter beperking van de samenloop van AOW- en AWW-uitkeringen met buitenlandse sociale verzekeringsuitkeringen. Niet elke accumulatie behoeft te worden tegengegaan. Omtrent de omvang hiervan zou hij gaarne beter geïnformeerd willen zijn. Van Lier besloot met de opmerking dat een internationale regeling de voorkeur verdient boven die van de minister.

30 juni 1965 (Arbeidsongeschiktheidsverzekering. Wijziging van de Ziektewet. Wijziging van de organisatiewet Sociale Verzekering (7171))

Van Lier noemde dit een baanbrekend wetsontwerp. De opheffing van het verschil tussen bedrijfsongeval en ziekte als oorzaak van arbeidsongeschiktheid is zeer belangrijk. Hierdoor is een groot aantal uitkeringsgerechtigden ontstaan. Veel zal echter nog door de minister en de Staten-Generaal moeten worden gedaan.

Hoe de regeling zal moeten zijn hangt af van de doelmatigheid en de aanvaardbaarheid ervan voor het algemeen rechtsgevoel. Deze begrippen spreken voor een werkne-

mersverzekering tegen verlies van inkomen bij arbeidsongeschiktheid als gevolg van ziekte en ongeval.

Van Lier was ingenomen met de verzekeringsloongrens in de Ziektewet en ging akkoord met de handhaving van de uitkeringsduur op 1 jaar. De regeling van het verplicht overleg bij verschil van mening tussen de controlerend geneeskundige en de behandelende arts had hij graag aangevuld gezien met verplichte arbitrage. Over de vorm en inhoud van de Gemeenschappelijke Medische Dienst en de revalidatie had hij graag meer inlichtingen. Bezwaar maakte hij tegen het feit, dat de sociale verzekeringsinstellingen uitmaken wanneer en hoe van het verhaalrecht op derden gebruik wordt gemaakt.

Een door hem ingediende motie om te voorkomen dat er een achteruitgang zal plaatsvinden in de uitkeringen voor de laagstbetaalden wanneer de Interimwet zal worden vervangen door de arbeidsongeschiktheidswet, omdat de uitkering dan zal worden afgestemd op het werkelijk verdiende loon in plaats van op het gemiddelde loon, werd aangenomen.

Van Lier stelde verder, dat hij bij invoering van de Arbeidsongeschiktheidswet de loongrens van de Ziekenfondswet graag zou zien verhoogd en gekoppeld aan de lonen. Hij waarschuwde ervoor de premielast niet te zwaar te maken. De bijdrage uit de algemene middelen in de sociale verzekering, is in vergelijking met andere EEG-landen nog aan de lage kant.

23 november 1965/2 december 1965 (Openbare commissievergadering over de begroting van 1966)

Mevrouw Singer bepleitte ook voor ons land gelijke beloning voor mannen en vrouwen. Ook vrouwen met gezinsverantwoordelijkheid moeten zonder discriminatie in het arbeidsproces worden opgenomen. Zij bepleitte hogere salarissen voor maatschappelijk werkers bij medisch opvoedkundige bureaus en subsidie aan consultatiebureaus voor huwelijks- en geslachtsleven.

Baart stelde, dat de overheid tot een dusdanige spreiding van de werkgelegenheid moet zien te komen dat wij materieel een gelijke beloning voor gelijke arbeid voor iedereen in Nederland benaderen. Hij sprak over de automatisering, die tot een kwantitatief gebrek aan werkgelegenheid kan leiden. Hij was verheugd over de aangekondigde wijziging van de Veiligheidswet.

Van Lier informeerde naar het werk der agrarische personeelsstichtingen. Hij wilde dat de bedrijfsgeneeskundige diensten reeds dan optreden wanneer in een gebied 750 werknemers werken.

Hij vroeg naar de stand van zaken m.b.t. het wetsontwerp tot het treffen van voorzieningen, die de onteigening t.b.v. de werkgelegenheid zouden moeten bespoedigen.

Roemers vroeg of bij de vrijere loonvorming het principe van het minimumloon wel gehandhaafd bleef. Hij memoreerde dat de EEG-diensten in Brussel alsnog tot overtuiging gekomen waren dat de partijen, die verantwoordelijk waren voor de loonontwikkelingen in Nederland de economische situatie goed hadden beoordeeld. Hij bepleitte de emigratiemogelijkheden niet geheel af te sluiten.

Brandtsma verlangde dat de overheid de extrapremie van 0,4 pct voor de WAO voor haar rekening zou nemen, hij vroeg zich trouwens af of bij de inwerkingtreding van deze wet alsnog niet een extra bijdrage uit de algemene middelen zou moeten worden verleend.

Hij waarschuwde tegen al te grote haast bij de herziening van de verzekering van de ziektekostenrisico's.

Vellenga sprak over de indexering van de AOW-bijdragen, de uitbetaling daarvan aan Nederlanders in het buitenland en afvloeiing van personeel van de Sociale Verzekeringsbank en de Raden van Arbeid.

De industrialisering van het Noorden was niet zodanig gevorderd dat men zich zou kunnen permitteren minder geld uit te trekken voor aanvullende werkgelegenheid. *Wieldraaijer* stelde dat er nog te weinig inzicht bestond in de problematiek van de buitenlandse werknemers. Naast de werving komen er ook arbeiders op goed geluk naar ons land. De keuring en de huisvesting waren nog (en) niet waterdicht geregeld. Hij bepleitte in dit verband de oprichting van een landelijk commissariaat voor de buitenlandse werknemers.

24 november 1965 (Openbare commissievergadering over de begroting voor 1966 afdeling Volksgezondheid)

Lamberts bepleitte de instelling van de oproeppraktijk voor huisartsen. Hun opleiding moet dringend verbeterd worden. Hij was verheugd dat de kraamzorg was opgenomen in het verstrekkingenpakket der ziekenfondsen. Hij verklaarde zich een tegenstander van het afschaffen van subsidies voor onrendabele drinkwatervoorzieningen. Hij vroeg om een algemeen centrum voor seksualiteit en geboorteregeling.

8 december 1965. (Uitkering ineens aan gerechtigden tot bepaalde sociale verzekeringsuitkeringen (8388))

Van Lier kon zich hiermede verenigen en stelde slechts de vraag waarom de kinderbijslag buiten deze regeling was gehouden.

21 december 1965. (Begroting voor 1966)

Van Lier stelde dat de fractie het beleid van de minister met vertrouwen tegemoet treedt. Hij steunde de plannen van de minister m.b.t. de arbeidsongeschiktheidsverzekering en de zware geneeskundige risico's. Hij stond kritisch tegenover de hervorming van de ziekenfondsverzekering tot een beperkte volksverzekering. De financiering van al deze regelingen uit de algemene middelen is een belangrijk punt.

Hij constateerde, dat het huidige loonsysteem niet werkt. De primaire verantwoordelijkheid blijft echter bij de regering berusten. Hij achtte het onjuist de raming van het Centraal Planbureau als norm te beschouwen en evenzo het minimumloon te koppelen aan het gemiddelde van de regelingslonen en de prijsindex. Het minimumloon dient alleen aan de regelingslonen gekoppeld te worden, anders verliest het spoedig zijn betekenis.

8 februari 1966 (Vestiging Gezondheidscentrum voor de Noren in Rotterdam (8010))

Lamberts betoonde zich namens de commissie voor de Volksgezondheid niet erg enthousiast maar verklaarde niet tegen te zullen stemmen. Er was te weinig contact met Rotterdam geweest, terwijl het niet onmogelijk was dat dit centrum belemmerend zou gaan werken in de nog te construeren havengezondheidsdienst.

16 maart 1966 (Begroting Volksgezondheid 1966)

Lamberts en Mevrouw Singer herhaalden hun opmerkingen gemaakt in de commissievergadering over deze begroting.

25 mei 1966 (*Nota inzake de loon en prijspolitiek 1966 (8601)*)

Van Lier stelde, dat toevallige omstandigheden tot een tekort op de betalingsbalans hebben geleid. De personeelsstop, die de regering had ingevoerd, noemde hij aanvaardbaar. De vertraging van de overheidsinvesteringen wilde hij niet van toepassing zien op de ontwikkelingshulp en de gemeenschapsvoorzieningen. Is het niet juist dat de regering met de institutionele beleggers tot bindende afspraken probeert te komen?

Ook de prijzen dienen in dit verband nauwkeurig gevolgd te worden. Het wetsontwerp prijsbeheersing roerend goed zou hier goede diensten kunnen bewijzen.

Een loonplafond afkondigen zou zeer discriminerend werken en rechtvaardiger inkomensverdeling niet bevorderen.

Als eindindruk van de maatregelen gaf hij aan dat de gevonden oplossing redelijk is, al zou de P.v.d.A. zelf een andere keus gedaan hebben.

Afkeurende moties van de CHU, VVD en PSP werden allen verworpen.

VERKEER EN WATERSTAAT

20 oktober 1964

Vondeling stelde vragen over de eventuele afsluiting van 10.000 abonnees van de draadomroep en vroeg uitstel hiervan tot de behandeling van de begroting. Hiermede stemde de minister in.

4 november 1964 (*Openbare commissievergadering over de begroting voor 1965*)

Posthumus vroeg hoe de minister zich had opgesteld t.o.v. het idee van een studiedienst ten departemente. Voor het bepalen van een visie op de totale verkeersproblematiek is een dergelijk apparaat onmisbaar. Hoe denkt het departement over het financiële offer, dat men enerzijds moet brengen om het openbaar vervoer te bevorderen en anderzijds voor het in zeer snel tempo uitbreiden van het wegnennet en het aanbrengen van voorzieningen in en rond de grote steden. Hij vroeg een nota over de richtinggevende beleidslijnen inzake de prioriteitsopstelling.

T.a.v. de spoorwegen vroeg hij zich af of de tegenstelling tussen een commerciële exploitatie en een sterkere inschakeling van de spoorwegen bij het openbaar vervoer wel op te lossen zou zijn.

Moet het openbaar vervoer niet gesubsidieerd worden?

De internationale vervoersproblematiek kreeg ruime aandacht. Hij stelde dat de PvdA een voorkeur heeft voor capaciteitsbeheersing boven beheersing van de tarieven.

Gezien de enorme taak, die de staatssecretaris verrichtte vroeg Posthumus of er niet een onderstaatssecretaris benoemd moest worden.

Bij de behandeling van de luchtvaartproblematiek sprak hij over de KLM, de stand van zaken t.a.v. de Air Union en de Rijksluchtvaartschool.

Laan informeerde naar het definitieve rapport van de commissie-Vrij over het streek- en stadsvervoer, de naleving van het rijtijdenbesluit en het verdrag arbeidsvoorwaarden Rijnvaardenden. T.a.v. de telefoonachterstand stelde hij voor een huurkoopovereenkomst te sluiten met Amerikaanse telefoonmaatschappijen.

Hij vroeg om een harmonisatie binnen het kader van de EEG van de sociale maatregelen op het gebied van het vervoer.

Oele sprak over de luchtverontreiniging door benzinemotoren en noemde enige

mogelijkheden tot vermindering van dit probleem. Hij informeerde naar de wettelijke regeling inzake het beheer van grondwater. Hij drong aan op een positieve selectie en concentratie in het rijkschoolwezen, alsmede op een veiliger autoconstructie.

Vermooten informeerde naar de herziening van het Schepenbesluit en maakte enkele opmerkingen over de PTT-aangelegenheden. Ook de situatie in de IJsselmeerpolders kreeg zijn aandacht, in het bijzonder de positie en ontwikkeling van Lelystad.

Egas pleitte voor het uitgeven van verantwoorde bedrijven in Oostelijk Flevoland.

Juffrouw Schilthuis sprak over het tempo van uitvoering van de Deltawerken, de inpoldering van de Dollard en de financiële positie van de waterschappen.

2 november 1964. (Instelling van een Rijkswegenfonds (7813))

Mejuffrouw Schilthuis noemde als bezwaar, dat er bij het Rijk op beleidsniveau geen enkele instantie is, die als primaire verantwoordelijkheid de aanpak van het verkeersprobleem als geheel heeft. Ook de situatie op de wegen binnen de bebouwde kom dient nader gezien te worden, wat door dit wetsontwerp niet mogelijk wordt gemaakt.

Peschar zag dit fonds niet als van wezenlijk belang voor de versnelling van de wegenbouw. Hij betreurde het dat de regering niet uit de algemene middelen put. Ook uit begrotingstechnisch oogpunt is fondsvorming bezwaarlijk. De logica van de gedachte waarbij men gebruikers van bepaalde wegen, die op dit moment er reeds liggen en lang geleden gebouwd zijn, meent te kunnen aanspreken voor een bijdrage in de bouw van geheel andere wegen ontging hem. Op grond van deze overweging stemde de fractie tegen. Het wetsontwerp werd evenwel aangenomen met 69-47 stemmen (PvdA, BP, PSP, CPN en SGP tegen).

17 december 1964 (Begroting PTT voor een Rijkspostspaarbank voor 1965)

Vermooten legde de vinger op de grote achterstand op het gebied van de telefoonaansluitingen. In een motie vroeg hij om een meerjarenplan om de achterstand in te halen. Deze werd met 75-35 stemmen verworpen (PvdA, PSP en CPN vóór). Hetzelfde lot onderging zijn motie, die om een jaar uitstel m.b.t. de opheffing van de draadomroep vroeg.

26 januari 1965 (Begroting voor 1965)

Posthumus had meer kritiek op het beleid van de minister dan op dat van de staatssecretaris. Hij was verheugd over de recente regeringsnota m.b.t. het Europees vervoersbeleid, doch vreesde, dat de benaderingswijze van de staatssecretaris primair uitging van de wens om tot een totale liberalisatie te komen.

De ruimtelijke problematiek kreeg z.i. te weinig aandacht. Ten onrechte werden de gemeenten buiten het wegenfonds gehouden. Hij ging nog nader in op de problemen bij het openbaar vervoer, de NS en de KLM, waarbij hij aandacht vroeg voor de structurele problematiek.

3 februari 1965 (Begroting Zuiderzeefonds voor 1965)

Vermooten stelde, dat bij de kolonisatie der polders te eenzijdig het accent op de landbouw was gelegd. De andere polders dienden meer harmonisch te worden ingericht. De Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders moet hieraan worden aangepast. Hij informeerde naar de activiteiten van de Zuiderzeeraad. T.a.v. de positie van Lelystad wenste hij meer duidelijkheid. Tenslotte gaf hij uiting aan de

teleurstelling van de fractie over de verkoop door de regering van gronden in de IJsselmeerpolders.

16 juni 1965 (Garanties ten behoeve van Fokker (7918))

Mejuffrouw Schilthuis noemde dit een hachelijke onderneming. Zij was gelukkig over de samenwerking met andere maatschappijen. Een vraagpunt bleef of er voldoende afzetmogelijkheden zouden zijn, in het bijzonder of de KLM de Fellowship zou kunnen gebruiken.

Het wetsontwerp werd z.h.s. aanvaard.

7 juli 1965 (Begroting van het Rijkswegenfonds voor 1965)

Mejuffrouw Schilthuis stelde, dat de uitbouw van ons wegenplan moest worden geïncorporeerd in een visie op de ruimtelijke ordening. Een zorgvuldige samenwerking en afweging van de prioriteiten is noodzakelijk. De onderlinge samenhang tussen de wegenbouwwerkzaamheden van de Provincies, het Rijk en de Gemeenten stelt nieuwe eisen aan de planning en de coördinatie.

3 november 1965/4 november 1965 (Openbare commissievergadering over de begroting 1966)

Mejuffrouw Schilthuis vroeg de minister waarom er geen stafafdeling op het departement was, die de wetgeving kan voorbereiden. Zij besprak de bijdragen van de Rijksoverheid in de kosten van de waterschappen en in de verhoging van de dijken en zeeweringen. Zij vroeg aandacht voor de mogelijkheden van Winschoten en Delfzijl. Een speciaal probleem is de verzilting van het water, terwijl ook de havenstructuur dringend om besprekingen vraagt. Zij pleitte in dit verband voor een overlegorgaan.

Laan vroeg aandacht voor de rentabiliteit van het particulier en openbaar vervoer, willen wij dit laatste stimuleren dan gaat dit geld kosten. Hij pleitte ervoor het Rijnmondbedrijf als één geheel te beschouwen bij de Commissie Vervoervergunningen. Bij de NS vroeg hij naar het stakingsverbod van NS-personeel.

Voorts besteedde hij aandacht aan de Rijnvaartproblematiek en de stillegging van en bepleitte nieuwbouw voor het waterloopkundig laboratorium en verbetering van de Scheveningse haven.

Oele behandelde het vraagstuk van de verkeersveiligheid en stelde dat hogere aanschafkosten voor een auto geen bezwaar mogen zijn. De ongevallenmelding kon z.i. veel verbeterd worden. Hij informeerde naar het aandeel van de Staat in de KLM en vroeg zich af of de automatisering geen gevolgen heeft voor de cockpitbemanningen. Hij drong er bij de minister op aan haast te maken met het wetsontwerp vervuiling oppervlakte water.

Vermooten ging nader in op problemen bij de zeescheepvaart en de subsidiëring van de scheepsbouw.

30 november 1965 (Begroting Verkeer en Waterstaat voor 1966)

Mejuffrouw Schilthuis vroeg aandacht voor de ruimtelijke ordening, onze waterhuishouding en de verzilting van het water. De taak, werkwijze en financiering van de waterschappen vragen om nadere beschouwing. Zij informeerde ernaar hoever het departement daarmee is. Een dringend probleem is de verkeersveiligheid en het openbaar vervoer.

Begroting Rijkswegenfonds voor 1966

Oele stelde, dat het contact van Rijkswaterstaat met particulieren aanmerkelijk verbeterd kan worden. Kan de minister bij het opstellen van zijn plannen geen rekening houden met de wensen van de Europese commissie, speciaal wat betreft de internationale wegen? Hij vroeg zich af of door betere programmering en samenwerking geen kostenverlaging tot stand gebracht kon worden. Hij benadrukte tenslotte het aanleggen van parkeergelegenheden langs de autosnelwegen.

8 februari 1966 (Begroting Zuiderzeefonds voor 1966)

Vermooten memoreerde, dat het fonds zal worden opgeheven en benadrukte de urgentie van een gemeentelijke en provinciale indeling van de IJsselmeerpolder. Hij toonde zich verheugd dat naast de landbouw ook andere werkgelegenheid werd gezocht. Hij vroeg de regering snel een beslissing te nemen over het plan-Van Eesteren voor Lelystad. Hij uitte zijn voldoening erover dat de uitkeringen krachtens de Zuiderzee-steunwet werden gekoppeld aan indexen en waardevast gemaakt waren.

8 februari 1966 (Begroting PTT en Rijkspostspaarbank).

Vermooten verzette zich tegen de pogingen om te komen aan de voorgestelde investeringsbedragen voor de telefoon. Hij achtte de verhoging van de drukwerktarieven wel wat erg zwaar. Hij constateerde tegenstrijdigheid tussen het principiële besluit om de draadomroep op te heffen en aan de andere kant toch te investeren. Hij informeerde of het CAS niet op de draden van de draadomroep zou kunnen spelen.

9 februari 1966/16 februari 1966 (Tegemoetkoming schade van oesterkwekers (7547)

Vermooten memoreerde dat tegemoetkoming in schade als gevolg van een rechtmatige overheidsdaad tot dusver grote uitzondering is geweest. Hierbij vroeg hij zich af of de toekenning van gelden uitzondering moet blijven of regel moet worden. In dit geval krijgen de ondernemers op veel ruimere schaal tegemoetkoming dan de werknemers. Het is onbevredigend, dat niet tegelijkertijd voor de werknemers in de oestercultuur een regeling getroffen is. Hij vroeg de regering om tijdig een verdelingsplan klaar te maken voor de mosselkwekers en garnalenvissers in de Waddenzee en te zorgen voor nieuwe werkgelegenheid.

Van Urk behandelde de belastingaspecten van deze zaak.

1 maart 1966/3 maart 1966 (Wet Uitkering Wegen (6294)

Mejuffrouw Schilthuis stelde, dat de wegenplannen van vroeger betrekking hadden op de verdeelsleutel voor wat betreft beheer en financiële verantwoordelijkheid, terwijl thans meer de ontwikkelingsgedachte erin ligt. In het kader van de nota inzake de ruimtelijke ordening zal het Rijkswegenplan op de helling moeten, waarbij het recreatieve verkeer grote aandacht zal moeten krijgen.

Franssen had aanmerkingen op de verdeelsleutel. De drie noordelijke provincies zouden er beslist op achteruitgaan. Hij diende een amendement in om de verdeelsleutel te veranderen. Dit werd met 80-52 stemmen aangenomen.

VOLKSHUISVESTING EN RUIMTELIJKE ORDENING

Openbare vergadering van de vaste commissie

21 oktober 1964

Bommer meende aan de hand van cijfers in twijfel te mogen trekken, of de

minister zijn woorden, dat de woningnood in 1970 voorbij zal zijn, zal kunnen waarmaken. In ieder geval zal het gaan ten koste van de krotopruiming. Hij merkte op dat er een stijging van de bouwcapaciteit is, maar dat deze pas in de laatste plaats ten goede komt aan de woningbouw.

Brandsma betwijfelde of de minister zo optimistisch mag zijn over de continuïteit in de groei van het aantal bouwvakarbeiders. De arbeidsbezetting in de bouwnijverheid is immers aan sterke schommelingen onderhevig. De bestrijding van het vorstverlet moet krachtig worden voortgezet. De minister moet zijn plan, om de subsidie voor de Stichting Verletbestrijding te laten vervallen, opgeven. Het werk van de Stichting heeft in de afgelopen winter 2400 woningen opgeleverd en er valt op dit terrein nog meer te verdienen.

22 oktober 1964

Brandsma merkte op dat zowel bij het basis- als het volwassenenonderricht in de bouwvakken de nadruk te eenzijdig ligt op timmerlieden en metselaars. Menigmaal stagneert de bouw echter juist bij het afbouwen. Het is dus gewenst bij de opleiding meer aandacht te besteden aan het schilderen en het stucadoorsvak.

Bommer pleitte ervoor bij onteigening van terreinen de gebruikswaarde te vergoeden. De reacties van KVP-zijde op het initiatief-wetsontwerp-Vondeling geven hem weer hoop in die richting.

Westerhout en Vis behandelden de ruimtelijke ordening. Zij vonden dat het beleid wel erg weinig uit de verf komt.

Westerhout vroeg of er iets te doen is tegen de handel in bosperceeltjes, die een ernstige bedreiging vormt voor de recreatie.

26 oktober 1965 (Wijziging van de Huurwet (8125))

Brandsma zei, dat twee punten in de fractie onderwerp van ernstig beraad zijn geweest. Het zijn het samenvallen van de huurverhoging met de aangekondigde verhoging van enkele indirecte belastingen en de aard en de omvang van deze huurverhogingen.

Bommer verklaarde zich tegen het door de minister aanvaarde systeem van huurverhoging. Hij voerde een pleidooi voor de z.g. doorstroming, waarbij hij speciaal aan de bejaarden dacht, die graag een grote woning willen vrijmaken voor een geriefelijke kleine. Het probleem is hier echter dat, ondanks bepaalde ministeriële maatregelen, de huurprijs van die nieuwe woning veelal te hoog is. *Bommer* vroeg de speciale aandacht van de minister voor dit probleem.

11 november 1965

Twee amendementen, die *Brandsma* op 25 oktober had ingediend, trok hij, na toezegging van de minister, weer in.

Nederhorst deelde mee, dat het overgrote deel van de fractie, zij het zonder enthousiasme, voor het wetsontwerp zal stemmen. Zelf stemde hij tegen, met Van der Ploeg, *Bommer* en *Scheps*. Het wetsontwerp werd met 104 tegen 10 stemmen aangenomen.

27 oktober 1965

Bommer viel in deze vergadering de heer Witteveen (VVD) aan, die, waar het om de woningbouw gaat, steeds vermaant om in het oog te houden wat de kapitaalmarkt en de rijksbegroting toelaten. Nu wil de VVD 15.000 woningen verschuiven van de woningwetsector naar de ongesubsidieerde sector.

Daar een woning in de ongesubsidieerde sector gemiddeld f 7000 à f 8000 duurder is dan een woningwetwoning, vraagt dit een extra investering van f 115 miljoen. Hij kon dit niet rijmen met het eerder vermelde VVD-standpunt.

Brandsma gaf de minister een pluim voor zijn strijd tegen het vorstverlet. Hij dringt er op aan de financiële overheidssteun voor deze zaak te blijven geven. In de afgelopen winter immers was het resultaat van de verletbestrijding 2500 woningen.

Vis drong erop aan de bouw van scholen niet te laten achterlopen bij de bouw van woningen.

28 oktober 1965

Bommer sprak over de grondprijsontwikkeling. Hij merkte op, dat in de grondprijzen ook de kosten voor aanleg van straten, geschikt voor autovervoer, zijn verdisconteerd. Dit lijkt hem niet juist. Beter zou zijn dat de Rijksoverheid, die immers via belastingheffing van het autovervoer profiteert, die kosten voor haar rekening zou nemen.

Vellenga drong er met klem op aan de krotopruiming te bevorderen.

Bommer stelde, dat het met de bouwresearch treurig is gesteld. Nu het aan het bedrijfsleven niet gelukt is deze research op poten te zetten, heeft een regering een taak. Hij kan niet begrijpen waarom van overheidswege wel honderd miljoen gestoken wordt in de ontwikkeling van een nieuw vliegtuigtype, terwijl de bouwresearch verscholen zit in een verzamelpost van 3 miljoen.

3 november 1965

Vis sprak er zijn voldoening over uit dat deze regering meer aandacht heeft voor de ruimtelijke ordening, dan vorige kabinetten. Tevens wees hij er op, dat de verstedelijking niet bij de grenzen van Nederland ophoudt. Internationaal overleg over ordeningsbeleid is dan ook dringend gewenst.

Over de studentenhuysvesting merkte *Vis* op, dat men alleen uit dit probleem kan komen als men een plan opstelt om dit van uit een centraal punt aan te pakken.

24 november 1965

Bommer betwijfelde of de nieuwe berekening van het aantal huwelijken per jaar (62.000) wel met de werkelijkheid overeenkomt. De feiten spreken dit tegen. Hoewel hij waardering had voor de moed van de minister om het einde van de woningnood in 1970 in het vooruitzicht te stellen, twijfelde hij aan de haalbaarheid.

Onaanvaardbaar vond *Bommer* dat de minister uitgaat van de gedachte dat tot 1970 geen versnelling zal optreden ten opzichte van de krotopruiming.

Dat de kerkenbouw vrij zou zijn is geen gelukkige maatregel, gezien de heersende woningnood.

(Vaststelling hoofdstuk XI rijksbegroting '66)

15 december 1965

Bommer sprak nogmaals zijn bewondering uit voor het bouwbeleid van de minister. Helaas is de bewondering voor het huur- en subsidiebeleid van de minister aanzienlijk minder. Wat de woonvoorraad betreft merkte hij op, dat er in feite een overschot is aan goedkope, slechte woningen, die bij een ruime woningmarkt voor een deel onverhuurbaar zouden blijken te zijn. Tevens merkte hij op, dat zich een verandering in de woonbehoefte voltrekt. Als ook de alleenstaande mannen in z.g.

vrijgezellenflats zouden trekken (zoals nu de vrouwen plegen te doen) kan dat al gauw 200.000 woningen in de berekeningen schelen.

De produktiviteit in de bouwsector blijft achter. Bommer was van mening, dat research dringend geboden is, een taak, die alleen de Staat voor haar rekening kan nemen.

EERSTE KAMERVERKIEZING 1966

Op 6 juli 1966 vonden de verkiezingen voor de Eerste Kamer plaats in de groepen II (Gelderland, Overijssel, Groningen en Drenthe) en IV (Zuid-Holland) nadat op 14 mei daaraanvoorafgaande de partijraad de volgende kandidatenlijsten had opgesteld:

Groep II (Gelderland, Overijssel, Groningen en Drenthe) 2 lijsten

J. A. W. Burger, A. Querido, P. Damming, C. van der Waerden, F. P. Wibaut, F. de Leeuw-Mertens, A. Heertje, B. van Dam, H. B. Engelsman, J. Spiekhout, G. J. H. Hofte Koesveld, C. W. van Wingerden, E. Meester, A. R. Vermeer, M. C. Verburg, P. Sanders, G. Stellinga, S. Bijleveld, J. Roelse, G. W. B. Borrie, A. de Bruijn, J. G. van der Ploeg.

Groep IV (Zuid-Holland)

G. van Hall, mej. J. Zeelenberg, L. M. de Rijk, A. R. Vermeer, F. de Leeuw-Mertens, J. Visser, G. Boekhoven, H. N. C. van Tuyl van Serooskerken, G. Londo, A. J. Venstra, J. G. van Putten, M. de Niet, M. Troostwijk, W. Thomassen, M. C. Verburg, J. J. A. Berger, G. van 't Hull, H. Wierenga, I. Z. Baruch, J. H. C. Molenaar, A. M. Amerika, C. Flugl van Aspermont.

Verkozen werden:

J. A. W. Burger, A. Querido, P. Damming, G. van Hall, mej. J. Zeelenberg, L. M. de Rijk, C. W. van Wingerden, E. Meester, A. R. Vermeer, M. de Niet, M. Troostwijk, W. Thomassen.

Verslag van de werkzaamheden der Eerste Kamerfractie gedurende de periode 1 oktober 1964 - 30 september 1966

Bij de aanvang van de verslagperiode maakten de volgende 25 partijgenoten deel uit van de fractie:

J. B. Broeksz, dr. E. Brongersma, mr. J. A. W. Burger, mr. G. J. P. Cammelbeeck, mr. G. van Hall, S. de Jong, mr. J. A. Jonkman, P. J. Kapteijn, A. H. Kloos, D. de Loor, prof. dr. ir. J. P. Mazure, E. Meester, mr. M. de Niet Gzn., S. van der Ploeg, prof. dr. F. L. Polak, prof. dr. A. Querido, prof. dr. L. M. de Rijk, prof. dr. I. Samkalden, W. Thomassen, mej. mr. M. Tjeenk Willink, prof. dr. M. Troostwijk, ir. H. Vos, C. van der Waerden, C. W. van Wingerden, mej. mr. J. Zeelenberg.

Toen midden april 1965 prof. dr. I. Samkalden toetrad tot de nieuwe regeringsploeg werd zijn zetel op 25 mei 1965 ingenomen door H. van Es. Begin juni 1965 ging

S. van der Ploeg over naar de Tweede Kamer; hij werd opgevolgd door drs. J. H. Mulder, die op 27 juli 1965 zijn intrede deed.

Ten gevolge van de gevoelige achteruitgang bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten 1966 verloor de partij bij de op 6 juli 1966 gehouden verkiezingen ter gedeeltelijke vernieuwing der Kamer 3 zetels.

Bij de aanvang der nieuwe zittingsperiode der Kamer, op 20 september 1966, bestond de fractie uit de volgende partijgenoten:

J. B. Broeks, dr. E. Brongersma, mr. J. A. W. Burger, mr. G. J. P. Cammelbeeck, P. Damming, H. van Es, mr. G. van Hall, S. de Jong, A. H. Kloos, D. de Loor, prof. dr. ir. J. P. Mazure, E. Meester, mr. M. de Niet Gzn., prof. dr. A. Querido, prof. dr. L. M. de Rijk, W. Thomassen, mej. mr. M. Tjeenk Willink, prof. dr. M. Troostwijk, drs. A. R. Vermeer, ir. H. Vos, C. W. van Wingerden, mej. mr. J. Zeelenberg.

Mr. J. A. Jonkman, die tot die datum wederom was opgetreden als voorzitter der Eerste Kamer, had zich met het oog op zijn leeftijd teruggetrokken, na ruim 18 jaar deel te hebben uitgemaakt van de Kamer, waarvan ruim 15 jaar als voorzitter. Op 17 september 1966 nam de Kamer afscheid, bij welke gelegenheid hem de hoogste civiele onderscheiding werd uitgereikt. In de vernieuwde Kamer keerden eveneens niet terug P. J. Kapteijn (die 16 jaar zitting had), drs. J. H. Mulder, prof. dr. F. L. Polak en C. van der Waerden.

Het lid der fractie prof. dr. ir. J. P. Mazure werd bij Koninklijk Besluit benoemd tot opvolger van mr. J. A. Jonkman als voorzitter van de Eerste Kamer.

Prof. dr. ir. J. P. Mazure werd benoemd tot voorzitter van de Kamer; hij begon deze taak in de zitting van 20 september 1966.

Ir. H. Vos trad gedurende de verslagperiode op als fractievoorzitter; het fractiesecretariaat werd aanvankelijk gevoerd door C. W. van Wingerden, daarna gedurende korte tijd door J. B. Broeks en vervolgens door A. H. Kloos.

De hierna volgende opsomming van werkzaamheden — in tijdsvolgorde — beperkt zich tot het optreden van de fractie in openbare zittingen.

Ziekenfondswet (6808)

Querido hield een gedegen algemene beschouwing over het ziekenfondswezen, waarbij hij onder meer stelde dat de huisarts het centrale element in het systeem dient te zijn en de juiste middelen in voldoende mate ter beschikking moet hebben. Aan deze voorwaarden werd naar sprekers mening nog steeds niet voldaan.

In tweede instantie toonde spreker zich tevreden na de uitspraak door de bewindsman, dat de nodige aandacht zal worden gewijd aan de opgeworpen problematiek.

Het wetsontwerp dat aan Nederland eindelijk een op normale wijze tot stand gekomen regeling van het ziekenfondswezen gaf, werd zonder hoofdelijke stemming door de Kamer aanvaard.

Instelling Rijnmondraad (6780)

Thomassen maakte een aantal kritische opmerkingen over vele detailpunten. Ook wijdde hij aandacht aan de in het Rijnmondgebied noodzakelijke natuurbescherming, recreatie, watervoorziening, bestrijding van de luchtvervuiling, e.d.

Zwaarder was de kritiek van mej. *Zeelenberg*. Zij laakte het gemis aan voldoende bestuurlijke bevoegdheden van de in te stellen Rijnmondraad. Bij de replieken deelde spreekster namens enkele leden van de fractie mede, dat zij op grond van de mededelingen van de minister hun stem aan het wetsontwerp zouden geven.

Zonder hoofdelijke stemming werd het daarop aanvaard.

Wet inzake de pariwaarde van de gulden (7074)

Bij dit wetsontwerp betreffende de pariwaarde, welke de relatie aangeeft die door Nederland tussen gulden en goud wordt gelegd, voerde *Van Hall* het woord namens de fractie. Hij verklaarde zich akkoord met de kernpunten van het ontwerp; bij zware financiële beslissingen als bij voorbeeld devaluatie moeten de wijzigingen plotseling gebeuren en kan de wetgever, i.c. de Kamer, niet worden gehoord.

Het wetsontwerp werd aanvaard; tegen waren CPN, PSP en twee leden van de KVP-fractie.

Wet installaties Noordzee (7643)

Bij dit ontwerp — beter bekend als de 'anti-REM-wet' — zei *Samkalden* vóór het ontwerp te zijn, hoewel hijzelf een andere weg zou hebben gekozen. Hij meende dat de regering het zich met de in dit wetsontwerp neergelegde oplossing tactisch en praktisch zeer moeilijk had gemaakt. Voorts verweet hij de regering dat zij, door niet in het beginstadium al krachtig te hebben ingegrepen, complicaties had geschapen. Het wetsvoorstel werd aanvaard; tegen stemden de fracties van de VVD en — zonderling genoeg — van de PSP, wier woordvoerder zich overigens wel tegen de REM verklaarde.

Wet op de kansspelen (7603)

Het wetontwerp werd aanvaard met 4 stemmen tegen. Deze waren van drie AR-vertegenwoordigers en van *De Niet*, die zich conformeerde aan zijn in 1960 bij een andere wijziging van de loterijwet ingenomen standpunt.

Technische belastingherziening (5380)

Het betrof hier wetsontwerpen tot wijziging van de wetten op de inkomstenbelasting, de vermogensbelasting en de loonbelasting, bij de behandeling waarvan *Polak* namens de fractie sprak. Hij bracht enkele ernstige bezwaren naar voren; zo was hij van oordeel dat de hogere inkomens en de vermogensbezitters zouden worden bevoordeeld boven de laag-gesalarieerden. Spreker kantte zich voorts tegen artikel 44 van de wet op de inkomstenbelasting, waarin een terugwerkende kracht was opgenomen, en diende ter zake in tweede instantie een motie van orde in.

Deze werd aanvaard met 38 tegen 26 stemmen; de wetsontwerpen werden vervolgens aangenomen, waarbij de fractie tegenstemde.

Invoering sociaal minimum in AOW en AWW (7762)

Van Wingerden ging in op de verschillen in waardering van het begrip 'sociaal minimum.' Hij vond het peil, waartoe de uitkeringen zouden worden verhoogd, nog te laag. Daarnaast maakte hij bezwaar tegen de verzwarende van de premiedruk. Spreker kon namens de fractie mededelen, dat nochtans vóór het ontwerp zou worden gestemd, omdat men de verbetering in de uitkeringen aan bejaarden, weduwen en wezen niet wenst tegen te houden.

Zonder hoofdelijke stemming ging de Kamer akkoord.

Algemene politieke beschouwingen (7800)

Vos wijdde aandacht aan de belangrijke internationale problemen, waarvoor hij de volle aandacht van de regering vroeg. De situatie in de EEG vond spreker droevig, ondanks de geboekte economische vooruitgang; het steeds weer getoonde bekrompen nationalisme achtte hij schrikwekkend. Spreker verbaasde zich over de ommezwaai die de regering had gemaakt ten aanzien van haar miljoenennota en over het gemak

waarmee van het aangekondigde beleid werd afgeweken. Op vele punten had de regering het veld geruimd zonder strijd te leveren.

Fel hekelde Vos de door de regering gevoerde loonpolitiek, die de samenwerking in de Stichting van de Arbeid en de samenwerking tussen die Stichting en de regering op het spel zette. Men kan, zo zei de spreker, niet een gemillimeterde loonpolitiek voeren en speculatiewinsten vrijlaten, niet de loonsector beheersen en de investeringssector zich buitensporig laten ontwikkelen, niet een bescheiden verhoging van het minimum-inkomen afwijzen en een belastingverlaging willen die een veel groter economisch effect heeft. Spreker vroeg voorts wanneer de regering nu zou ingrijpen in de REM-affaire. Naar zijn mening liet zij met zich spelen.

Ten slotte bepleitte spreker bezinning op één nationaal ruimteplan; in dit verband sprak hij de wens uit dat de regering niet langer de kop in het zand zou steken voor het specifieke Nederlandse probleem van de bevolkingstoename.

Wijziging kinderbijslagwet kleine zelfstandigen (7896)

Bij monde van Kloos verklaarde de fractie zich tegen dit wetsontwerp, met name wegens de in de Tweede Kamer door de KVP-afgevaardigde Nelissen ingediende en daar aanvaarde amendementen, waardoor het evenwicht werd verstoord dat moet bestaan ten aanzien van bijdragen uit de schatkist ten behoeve van enerzijds zelfstandigen en anderzijds loontrekkenden.

Het wetsontwerp werd aangenomen met de stemmen van PvdA en PSP tegen.

Vreemdelingenwet (7163)

Ten aanzien van dit ontwerp dat een fundamentele herziening van het vreemdelingenrecht behelsde, maakte Samkalden een aantal opmerkingen. Spreker drong aan op meer openheid, zodat het parlement inzicht zou verkrijgen in het gevoerde vreemdelingenbeleid.

Zonder hoofdelijke stemming werd het wetsontwerp aanvaard.

Wet op het Rijkswegenfonds (7813)

Dit wetsontwerp dat mede inhield dat de motorrijtuigenbelasting op een nader te bepalen tijdstip zou worden verhoogd met ten hoogste f 75, werd aangenomen met 33 tegen 15 stemmen. Tot de tegenstemmers behoorde, naast de fracties van CPN en PSP, ook onze fractie.

Meester achtte de verschuiving van de belastingdruk onrechtvaardig. Hij bestreed de noodzaak van de instelling van een wegenfonds en bepleitte planning op lange termijn van de wegenbouw. In dit verband wees hij erop, dat soms grote werken gereedkomen (Van Brienenoordbrug, Coentunnel), zonder dat de aansluitende wegen klaar zijn.

Algemene financiële beschouwingen (7800)

Vos achtte het tijdstip en de omstandigheden voor het doorvoeren van belastingverlaging onjuist; daarnaast had hij bezwaren tegen de verdeling van de voorgenomen verlagingen.

Een schande noemde spreker de manier waarop de regering en in het bijzonder de minister van Economische Zaken is opgetreden in de zaak van de overdracht der Breedband-aandelen aan de Hoogovens. Zijns inziens had de regering niet de morele bevoegdheid om zonder voorkennis en medewerking van het parlement dergelijke grote zaken te behandelen.

Met betrekking tot deze Breedband-affaire stelde Vos een aantal vragen. Hij

benadrukte dat nu via een achterdeur staatsbezit in handen is gekomen van een NV, waarin de grote banken en de grootindustrie zitten.

Bij deze algemene financiële beschouwingen werd tevens behandeld de voorgestelde verlaging van de loon- en inkomstenbelasting. Deze werd door de Kamer goedgekeurd met 45 tegen 21 stemmen.

Onze fractie was verdeeld; 5 leden stemden vóór en 19 tegen.

Schelde-Rijnverbinding (7569)

Rond dit verdrag met België, waardoor Antwerpen een verbinding zal krijgen met de Moerdijk, hangt een stuk parlementaire historie.

De verschillende woordvoerders, voorafgaande aan *Mazure*, doken hier met graagte in, hetgeen de woordvoerder van onze fractie deed constateren dat alle historische, politieke, geografische en filosofische opmerkingen al waren gemaakt, zodat hij zich kon beperken tot de conclusie dat dit een goed verdrag was, waaraan de fractie gaarne haar stem zou geven. Spreker ging nog in op enkele technisch-waterstaatkundige details, zoals de bestrijding van de verzilting van het Zeeuwse meer.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

Begroting Algemene Zaken 1965 (7800 III)

Samkalden maakte een aantal opmerkingen over de organisatie van het Ministerie van Algemene Zaken. De aanzienlijke verandering die de functie van de minister-president met name na de Tweede Oorlog heeft ondergaan, maakte zijns inziens een doeltreffende uitrusting van het Ministerie noodzakelijk.

Spreker wijdde voorts aandacht aan de interpretatie van artikel 104 van de grondwet (de ministers geven de Kamers de verlangde inlichtingen, tenzij de belangen van de staat daarmee strijdig zijn) zoals die in een nota van de ministers van Staat Drees en Oud werd gegeven. Hij vreesde dat een enge interpretatie de rechten van de minderheid zeer kwetsbaar zou maken.

Bij de replieken betreurde *Samkalden* het weinig bevredigende antwoord van vlaggen op de verjaardag van prinses Irene. Hij meende dat de beslissing van de minister-president niet verstandig was geweest. Met de stemmen vande PSP-fractie tegen werd het hoofdstuk aanvaard.

Begroting Binnenlandse Zaken 1965 (7800 VII)

De Loor toonde zich ontevreden met het beleid van minister Toxopeus. Onder meer verweet hij hem een gebrek aan strijdvaardigheid binnen de grenzen van de kabinetspolitiek, met name ten aanzien van de financiële verhouding tussen rijk en gemeenten, waar de minister te veel meegang met het beleid van de minister van Financiën en daarmee de inwoners der gemeenten tekort deed.

Naast aandacht voor de vernieuwing der politie-opleiding en de rechtspositie der burgemeesters, sprak *De Loor* nog over de gemeentelijke herindeling, die naar zijn mening grondig aangepakt diende te worden.

De fractie was, aldus spreker, ernstig teleurgesteld in de minister, van wie zij op dit punt een actief en dynamisch beleid had verwacht. De begroting werd aangenomen met de stemmen van CPN en PSP tegen.

Verjaringstermijn oorlogsmisdaden

De Eerste Kamer aanvaardde met algemene stemmen een door de PSP'er Van der Spek ingediende en door de andere fractieleiders ondersteunde motie, waarin de

Kamer zich uitsprak voor een verlenging van de termijn waarbinnen Duitse oorlogsmisdadigers kunnen worden vervolgd.

Deze uitspraak werd aan de Duitse Bondsdag overgebracht.

Begroting Defensie 1965 (7800 X)

In verband met de kabinetscrisis werd deze begroting op administratieve manier behandeld, d.w.z. er vond geen politieke discussie plaats. *Burger* had toch al voorkeur om de defensiebegroting zo normaal mogelijk af te doen: defensie ontleent zozeer bestaansgrond aan het gericht zijn op de totaliteit van de samenleving, dat het onverstandig zou zijn het defensiebeleid toe te spitsen op partijpolitieke tegenstellingen in deze materie. Waardering had spreker voor minister De Jong, die hij graag in een nieuw kabinet terugzag.

Bij het maken van een aantal opmerkingen stond spreker uitvoerig stil bij de plannen tot het omzetten van de soldij in een wedde, waarin hij meer voortgang wilde zien.

Met de PSP tegen werd het hoofdstuk aangenomen.

Begroting Justitie 1965 (7800 VI)

Brongersma wijdde vooral aandacht aan de vraagstukken rond het gevangeniswezen. Daarnaast maakte hij opmerkingen over de piratenzenders en de verkoop van voorbehoedsmiddelen. Ten aanzien van het eerste kritiseerde hij het nog steeds niet ondertekenen van het verdrag van Straatsburg. Met betrekking tot het tweede meende hij, dat de gewijzigde opvattingen over het gebruik van deze middelen moesten doorwerken in het Wetboek van Strafrecht. Overigens hoorde deze kwestie naar zijn opvatting meer thuis bij het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid.

De begroting werd aanvaard met de PSP-fractie tegen.

Begroting PTT en Rijkspostspaarbank 1965 (7800 G)

Mazure merkte op, dat zijn fractie het bepaald niet noodzakelijk acht dat elk bedrijfsonderdeel van de PTT zich zelfstandig volledig bedruipt. Toch moest extra aandacht worden geschonken aan de posterijen die reeds jarenlang tobben met een negatief exploitatiesaldo. Spreker zag geen heil in paardemiddelen, maar verlangde een alzijdige consequente aanpak. Kritiek had spreker op het in de periode 1960—1963 gevoerde telefoniebeleid, waardoor de vraag naar aansluitingen sneller steeg dan het aantal nieuwe aansluitingen, ondanks de door de PTT geleverde prestaties. De voor uitbreiding nodige investeringen dienden naar sprekers mening in de komende jaren een hoge prioriteit te hebben.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Begroting Volkshuisvesting en Bouwnijverheid 1965 (7800 XI)

Bij de administratieve afhandeling van deze begroting wees *Broeks* op het passeren van de mijlpaal van 100.000 woningen per jaar, een feit waarmee hij de minister, die onmiskenbaar de vastgelopen bouwpolitiek weer op gang had gebracht, gelukwensde.

Aandacht wijdde spreker aan de financiering van het bouwprogramma, die hij een in toenemende mate ernstig probleem achtte.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

Begroting Kabinet Vice-minister-president 1965 (7800 IV)

Cammelbeeck beperkte zich onder de omstandigheden tot de statuutrechtelijke, de sociaal-economische en de culturele aspecten van het beleid met betrekking tot

Suriname en Antillen. In dit verband wees hij er op, dat Nederland in toenemende mate grote bedragen in projecten van allerlei aard zal moeten steken op basis van goed voorbereide ontwikkelingsplannen.

Het wetsontwerp werd aanvaard zonder hoofdelijke stemming.

Wet ziekenhuistarieven (6810)

Querido miste in het wetsontwerp de overheidszorg voor de volksgezondheid, omdat de prijsvaststelling in het centraal orgaan naar zijn inzicht geschiedde door de vertegenwoordigers van de georganiseerde 'vraag' en 'aanbod'. De onderhandelingen zouden slechts gebaseerd kunnen zijn op koopkrachtverhoudingen; de overheid had echter tot taak deze strikt economische basis zonodig in het belang van de volksgezondheid te corrigeren.

Minister Veldkamp antwoordde, dat de drie onafhankelijke deskundigen, die in het centraal orgaan zitting zouden krijgen, speciaal de consumentenbelangen in het oog zullen houden.

Het wetsontwerp werd daarop zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Begroting Sociale Zaken en Volksgezondheid 1965 (7800 XV)

Querido wijdde veel aandacht aan de problemen rond de bevolkingsgroei. Spreker betoogde dat, om de individuele verantwoordelijkheid tot volle ontplooiing te doen komen, het noodzakelijk is dat de overheid daartoe de voorwaarden schept. In dit verband wees hij op de in de wet gelegde fatale verbinding tussen anticonceptionalia en tegen de zeden gerichte strafbare feiten.

Kloos achtte een waardering van de sociaal-economische positie van ons land noodzakelijk als achtergrond, waartegen het gehele sociale beleid moest worden geplaatst. In zijn bijdrage daartoe oefende hij kritiek op de telkenmale weer sombere geluiden van het Centraal Planbureau en de president van de Nederlandse Bank. Een op de wankelende basis van de voorspellingen van het Planbureau berustende loonpolitiek leidde naar sprekers mening slechts tot onwaarachtigheden. Hij wees erop dat, waar de economische ontwikkeling wezenlijk gunstiger bleek dan in 1964 was voorzien, consequenties voor de loonvorming niet te vermijden zouden zijn. Met verbazing had spreker kennisgenomen van de vele pogingen van werkgeverszijde om onder de daarop betrekking hebbende afspraken van eind 1964 uit te komen.

Kloos maakte voorts opmerkingen over onder meer het loonpolitieke systeem, de toegenomen spanningen tussen werkgevers en werknemers, de fondsen ten behoeve van georganiseerde werknemers en het toekennen van vakantietoeslag aan bepaalde groepen die sociale uitkeringen genieten. Met de stemmen van de PSP-fractie tegen werd het wetsontwerp aanvaard.

Begroting Landbouw en Visserij 1965 (7800 XIV)

Van der Ploeg constateerde met genoegen dat de minister het accent in het bijzonder had gelegd op een veelomvattend structuurbeleid en dat de nadruk in de eerste plaats viel op de activiteiten van het ontwikkelings- en saneringsfonds en daarnaast op ruilverkavelingen en cultuurtechnische werken. Wat spreker miste was een visie op de toekomstige ontwikkelingen en het daarop af te stemmen beleid; hij stelde hieromtrent een groot aantal vragen.

De begroting werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Intrekking van de landarbeiderswet (7517)

Van der Ploeg achtte het zegenrijk dat deze wet thans kon worden ingetrokken. Hij

sprak de hoop uit dat dit een nieuw startsein zou betekenen voor allen die het wel menen met de landbouw en de landarbeiders, om de loon- en arbeidsvoorwaarden in de landbouw gelijk te stellen aan die in de industrie.

Zonder hoofdelijke stemming werd het wetsontwerp aanvaard.

Begroting Verkeer en Waterstaat 1965 (7800 XII)

Met sprekers van andere fracties richtte *Meester* het oog op de toekomst. Minister *Suurhoff* en staatssecretaris *Posthumus* konden dan ook nauwelijks aan de tand worden gevoeld over de bestaande situatie, die het resultaat was van het beleid-
Van Aartsen.

Meester sprak onder meer over de wild-west-toestanden op de Nederlandse wegen en deed enkele suggesties voor de beëindiging van deze situatie. Ook wijdde hij aandacht aan de verhoging van de verkeersveiligheid; in dat kader bepleitte hij onder meer regeling van het rijkschoolwezen en de instelling van een raad voor de verkeersveiligheid.

Spreker maakte voorts opmerkingen over vervoersaangelegenheden, Zuiderzee- en Deltawerken, luchtvaart en havenwerken.

Spreker gaf er overigens blijk van dat hij beseftte dat financiële consequenties van alle geuite wensen aanvaard dienden te worden.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Goedkeuring besluit toepassing artikel 4 wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen (7540)

Het betrof hier een goedkeuringswetje om het lening plafond voor de gemeenten voor de periode van november 1963 tot november 1964 te verhogen van 100 op 109. Het gaf de Kamer gelegenheid te spreken over de financiële toestand van de gemeenten, hetgeen enkele sprekers dan ook uitvoerig deden. *Mej. Zeelenberg* achtte dit onjuist; zij wilde wachten tot de begroting van het Gemeentefonds aan de orde kwam.

Spreekster verwonderde zich ook over de discussie met betrekking tot het wetsontwerp zelve; zij meende dat het bijzonder gemakkelijk kon worden aangenomen, omdat gedane zaken geen keer nemen.

Spreekster merkte naar aanleiding van de uitlatingen van enkele andere sprekers nog op, dat men steeds doet alsof de gemeenten de grote boosdoeners zijn bij het veroorzaken van krapte op de kapitaalmarkt. Het zijn niet de leningen en investeringen van de gemeenten die het gevaar voor inflatie oproepen, dit ligt gelijkelijk verdeeld in alle sectoren, aldus *mej. Zeelenberg*, die erop wees dat aan het bedrijfsleven (die niet zoals de gemeenten beperkt zijn in hun investeringen) nooit iets verweten wordt. Met CPN en PSP tegen werd het wetsontwerp aanvaard.

Wijziging voorlopige regeling inzake het Nationale Plan en Streekplannen, alsmede van de overgangswet ruimtelijke ordening en volkshuisvesting (7718)

Troostwijk deelde mede, dat de fractie haar stem niet aan het wetsontwerp zou onthouden, al was zij van opvatting dat een bepaling, door welke het verhaal van het rijk op lagere organen mogelijk zou worden gemaakt, zeker niet zou hebben mogen ontbreken.

Zonder hoofdelijke stemming werd het ontwerp van wet aanvaard.

Begroting Zuiderzeefonds 1965 (7800 B)

Mazure sprak met name over Lelystad, waaromtrent hij graag een persoonlijk

geluid van de nieuwe bewindsman wilde horen, aan welke wens deze tegemoetkwam zij het — niet onverstandig — wat gereserveerd.

Mazure maakte voorts opmerkingen met betrekking tot bestuurlijke deling van het Zuiderzeegebied en over de recreatievoorzieningen rond de randmeren, waarvoor hij een pleidooi voerde.

Zonder hoofdelijke stemming aanvaardde de Kamer het wetsontwerp.

Wijziging van de warenwet (7203)

Querido prefereerde het maken van een nieuwe warenwet boven de incidentele wijziging van de bestaande, zeker als die wijziging als een nieuw principe kon worden beschouwd.

Indien men aan de publiekrechtelijke organen meer armslag wenste te geven, dan was volgens spreker de volksgezondheid niet het aangewezen zwemwater. Bij de replieken verklaarde *Querido*, mede namens een deel der fractie, niet overtuigd te zijn door de verdediging van de minister.

Het wetsontwerp werd aanvaard met 32 tegen 28 stemmen; 4 leden der fractie behoorden tot de voorstemmers, 12 tot de tegenstemmers.

Buitenlandse Zaken.

Omdat er ten tijde van het aannemen van de begroting van Buitenlandse Zaken geen goede gelegenheid was om van gedachten te wisselen over onderwerpen, behorende tot de verantwoordelijkheid van de minister van Buitenlandse Zaken en de minister zonder Portefeuille, werd deze beraadslaging (op 20 juli 1965) gehouden. Aandacht werd vooral gewijd aan de EEG, Santo Domingo, Vietnam en de 'ton van Luns.'

Het debat werd ontsierd door de merkwaardige wijze waarop minister Luns reageerde op de gelukwens ter gelegenheid van zijn 12½-jarig ambtsjubileum door *De Niet*.

Deze bleek hiervan niet ondersteboven, doch toonde zich wel ontsteld over de opvattingen van De Quay (KVP) Van Hulst (CHU) en Berghuis (AR) inzake de ton voor het hulpfonds aan vervolgd van de Zuidafrikaanse apartheidspolitiek.

Kapteijn besprak de Franse houding in de EEG en riep de minister op niet voor de Franse aanvallen door de knieën te gaan.

Deelneming in uitbreiding van het aandelenkapitaal Hoogovens (8013)

Van der Waerden ging bij het debatje over dit wetsontwerp nog in op de Breedband-transactie en stelde daarbij de machtsverhoudingen tussen gemeenschap en particulier eigendom, vooral in een basisindustrie als de Hoogovens, aan de orde.

Van Hall merkte onder meer op, de komende benoeming van de heer Middelhuis tot lid van de Raad van Commissarissen van de Hoogovens toe te juichen, omdat deze een grote kennis van de sociale sfeer heeft.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wijziging van een aantal sociale verzekeringswetten (7687)

Van Wingerden wees de VVD'er Louwes op het sociale aspect van het voorstel de mensen die bij uitzendbureaus werken te brengen onder de ongevalwet, enz.

Het wetsontwerp werd aanvaard; het enig aanwezige lid van de VVD-fractie, de heer Louwes, kon zich er niet mee verenigen.

Begroting Rijkswegenfonds 1965 (7800 L)

Meester had liever de nieuwe begroting afgewacht, die over 14 dagen zou uitkomen, en deze begroting nu zonder discussie laten passeren.

Hij betreurde dat van andere zijde toch een vrij uitvoerige bespreking was gevolgd, hetgeen hem aanleiding gaf zich in het debat te mengen.

Spreker voere een pleiooi voor een langjarige verkeersplanning in het kader van de regionale ordening en rekening houdend met de industriespreiding.

Mijnwet continentaal plat (7670)

Van der Waerden steunde namens de fractie als enige het wetsontwerp van minister Den Uyl. Sprekers fractie aanvaardde — de voor- en nadelen tegen elkaar afwegend — de staatsdeelneming in de oliewinning op het continentaal plat.

De stemming over het wetsontwerp werd uitgesteld tot na de opening van de nieuwe zitting door de Koningin; het werd toen aanvaard met 53 tegen 15 (VVD, CHU en PSP-) stemmen.

Gemeentelijke herindeling Goeree-Overflakkee (7933)

De Loor verklaarde zich voorstander van de vorming van één gemeente op het eiland Goeree-Overflakkee. Toch achtte hij het gesloten compromis (4 gemeenten) beter dan de oude toestand (10 kleine gemeenten) en zou daarom vóór het wetsontwerp stemmen.

Zonder hoofdelijke stemming werd het aanvaard.

Algemene premiespaarwet (7024)

Hoewel Kloos, na de Tweede Kamer-behandeling, geen behoefte had aan uitgebreide beschouwingen, wilde hij wel ingaan op de uitnodiging van minister Veldkamp om gezamenlijk wat te filosoferen over de vermogensaanwasdeling.

Spreker deelde namens de fractie mede premiespaarregelingen niet een fundamentele aanpak van de vermogensverhoudingen te vinden. Men premieert immers voor een groot deel besparingen die toch tot stand zouden komen en tilt slechts een zeer beperkte groep over de spaardrempel heen.

Toch kon de fractie op grond van dit effect een positieve waardering voor het wetsontwerp opbrengen.

In zijn bijdrage tot de discussie over de vermogensaanwasdeling merkte spreker onder meer op, dat men het wantrouwen van grote groepen der bevolking tegen de maatschappijstructuur niet moest onderschatten. In dit verband wees hij erop dat de werknemers zeer goed begrijpen dat de huidige verdeling van de winst de vermogensongelijkheid verscherpt. Met de PSP tegen werd het wetsvoorstel aanvaard.

Ontgrondingswet; wijziging van de onteigeningswet en de rivierenwet (6338)

Mazure achtte deze wetsontwerpen noodzakelijk en urgent; wel zou hij, indien de Eerste Kamer het recht van amendement bezat, nog enkele wijzigingen aangebracht willen hebben. Ten aanzien van de door enkele Kamerleden naar voren gebrachte bezwaren met betrekking tot de dominerende positie van de rijksoverheid zeide spreker dat nationale belangen dienen te gaan vóór regionale belangen.

Het wetsontwerp werd aangenomen met 46 tegen 16 stemmen; een deel der KVP-fractie en een lid van de VVD-fractie stemden tegen.

Wijziging van de financiële verhoudingswet 1960 (8050) Wijziging begroting Gemeentefonds 1964 (8087)

Troostwijk wees erop dat wijziging van het systeem van herverdeling van de voor de gemeenten beschikbare middelen voor een aantal gemeenten aantrekkelijk zal

zijn, maar voor enkele andere gemeenten teleurstelling met zich zal brengen. Spreker zag aanleiding voor het maken van een overgangsregeling.

Beide wetsvoorstellen werden zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

Noodwet arbeidsvoorziening (7187)

Van Wingerden zag nogal wat vaagheden in dit stuk noodwetgeving.

Omdat in het debat door middel van de bijdrage van de VVD'er *Van Riel* was gebleken dat de tekst van de onderhavige wet een situatie zou kunnen scheppen waarvan een bezettende macht misbruik zou kunnen maken om met de schijn van recht Nederlanders in het buitenland te werk te stellen, achtte spreker aanhouding van de stemming noodzakelijk.

Hij had er behoefte aan deze zaak nader in zijn fractie te bespreken.

De Kamer besloot aldus.

Ruim zeven maanden later vond de voortzetting van de behandeling plaats. Thans werd de verdediger van het voorstel, staatssecretaris *De Meijer*, terzijde gestaan door minister *Samkalden*, die de Kamer trachtte te overtuigen van de noodzaak het wetsontwerp te aanvaarden in het vertrouwen dat de regering erin zou slagen een regeling op te stellen, waardoor misbruik van het gehele complex noodwetten in oorlogstijd onmogelijk zou zijn. *Van Wingerden* deelde namens de fractie mede, dat zij op grond van deze stellingname van de regering haar steun aan het wetsontwerp zou geven. De Kamer verwierp het echter met 27 tegen 21 stemmen; de fractie en enkele KVP'ers stemden voor.

Wijziging van de kieswet en van de gemeentewet (7940)

Troostwijk bepleitte in het korte debat het openen van de mogelijkheid voor elders wonende gevolmachtigden om in de eigen woonplaats te stemmen. Spreker achtte de stemmachine niet een vereenvoudiging van de taak der kiezers.

Het wetsvoorstel, waardoor o.a. de kiesgerechtigde leeftijd tot 21 jaar werd verlaagd, werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Algemene politieke beschouwingen over de rijksbegroting 1966 (8300)

Vos ging tijdens deze kalme algemene politieke beschouwingen uitvoerig in op de woningbouw, waarbij hij de regering om een nota inzake de krotopruiming vroeg. Spreker sneed voorts drie andere in de miljoenennota eveneens vooropgestelde onderwerpen aan, namelijk verkeer en waterstaat, onderwijs, en de hulp aan onderontwikkelde gebieden.

Ook wijdde hij aandacht aan onder meer de 'dravende' inflatie en de loonpolitiek, die hij mislukt vond omdat zij slechts een deel van de inkomsten omvatte. Een ontwikkeling naar een algemene inkomenspolitiek, waarbij ook de vermogensinkomsten niet buiten schot zouden kunnen blijven, achtte spreker gewenst.

Wijziging bepalingen inzake het geding voor de kantonrechter in burgerlijke zaken (7172)

Brongersma had als enige een technische gedachtenwisseling met minister *Samkalden*, waarbij hij enige suggesties deed met betrekking tot de werkwijze van de kantongerechten.

Het wetsvoorstel werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Toestemmingswet huwelijk prinses Beatrix. Naturalisatie Claus von Amsberg (8309)

Vos dook in het nabije verleden om de houding van de socialisten ten opzichte van

de monarchie te schetsen. Hij concludeerde dat de kwestie monarchie of republiek voor zijn fractie niet actueel was op dat moment. Spreker deelde mede, dat de grote meerderheid der fractie zou voorstemmen, ook al was dat besluit enkele leden zwaar gevallen. Enkele leden konden hun stem niet aan de toestemmingswet geven.

In het verdere debat weerlegde *Van Hall* in korte bewoordingen een bewering over de burgemeester van Amsterdam, gedaan door de PSP-afgevaardigde Van der Spek, die zijn onsamenhangend en emotioneel betoog messcherp zag weerlegd door minister-president Cals.

De toestemmingswet werd aanvaard met 65 tegen 5 stemmen. Tegen stemden Cammelbeeck, Meester, De Rijk en de 2 PSP-afgevaardigden. De communistische senatrice had zich aan de stemming onttrokken.

Het naturalisatie-ontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard met slechts de PSP tegen.

Wijziging van de huurwet (8125)

Mazure deelde mede, dat in zijn fractie drie benaderingen van het voorgestelde waren. Een groep achtte de nadelen, aan de huurverhoging verbonden, overwegend. Een tweede groep achtte het aanvaarden van het wetsvoorstel het kleinste kwaad. De derde en grootste groep had bezwaar tegen de snelle en forse huurverhoging, maar zou op grond van overwegingen inzake het algemene beleid van het kabinet en van minister Bogaers toch vóórstemmen.

Het wetsontwerp werd aangenomen met 50 tegen 6 stemmen.

Tot de tegenstemmers behoorden, behalve PSP en CPN, Broeks, Van der Waerden en Van Wingerden.

Algemene financiële beschouwingen over de rijksbegroting 1966 (8300)

Van Hall juichte de nieuwe aanpak van het kabinet toe; het belang van de gemeenschap, het betere leefklimaat in ons kleine land met zijn snel groeiende bevolking zou nu primair worden gesteld en niet langer de voor velen magische belastingverlaging.

Spreker maakte vervolgens een groot aantal opmerkingen, waarbij hij onder meer aandacht wijdde aan de zorgelijke financiële positie van de gemeenten. Bij onstentenis van *Van Hall* voerde *Vos* bij de replieken het woord. Hij ging met name in op de bestrijding van de inflatie die, als zij wilde slagen, naar zijn mening een internationale aangelegenheid diende te zijn, in elk geval van de zes EEG-landen tezamen. In dit kader wees spreker erop, dat de loonpolitiek niet het enige instrument mag zijn dat gehanteerd wordt bij de inflatiebeheersing.

Wijziging van o.a. de middelbaar en de hoger onderwijswetten (8317)

De Jong achtte het niet onmogelijk dat het openbaar onderwijs als gevolg van dit wetsvoorstel in de schaduw zou worden geplaatst. Omdat verwerpen echter nog erger zou zijn, zou sprekers fractie vóórstemmen.

Zonder hoofdelijke stemming werd het ontwerp aanvaard.

Voorzieningen betreffende de instelling van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (8373)

De Jong kon zich verenigen met de overbrenging van de werkzaamheden op het gebied van cultuur en recreatie van het vroegere Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen naar het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

Wijziging van de overheidspensioenwetgeving (7936 — 7950 — 7980)

Troostwijk merkte onder meer op dat de juridische vormgeving van de hardheidsclausules niet gelukkig was. Daarnaast ontwikkelde hij enkele andere bezwaren tegen het wetsontwerp, die zijn instemming met het gehele pakket van maatregelen temperden. Nochtans zouden hij en zijn fractiegenoten hun stem eraan geven.

De drie wetsontwerpen werden zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Vaststelling begroting Algemene Zaken 1966 (8300 III)

De Loor maakte een aantal opmerkingen met betrekking tot de civiele verdediging. Spreker vroeg voorts aandacht voor vereenvoudiging van het decoratiebeleid en de titulatuur.

Het wetsontwerp werd met PSP en CPN tegen aanvaard.

Begroting Justitie 1966 (8300 VI)

Brongersma ging bij de behandeling van deze begroting onder meer in op de bescherming van de privacy. Spreker wees er hierbij op, dat mensen en mensengeluk tot koopwaar worden gemaakt om ermee te verdienen en eraan te verdienen. Hij meende dat een eigen tuchtregeling voor de massa-communicatiemiddelen de voorkeur verdiende boven directe wetgeving, die zich minder snel kan aanpassen aan de vorderingen van de techniek en de maatschappelijke ontwikkeling.

Spreker drong voorts aan op spoed bij de regeling van het stakingsrecht en op een onderzoek naar de verhouding politie-publiek.

Kapteijn merkte op het onjuist te achten dat een voorstel van de Europese Commissie eerst mag worden gepubliceerd nadat het officieel aan de Raad van Ministers is voorgelegd; op deze wijze kunnen werkgevers, werknemers én de publieke opinie nauwelijks kenbaar maken hoe zij erover denken. De begroting werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

Arbeidsongeschiktheidsverzekering (7171)

Van Wingerden gaf uiting aan zijn bewondering en waardering voor het stuk werk dat de minister en zijn medewerkers hadden geleverd.

Door de zeer uitvoerige, schriftelijke en mondelinge voorbereiding kon spreker zich tot enkele hoofdzaken beperken. Hij wees onder meer op het grote belang van een goede voorlichting en wijdde aandacht aan de premiebetaling, dit stellende in het kader van de totale premiedruk.

Querido behandelde de medische aspecten, waarbij hij met name inging op de revalidatie.

De wetsontwerpen werden zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Gemeentelijke herindeling van Walcheren (6950)

De Loor toonde zich niet tevreden met de door de voorganger van minister Smallegen voorgestelde terugbrenging van 19 gemeenten tot 8. Naar zijn mening diende dit aantal verder te worden gereduceerd.

Aangezien het opstellen van een beter ontwerp — toegezegd door de minister — veel tijd zou vergen, zouden spreker en zijn fractiegenoten vóór het wetsvoorstel stemmen, omdat dit beter was dan niets.

Ondanks de aanvankelijke tegenstand in de Kamer verwierf het wetsontwerp bij de stemming een ruime meerderheid: 52 tegen 12.

Begroting Defensie 1966 (8300 X)

Burger ging in op het bij velen bestaande onbehagen over het feit dat de Partij van

de Arbeid ontbrak aan de top van het Ministerie van Defensie. Bij hem was de indruk gewekt dat een starre houding van de zijde van de minister een meer passende oplossing in de weg had gestaan. De moeilijkheden waren de consequentie van de door de minister gekozen structuur van het ministerie, waarop spreker twee jaar tevoren al kritiek had geleverd. Spreker viel de overigens door hem gewaardeerde bewindsman scherp aan op het negeren van het parlement bij het aanbod van een Nederlands contingent voor de vredesmacht van de Verenigde Naties. Hij wees er voorts onder meer op, dat de eerder door de Partij van de Arbeid geuite kritiek op het in de vaart houden van de 'Karel Doorman' haar bevestiging in de feiten had gevonden.

Spreker besteedde ten slotte aandacht aan het ontwapeningsvraagstuk.

De Rijk behandelde het personeelsbeleid, waarbij hij waarschuwde voor een soort van valse krijgsmachtfilosofie, een ietwat exclusieve denkwereld in de krijgsmacht, waarin mogelijkheden tot kortsluiting tussen volk en krijgsmacht kunnen liggen. In dit kader wees hij erop, dat de officierseed louter een eed van trouw aan de rechtsorde is; de krijgsmacht is een instrument ter beschikking van de regering, d.w.z. van het staatshoofd tezamen met het kabinet, en het is beslist niet een pressure-group ten gunste van een bepaalde staatsvorm. Spreker memoreerde hierbij de kwestie van het uitsteken van de vlag door officieren en de inzamelingsactie voor het huwelijk van prinses Beatrix.

Met de PSP-stemmen tegen werd de begroting goedgekeurd.

Begroting Zuiderzeefonds 1966 (8300 B)

Mazure sprak zijn voldoening uit over het voornemen van minister Suurhoff de behandeling van de Zuiderzeewerken voortaan te doen geschieden bij die van de begroting van Verkeer en Waterstaat.

Ten aanzien van de voortgang der werken ging sprekers aandacht in de eerste plaats uit naar de ontwikkeling van Lelystad. Nodeloos waren enkele jaren verloren gegaan; spreker wilde nu met volle kracht vooruit.

Hij wijdde voorts aandacht aan de stedelijke bebouwing in het westelijk deel van Zuidelijk Flevoland en aan de pogingen tot het — zijns bedunkens ongewenste — oprichten van een waterschap voor de Noordoostpolder. De begroting werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

Begroting PTT en Rijkspostspaarbank 1966 (8300 G)

Mazure bepleitte mechanisatie en rationalisatie van de posten, een sterk arbeidsintensief bedrijf dat zich reeds daarom door de stijgende lonen in een structurele verliespositie bevindt. Spreker maakte voorts enkele opmerkingen over de telefoon en het centraal antennesysteem. Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Begroting Financiën 1966 (8300 IX B)

Bij de behandeling van deze begroting, die een technische aangelegenheid vormt, voerde *Polak* namens de fractie het woord, waarbij hij onder meer wees op het onbehagen in werknemerskring over de stijging van de belasting op bijzondere beloningen en op de wrevel van de vrijgezellen over de op hen gelegde lasten. Een verhoging van de belastingvrije voet achtte spreker geboden.

Met de stem van de CPN-afgevaardigde tegen werd het wetsontwerp aangenomen.

Begroting Gemeentefonds 1966 (8300 D)

Troostwijk getuigde van zijn bezorgdheid over de situatie met betrekking tot een

redelijke voorziening in de geldelijke behoeften der gemeenten. Spreker achtte een individueler benadering noodzakelijk; aan de onderscheidene behoeften der gemeenten kon zijns inziens niet door een groepsregeling op grond van de wet betreffende de financiële verhouding tussen rijk en gemeenten — een bot instrument — worden tegemoetgekomen. Ook zou het Gemeentefonds daarvoor ontoereikend zijn.

Met de PSP tegen werd het wetsontwerp aanvaard.

Begroting Binnenlandse Zaken 1966 (8300 VII)

Het op 29 en 30 maart 1966 gehouden debat over deze begroting stond in het teken van de gebeurtenissen in Amsterdam. *De Loor* wilde het onderzoek over de relletjes rond het huwelijk van prinses Beatrix en het optreden van de politie afwachten; daarbij kon ook het vraagstuk van de verantwoordelijkheid van de burgemeester aan de orde worden gesteld.

Spreker pleitte voorts voor een forse aanpak van de gemeentelijke indeling, waardoor de leefbaarheid verbeterd kan worden. Hij vroeg aandacht voor de opleidingen voor politie en brandweer.

De begroting werd goedgekeurd; PSP en CPN waren tegen.

Opheffing van de gemeenten Ankeveen, 's-Graveland, Kortenhoef en Weesperkarspel (7991)

De Loor zag goede kanten aan deze wetsvoorstellen, die beter bekend zijn als het plan-Bijlmermeer. Hij vond het in Amsterdam te prijzen dat het zich inzet voor zijn burgers, die nodig de te saneren stadswijken dienen te verlaten en in nieuwe woningen moeten worden gehuisvest.

De Kamer aanvaardde zonder hoofdelijke stemming de wetsontwerpen.

Begroting Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening 1966 (8300 XI)

Broeksz betoogde dat de bouwkosten verontrustend sterk stegen, terwijl ze naar zijn mening omlaag konden. In dit verband wees hij op de grondspeculatie, die hij een van de meest afkeurenswaardige verschijnselen in onze samenleving noemde.

Spreker sneed voorts onderwerpen aan als de woningbehoefte, het aantal leegstaande woningen, de voorrang die de woningwetbouw dient te hebben boven de vrije bouw, de woningen voor alleenstaanden, de bouw van kleine bedrijfsruimten, de huren en prijzen in de vrije bouw, en de bejaardentehuizen.

Thomassen wijdde aandacht aan de ruimtelijke ordening. Hij uitte enkele wensen met betrekking tot het beleid en de inhoud van de toegezegde nota inzake de ruimtelijke ordening.

Spreker ging voorts in op de internationale aspecten; hij noemde hierbij de verbindingen tussen Engeland en overig Europa en de wegen en spoorwegen naar België en Duitsland. Hij meende dat aan de spoorwegen en de binnenvaart een zo groot mogelijke kans moest worden gegeven.

De begroting werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Begroting Landbouw en Visserij 1966 (8300 XIV)

Vos vreesde voor een vergroting van de afstand in inkomens van boeren en landarbeiders ten opzichte van anderen, ten gevolge van de terugkeer naar het liberalisme op alle mogelijke punten in de maatschappij tot en met de loonpolitiek toe.

Ten aanzien van de internationale aspecten merkte spreker op, dat het protectionisme in de EEG in strijd is met de wenselijkheid om voor een aantal produkten tot

wereldwijde overeenkomsten te komen. Hij waarschuwde dat de achtergebleven landen niet lang meer konden wachten op redelijke voorstellen van de rijke landen.

De begroting werd zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Begroting Onderwijs en Wetenschappen 1966 (8300 VIII)

De Jong maakte een aantal opmerkingen over het kleuteronderwijs en het lager onderwijs. Met genoegen zag hij het naar elkaar toegroeien van het openbaar en het bijzonder onderwijs, waarbij hij alleen een ontwikkeling in de Gereformeerde Kerken miste.

De begroting werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

Begroting kabinet van de Vice-minister-president 1966 (8300 IV)

Cammelbeeck kwam na het maken van opmerkingen over kwesties als de grens tussen Suriname en Brits-Guyana, een Sociaal-Economische Raad voor het Koninkrijk en culturele aangelegenheden te spreken over de vraag of het Statuut voor het Koninkrijk gewijzigd diende te worden. Deze zaak zag hij in hoofdzaak met betrekking tot Suriname spelen. Namens de fractie vroeg spreker om duidelijkheid omtrent het punt van onafhankelijkheid. Hij achtte een gesprek tussen op dit stuk verantwoordelijke gezagsdragers wenselijk, omdat — als Suriname inderdaad totale onafhankelijkheid zou willen verwezenlijken — er met name van Nederlandse zijde voorbereidingen zouden moeten worden getroffen. Het initiatief tot beëindiging van het Statuut moest niet aan Nederlandse kant liggen.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Begroting Sociale Zaken en Volksgezondheid 1966 (8300 XV)

Kloos oefende met sprekers van andere fracties forse kritiek op het loonbeleid van minister Veldkamp, waarin hij elementen van willekeur aantrof. Spreker betwijfelde of het College van Rijksbemiddelaars over de vereiste deskundigheid, de onmisbare diplomatieke gaven en de nodige soepelheid beschikte.

Hij vroeg zich af waarom men de nu al jaren zoveel wrevel en onrust veroorzakende toetsingsprocedure niet liet vallen. Ten aanzien van de kostenkant, die aan de loonsverhoging vastzit, was *Kloos* van oordeel dat de werkgevers zelf de verantwoordelijkheid moeten leren aanvaarden.

Spreker meende dat, om inflatoire impulsen in te dammen, werkgevers en werknemers in goed overleg met de centrale overheid tot afspraken moesten komen over hetgeen van die vrije loonstijging in de consumptieve sfeer zou kunnen worden gebracht.

Spreker vroeg voorts aandacht voor de sociale effecten van het belastingtarief voor bijzondere beloningen.

Met de PSP tegen werd de begroting aanvaard.

Begroting Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk 1966 (8300 XVI)

De fractie bracht vier sprekers in het vuur bij de behandeling van deze begroting, die zonder hoofdelijke stemming werd aangenomen.

Van Wingerden herinnerde eraan dat voor het eerst sinds vele jaren mejuffrouw Tjeenk Willink geen bijdrage aan het debat zou leveren. Spreker ging uitvoerig in op de bij de kabinetsformatie gekozen taakstelling voor het Ministerie. Hij constateerde dat het overleg over de uitkomsten van de studie betreffende de departementale indeling in de verdrukking was gekomen.

Van Es vroeg aandacht voor de oude bij gemeenten ondergebrachte archieven. Spreker maakte voorts opmerkingen over monumentenzorg, recreatie, jeugdvorming en sport.

Mulder sprak over kunsten en oudheidkunde.

Broeksz, het hoofdstuk radio en televisie behandelend, ging onder meer in op de van enkele kanten geuite kritiek op satirische programma's. Spreker meende, dat niet alleen preventieve censuur maar ook het opstellen van een code in overleg met de regering moest worden afgewezen; dit laatste was het vragen om censuur langs een omweg.

Ten aanzien van de aanvallen van de CHU'er Beerekamp en in het bijzonder de AR'er Algra op het beleid met betrekking tot de subsidiëring van kunst (de kwestie-Van het Reve) merkte *Broeksz* op, dat de overheid geen beoordelaar van kunst moet zijn; slechts de rechter kan uitmaken of literatuur en andere kunstuitingen pornografisch zijn.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

Regeling van het leerlingwezen (7178)

De Loor verheugde zich eraan te kunnen meewerken dit ontwerp tot wet te maken. Spreker achtte de leerlingstelsels een zaak van groot gewicht voor de jongeren — meer dan 70.000 — die zich grote inspanningen dienen te getroosten om het onderricht te volgen.

Hij meende dat het de moeite waard zou zijn te onderzoeken of de invoering van een partiële leer- en vormingsplicht voorrang moet worden verleend boven een 9-jarige leerplicht. De staatssecretaris was dit niet met hem eens.

Het wetsvoorstel werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Instelling Raad van advies wetenschapsbeleid (8355)

De Rijk verklaarde gaarne zijn stem aan dit wetsontwerp te zullen geven, omdat het belangrijke perspectieven opent om in een steeds van meer belang wordende materie de zo noodzakelijke ordening aan te brengen en voorzieningen te treffen.

Zonder hoofdelijke stemming werd het wetsvoorstel aanvaard.

Begroting Buitenlandse Zaken 1966 (8300 V)

Kapteijn behandelde de Europese politiek, waarbij hij inging op de Franse houding in EEG en NAVO. Spreker gaf blijk de in Luxemburg bereikte overeenkomst ter zake van de landbouwfinanciering geen compromis te achten, maar een in het voordeel van Frankrijk uitgevallen beslissing.

Minister Luns, sprekende mede namens de staatssecretarissen, zeide in zijn antwoord het te betreuren dat de in de loop der jaren plaats gehad hebbende levendige gedachtenwisselingen met Kapteijn met deze discussie een einde zouden nemen nu deze afgevaardigde in september niet in de Kamer zou terugkeren.

De Niet, daarbij terzijde gestaan door Vos, had op te tornen tegen de van verschillende kante uitgesproken bedenkingen tegen de open brief van de Partij van de Arbeid over Vietnam (waarover in de Tweede Kamer nog niet was gesproken) en tegen een poging van de PSP-fractie om met deze brief een politiek spelletje te spelen. *De Niet* stelde, dat een politieke partij — ook al steunt zij een coalitie — het recht heeft haar opinie bekend te maken.

Vos zeide dat de brief volledig in overeenstemming was met het beleid van de Nederlandse en Amerikaanse regeringen.

De Niet opperde een aantal bedenkingen tegen de door de PSP ingediende motie, die

naar zijn mening ten onrechte tot slechts één der bij het Vietnam-conflict betrokken landen richtte.

De motie werd met 62 tegen 2 (PSP-)stemmen verworpen.

De Niet maakte voorts nog opmerkingen over de NAVO, het Defence and Aid Fund en de ontwikkelingshulp.

De begroting werd goedgekeurd met PSP en CPN tegen.

Begroting Economische Zaken 1966 (8300 XIII)

Van der Waerden besteedde aandacht aan de prognostisering op middellange termijn en aan een meerjarig algemeen beleidsplan. Spreker ging hierbij in op de produktiviteitsbevordering, de research en het onderwijs met het oog op de voortschrijdende automatisering.

Hij maakte voorts opmerkingen over de bedrijfssluitingen en over de affaire-*Texeira de Mattos*.

Kapteijn, de EEG- en andere internationale aspecten behandelend, drong aan op steun voor Israël in de komende besprekingen over de positie van dat land ten opzichte van de EEG.

Spreker vroeg voorts aandacht voor de daling van de grondstoffenprijzen en de stijging van de prijzen van industrieproducten, die de schulden van de ontwikkelingslanden sterk doen toenemen.

De begroting werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

Begroting Staatsmijnen 1966 (8300 J)

Van der Waerden deelde mede, dat de fractie geheel achter het beleid van de minister inzake de mijnindustrie en de industriële herstructurering van Zuid-Limburg staat.

De begroting werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

Wijziging successiewet 1956 (8407)

Polak juichte de noodzakelijke verruiming van de vrijstelling bij vererving tussen echtgenoten en de opheffing van de fiscale discriminatie tussen bedrijfs- en gezinspensioenen toe. Na een aantal opmerkingen van technische aard gemaakt te hebben, besloot spreker met zijn waardering uit te spreken voor de terugwerkende kracht tot 1 januari 1965 die deze wet zou krijgen.

Met de PSP tegen werd het wetsvoorstel aanvaard.

Omzetting van de Staatsmijnen in een NV (7195)

Vos zag dit wetsontwerp als een nu openbaar maken van wat in wezen al voor een groot deel in de structuur van het Staatsmijnbedrijf aanwezig was. Hij achtte de NV-vorm voor deze overheidsactiviteiten de meest juiste.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen; PSP en CPN waren tegen.

Verkeer en Waterstaat

Bij de behandeling van de begroting voor dit Ministerie zegden de bewindslieden toe een aantal onderwerpen nog met de Kamer te zullen bespreken.

Meester maakte opmerkingen over het verkeer, het openbaar vervoer en de verkeersveiligheid. Spreker signaleerde een toeneming van het onfatsoen door de weggebruikers, waartegen zijns inziens strenger en veelvuldiger moest worden opgetreden.

Kapitein wijdde aandacht aan de vervoerspolitiek binnen de EEG, waarbij hij wensen uitte ten aanzien van een regeling voor het vervoer over de Rijn en andere rivieren.

Begroting Rijkswegenfonds 1966 (8300 L)

Meester betreurde de financiële moeilijkheden die een inlopen van de in de afgelopen jaren ontstane achterstand verhinderden. Spreker wees op de noodzaak gelden op te brengen voor belangrijke gemeenschapsvoorzieningen, zoals de uitbreiding en verbetering van ons wegennet.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wijziging bepalingen omtrent makelaars in Wetboek van Koophandel (7175)

Mej. Zeelenberg achtte de voorgenomen herziening niet onbevredigend. Spreekster ging in op de door de makelaars gewenste vestigingsregeling en besteedde aandacht aan het niveau van de vestigingseisen. Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wet uitkeringen wegen (6294)

Meester betwijfelde of dit wetsvoorstel, dat beoogt een verdeling van de motorrijtuigenbelasting over de provincies vast te stellen, de door de ministers voorziene vergemakelijking van een gecoördineerde aanpak van de problemen inzake het Nederlandse wegennet tot gevolg zou hebben. Zijn twijfel grondde spreker op het vele overleg tussen en met diverse instanties, dat nodig zou zijn.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Tegemoetkoming schade oesterkwekers (7547)

Van Es kon in algemene zin met het voorstel akkoord gaan, omdat het de mogelijkheid geeft tot een redelijke vergoeding voor geleden schade. Spreker betrok in zijn bijdrage tot de discussie de verdere ontwikkeling van de schadevergoedingen op grond van artikel 8 van de Deltawet en vroeg hierbij bijzondere aandacht voor de werknemers.

Het wetsontwerp werd zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

Afscheid mr. J. A. Jonkman

Op 17 september 1966 nam de Eerste Kamer afscheid van de man die haar gedurende ruim 15 jaar had geleid.

Jonkman getuigde van zijn dankbaarheid aan onder meer de Partij van de Arbeid, die hem na zijn terugkeer uit Indonesië een politiek tehuis bood en hem naar de Kamer afvaardigde.

Spreker, die in zijn jeugd meende dat de Eerste Kamer diende te worden afgeschaft, voerde een pleidooi voor het behoud van het twee-kamerstelsel. Hij werd toegesproken door mr. Delprat namens de Kamer, door de gevolmachtigde ministers van Suriname en de Nederlandse Antillen, en door minister-president Cals, die mededeelde dat de scheidende voorzitter door de Koningin met het Grootkruis in de Orde van de Nederlandse Leeuw was begiftigd.

Intrede prof. dr. ir. J. Mazure

Op 20 september 1966 presideerde *Mazure* voor de eerste maal de Kamer. Nadat hij reeds direct werd geconfronteerd met de aanval van de VVD-afgevaardigde Baas op

de vertegenwoordiger van de Boerenpartij Adams, richtte *Mazure* enkele woorden tot de Kamer.

Hij zeide in deze functie — de bekroning van een korte politieke loopbaan — het voorbeeld van zijn voorganger als aansporend én richtinggevend te zullen trachten te volgen.

I Resolutie ontwapening

Préambule:

1. De Socialistische Internationale gelooft, herinnerend aan de resoluties van haar congressen van 1957 en 1963, dat er nog ruimte is voor een meer positieve en dynamische benadering van de problemen van ontwapening en beperking van bewapening. Zij erkent, dat deze problemen niet los van de belangrijkste problemen, waarmee de wereld wordt geconfronteerd, kunnen worden opgelost, maar is ervan overtuigd, dat algemene politieke regelingen niet tot een eerste voorwaarde voor ontwapeningsovereenkomsten moeten worden gemaakt.

2. De Socialistische Internationale gelooft verder, dat het niet waarschijnlijk is, dat er wezenlijke vooruitgang geboekt zal worden ten aanzien van maatregelen op lange termijn voor beperking van bewapening en ontwapening, voordat alle staten betrokken zijn in daarop betrekking hebbende discussies en daartoe geëigende onderhandelingen. Dienovereenkomstig betreurt zij de afwezigheid bij ontwapeningsbesprekingen van regeringen waarvan de deelname essentieel is voor een succesvol verloop ervan. Zij is er echter van overtuigd, dat nuttige onderhandelingen over bepaalde maatregelen inzake beperking van bewapening ook voortgezet kunnen worden bij tijdelijke afwezigheid van dergelijke landen.

3. De Socialistische Internationale onderschrijft ten volle het Joint Statement of Agreed Principles (1961) — de McCloy — Zorin Principles — als de essentiële basis voor alle ontwapeningsonderhandelingen. Het Joint Statement wordt als annex aan deze resolutie toegevoegd.

4. Het doel

Naar de mening van de Socialistische Internationale moet het uiteindelijke doel van alle regeringen zijn bij te dragen aan het scheppen van een ontwapende wereld onder een doeltreffend internationaal gezag. In de huidige internationale situatie moet allereerste prioriteit worden gegeven aan snelle overeenstemming over gedeeltelijke ontwapeningsmaatregelen in overeenstemming met de aanvaarde beginselen van evenwicht en verificatie, bedoeld om de internationale veiligheid te bevorderen en om de weg te banen voor meeromvattende overeenkomsten.

5. De methoden

De Socialistische Internationale doet een beroep op alle regeringen om op positieve wijze bij te dragen aan het spoedig bereiken van overeenstemming over de volgende maatregelen.

a) Verhindering van het verspreiden van nucleaire wapens

Een overeenkomst om de verdere verspreiding van nucleaire wapens te voorkomen is van de hoogste dringendheid. Een dergelijk akkoord mag geen uitwegen en ont-snappingsmogelijkheden bieden en moet bedoeld zijn om zowel de proliferatie ('proliferation') van nucleaire wapens als de verspreiding ('dissemination') ervan te voorkomen op alle mogelijke manieren, hetzij direct of indirect.

b) Een uitgebreid verbod op het nemen van kernproeven

De uitbreiding van de overeenkomst van Moskou van 1963 tot ondergrondse kernproeven is zowel een belangrijk element in een non-proliferatie politiek als een

belemmering in de kernbewapeningswedloop tussen de bestaande kernmachten. Internationale samenwerking op het gebied van seismische detectie moet actief ontwikkeld worden als een bijdrage tot de oplossing van het verificatie-probleem.

c) Beperking van de nucleaire bewapening

Het is van het grootste belang, dat de huidige bewapeningswedloop tussen de kernmogendheden onmiddellijk tot staan gebracht en in de tegengestelde richting omgebogen wordt. Er mag geen verdere produktie zijn van afleveringsvoertuigen voor nucleaire wapens, en de nu bestaande aantallen zouden bij overeenkomst moeten worden teruggebracht. Er mag geen verdere produktie zijn van splijtbaar materiaal voor wapens, en overeengekomen hoeveelheden bestaand splijtbaar materiaal voor wapens moet in materiaal voor vreedzame doeleinden worden omgezet, in het bijzonder door het ontmantelen van atoomkoppen.

6. De Socialistische Internationale doet verder een beroep op alle regeringen om de volgende verdere maatregelen in overweging te houden:

a) Het scheppen van atoomvrije zones. Voorstellen moeten zorgvuldig onderzocht worden, waarbij speciale aandacht gegeven dient te worden aan de noodzaak een stabiele militaire situatie in het betrokken gebied te handhaven.

b) Overeenkomsten om de internationale wapenhandel in de hand te houden en te beperken. Dit heeft in het bijzonder betrekking op de handel in hoogontwikkelde en dure militaire uitrusting zoals tanks, projectielen en moderne vliegtuigen.

c) Formele internationale overeenstemming zich te onthouden van militaire activiteiten in de ruimte.

d) Verbetering en uitbreiding van de internationale inspectie en controle op nucleaire activiteiten en vestigingen, vooral die ondernomen door International Atomic Energy Agency.

7. Ten slotte doet de Socialistische Internationale een beroep op alle regeringen om de machinerie van de nationale en internationale politiek met betrekking tot ontwapening te verbeteren, in het bijzonder op de volgende manieren:

a) door de uitwisselingen van technische en wetenschappelijke informatie met betrekking tot ontwapening en beperking van bewapening tussen de landen — vooral tussen de Sowjet-Unie en het Westen — uit te breiden en te verbeteren.

b) door uitwisseling van kennis van experts aan te moedigen via informele internationale contacten.

c) door in alle regeringen speciale eenheden of departementen op te zetten voor de formulering en uitvoering van ontwapeningspolitiek. Nauwe coördinatie van ontwapenings- en defensie-politiek is vooral belangrijk.

8. De Socialistische Internationale respecteert de wens van veel naties om buiten de belangrijkste machtsblokken te blijven en zij zwaait lof toe aan het werk dat door vele van deze landen gedaan is bij ontwapeningsonderhandelingen. Het respecteert evenzeer het recht van alle landen om, bij gebrek aan doeltreffende internationale overeenstemming, voor hun eigen nationale defensie te zorgen, hetzij door eigen inspanningen, hetzij door het toetreden tot collectieve systemen. Zij overweegt, dat de grote mogendheden een speciale verplichting hebben om de weg te banen voor het creëren van een systeem van wereldveiligheid, en zij gelooft, dat zij daarbij serieus het probleem moet overwegen de kleinere landen garanties te geven, dat zij er geen nadelige gevolgen van ondervinden als zij zich zelf nucleaire wapens onttrekken.

9. De Socialistische Internationale doet een beroep op de leden van alle bij haar aangesloten partijen om hun enthousiaste steun aan deze voorstellen te geven en om alles te doen wat in hun vermogen ligt om te verzekeren, dat hun regeringen een actieve rol spelen in het ten uitvoer brengen van deze voorstellen.

II Resolutie betreffende de internationale toestand

Het Congres van de Socialistische Internationale zal zich inspannen voor de versterking van de Verenigde Naties, die het belangrijkste instrument van de mensheid vormt voor de handhaving van recht en wet, de bestrijding van de armoede en de bevordering van verandering in de wereld langs de weg van de vrede.

Het Congres doet verder een beroep op alle Democratisch Socialistische Partijen te streven naar het toekennen van een zetel in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties aan de Volksrepubliek China, aangezien het (Congres) gelooft dat daar haar geschillen met andere landen het best kunnen worden opgelost en dat door haar aanwezigheid de VN aanzienlijk versterkt zou worden.

Haar afschuw van kolonialisme herhalend en met bijzondere bezorgdheid de situatie in Angola, Mozambique en Guinee beziende, zal het Congres, via de VN, trachten deze en andere bolwerken van kolonialisme uit te roeien.

Het Congres zal ernaar streven zo spoedig mogelijk een einde te maken aan het illegale regiem van Smith in Rhodesië, het grondwettig gezag te herstellen en een Afrikaanse meerderheidsregering in te voeren. Het Congres dringt daarom aan op volledige ondersteuning van het streven van de Britse Labourregering, in overeenstemming met de resolutie van de VN.

Het Congres veroordeelt het onrechtvaardige systeem van apartheid in Zuid-Afrika en dringt met klem aan op het eerbiedigen van de fundamentele rechten van de mens en de vrijheid van de staatsburgers, die zo wreed worden onderdrukt door het huidige regime.

Het Congres spreekt haar ernstige bezorgdheid uit over het lijden van de Vietnamese bevolking en over de bedreiging van de wereldvrede, die veroorzaakt wordt door de wrede oorlog in Vietnam:

roept op tot onmiddellijke stopzetting van de bombardementen en andere vijandelijkheden. Een dergelijke stopzetting van de vijandelijkheden zou of moeten voortgaan aan een vredesconferentie of moeten worden gesloten tijdens die conferentie zelf;

ondersteunt het bijeenroepen van een vredesconferentie onder die omstandigheden, welke dat ook mogen zijn, die het meest waarschijnlijk tot succes zullen leiden en waarbij toegang tot de conferentietafel is verzekerd aan alle in het conflict betrokken partijen;

dringt aan op een regeling, die de volkeren van Noord- en Zuidvietnam in staat stelt over hun eigen toekomst te beslissen en die de neutraliteit van het hele land zonder vreemde troepen of bases verzekert;

vraagt om steun voor de VN bij het omvangrijke programma van economische en sociale rehabilitatie, dat noodzakelijk zal zijn om de verwoestingen van de oorlog te herstellen.

Het Congres verwelkomt de tekenen van een wijziging in de Indonesische confrontatiepolitiek tegen Maleisië en ondersteunt alle maatregelen, die erop gericht zijn de hamonieuze relaties tussen Indonesië en haar buurlanden te herstellen.

Het Congres beziet met bezorgdheid de terugkerende spanningen in het Midden-Oosten, die een serieuze bedreiging van de wereldvrede zouden kunnen vormen en bevestigt opnieuw haar overtuiging, dat in het Midden-Oosten evenals in andere delen van de wereld een permanente oplossing voor de bestaande problemen alleen gevonden kan worden door overleg en onderhandelingen, die gebaseerd zijn op de eerbied voor de onafhankelijkheid en de soevereiniteit van alle landen.

Het Congres waarschuwt ervoor, dat ten gevolge van de afwezigheid van vrede in het Midden-Oosten en de bedreigingen tegen Israël, die door enkele Arabische leiders geuit zijn, de omvangrijke toevloed van wapens naar bepaalde Arabische landen een verstoring van het evenwicht in bewapening veroorzaakt, die een reëel gevaar vormt voor Israël, de sociaal-economische ontwikkeling van het gebied en de wereldvrede.

Het Congres veroordeelt opnieuw de regimes in Spanje en Portugal om hun voortdurende verloochening van de rechten en vrijheden van de mens. Het zwaait in het bijzonder lof toe aan het Spaanse volk, dat in de geest ongebroken blijft en dat de strijd om weer meester in eigen huis te worden niet opgeeft. Het eert eveneens het Portugese verzet tegen de dictator.

Het Congres verklaart dat ondanks enkele tendenzen naar liberalisatie, die toegejuicht worden, de onderdrukking van de vrijheid in Oosteuropese communistische landen voortduurt. Het geeft uiting aan haar diepe medeleven met de slachtoffers en aan haar solidariteit met hen, die streven naar vrijheid en mensenrechten.

Het Congres, ervan uitgaand dat het voortduren van de verdeling van Duitsland een bedreiging van de vrede in Centraal Europa inhoudt, erkent het recht op zelfbeschikking van het Duitse volk en belooft haar steun aan alle pogingen om een vreedzame hereniging van Duitsland tot stand te brengen, hetgeen absoluut noodzakelijk is om een stabiele en permanente vredestoestand te verzekeren.

Het Congres belooft naar iedere gelegenheid te zoeken om de spanningen te verzachten en om de erfenis van wantrouwen, die Oost en West nog verdeelt, weg te nemen.

Stockholm, 5-8 mei 1966

III Resolutie problemen van ontwikkelingslanden

Het Congres van de Socialistische Internationale ziet de verklaring, opgesteld door de bijzondere conferentie van Uppsala over de 'Ontwikkeling van het sociaal-democratisch denken en handelen in ontwikkelingslanden' als een belangrijke bijdrage tot de oplossing van alle problemen, die betrekking hebben op de ontwikkelingslanden.

Het Congres wil de nadruk leggen op de volgende punten:

a) De ontoereikendheid van sommige vormen van bilaterale hulp alsmede de lasten, die het verstrekken van leningen veelal legt op de ontvangende landen, vragen om de kanalisering van een in omvang groeiende hulp via multilaterale kanalen, in hoofdzaak via de internationale organen van de Verenigde Naties.

b) het algemeen aanvaarde doel van een minimumoverdracht van 1% van het nationale inkomen van de geïndustrialiseerde landen aan de ontwikkelingslanden moet onverwijld door alle betrokken regeringen worden gerealiseerd,

c) gezamenlijke actie moet ondernomen worden om de internationale goederenovereenkomsten uit te breiden tot alle belangrijke primaire produkten teneinde de stabiliteit en de welvaart van de producerende landen te vergroten, en wel vooral door het vaststellen van winstgevende en rechtvaardige prijzen voor de producenten en door het treffen van regelingen die voorzien in passende arbeidsvoorwaarden.

d) op een goed georganiseerde en systematische manier moet gezamenlijke internationale actie ondernomen worden om de ontwikkelingslanden in staat te stellen industrieën op te bouwen, in het bijzonder arbeidsintensieve industrieën. Tegelijkertijd moeten de ontwikkelde landen stoppen met de produktie en de bescherming van die goederen en produkten, die door ontwikkelingslanden op gunstiger voorwaarden worden en kunnen worden geproduceerd,

e) daar een ongecontroleerde bevolkingsgroei de economische groei belemmert, moet, wanneer daarom wordt gevraagd, gezamenlijk internationale hulp overwogen worden ten aanzien van gezinsplanning. Daarbij dient rekening te worden gehouden met de speciale cultuurpatronen en religies van verschillende landen, groepen en personen.

In de overtuiging dat het democratisch socialisme het enige systeem is, waardoor structurele veranderingen, die noodzakelijk zijn voor een snelle ontwikkeling op het gebied van sociale rechtvaardigheid bereikt kunnen worden, doet het Congres een beroep op socialistische regeringen en partijen in de geïndustrialiseerde landen om dát nationale beleid voort te zetten en te ondersteunen, dat tot doel heeft handelsbarrières weg te nemen en de omvang van de hulp te vergroten teneinde de vooruitgang naar democratisch socialisme en naar sociale gerechtigheid in de wereld als geheel te bevorderen.

Stockholm, 5-8 mei 1966